

36727

YILDIZ TEKNİK UNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTUSU

CUMHURİYET'İN İLK YILLARINDA
NUFUS SORUNU VE İSKÂN POLİTİKASI

ATATÜRK İLKELERİ İNKİLÂP TARİHİ

DOKTORA TEZİ

ADALET ERGENÖKON ÇİL

TEZ DANIŞMANI: PROF. DR. NACİ KEPKEP

T.C. YÜKSEK ÖĞRETİM BAKANLIĞI
DOKÜMANTASYON MERKEZİ

İSTANBUL-1994

İÇİNDEKİLER

	<u>Sayfa</u>
GİRİŞ	1-5
DÜNYA NÜFUSUNDA GELİŞMELER	
Nüfus Artışı	5-9
Nüfus Dağılımı	9-11
Doğurganlık-Ölüm Oranları	11-18
Dış Göçler	18-19
İç Göçler-Kentleşme	19-20
NÜFUS ARTIŞI VE EKONOMİK GELİŞME	21-24
ÜLKELER VE NÜFUS SORUNU	24-32
BÖLÜM I	
NÜFUS SORUNU VE NÜFUS POLİTİKALARI	33-48
TÜRKİYE'DE NÜFUS POLİTİKALARI	48-53
Nüfus Kayıtları - Sicill-i Nüfus	53-54
Sayımlar	54-55
Nüfus Politikaları ve Beklentiler	55-60
KENTLEŞME VE GÖÇ	60-63
YASAL DÜZENLEMELER	63-71
PARTİ PROGRAMLARI VE NÜFUS	71-74
UYGULAMADA NÜFUS POLİTİKASI	74-80
Lozan Antlaşması ve Mübâdiller	80-83
Doğum ve Çocuk	83-88
Avrupa ve Nüfus	88-91
Ölüm ve Kayıt	91-94
Sağlık Politikası	94-100
Savaş ve Nüfus	100-102
Evlenmeler-Boşanmalar	102-109
Yer Değiştirme	109-111

Vatandaşlık Belgesi: Nüfus Cüzdanı	111-112
Gizli Nüfusun Belirlenmesi	112-116
Nüfus ve Mâli Düzenlemeler	116-118
Vatan Hizmeti: Askerlik	118-119
Muhacirler ve Mülteciler	119-121
Nüfus Sorununda Yaptırımlar	121-122

BÖLÜM II

GÖÇ HAREKETLERİ VE NÜFUS	122-123
Göçmen Hareketlerinin Ortak Özellikleri ve Demografik, Biyolojik Sonuçları	123-124
Göçmen Hareketlerinin Ekonomik Sonuçları	124-125
Kitlesele Göçler	125-131
Türk-Yunan Ahâli Mübâdelesi	131-134
Mübâdele İmâr ve İskân Vekâleti	134-136
Lozan Antlaşması ve Muhtelit Mübâdele Komisyonu	136-146
GÖÇ VE KURUMSAL YAPILANMA	146-157
Dış ve İç Göçlerde Sevkiyat	157-158
Dış Göç ve Sorunlar	158-164
İç Göçler ve Sorunlar	164-176
Muhâcirlerin İâşesi	176-179
a) Misâfirhanede İâşe	179-180
b) Yolda İâşe	180
c) İskân Yerlerinde İâşe	180-181
Sağlık ve Göç	181-185
Çiftçi ve Sanatkârlara Yardım	185-186
1- Çiftçi Muhâcirlere Yardım	186-189
2- Yerli Çiftçiye Yardım	189-200
İskân-Onarım	200-208

BÖLÜM III

MEKÂN İNSAN İLİŞKİLERİ: İSKÂN POLİTİKASI	209-224
Yerleştirme Politikasında Genel Çizgiler	224-229
YERLEŞTİRME POLİTİKASININ UYGULANIŞI	229-250
MUBÂDİLLERİN MALLARININ SAPTANMASI	250-257
EMVÂLİ METRÛKE VE İSKÂN SORUNU	257-272
YERLEŞİM DÜZENİ	272-282
DAĞINIK YERLEŞİM VE NÜFUS YETERSİZLİĞİ	282-288
ŞEHİRLEŞME VE SORUNLARI	288-292
SONUÇ	293-301
KAYNAKÇA	302-320
ÖZGEÇMİŞ	321

ÖZET

Osmanlı Devleti'nin çöküşünden sonra, Cumhuriyet Türkiyesi derin bir nüfus açmazıyla karşılaştı. Bir diğerini izleyen savaşlar beşeri sermayeyi tüketti. Savaşlardan ve salgın hastalıklardan kaynaklanan yüksek ölüm oranı ve nüfus mübadelesi ülkenin ekonomik potansiyelini önemli ölçüde sınırladı.

Sorun salt sayısal değildi. Cumhuriyet'in ilk yıllarında var olan insan kaynakları aynı zamanda nitelik yönünden de zayıftı. Beceri sahibi yaş grubu bir önceki on yıl içinde tüketilmişti. Bu nedenle, yitirilen topraklardan nüfus göçü özendirilecekti. Gelen göçmenlerin dışa göçenlerin terkettikleri ev ve mekanlara yerleştirilmesi için önlemler alındı. Genç nesle daha iyi sağlık koşulları ve eğitim olanakları sağlandı.

Askeri-politik, ardından toplumsal-ekonomik önemlerle Türk nüfusun Cumhuriyet sınırları içinde artışı için önlemler alındı. Göçmenler üretken kılındı. Kendilerine toprak ve tarım araçları gibi temel girdiler sağlandı.

Nüfus artışı ülkenin gücü açısından esastı. İnsanların yerleşik yapıya geçmesi ve yaşamlarını düzene sokmaları için bir dize mevzuat kabul edildi.

Cumhuriyetçilerin temel gayretleri beşeri sermayenin artışıydı. Yeni ulus-devlet için yeni bir yurttaş yaratmak esastı.

İki savaş arası hükümetlerinin nüfus politikası hatırı sayılır bir nüfus artışını sağladı. Kırklı yıllarda Türkiye sonraki onyıllar için gerekli beşeri sermayeyi oluşturmuştu.

SUMMARY

After the fall of the Ottoman Empire, the Turkish Republic encountered a deep demographic impasse. The wars ensuing one another drastically dwindled the human capital. High mortality rate due to wars and epidemics coupled with population exchanges adversely affected the economic potentials of the new republic. The problem was not only quantitative. The skilled age group were sacrificed in the preceding decade. Therefore, in the early years of the Republic, available human resources were qualitatively poor. Immigration from lost territories had to be encouraged. Measures had to be taken to settle the incoming migrants to the deserted houses or estates of the emigrants. Better sanitation and education had to be provided for the young generation.

Military-political measures, followed by socio-economic ones, were initially taken to increase Turkish population living within the boundaries of the new republic. Migrants were provided with means of production. Basic inputs, such as land and agricultural implements, were distributed.

Population growth was seen as essential for the strength of the country. A great number of regulations were promulgated to provide the elementary standards for settlements and betterment of their lots. The foremost endeavor of the Republicans was increase the human capital. The creation of a new citizen, for the new nation-state was crucial.

The demographic policy of interwar governments did in fact result in a reasonable population growth. In the 40s' Turkey acquired a human capital necessary for economic growth in the following decades.

ÖNSÖZ

Yakın tarihimizin toplumsal boyutları genellikle siyasal gelişmelerin geri planında yer alır. Oysa Cumhuriyet Türkiye'si beşeri faktör göz ardı edilerek çözümlenemez. Türkiye 13 milyonluk bir nüfusla yeni bir devlet kuruculuğuna girişmiş, bugün 62 milyona ulaşmıştır. Bu nedenle Cumhuriyet'in ilk döneminde nüfus artışı stratejik bir önem taşır.

Konunun önemi nedeniyle Yıldız Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi doktora programında Cumhuriyet Türkiye'si'nin kuruluş yıllarında insan ve mekan ilişkisini tez konusu olarak üstlendik.

Bu tezin gerçekleştirilip olgunlaştırılmasında emeği geçen yönetici ve hocalarıma; tez danışman hocam Sayın Prof. Dr. Naci Kepkep'e, tez konusunun saptanmasında, araştırma ve yazım aşamalarında değerli bilgi, deneyim ve önerilerini esirgemeyen Sayın Prof.Dr. Zafer Toprak'a teşekkürlerimi borç bilirim.

GİRİŞ

NUFUS TEORİLERİ VE POLİTİKALARI

Nüfus teorisi, nüfusla sosyal, psikolojik, ekonomik, kültürel ve diğer faktörlerin değişimleri arasındaki karşılıklı ilişkileri açıklayan fikir sistemidir. Düşünce ve açıklamalarda ağırlık noktasında, büyük ölçüde nüfusla ekonomik kaynaklar veya nüfusla üretim arasındaki ilişkilerin esas olduğu görülür.

Ülkelerin nüfus politikalarının saptanmasında etkili olan başlıca nüfus teorileri sıralanırken 18.yüzyılda Malthus teorisi ilk dikkati çekendir. Bu teori aslında Aristo zamanından beri bilinen fikir ve düşünceler üzerine kurulmuştur. Fakat, modern anlamdaki nüfus sorunu tartışmalarını başlatmış olması ile ün kazanmıştır.

Hızlı nüfus artışına dikkati çeken Malthus sonrası, 19.yüzyıl ortalarında ortaya çıkan Neo-Malthusianizm diğer adıyla Doğumların Rasyonelleştirilmesi Teorisi etkili olur.

Malthus çocukları sefalet içinde yetiştirmemek üzerinde durur. Bu yüzden de çocuk sayısının gelir kaynağına uydurulması gereği üzerinde durur. Neo-Malthusianizm ise, doğum sınırlamasında Malthusla aynı fikirdedir, fakat sınırlamanın modern yollarla uygulanmasını önerir. Geç evlenmeyi ve evlilikte uzun perhizleri ahlak dışı bulur. Bu görüşte akli dengesi bozuk olanlar ile kalıtsal hastalıklıların evlenmeleri sakıncalı görülerek engellenmesi savunulur.

Ülke için uygun nüfus miktarının saptanması Optimum Nüfus Teorisini gündeme getirir. Bu teori ekonomik refah düzeyinin belirlenmesi ve fert başına düşen ulusal gelir gibi kavramlar üzerine kurulur. Ekonomik gelişme hızının bağlı olduğu ulusal gelir ve nüfusun gelişme hızlarına dikkati çeker.

Gerek normalin altında, gerekse üstündeki nüfus yoğunlukları olumsuz gelişmeler olarak nitelenir. Optimum nüfus teorisine göre, Çin ve Hindistan'daki normalden fazla nüfus yoğunluğu nasıl ekonomik gelişme aleyhine ise, Avustralya, Brezilya ve Kanada gibi ülkelerdeki normalin altındaki nüfus yoğunlukları da ekonomik gelişme aleyhinedir. Bu yüzden sınır nüfusun saptanması gerekir.

Her zaman geçerli olabilecek bir optimum olmadığından, pratikte pek uygulanamamış olan bu teori, nüfus yoğunluğuna yeni bir boyut kazandırmıştır.

Öte yandan İtalyan Corrado Gini tarafından ortaya atılan Devresel Gelişim Teorisi bir bakıma Malthus'a karşıdır. Nüfus kütlelerinin fertler gibi yaşadığı; büyüüp ihtiyarladığı ve ancak arkadan gelen kuşaklarla yenilenebildiği savunulur. Bu teoriye göre, zamanla nesillerin tohum hücreleri eskiyip doğurganlıkları azalmaya başlar. Yeni kuşaklar olmaz veya göçmenler gelmez ve eskimiş olan nüfusa yeni kan ilave edilmezse, doğumların azalması ülke için tehlikeli olabilir.

Görüldüğü gibi nüfus teorileri fert ve ülkenin geleceği üzerine duyulan endişeler doğrultusunda biçimlenir. Ekonomik kaynaklar ile nüfus üzerindeki çözümlenmelerde, doğurganlık oranı ayarlayıcı olarak odak noktasını oluşturmaktadır.

Nüfusun miktar ve kalitesi ile ilgili önlemler bütününe nüfus politikası denir. İnsanlık tarihi boyunca en etkili olan nüfus politikası, "nüfus artışını yavaşlatıcı nüfus politikası"dır. Nüfus artışını yavaşlatmada doğal afetler, salgın hastalıklar ve savaş gibi doğal ve sosyal faktörlerin etkisi vardır. Ancak nüfus artışını yavaşlatmada rol oynayan en önemli faktör, doğurganlık oranının yavaşlatılmasıdır. Bu bakımdan, gebeliği ve doğumu önleyen, doğum sonrası çocuk sayısını azaltan önlemler insanlık tarihi kadar eskidir.

Soruna günümüzde "aile planlaması" adı altında çözüm getirilmekte ve gebeliğin önlenmesi en etkin yol olarak gelişmektedir.

Savaş gücünün insan sayısına dayandığı eski devirlerde ve daha sonraları askeri ve siyasi prestij kazanma, düşmanlarını baskı altında tutma, egemenlik sınırlarını genişletme gibi istekler; "nüfus artışını hızlandırıcı nüfus politikası"nı ön plana çıkarır. Yeni ele geçirilen ülkelerde siyasi, ekonomik egemenlik kurma; bazı fırsatlardan ve avantajlardan yararlanabilmek için çoğu zaman nüfus yoğunluğu en etkili güç kaynağı olur.

Öte yandan eski Isparta'da olduğu gibi, güçlü kuvvetli ve sağlıklı fertlere sahip olma isteği "nüfusun kalitesini iyileştirici nüfus politikası"nın oluşmasına neden olur.

Bugün sağlık standartları ve eğitim seviyesi yüksek; zihinsel yetenekleri, meslek bilgi ve deneyimi üstün fertlerden oluşan nüfus istenilmektedir.

Toplumun olduğu yerde, insan sayısı önemlidir. Devlet hangi tipte olursa olsun, onun bir nüfus politikası vardır. Devlet ile nüfus politikası birlikteliği çağlar

boyu sürmüştür. İkel toplumlarda bile nüfus politikası göze çarpar. Önceleri dinsel nitelikte olan nüfus politikasının gereklerini, insanlar dinsel bir ödev olarak yerine getirmeye çalışır.

Toprağın verimli olduğu ve işletmesinin tek kazanç kaynağı sayıldığı yerlerde ve zamanlarda, nüfusun artması istenilir. Ayrıca savaşlar da nüfus artmasını gerektirmektedir.

Daha sonraları nüfus konusu, bir ekonomik değer olarak incelenmeye başlar. Bu aşamada, nüfus, devlet politikasının eksenini oluşturur. Artık devlet, en azından insan sayısını bilmek ister. Gelişmiş ülkelerde ulusun durumu rakamlarla kavranır. Ulusun ekonomik ve sosyal olayları ve eğilimleri istatistik ile öğrenilir.

İstatistik, nüfusun durumunu ve hareketini belirlemede yararlı olur. Çağdaş bir toplumda bilinmesi gerekenleri ortaya koyar. Nüfus sayımına dayalı istatistik, toplumun sosyal yapısını; yani yurt ölçüsünde gerçek iş bölümünü, ulusal gelirin bölgelere ve kişi başına dağılımını; insanların genel üretimdeki yerini, nüfusun ülkeye dağılım oranını, cinsiyet oranını, yaş-medeni hal-öğrenim derecesini-meslek durumlarını saptar.

Sayım sonucunda sayı ve karşılaştırma ile sonuçlara varılır. Devlet toplumu, toplum kendini öğrenir. Ulus ve devletle ilgili yeni politikalar üretilir. Cumhuriyet Türkiye'sinde 1927, 1935 ve 1940 nüfus sayımlarında, öncelikli olarak insan sayısının saptanması gelmektedir. Anadolu'da Birinci Dünya Savaşı sırasında 5-6 milyon nüfus olduğu ve bunun ancak 2-3 milyonunun Türk olabileceği söylenir (Venizelos). Batılı devletlerin bir çoğu da bu fikri savunur. Birinci Dünya Savaşı sonrası,

Anadolu işgal edilirken, Türkiye nüfusunun 5-6 milyon oluşu bunun yarısının da Kürt ve diğer etnik gruplara ait bulunuşu savı, endişe vericidir. Bu bakımdan bilhassa ilk sayım sonucu (13.648.270) büyük bir heyecanla karşılanır.

1940 sayımı öncesinde İsmet İnönü'nün halka ve görevlilere: "Ne bir eksik, ne bir fazla !" direktifi, yapılan sayımın ruhunu gösterir. İstatistiğin önem kazanması, toplumların kültür seviyelerinin yükselmesiyle orantılıdır. Daha önceleri insanların sayılmasının felaket getireceğine, örneğin salgın hastalıkların çıkacağına inanıldığı için, belli amaçlara yönelik sınırlı sayımlar yapılmaktadır. İngiltere'de 1753'te yapılan sayım teklifi, felaket ve salgın hastalık korkusuyla Avam Kamarası'nda reddedilir.

Geriye gidilirse, Fransa'da 1665'te, Almanya'da 1742'de, İsveç'te 1748'de, Danimarka'da 1769'da, İspanya'da 1787'de, İngiltere'de 1801'de büyük çaplı sayımların yapıldığı görülür. Ancak modern anlamdaki ilk sayım, bilim adamı Doktor Quetelet'nin gayretleriyle Belçika'da gerçekleşir.

DÜNYA NÜFUSUNDAKİ GELİŞMELER

Nüfus Artışı

Genel olarak 18. yüzyılın ikinci yarısından sonra insan ömrünün uzadığı kabul edilir. Sosyal bilimcilere göre bilim ilerler, eğitim iyileşir, insanların maddi durumları düzelir, siyasi ve toplumsal kurumlar gelişir. Dünya nüfusu da bu zamanlarda yavaş bir gelişme göstererek 500-550 milyona yükselir.

Dünyada nüfus artışı bilhassa 19.yüzyılda gerçekleşir.

Kıt'alar nüfusu (milyon)

	1650	1750	1800	1850	1900
Avrupa	103	114	193	274	423
Amerika	8	11	29	59	144
Afrika	100	100	100	100	141
Asya	257	437	595	656	875
Avustralya	2	2	2	2	6

Kaynak: Haluk Cillov, Nüfus İstatistikleri ve Demografinin Genel Esasları, İstanbul; Sermet Matbaası, 1960, s.41

20. yüzyılda dünya nüfusu yine artma eğilimindedir. İki dünya savaşından sonra da yükselen nüfus artışları ile savaş yıllarının eksigi kapatılır (gedik örtme). 19. yüzyılda gerçekleşen sanayileşme, tıp alanındaki yeni buluşlar, ekonomik ilerleme ve gelişen ulaşım olanakları nüfus artmasına neden olur. 19. yüzyılda doğum oranı artmasa da ölüm oranının düşmesi, nüfus artışını sağlar. 20. yüzyılın başında nüfus gelişmesi yavaşken, sonunda hızlanır.

20. yüzyılın başlarında nüfus artışı oranının yavaşlamasının açıklanması birçok faktörün değerlendirilmesine bağlıdır. Nüfus olaylarına ışık tutması bakımından önemli olan bu faktörleri şöyle sıralayabiliriz:

1914-1918 ve 1939-1945 dünya savaşları cephede ve cephe gerisinde olmak üzere insan ölümlerine neden olur.

Savaş yıllarında doğum oranları düşer.

Konforlu ve lüks yaşantı, eğlence isteği doğum olayına bakışı değiştirir.

19. yüzyılda dini inançlar doğrultusunda olarak çocuğun Allah vergisi ve rızkının da Allah tarafından verileceği fikri yaygındır. Bu inançlar yerini yeni anlayışa bırakır. 20. yüzyılda gelişen rasyonel anlayışa göre çocuk yetiştirmenin anne-babaya bazı külfetler yüklediği düşünülmektedir.

Yeni ilaçlarla ölümler azalır (antibiyotikler ve penisilin).

Malthus teorisinin etkileri çocuk sahibi olmayı frenler. Kadınlar çalışma dünyasında etkinlik kazanır.

Köyden kente göçler hızlanır. Kente göçüp kentleşen kadın doğuma sıcak bakmaz.

Nüfus artışını olumsuz yönde etkileyen bütün bu olumsuzlara rağmen, yavaş da olsa doğum oranlarında yükselme vardır. Bunun gerçekleşmesinde; savaş sonrasında doğum oranlarında artma eğiliminin oluşu yanı sıra, ikinci Dünya Savaşı boyunca askerlerin düzenli biçimde izinli olmaları ve hükümetlerin evlilikleri özendirmelelerinin payı vardır.

Dünya Nüfusunun Kıtalararası Bölünüşü
(Milyon olarak)

Yıllar	Dünya	Avrupa (Rusya dahil)	Asya (Rusya hariç)	Amerika	Afrika	Avustralya
1900	1.608	423	915	144	120	6
1920	1.810	486	967	208	140	9

1930	2.013	531	1.073	244	155	10
1940	2.249	576	1.213	277	172	11
1950	2.504	595	1.368	330	198	13

Nüfus artışı (milyon) Artış oranı (%)

Ülkeler	1800	1850	1900	1800-50	1850-1900
İngiltere	11,0	21,1	37,6	92	78
İsveç	2,3	3,5	5,1	52	46
Almanya	22,5	32,5	51,0	44	57
İsviçre	1,8	2,4	3,3	33	37
Hollanda	2,1	3,1	5,1	48	64
Belçika	2,9	4,3	6,7	48	56
Fransa	28,2	36,5	40,7	29	12
İspanya	10,5	15,0	18,6	43	24
Portekiz	2,5	3,5	5,4	21	54
İtalya	18,5	25,0	34,0	35	36

Kaynak: Haluk Cillov, Nüfus İstatistikleri ve Demografinin Genel Esasları, İstanbul; Sermet Matbaası, 1960, s.41, 43

Dünya nüfusu 1850'lerde 1.991 milyardan 1940'larda 2.517 milyara ulaşır. Şimdilerde 6 milyar dolaylarında bulunmaktadır. Bu çoğalm, geri kalmış ülkelerde noksan gıdaya yol açarken, gelişmekte olan ülkelerin gelişme çabalarını engellemektedir.

Bir ülkede doğal nüfus artışı, ekonomik gelişmenin üstünde bulunduğu zaman, aşırı nüfus söz konusu olur. Bu gelişme ekonomik bakımdan geri kalmış ülkelerde gıda maddeleri giderlerini artırır; kalkınmakta olan ülkelerde ise, demografik yatırımları çoğaltır. Gelişmiş ülkeler de bu durumdan olumsuz etkilenir. Onlarda da kaynaklar zorlanır.

Bütün bunlara rağmen dini fanatik düşünceler, değişik ekonomik görüşler, siyasi yatırımlar nüfus kontrolü uygulamasını geciktirmektedir. (ABD'de 1950'lerden sonra doğum kontrolü söz konusu olmaya başlar).

Nüfus Dağılımı

Nüfus dağılımı kıtalar arasında farklılık gösterir. Hatta bir kıtanın değişik bölgeleri arasında da nüfus dağılımı farklıdır. Kıtaların bazı bölgelerinin daha sık nüfusa sahip olmasına karşın bazı bölgeler seyrek nüfusludur. Büyük bir kısmın da boş olduğu görülmektedir.

Nüfusun böyle eşitliksiz dağılımının başlıca nedeni, yerin doğal yapısıdır. Doğanın yerleşip yaşamaya elverişli bölgeleri daha çok nüfusa sahip olmakta; elverişlilik oranı azaldıkça üzerindeki nüfus da azalmaktadır.

Yörenin nüfus yoğunluğunu, doğal yapıdan sonra etkileyen esas faktör, tarım veya sanayi bölgesi olmasıdır. Nüfus coğrafyası, ekonomik coğrafyadan ayrılamaz.

16.yüzyılda kentlerin ortalama nüfusu 5.000-20.000 arasındadır. Nüfusu 20.000'nin üstündeki kent sayısı sınırlıdır. Tarım alanlarında ise, genellikle kalabalık olan aileler, birbirinden uzak, kopuk yerleşme ünitelerinde yaşarlar.

Bütün dünyada 1700'lerde faal nüfusun % 80'inden fazlası tarımda çalışır. 1950'lerde bu oran % 60'a düşer. Tarımda çalışan faal nüfus oranının düşmesi halen sürmektedir.

Bilindiği gibi 18.yüzyılda İngiltere'de doğan sanayi devrimi 1850'lerde Belçika, Fransa, Almanya ve ABD'de, 1900'de İsveç, Kuzey İtalya ve Rusya'da yayılır. Japonya ise, tarım devrimini çok geç gerçekleştirmesine karşın (M.Ö. 3.yüzyılda) sanayi devrimini geri kalmış ülkeler arasında gerçekleştiren ilk ülke olur. 1950'den sonra Hindistan, Çin, Güney Amerika, Afrika sanayileşme yoluna giren ülkelerdir.

Tropikal ülkelerde, tarım nüfusunun oranı genellikle % 70'i aşar. Sanayileşmiş ülkelerde bu oran % 30-10'un altına düşer. Şimdilerde tarım nüfusunun ülke nüfusuna oranı ABD'de % 2,7, İngiltere'de % 2,2'dir.

Nüfus yoğunluğu sanayileşmiş kesimlerde toplanır. Bu toplanma, dünya nüfus yoğunluğu dengesini olumsuz yönde etkilemektedir. Ancak göç olayları ile hem sanayi devrimi yayılır, hem de bölgeler arasındaki nüfus yoğunluğu dengelenir.

Avrupa teknolojik üstünlükle yeryüzüne yayılır. Bu yayılma ya savaş yoluyla ya da barışçı yolla gerçekleşir. Amerika ve Avustralya'ya yerleşen, Asya ve Afrika'da egemenlik kuran Avrupalının bu yayılması dünyanın en büyük göç olayıdır. 1846-1930 yılları arasında denizaşırı ülkelere yerleşen Avrupalıların sayısı 50 milyondan fazladır.(1)

Bugün sanayileşmiş ülkelerin 1 milyar 200 milyon, az gelişmiş ülkelerin ise 4 milyar nüfusa sahip olduğu dünyamızda, sanayileşme sürse de nüfus artışı az gelişmiş ülkelerde hızla yükselmektedir. Bu ülkelerde nüfus artış

1. Cipolla, Dünya Nüfusunun İktisat Tarihi, Ötüken Yay., İstanbul; Şefik Matbaası, 1980, s. 100.

hızı, ekonomik gelişme ve sanayileşme hızından önde gitmektedir.

Sonuçta; aşırı nüfus artışı, açlık, kronik kıtlık, göç, işsizlik gibi sorunlar bütün dünya insanının sorunu olmaktadır.

Doğurganlık-Ölüm Oranları

Nüfus miktarını belirleyen doğal bir denge mekanizmasından söz edilebilir. Doğum ve ölüm olaylarındaki değişimlerin neden olduğu etkileşim, bu mekanizmanın varlığına işaret olabilir. İlkel, tarım ve sanayi toplumlarının toplum ve ölüm oranları farklı özellikler gösterir. Doğum ve ölüm oranları ile bu oranlar arasındaki doğal etkileşimler, dönemlerinin belirleyicisi özelliğine sahiptir.

İlkel toplumlarda doğurganlık oranı çok yüksek, fakat ortalama ömür kısadır. Hastalık ve açlık yüksek oranda çocuk ölümlerine yol açar. Bu dönemde yüksek ölüm oranı, yüksek doğum oranını dengelemektedir.

M.ö. 10.000'lerde başlayan tarım toplumlarında doğum ve ölüm oranları yine çok yüksektir. Savaş, salgın ve kıtlıkların neden olduğu büyük ölümler, yüksek doğum oranlarını dengelemektedir. Böylesine eski dönemlere ait doğum ve ölüm oranlarıyla ilgili güvenilir bilgi kaynaklarının olduğu söylenemez. Bu konuda, Avrupa'nın bazı yerlerinde ancak 16.yüzyıl sonlarında bilgi edinilmeye başlar.

Ortaçağ ve Rönesans Avrupası için Rahip Mols'un topladığı istatistikler büyük ölümleri verir. Bu dönemde ortalama ömür kısa, genç nüfus sayısı yüksek ve normal zamanlarda

ölümlerin büyük bölümü çocuk nüfusta gerçekleşir. Yani çocuk ölüm oranı yüksektir. Her evli kadın için, çocuk yapabilme çağı boyunca ortalama çocuk yapma sayısı beştir. Bu sayı sanayi toplumlarında iki-üçe düşer.

Tarım toplumlarında ölüm oranı normal halde, doğum oranından düşüktür. Nüfus çoğalma eğilimindedir. Çoğu zaman oluşan nüfus fazlası savaş-salgın-kıtlik gibi nedenlerle birden yok edilir. M.S. 1750'de sanayi toplumu başlarken dünya nüfusu 650-850 milyon arasındadır.(2) Bu devrede, ölüm oranlarında görülen ani yükselişler kalkar. Ulaşım-sağlık-bilim alanlarındaki yeni buluş ve olanaklar kıtlık ve salgınların kontrol altına alınmasını sağlar. Yaşam düzeyi yükselir, normal ölüm oranları düşer. Çocuk ölümleri azalır. Bunlara karşın yüksek olan doğurganlık oranı da düşerek denge sağlanır. Ancak doğum oranındaki düşme daha sonra gerçekleşir. Bu durum, yani doğum oranının ölüm oranındaki düşmeyi gecikme ile yakalaması, nüfus artışına neden olur. İngiltere 1820'ye kadar, bu iki oran arasındaki fark nedeniyle nüfus patlamasına uğrar.

Geç kalmış sanayi toplumlarında nüfus artış hızının yükselmesi kaçınılmazdır. Bu toplumlar, 200 yıllık birikimi ulaşım-tıp-bilim alanlarındaki yeni buluş ve olanakları hazır olarak alıp kullandıkları için, ölüm oranları düşer. Bu düşüşe karşın doğum oranı düşmediği için nüfus patlaması olur.

Nüfus piramidi, sanayi toplumları ile geç kalmış sanayi toplumlarında birbirinin tersi gibidir. Sanayi toplumlarında piramidin alt kısmı nisbeten dar, orta ve

2. Cipolla, Dünya Nüfusunun İktisat Tarihi, Ötüken Yay., İstanbul; Şefik Matbaası, 1980, s. 97.

üst kısımları daha geniş olur. Geç kalmış sanayi toplumlarındaki nüfus piramidinin tabanı geniş olup, yukarı doğru daralır (Yaş oranı tabandan yukarıya doğru büyür).

Genel ölüm oranının düşmesi, son yarım yüzyılın en belirgin nüfus olgusudur. Bilimin ilerlemesi, hastalıklara karşı daha etkili korunma yöntemlerinin bulunması, ulaşım olanaklarının genişlemesi çocuk ölümlerinin azalmasına ve ölüm oranlarının genelde aşağı çekilmesine neden olur.

Ölüm oranları az gelişmiş ülkelerde Batı Avrupa'ya oranla 4-5 kat fazladır. Verem Brezilya'da Fransa'dakinden 4 kat, ABD'dekinden 16 kat fazla insanın ölümüne yol açmaktadır. Bağırsak hastalıkları Afrika, Tropikal Amerika ya da Asya'da Batı Avrupa' ya veya Kuzey Amerika'ya oranla 10-20 kat daha öldürücüdür.(3)

Kalp, damar hastalıkları ve kanser daha çok sanayi ülkelerinde görülmektedir. Yaşam düzeyi düşük olan, az beslenen, fizyolojik yoksulluğun olduğu az gelişmiş ülkelerin sağlık sorunları ile sanayi toplumunkiler farklılık göstermektedir.

Hastalıklara karşı önlem alma ve sağlığı koruma bakımından gelişmiş ülkelerle az gelişmiş ülkeler arasında farklar vardır. Cüzzam, frengi, tifo, trahom, veba gibi salgın hastalıklara az gelişmiş, ülkelerde daha sık rastlanır. Bu hastalıklar doğa koşulları yanı sıra, ekonomik ve sosyal durumla da yakından ilgilidir. Yoksulluk, sağlık örgütünün zayıflığı, eğitim seviyesinin

3. Pierre George, Nüfus Coğrafyası, İletişim Yayınları, İstanbul; 1991, s. 51.

düşüklüğü, sağlığa aykırı konutlar, içme suyu gibi elverişsiz koşullar insan sağlığını olumsuz yönde etkiler.

Gelişmiş ülkelerle az gelişmiş ülkeler arasındaki ölüm nedenleri farklılık gösterir. Bulaşıcı hastalıklar, sindirim ve solunum yolları hastalıkları az gelişmiş ülkelerde; kalp, dolaşım sistemi hastalıkları, kanser gelişmiş ülkelerde oran olarak daha çoktur.

iki dünya savaşında da doğumlar azalır. Ancak ikinci Dünya Savaşı'ndaki doğum olaylarında görülen düşüşler, Birinci Dünya Savaşı'ndaki gibi ani değildir. Bunun birçok nedeni olabilir. Ama genel kanı; savaş boyunca askerlerin düzenli bir şekilde izinli olarak ailelerinin yanına gönderilmiş olmalarının, doğum olaylarında Birinci Dünya Savaşı'ndaki ani düşüşe benzer bir düşüşü önlediği şeklindedir.

Birinci Dünya Savaşı'nda, savaşa katılan bazı ülkelerde doğum oranları binde:

<u>Ülkeler</u>	<u>1911-1913</u>	<u>1917-1918</u>
Almanya	28,0	13,9
İngiltere	24,1	12,7
Avusturya	30,6	13,8
Belçika	22,2	11,3
Macaristan	35,6	15,4
İtalya	31,8	18,1
Romanya	42,4	15,8

Birinci Dünya Savaşı'nda tarafsız kalan bazı ülkelerde doğum oranları binde:

<u>Ülkeler</u>	<u>1911-1913</u>	<u>1917-1918</u>
Hollanda	28,0	24,2
İsviçre	23,6	18,2
İsveç	23,5	19,6
Norveç	25,5	21,0

İkinci Dünya Savaşı'na katılan bazı ülkelerde doğum oranları binde:

	1939	1940	1941	1942	1943	1944
Batı						
Almanya	20.1	19.9	20.4	19.4	19.6	20.7
İngiltere	15.2	14.6	14.4	16.0	16.6	17.9
Avusturya	20.7	21.8	20.1	17.1	18.0	18.6
Belçika	15.5	13.6	12.2	13.2	15.0	15.3
Macaristan	19.4	20.0	19.0	19.9	18.4	--
İtalya	23.6	23.5	20.9	20.5	20.0	19.4
Romanya	28.3	26.5	23.6	21.4	23.4	21.4
Hollanda	20.6	20.8	20.3	21.0	23.0	24.0

İkinci Dünya Savaşı'nda tarafsız kalan bazı ülkelerde doğum oranları binde:

İsviçre	15.2	15.2	16.9	18.4	19.2	19.6
İsveç	15.4	15.1	15.6	17.7	19.3	20.6
Norveç	15.9	16.3	15.9	17.9	19.1	20.6

Kaynak: Ratip Yüceuluğ, Demografi Nüfusun tabii ve Sosyal Hareketleri, Başbakanlık Devlet İstatistik Enstitüsü Eğitim Merkezi Demografi Dersleri No.3, 1964, s.7, 8

Doğum kontrolü, geri kalmış ülkelerde büyük ölçüde çocuk düşürme ile gerçekleşir. Japonya'da İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra serbestçe çocuk düşürülebilmektedir.

Aile büyüklüğündeki eğilimler, nüfusla ilgili bütün birimleri doğrudan etkiler. Ulusal programlar nüfusun tümünü etkilemekte istenen çocuk sayısı da bu doğrultuda değişmektedir.

A.B.D'de 1930'larda ortalama 2 olan çocuk sayısı İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra 4 olur. Bunun nedeni yaşam düzeyinin yükselmiş olması olabilir. Katolik toplumlarda geniş aile istenilir. Din, diğer faktörlerden hala daha etkin bir faktör olma özelliğini korur.

Ölümlülük oranı düşünce, istenilen çocuk sayısında da düşme saptanır. Uzun devrede ekonomik refah seviyesi yükselirken doğum oranı düşme eğilimi gösterir. Kentleşme olgusu, görüş ve inançlardaki değişmeler, gebeliğe karşı önlemlerin daha yaygın oluşu gibi faktörler doğum oranının düşmesinde etkili olur.

Ekonomik kalkınmanın başlangıcında bu faktörler tam etkin olamadığından, doğum oranı düşmez. Hatta bir an için özendirildiği bile düşünülebilir. 1950-1960'larda Türkiye'deki koşulların ve gelirlerdeki artışın doğumları özendirmiş olduğu söylenebilir.

1950-1955 devresi esas alınarak Ülkeler Genel Doğum Oranı aşağıdaki gibidir:

	Binde
Irak	8,9
Yunanistan	19,4
Bulgaristan	21,7

Suriye	24,2
Sovyet Rusya	26,1
İran	33,6
Türkiye	42,2

Türkiye bulunduğu bölgede komşuları arasında doğum oranı yüksek bir ülke olarak belirir. Avrupa'nın gelişmiş ülkelerinde aynı devrede doğum oranı bir kaç istisna dışında, binde 15-22 arasındadır. Birleşik Amerika' da binde 24.5 Kanada'da binde 27.8'dir.(4) Avrupa ve Amerika'nın ileri ülkelerinde genel ölüm oranı binde 8-13 arasındadır.(5) Türkiye, doğum seviyesi ve ölüm seviyesi göz önünde tutulduğunda gelişmede gecikmiş ülkeler arasında yer almaktadır. (6)

Sanayileşme dolayısıyla kentleşme, dolaylı olarak ölüm oranını düşürür. Daha iyi koşullarda yaşam sunan kent hayatı bunu sağlar. Oysa ekonomik yönden geri kalmış sanayileşme ve kentleşmenin olmadığı bazı ülkelerde, yalnız tıbbın getirdiği yeniliklerle ölüm oranında düşüş görülür.

1950 yılında toplanan Dünya Sağlık Teşkilatı canlı doğumu, ana rahminden sağ ve salim kurtularak, kalbinin

4. Kenan Gürtan, Türkiye'de Nüfus Problemi ve İktisadi Kalkınma İle İlgisi, İstanbul; Sermet Matbaası, 1966, s. 100.

5. Kenan Gürtan, Türkiye'de Nüfus Problemleri ve İktisadi Kalkınma İle İlgisi, İstanbul; Sermet Matbaası, 1966, s. 106.

6. Bazı ülkeler için bu oranlar şöyledir: Binde olarak Pakistan 12.1, Yugoslavya 12.4, Malezya 14.0, Türkiye 14.1, Arnavutluk 14.3, Madagaskar 14.5, Bolivya 14.9, Salvador 15.2, Meksika 15.4, Ekvator 16.7, Mısır 18.7, Endonezya 20.0, Guatemala 21,4, Hindistan 27,4, Gine 40.0.

atması ve organlarını hareket ettirmesiyle hayat belirtileri gösteren ve doğumdan sonra da yaşamakta devam eden insanın, dünyaya gelmesi olarak tanımlar. Bu tanım BM İstatistik Komisyonu tarafından üye devletlere önerilir. (7)

20 kadar ülke bu tanıma alır, diğer bazı devletler canlı doğum için yalnızca hayat belirtisini alır. Bir kısım devletler de doğumdan 24 saat sonra hayatta olan veya kayıt zamanında sağ bulunanları canlı doğum sayar. Güney Amerika, Afrika ve Asya'nın birçok devletlerinde doğum istatistikleri yapılmamaktadır.

Dış Göçler

Ekonomik güçlükler, geçim sıkıntısı, siyasal ve dinsel baskılar, istilâlar, servet hırsı ve macera ruhu gibi nedenlerle nüfusun, ülke sınırlarını aşarak, başka bir ülkeye doğru yönelmesi dış göçlerdir.

Göçler, terkedilen bölge veya ülke ile varılan bölge veya ülkede, nüfusun gelişmesinde doğrudan etkili bir faktördür. Ancak ülke dışına yönelik göçlerde, göçmenlerin gittikleri ülkenin demografik gelişmesi üzerindeki etkileri farklı yorumlarla açıklanmaktadır.

Amerikan teorisi ile Avrupa teorisi olarak odaklaşan yorumlar, iki farklı bakış açısı getirmektedir. Değişik yer ve zamanlarda, değişik sonuçların oluşması doğal olduğundan bazı göçlerde Amerikan teorisi, diğer bazılarında ise Avrupa teorisinin getirdiği açıklama geçerli olmaktadır. Örneğin; 19.yüzyıl İngiltere

7. Ratip Yüceuluğ, Demografi Nüfusun Tabii ve Sosyal Hareketleri, 1964, s. 5-6.

göçlerinde Amerikan teorisi uygun düşmektedir. Bu teoriye göre: Göç olayının, göçmen yollayan ve çeken ülkelerin demografik gelişmeleri ile ilgisi yoktur. Çünkü göçmen yollayan ülke eğer boşluk olursa, fazla doğumlarla; göçmen alan ülke eğer yoğunluk artarsa, doğal artış hızını frenleyerek dengeyi korurlar.

Avrupa teorisine göre ise, göçmen yollayan ülkenin demografik gelişmesinde, göç olayı olumsuz etkendir. Göçmen çeken ülke için de bunun tersidir.

Göç olayı bir başka açıdan sorgulandığında, ülkelerin ulusal yapılarında değişiklik yaptığı görülür. Ülke dışına göçmen yollayan ülkeler nüfus bakımından homojen yapıya yönelir. Buna karşılık göçmen çeken ülke için, heterojen yapı sorun olarak belirir.

Öte yandan büyük göçlerde, ırkların karışması ve melez yapıların oluşup çoğalması sosyo-kültürel ve sosyo-ekonomik yapıları etkileyen sonuçlar doğurur. Örneğin İspanyol, Portekiz ve Anglosaksonların Hintli, Asyanın sarı derilileri ve Afrika'da zencilerle; Avrupalıların Amerika yerlileriyle karşılaşmasından oluşan melezler karışan tarafların her ikisinde de yeni toplumsal ve ekonomik oluşumlara yol açar.(8)

İç Göçler - Kentleşme

Köylerden köylere, köylerden kentlere, kurak yerlerden daha verimli yörelere, bataklık ve dağlık bölgelerden ovalara, az güvenli yerlerden daha güvenli yerlere, tarım

8. Ratip Yüceuluğ, Demografi Sosyal Nüfus Hareketleri, T.C. Başbakanlık Devlet İstatistik Enstitüsü Yayınları, 1964, s. 12- 13.

bölgelerinden sanayi ve ticaret merkezlerine taşınmalar iç göçlerdir. Bu taşınmalar yerleşme amacıyla yapılır.

Kentleşme sürecinde, köyden kente olan göçler ön sırayı alır. Köy ile kent arasındaki istihdam, gelir ve sosyo-kültürel farklılıklar göçün hızını belirler.

19.yüzyılda toplum bünyesinde gerçekleşen önemli olgulardan biri kentleşmedir. Köylerdeki hızlı doğum oranlarının sonucu olarak artan nüfusun fazlası kentlere göçer. 1929 buhranı kent yaşamını güçleştirdiği halde, kente göç yavaş da olsa sürer.(9) Nüfus, ekonomisi toprağa bağlı olan ülkelerde, sanayileşmiş ülkeler arasında farklılık gösterir. Sanayi devriminden sonra, topraktan yeterince ürün alamayan halk kentlere yönelir.

Günümüzde gerek iç ve gerekse dış göçlerle köyler boşalmakta, temel yerleşim birimi olarak kentler ön plana çıkmaktadır.

Ölüm oranlarının azalması, nüfusu artan köylerden kentlere göçü hızlandırarak kentlerin yeni bir görünüm ve oluşuma girmesine neden olur.

Nüfusun ömürboyu aynı yerde yani doğduğu köy ya da semtte yaşaması, sanayi ülkeleri ile az gelişmiş ülkelerde aynı değildir. Sanayi ülkelerinde, genellikle nüfus hareketliliği vardır. Gelişmekte olan ülkelerde nüfus hareketliliği, toplumsal gelişmenin belirtisi olmaktadır.

9. Özer Serper, Türkiye Demografisi, İstanbul; Filiz Kitabevi, 1978, s. 136.

NÜFUS ARTIŞI VE EKONOMİK GELİŞME

Her dönemde, nüfusu, daha iyi yaşam koşullarına kavuşturma amacıyla çevrenin gereklerine göre ayarlamak sorun olarak görülür. Bilindiği gibi nüfusla ona bir mekan olan toprak arasında sıkı bir ilgi vardır. Gelecekteki nüfusun beslenmesi, yaşam düzeyinin yükseltilmesi, ülke kaynaklarının nüfusa göre durumu, askerlik ve ekonomik bakımlardan gerekli olan insan gücü gibi konular nüfusun o günkü sayısına ve yapısına göre değerlendirilir.

Nüfus sayısını ve nüfus artış hızını sınırlandıran nüfus politikası, en yaygın görülenidir. Gereksinimlerin daha iyi karşılanması gibi, ekonomik düşünceye bağlı nüfus kontrolü uygulamalarına, insanlığın ilk devirlerinden beri rastlanır. Buna karşın nüfus artışını özendirici nüfus politikası daha sınırlı yer ve zamanlarda ortaya çıkar. Eskilerde fetihler, daha sonraları askerî ve siyasi prestij kazanmak ve yayılmacı politikayı uygulayabilmek için, hızlı bir nüfus artışı desteklenir (Hitler Almanyası, Mussolini İtalyası'nda olduğu gibi).

Yakın yüzyıllarda sömürgelerde egemenlik kurabilmek ve kurulan egemenliğin sürekliliğini sağlamak gayesiyle emperyalist ülkeler, artan bir nüfustan yana olur. Oysa hızlı nüfus artışı, getirdiği sorunlarla pek de istenilen bir durum değildir.

Az nüfuslu ve işlenmemiş kaynaklara sahip ülkeler için, geçerli olabilecek hızlı nüfus artışını benimseyen bir görüşe göre (Colin Clark), eğer nüfusta ve dolayısıyla piyasa hacminde bir genişleme varsa, modern topluluktaki işlerin çoğu için daha iyi bir ekonomik organizasyon ve nüfus başına produktivitenin artacağı savunulur. Ancak,

kalabalık bir nüfus her zaman geniş bir piyasa olmayabilir. Çünkü gelir değışmediğı sürece, artan nüfusun piyasa üzerindeki olumlu etkisi oldukça sınırlı görülür.

Kalkınmakta olan bir ülkeyi bekleyen güçlüklerden biri, geçiş devresinde yüksek doğal nüfus artış oranının devam etmesidir. Ulusal gelir ile nüfus artışı arasında bir ilişki vardır. Ulusal gelirin ve nüfus başına düşen ulusal gelir miktarının artış hızı, kalkınma hızını simgeler.

1920'lerde Çeşitli Ülkelerde
Kişi Başına Ulusal Gelir (TL)

Ülkeler	Yıllar	Kişi başına Ulusal Gelir
A.B.D	1928	1.557
Kanada	1927	1.261
İngiltere	1928	784
İsviçre	1927	737
Almanya	1928	539
Fransa	1928	480
Romanya	1927	197
Japonya	1925	187
Yugoslavya	1926	172
Bulgaristan	1925	129
Türkiye	1929	124
Türkiye	1927	114
Brezilya	1928	90
Hindistan	1922	54

Kaynak: Adnan Gülerman, Türkiye'nin Toplumsal Yapısı, İzmir; 1985, s.58

Ekonomik açıdan geri kalmış ülkelerde nüfusun kalitesi istenilen düzeyde değildir. Bu ülkelerdeki nüfus genel olarak şu özellikleri gösterir:

1. Doğum oranınının yüksekliği nedeniyle ailede kişi sayısı fazladır.
2. Ortalama aile geliri düşüktür.
3. Gelirin büyük bir kısmı gıda ve zorunlu harcamalara ayrılır.
4. Sağlık ve eğitim harcamalarına gelirin ayrılan kısmı son derece sınırlıdır.
5. Öğrenim genellikle ilkokul sınırındadır.
6. Çalışan çocuk sayısı fazladır.

Birleşmiş Milletler'in 1950 yılına kadarki verilere dayanarak yapılan araştırmasında 10-14 yaş gruplarındaki erkek çocuklar arasındaki çalışma oranı şöyledir:

Ülke Grupları 10-14 Yaş Grubundaki Çalışma Oranı (%)

Az Gelişmiş	30.8
Yarı Gelişmiş	8.6
Gelişmiş	4.9

Kaynak: Kenan Gürtan, Türkiye'de Nüfus Problemi ve İktisadi Kalkınma ile İlgisi, İstanbul; Sermet Matbaası, 1966, s.287

Türkiye'de 1955 sayımı sonuçlarına göre 6-14 yaş grubu çalışan erkek çocuk sayısı % 27'dir.

ÜLKELER VE NÜFUS SORUNU

Birinci Dünya Savaşı, 1929 buhranı, ikinci Dünya Savaşı daha çok Avrupa nüfusunda olmak üzere, nüfus yoğunluklarında hızlı düşüslere neden olur. Nüfus miktarlarındaki gerileme karşısında Batı Avrupa ülkeleri önlem almak gereksinimi duyar. Başta İtalya, Almanya, Fransa olmak üzere birçok ülke, nüfus artış oranlarını yukarı çekme çabası içersindedir.

1914-1918'de Batı Avrupa nüfusundan 5 milyon insan ölür. Savaş, cephede olduğu kadar, yarattığı olumsuzluklar nedeniyle cephe gerisinde de büyük kayıplara neden olur. İkinci Dünya Savaşı'nda başta Almanya olmak üzere, daha bir çok ilgili ülkede Birinci Dünya Savaşı'ndaki ölü sayısının en az iki katı ölüm oranı görülür.

Eksilen nüfusun tamamlanması yolundaki uygulamaların ardından, dünya nüfusunda ikili bir gelişme görülür. Ülkelerin gelişmişliğine göre durum farklılaşır. Sanayileşmiş ülkelerle az gelişmiş ülkelerde, sorunlar değişik boyutlarda görülür.

Sanayi ülkeleri, nüfus devrimlerini 19. yüzyılın ikinci yarısında yapar. Bu ülkelerde doğal artış 20. yüzyılda önemli ölçüde azalır. Yaş ortalamaları ve yaşlıların yüzdeleri yükselir. Az gelişmiş ülkelerde ise, nüfus devrimi 1960'lı yıllardan sonra başlar.

Sanayileşmemiş ülkelere yüzyılın ortalarında "doğal doğurganlıklı" ülkeler gözüyle bakılmaktadır. Bu

ülkelerde, nüfus üzerinde gelenekler ve din dışında bir kısıtlayıcı yoktur. 19.yüzyılın ikinci yarısında, sanayi ülkelerinde görülen hızlı nüfus artışı, az gelişmiş ülkelerde 20. yüzyılın ikinci yarısında gerçekleşmektedir.

1981-1990 yılları arasında dünya nüfusu 1,5 milyar kişi artar. Bu dönemin son beş yılında, yıllık ortalama nüfus artışı 150 milyonu geçmektedir. Ancak bu 150 milyonun dağılımı sanayileşmiş ülkeler ile az gelişmiş ülkeler arasında farklılık gösterir. Artan miktarın Kuzey Amerika ve Avrupa (SSCB dışında) nüfuslarındaki payı 10 milyondur.(10)

Az gelişmiş ülkelerin nüfusları yılda ortalama 130 milyon dolaylarında artmaktadır. Bu ülkelerde nüfus artış oranı yüzde 2'nin üzerindedir (Çin, Hindistan'da yüzde 2-2,5, Meksika, Cezayir'de yüzde 3'ün üstünde).

Az gelişmiş ülkelerdeki nüfus patlaması bir dizi doğum kontrol önlemleriyle durdurulmak istenmektedir. Örneğin doğum kontrolünde bir yol olan kürtaj bir çok ülkede uygulanmaktadır. Fakat çeşitli nedenlerle uygulama oranlarında farklılıklar gösterir. Günümüzde 15-44 yaş arasındaki kürtaj uygulaması yapan kadınların binde olarak bazı ülkelerdeki oranları şöyledir: Bulgaristan'da 62,6, Çekoslovakya'da 46,7, Macaristan'da 38,2, Türkiye'de 31, ABD'de 27,3, İsveç'te 19, İngiltere'de 15,5 Norveç'te 14,8, Fransa'da 13,3, İtalya'da 12,5, Finlandiya'da 11,7, Almanya'da 5,9, Hollanda'da 5,1. (11)

10. Pierre George, Nüfus Coğrafyası, iletişim yayınları, İstanbul; Şefik Matbaası, 1991, s. 79.

11. "Neşterli Çözüm Kürtaj", Cumhuriyet Dergi, Sayı 362, 28 Şuat 1993, s. 7.

İngiltere'de 16. yüzyılda 2,5 milyon olan nüfus, 18. yüzyılda 9 milyona ulaşır. Sanayi devrimi nüfus patlamasına neden olur. 1850-1920 arasında yeniden büyük artış gösterir. Yıllık nüfus artış oranı binde 12 olur. 1927'de Cenevre'de toplanan Dünya Nüfus Kongresi Anglo-Sakson ırkının topladığı bir Malthus kongresi olarak değerlendirilir.

Kongre, bütün dünya bilginlerini toplayarak Birinci Dünya Savaşı'ndan sonraki nüfus sorunlarını incelemek üzere toplanır. Fakat diğer ülkelerden çok Anglo-Sakson ülkelerin ekonomik durumu ve nüfus olaylarını gündeme alır.

İngiltere'de işsizlerin artması, göç için çıkarılan engeller ve büyük kentlerdeki çok çocuklu ailelerin yoksulluğu yeni Malthuscuların dayanak noktası olur. Ayrıca nüfus çoğalması, savaflara neden olarak görülür. Bu konuda İtalya ile Japonya'ya dikkat çekilir.(12)

Genelde ülkelerin 1800-1900 arasında, Fransa hariç, iki-dört misli nüfus artmasına karşın, bu dönemde en yüksek nüfus artışı İngiltere ile Hollanda'da gerçekleşir.

Asya ülkeleri, nüfus artışındaki hızlarıyla her devirde önde gider. İbrahim Hilmi Çığırca Kadro'da Asya'yı devamlı oğul veren arı kovanına benzetir.

Sıkışık insanlar ülkesi olarak tanımlanan Asya'dan göçler dört yöne olmak üzere tarihte büyük yankılanmalar

12. Leon Robinowicz, Nüfus Meselesi, İstanbul; İktisat Matbaası, 1930, s. 19.

yaratır. Batı teknik ve bilgisinin bu kıtada yayılmasıyla nüfus artış hızı daha da yükselir.

Örneğin Japon nüfusu, 150 sene kadar önce, yani Japonya kapılarını Avrupa ticaretine açmadan önce 26-27 milyon arasındadır. Avrupa ile serbest ticaretten üç yıl sonra 1871'de yapılan sayımda, nüfusun 32 milyon 9 yüz bine çıktığı görülür. "Bugün ise bu sayının iki misli nüfusa sahiptir. Doğumlarda henüz bir eksilme yoktur." (13) Diğer Asya ülkelerinde de nüfus artış hızları yüksektir. Çin, Hindistan ve Sovyetler'de nüfus, sürekli olarak artmaktadır.

Sürekli nüfus artışları ve doğal afetler zaman zaman kıtlık derecesine varan gıda sorununu gündeme getirir. Örneğin Hindistan'da düzelen sağlık koşulları, kıtlıklara karşı alınan önlemler neticesinde; 1880'de 254 milyon olan nüfus, 1920' de 319 milyona ulaşır. 1940'da 407 milyon olan Hindistan nüfusunda yıllık ortalama artış % 20'dir. Rusya'nın 1800' de 40 milyon olan nüfusu 1900'de 115 milyonu bulur.(14)

Sürekli nüfus artışları ve doğal afetler zaman zaman kıtlık derecesine varan gıda sorunlarına yol açar. Genelde de tarım ülkeleri, ticaret ve sanayisi gelişmiş ülkelere daha fazla aç kalma sorunuyla karşı karşıyadır. Kıtlıklar bir ülkenin özellikle çiftçi kesiminin maddi ve genel durumunu gösterir.

13. İbrahim Hilmi Çığırca, "Asya' da Nüfus Hareketleri," Kadro, cilt 1, sayı 4, Nisan 1932, s. 42-43.

14. Adolphe Landry, Demografi, Başbakanlık İstatistik Genel Müdürlüğü, İstanbul; Hüsnüniyet Matbaası, 1949, s. 58.

Rusya'da kıtlık konusuyla uğraşan Wessebovski, kıtlığın her devrin damgasını taşıdığını ve görüldüğü ülkede egemen olan ekonomik ilişki ve koşulları yansıttığını savunur. Rochard, daha kesin bir söyleyişle: "Kıtlık tarihi, beşeriyet tarihi demektir."(15) ifadesiyle konunun önemini vurgular.

Kıtlıklar kötü ürün (kuraklık, kışın sert geçmesi, dolu, üründe görülen hastalıklar, çekirge ve diğer zararlılar dolayısıyla), göçler (veba gibi salgınlar dolayısıyla insanların buldukları yeri terketmeleri yüzünden), savaşlar, ihtilaller ve iç isyanlar, ekonomik nedenler (ekonomik buhranlar birçok amelenin uzun zaman işsiz kalmasıyla doğan kıtlıklar) gibi doğrudan nedenler sonucu görülür.

Ayrıca dolaylı olarak kıtlık yaratan nedenler şunlardır: Nüfusun uygun olmayan ekonomik koşullarda bulunması, tarımın ilkel koşullarda yapılması, ülkede ticaretin ve ulaşımın gelişmemiş olması, yiyecek fiyatlarının yükselmesi ve benzeri nedenler.

Kıtlığın etkileri ekonomik ve sosyal boyutlarda görülür. Kıtlıklar genellikle ekonomik buhranlara neden olurlar. Fiyatların düşmesi (temel gıda maddeleri dışındaki alımlar durur), iflas, işsizlik gibi sonuçlar ülke ekonomisini bozar.

Öte yandan kıtlığa uğrayan nüfus, yiyecek bitince her çeşit ot, kök, saman ve evcil hayvan yemeğe başlar. Daha kötü durumlarda deri vb. söz konusu olur. 1921 Rus kıtlığında çatı samanları, ağaç, mobilya, deriden

15. Leon Kawan, Nüfus ve Kıtlıklar, İstanbul; Marifet Matbaası, 1932, s. 4.

yapılmış eşya kaynatılarak yenir. Hatta insan ve hayvan cesetlerinin yenildiği olur. 30 yıl kıtlığında 30 milyon nüfustan 3 milyon nüfus ölür. Bu kıtlıkta daha çok çocuk ölümleri görülür.(16)

Kıtlığın neden olduğu açlık ve ıstırap insanları normal zamanlarda yapmayacakları kötü davranışlara iter. Hırsızlıklar ve cinayetler artar. Kıtlıklar siyasi yapıya da etki edebilir. İsyân ve ihtilâllere neden olabilir. İngiltere'de 1646-1650, İsveç'te 1772, Fransa' da 1789, Avrupa'nın birçok ülkesinde 1848 ihtilallerinde kıtlıkların etkili olduğu bilinmektedir.

18.yüzyıl başına kadar Fransa nüfusunda azalma vardır. Savaşlar veba salgını (1709), kötü kış gibi olumsuzluklar nedeniyle ihtilal başında Fransa'nın nüfusunda düşme olur. Montesquieu (1689-1755) nüfusun azaldığını ve bunun gelecek için tehlike olduğunu vurgular. İran Mektupları'nda ruhbanların bekarlığının ve sömürgelere göçlerin nüfus üzerinde olumsuz etki yaptığını savunur.

Edouard Herriot Créer adlı eserinde, "Var etmek, ilk önce nüfuslandırmak demektir" düşüncesi ile nüfus olayına yaklaşarak, "Eskiden Isparta'nın ölmesi gibi, Fransa da ölsün mü?" sorusuyla Fransa'nın Birinci Dünya Savaşı sonunda hangi noktaya geldiğini ortaya koyar.(17)

Savaşlar, çalışma yaşındaki nüfusu, dolayısıyla üretimi doğrudan etkiler. Herriot, Fransa nüfusunun azalmasında savaşlardaki ölümlerin yanı sıra, tarım işçileri için

16. Leon Kawan, Nüfus ve Kıtlıklar, İstanbul; Marifet Matbaası, 1932, s. 15.

17. Edouard Herriot, İrkin Korunması ve Nüfus Meselesi, Çev. E.B. Koryürek, İstanbul; 1936, s. 2.

aile kurup yaşamalarını sağlayacak işçi evlerinin yapılmamış olmasını, bu yüzden de doğal olarak Neo-Malthusianisme'in yayıldığını savunur. Nüfusun azalması tarımı daha da olumsuz etkileyince dış göçler çare olur. Kolonilerden nüfus aktarılır. Aynı yola Almanya da başvurur. Fakat her iki ülke de göçmen işçilerin, kendi insanların kalitesinde olmadığı düşüncesindedir.

1851'de Villewain'in hazırladığı rapor ile Fransa Akademisi kamusal ve kişisel önlemlerle nüfus artış hızının azaltılması yönünde etkinliklerde bulunur. O zamanlar, aşırı üretim ve aşırı nüfuslanma yüzünden kıtlık çıkmasından korkulmaktadır. Malthus'un teorisi, bu ara, yayılma olanağı bulur. Aslında Fransa'da nüfus çokluğu ciddi bir sorun olmamıştır.

1769'da yazarı belli olmayan Nüfus Eksilmesindeki Sebepler ve Buna Karşı Çareler adlı eserde, Fransa'daki nüfus sayısının bu ülkenin besliyebileceğinden daha az bulunduğu savunulur.(18) Aynı eserde toprakta çalışacak amele bulmanın zorluğu dile getirilerek, nüfus eksikliği vurgulanır. Ve bu nüfus eksikliğindeki olumsuzlar şöyle sıralanır: Çocukları annelerin kendilerinin beslememesi; çeyizlerin çok masraflı olması; askerlerin ve papazların bekar yaşamaları; Hastane ve hayır kurumlarının yetersizliği; köyden kente toptan göçlerin olması; Kullanılan hizmetçilerin sayısının çokluğu; köylerde çocukların yetersiz beslenmesi; vergilerin iyi düzenlenmemesi vb...

1917'de Profesör Charles Richet, Hekimlik Akademisi'nde Fransız doğumlarını havaya fırlatılmış bir taşın düşüşüne

18. Edouard Herriot, İrkin Korunması ve Nüfus Meselesi, Çev. E.B. Koryürek, İstanbul; 1936, s. 8.

benzeterek önlem alınmasını önerir. İç işleri Bakanlığı ve Paris Belediyesi'nin konu ile ilgili çalışmalarında ağırlığın çocuk sağlığına yöneldiği görülür. Ana ve çocuk birçok yönden koruma altına alınır.

Almanya nüfusu 1800-1850 arasında % 50 artar. Bu oran, Fransa'nın artışından çok, İngiltere'ninkinden ise azdır. Artma 19.yüzyılın ikinci yarısında da devam eder. 1890-1910 arasında nüfus artış hızı yükselir. 1914 Savaşı'ndan sonra nüfus artış hızı tekrar yükselir. Almanya 1940'da 70 milyon nüfusa sahip olur. 1800 yılının üç misli fazla bir nüfus, Almanya'nın yayılma politikasına uygun düşmektedir.

İtalya da Almanya gibi sürekli olarak nüfusunu arttırmadan yana olan bir ülke olur. 1800'de tahminen 18 milyon olan İtalya nüfusu 1850'ye kadar, ağır fakat sürekli yükselme gösterir. 1900' de göçlerin yavaşlaması ve ölüm oranlarının düşmesi gibi nedenlerle nüfus artışı birden yükselir. 1933'te Fransa nüfusunu geçer. 1940'da 44 milyon olan İtalya nüfusu 1800'deki nüfusuna göre % 150 artış gösterir.

Her iki ülkede de (Almanya ve İtalya) nüfusunda 1930-1940 arasında gerileme olur.

İspanya nüfusu, 18.yüzyıla kadar İtalya'nın nüfusunda görülen gelişmeye benzer bir gelişme gösterir. Ancak 18. yüzyıldan sonra İtalya'da görülen nüfus artması bu ülkede olmaz (İspanya nüfusu 1787'de 13 milyon).

Süreçlerine bakınca; 19. asrın ikinci yarısından 20. yüzyılın ilk yarısına kadar doğum oranlarında artış; 20. yüzyılın ilk senelerinden Birinci Dünya Savaşı'na kadar devamlı azalma görülür. Birinci Dünya Savaşı

süresince doğum oranlarındaki azalma, özellikle Fransa'da hız kazanır.

İkinci Dünya Savaşı'nda doğum oranlarında gerileme eğilimi görülür ve İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra ise tekrar yükselme olur.

BÖLÜM I

NUFUS SORUNU VE NUFUS POLİTİKALARI

ilkçağlardan beri nüfusla ilgili değişik görüşler gündeme gelmiştir. Topluluklar yaşantılarını sürdürebilmek için, çevre ile bütünleşmek zorunluluğu duyar. Bütünleşmenin sağlıklı oluşu, tek tek insanların veya grupların çıkarlarının istenilen düzeyde olması ile ölçülür. İstenilen düzeyin tutturulmasında ise, insan sayısı, azlık veya çokluğu ile engel oluşturur. Bu azlık veya çokluğu hissetme noktasında, nüfusla ilgili görüş, teori veya daha ileri gidersek politikalar yapılarak; nüfus olayını yönlendirmeye başlar. Topluluklarda, devletlerde, hangi devreye bakarsak bakalım, bir çok neden azlık veya çokluğu hissettirmede biri biriyle yarışır durumda görülür. Sonuçta, dönemin gereksinimleri doğrultusunda politikalar üretilip uygulanır.

Bu şekilde yaratılıp uygulanan nüfus politikaları üç çeşittir:

- a) Nüfusun artışını yavaşlatıcı nüfus politikası.
- b) Nüfus artışını hızlandırıcı nüfus politikası.
- c) Nüfusun kalitesini iyileştirici nüfus politikası.

Oluşturulan politikalarda nüfusun iki boyutu, miktar ve kalite üzerinde alınacak önlemler, politikanın özünü oluşturmaktadır. Siyasî ve sosyo-ekonomik nedenlerle seçilen nüfus politikası; genellikle nüfus artışını yavaşlatıcı veya nüfus artışını hızlandırıcıdır. Üçüncü politikanın bu iki politikadan biri yanı sıra uygulandığı

kabul edilirse, esas olarak iki çeşit nüfus politikası olduğu söylenebilir.

1920'den 1950'li yıllara kadar Türkiye'nin seçtiği ve uyguladığı nüfus artışını hızlandırıcı ve mümkün olduğunca nüfusun kalitesini iyileştirici politikadır. Bu yıllarda Türkiye'de gerçekleştirilmeye çalışılan nüfus politikası şu yönleriyle gelişir: (1)

a) Siyasal yönleriyle: Yeni kurulan devletin varlığının ve özgürlüğünün devamını sağlama amaçlanır.

b) Ekonomik yönleriyle: Boş duran doğal kaynakları kullanma, sosyal iş bölümü ve ihtisaslaşmayı sağlama temel kaygulardır.

c) Sosyal yönleriyle: Sağlığı ve kaliteyi yükseltme hedeflenir.

Birinci Dünya Savaşı'nda sonra, Avrupa ülkeleri nüfusun artışını hızlandırıcı ve nüfusun kalitesini iyileştirici politikaları benimser. Onları bu seçime yönelten nedenler Türkiye'de de söz konusudur. Bu yüzden Türkiye'nin aynı politikayı uygulamaya çalışması doğal bir sonuçtur.

Ancak Türkiye için olay, aslında daha büyük boyutlardadır. Avrupa ülkelerinin Birinci Dünya Savaşı sonundaki kayıpları ile Osmanlı İmparatorluğu'nunki aynı değildir. Her şeyden önce bir İmparatorluk dağılmıştır. Bu dağılıştta coğrafya olarak gerçekleşen ayrılma, başta nüfus olmak üzere, devletin bütün varlığını sarsmıştır. İmparatorluğun yapısındaki çeşitli ulus ve etnik gruplar

bu coğrafya parçalanışından olumsuz etkilenir. Bunun sonucunda da göçler başlar. Tek veya toplu göçler uzun yıllar sürüp gider. Göçlerin gerçekleşmesinde insanların mutlu yaşaması, ülkenin yarar sağlaması veya hiç kimsenin zarar görmemesi gibi değişik endişelere rağmen, zaman zaman büyük acı, sefâlet tablolarıyla karşılaşılır.

Savaşın neden olduğu nüfus kaybı Avrupa ülkelerinin en büyük sorunudur. Bu nedenle Avrupa ülkelerinin hemen hepsinde nüfus artışını hızlandırıcı politika uygulanır.

Y. Edwart Rosset, savaşın, doğal nüfus hareketi alanında derin değişikliklere yol açtığını ve bu tesirin savaştan sonra, daha bir süre sürdüğünü savunur. (2) Yazara göre; demografik yapıda savaşın etkisi, yıkıcı bir karakter gösterir. Savaştan sonra ise, "gedikörtücü" özellik kazanır. Savaşlarda evlilik ve doğum olayları düşerken, ölüm oranı yükselir. "Gedikörtme" devresinde ise evlilik ve doğum oranları, savaş öncesine göre artış gösterirken, ölüm oranları düşer. Bu savaşların açtığı gedikleri kapama eğilimidir. Boşanma olayları savaş sırasında azalmışken, psikolojik ve sosyo-ekonomik nedenlerle savaş ertesi devresinde tekrar çoğalır. Bütün bu demografik olaylar, savaş dışında kalan ülkeleri de etkisi altına alır.

Ratip Yüceuluğ, Savaş Sonrası Nüfus Meseleleri'nde her devletin savaş sonrasında karşılaşacağı ortak nüfus sorunlarını şöyle belirler: (3)

2. Y. Edwart Rosset, Harbin Demografik Kanunları, Çev: E.B. Koryürek, Başvekâlet İstatistik U.M., İstanbul; Osmanbey Matbaası, 1935, s. 52-53.

3. Ratip Yüceuluğ, Savaş Sonrası Nüfus Meseleleri, Başvekâlet İstatistik U.M., Ankara; Ankara Basım ve Cilt Evi, 1944, s. 13.

1- Savaşta en büyük kayıp 20-44 yaş arası erkek nüfusta olur. Ancak hava bombardımanları sivil yerleşim bölgelerinde ayırım gözetmediği zamanlar kadın ve çocuk ölü sayısı artmaktadır.

2- Üreten sınıfın savaşan unsur olarak kaybı, savaş sonrasında istihdam sorununu gündeme getirir. Oysa bu dönemde yıkıntıların onarımı ve yeni baştan yapılması için iş gücüne büyük gereksinim vardır.

3- Düşman orduları tarafından ele geçirilen bölgelerdeki taşınabilir veya taşınmaz mallar yakılıp yıkılır. Birinci Dünya Savaşı'nda bu şekilde yok olan malların o günkü raîle 46 milyar dolar değerinde olduğu saptanmıştır.

4- Savaş sonunda üretim için gerekli olan vasıtaların yaratılması faaliyetleri başlar. Yol, köprü, fabrika, liman, kanal, kara ve deniz taşıtları, enerji kaynakları; yanıp yok olan ormanlar, ekili alanlar; ölen hayvanlar, yıkılan evler... vb. tahrip olan, yok edilen üretim ve yaşam unsurlarının yenilenmesi gerekir.

5- Şehirlerdeki endüstrinin işçi talebi köyden kente göç olayını başlatır. Çeşitli nedenlerle iç ve dış göçler hızlanır.

6- 20-44 yaş grubu erkek nüfus kaybı ülkenin erkek-kadın oranını bozar. Sonuçta genç kadın sayısında görece artış görülür. Bunun uzantısı olarak gayri meşru çocuk sayısı yükselir. Ancak, nüfus artışını hızlandırıcı politikayı izleyen devletler, bu gayri meşru çocuklara bir şekilde meşruiyet tanıyarak sahip çıkar.

7- Evlilikler azalır veya evli erkeklerin cephede olması yüzünden doğum oranı düşer.

Açıkça görülüyor ki, savaşın en büyük darbesi insan hayatına, beşeri faktör üzerinedir. Savaşın neden olduğu ölümler ekonomik üretimin dayandığı çalışma yaşındaki nüfusu azaltır. Bu nüfusun eksikliği aynı zamanda insan üremesinin de azalmasına neden olur.

Savaşın getirdiği yıkımların her defasında onarılması, o ülkelerin savaş öncesine göre bir atılım yaparak daha da ilerlediği görüşünü getirir. Bu ilerleyişi "Savaşın kıskırtıcı enerjisi"ne bağlayan Ratip Yüceuluğ savaşın ülkeler üzerindeki etkilerine değinir: Galip gelen ülke Fransa savaş tazminatlarıyla büyük zenginlikler ve varlık elde ederken, yenik düşen Almanya ekonomik alanda inatçı tutumu, ve ticaret ve sanayi alanlarında çalışmalarıyla yitirdiklerini kazanmaya çalışır. İngiltere ticaret alanlarını ve çalışmalarını genişletmiş ve arttırmış; İtalya ülkesini demir ve çelik ağlarla örmüş, yollarını yeniden yapmış ve eskilerini onarmış, elektrik üretimi için su enerjisinden büyük ölçüde faydalanmış, turizm hareketlerine önem vermiştir. Kısaca ülke halkının varlık ve yaşayış seviyesini yükseltmiştir. Rusya ise bütün endüstrisini yeni baştan kurmuş ve geliştirmiştir. (4)

4. Ratip Yüceuluğ, a.g.e. s.11-13. Yine bu eserden öğrendiğimize göre, I.Dünya Savaşı içerisinde Almanya 20-44 yaşlarındaki erkek nüfusunun % 16'sını, İtalya % 11'ini, İngiltere % 11'ini, Fransa % 18'ini kaybetmişlerdir. Bu devletlerin uğradıkları nüfus kayıpları İngiltere ve Almanya'da ortalama 10 yıl, İtalya'da 20 yıl sonra karşılanır. Savaş öncesi aynı demografik güç ve enerjinin oluşması ortalama 25 yıl gerektirmektedir.

Bu devletlerden Fransa İkinci Dünya Savaşı'na Birinci Dünya Savaşı'nın neden olduğu açığını kapatmadan girer.

Nüfusun esas değişkenleri doğum ve ölümlerdir. Doğum ve ölüm oranları, toplumsal çizgi doğrultusunda değerlendirildiğinde üç aşama göstermektedir. Sanayi öncesi, geçiş dönemi ve sanayi dönemi olarak adlandırabileceğimiz bu evrelerde doğum ve ölüm oranlarının değişimi izlenir. Nüfus, sistemin içinde hem etkileyen, hem de etkilenen durumundadır. Sanayi öncesi toplumlarda ölüm ve doğum oranlarında dalgalanma vardır ve nüfus artış hızı % 1'den küçüktür. Geçiş döneminde doğumlar yüksektir ve sürekli nüfus artışı vardır. Nüfus artış hızı % 1-3,5 arasındadır. Sanayi toplumlarında ise doğum ve ölüm oranları düşüktür ve nüfus artış hızı yine % 1'den küçük duruma geçer. (5)

Az gelişmiş ülkelerde insanın verimini azaltan hastalıklar, doğa koşullarının yanı sıra iktisadi ve sosyal durumla da yakından ilgilidir: Yoksulluk, tıbbi-sosyal donatım yokluğu, genel eğitim seviyesi düşüklüğü, sağlıksız beslenme ve sağlığa aykırı barınma bunların belli başlılarıdır. (6)

5. İlhan Tekeli-Leila Erder, İç Göçler, Ankara; Hacettepe Üniversitesi Yayını, 1978. s. 3-80.

6. Orhan Cavit Tütengil, Az Gelişmenin Sosyolojisi, 3.Baskı, Ülken Yayınları (y.y.), 1980 s. 71'de ölüme yol açan bulaşıcı hastalıklar için şu tabloyu verir:

Hastalığın Adı	Az Gelişmiş Ülkeler	Gelişmiş Ülkeler
Tifo ve Paratifo	% 45	% 11,6
Bulaşıcı hastalıklar	% 11	% 1
Sindirim yolu hastalıkları	% 20	% 4
Solunum " "	% 15	% 5
Kalp ve dolaşım sistemi bozuklukları, beyin kanamaları, kanser.	% 8	% 66

insan verimini azaltan hastalıklara neden olan bu faktörlerin en-etkilisi yoksulluktur. Yoksulluk, diğer faktörlerle doğrudan ilişkilidir. Tarihte, yoksulluğun oluşmasında en büyük etkenlerden birisi kıtlıktır. İnsanlık tarihi büyük kıtlık olayları ile doludur.

Vaktiyle aşiretlerde ve yarı göçebelerde görülen kıtlıklar çok şiddetli sonuçlar vermezdi. Kabileler yiyecek azlığı baş gösterince bolluk bölgelere akın ederek oralara yerleşirlerdi. Gerçek kıtlık, ziraat devri ile başlar; insanların toprağa bağlanıp, ürünü bekledikleri zamanlarda görülür.

Diğer iş kollarının gelişmesi, ticaret, zanaat ve sanayi insanları kıtlıktan kurtarır. Ticaret ve ekonomik ilişkileri gelişen uluslar, toprağın ürününe bağlanmaktan kurtulur. Gerektiğinde ihtiyaç maddeleri daha ucuz satan ülkelerden ithal edilir. Tarım ülkeleri ticaret ve sanayisi gelişen ülkelere nazaran daha fazla kıtlık tehlikesiyle karşılaşır. Kıtlık tarihi, insanlık tarihi demektir. (7)

Belli başlı kıtlık sebepleri; kötü mahsul (kuraklık, sert kış, dolu), salgın hastalıklar, savaşlar, ihtilâl ve iç isyanlar, ekonomik koşulların kötülüğü (vergi, ücret, enflasyon), ulaşım ve ticaretin yeterince gelişmemiş olması vb.dir.

Cumhuriyet Türkiyesi'nde benzer gelişmeler izlenir: 1928 kıtlık yılıdır. İç Anadolu'da kuraklık öncelikle Konya ve köylerini ve dolayısıyla bütün Türkiye'yi olumsuz yönde

7. Leon Kawan, Nüfus ve Kıtlıklar, Çev: Selim Sabit, Başvekâlet İstatistik U.M., İstanbul; Maarif Matbaası, 1832, s. 4.

etkiler. Dahiliye Vekili Şükrü Kaya konu ile ilgili hazırladığı raporda 1870'li ve 1880'li yıllarda kuraklık nedeniyle köylülerin nasıl dağıldığı anlatılır. Ürün azaldıkça köylüler kışın köylerine dönmezler; tarımı terkederek tekrar geçmişte olduğu gibi çobanlığa başlarlar. Raporda Türkiye'nin ekonomik, tarımsal ve siyasal açılardan son derece kritik bulunan, nüfus yoğunluğundan sözedilir. O dönemde Türkiye'de kilometrekareye 17.9 kişi düşer. (8)

Sanayi ve ticaret nüfusun artışıyla ilerleyecektir. Nüfusun artışı ise tarımın gelişmesini gerektirir. Nüfus miktarı ile tarım orantılı olarak artar. Tarımın yetersiz olduğu ortamlarda yapay yiyecek yapılmaya çalışılmaktadır. Ancak yapay yiyecek insanlığın beslenmesine henüz çözüm getirmemiştir. Bu tür bir beslenme yapısı için doğal enerji kaynaklarına ihtiyaç vardır. (9)

8. Leon Rabinowicz, Nüfus Meseleleri, Çev: Alaattin Cemil, İstanbul, İktisat Matbaası, 1930, s. 9-10

Bu eserde Amerika ve Avrupa ülkelerinin bazılarında nüfus yoğunluğu şöyledir:

Belçika -	264
Hollanda -	224
Amerika -	142
İtalya -	131
Almanya -	130
İsviçre -	100
Macaristan -	91,6
Danimarka -	90
Lehistan -	75
Fransa -	74,5
Romanya -	59,9
Bulgaristan -	54
Sırbistan -	53
Yunanistan -	48,8
İspanya -	44

Ömer Celâl Sarc Türkiye nüfusu ile ilgili şu gözlemde bulunur: "Nüfusun çoğalması, ilkin atıl duran tabii servetlerimizi işletebilmek için zaruridir. Bugün memleketimizde ekilip biçilen topraklar (nadasa bırakılanlar dahil olmak üzere) 10.5 milyon hektardan ibarettir. Bu, bütün arazimizin % 13.8'i, ziraate elverişli sayılan arazimizin ise yarısı demektir. Halbuki meselâ Almanya'da 1934 yılında bütün arazinin % 51,5 u ekiliyordu ve ziraate yaradığı halde işletilmeyen bilfiil hiç bir toprak kalmamıştı. Üstelik orada teksifi bir ziraat yapıldığı halde, bizdeki ziraat ekstansiftir. İngiltere'de ve Fransa'da da vaziyet böyledir. Hatta komşumuz olan Bulgaristan'da bile ekilmeğe salih hemen bütün araziden istifade edilmektedir. Garp memleketlerinde toprak sıkıntısı o dereceye varmıştır ki, içinde bulunduğumuz harp esnasında parkların tarlaya tahviline bile zaruret hâsıl olmuştur." (10)

Ormanlar, meralar, madenler, su kuvveti gibi diğer doğal servetlerin de pek az bir kısmı değerlendirilmektedir. Bu durumun sermayesizlik, teknik bilgi noksanlığı ve daha başka nedenleri olduğu gibi nüfus konusu ile de ilgili olduğu açıktır. Nüfus az olduğu için bu zenginlik kaynaklarının işlenmesi için gerekli olan iş gücü sağlanamamaktadır. Ayrıca doğal zenginliklerin yararlanılan kısmı, miktarı az olan nüfusa yeterli görülmektedir. Atıl zenginliklerin açılması için ekonomik bir zorunluluk görülmez. Nüfusun artması, insanları daha

9. Warren S. Thompson, Nüfus Artması ve Ziraat, Sanayi, Ticaret, Çev: Ahmet Hamit, Başvekâlet İstatistik U.M., İstanbul; 1934, s. 1-30.

10. Ömer Celâl Saraç, Nüfusun Miktarı ve İstihaleleri, İstanbul, Kenan Basımevi ve Klîşe Fabrikası, 1942, s. 43.

çok çalışmaya yöneltecek; teknik modernleşecek, ekonomik yapı ıslah edilecektir. Geniş bir pazar, modern ulaşım, sosyal iş bölümü... vb. gelişmeler nüfusun artması ile hızlanır.

Ayrıca siyasal yönden Türkiye'nin bağımsızlığını devam ettirebilmesi için, yeterli nüfusa sahip olma zorunluluğu vardır. Fransa'nın 40 milyon nüfusu ekonomik yönden kendisi için yeterli olduğu halde, komşusu Almanya'nın 65 milyonluk nüfusunu tehdit unsuru olarak gördüğünden nüfus artışını hızlandırıcı politikaya başvurmuştur.

19. yüzyılda Türkiye'yi inceleyen yazarlar nüfusun gerilediğinden köylerin boşaldığından bahsetmektedirler. A.D. Mordtmann, "Anatolien" adlı çalışmasında ortada köy olmadığı halde, mezarlıklar ile bazı bina ve cami kalıntılarından buraların eskiden meskun olduğunu savunur. Nüfus azalmaya başlayınca geride kalanların yaşamlarının güçleşmesi doğaldır. Bu nedenle onlar da bölgeyi terkederler.

1888-1927 nüfus miktarları, bazı kentlerde nüfus artış hızının düştüğünü göstermektedir. Bu durum geçici sebeplere bağlanamayacağına göre, ülkede doğumların azalmış, ölümlerin çoğalmış olduğu gerçeği kabul edilmek zorundadır. (11)

11. Ömer Celal Saraç, a.g.e., s. 56

A.g.e.'e göre bazı kentlerde nüfus artış hızı:

	1888	1927
Kütahya	22.266	17.282
Amasya	30.000	12.824
Sivas	43.122	28.498
Trabzon	35.000	24.587
Bursa	76.303	61.690
Kayseri	72.000	39.134
Diyarbakır	34.000	30.709

Nüfusun azalmasının başlıca nedenleri sağlık koşullarının bozukluğu ve savaşlardır. Sıtma, kolera, tifo gibi salgın hastalıklar her yıl binlerce ölüme neden olur; bilgisizlik ve bakımsızlıktan doğan çocuk ölümleri çok yüksektir. Öte yandan sürekli savaşlar ve iç isyanlar hem ölüm hem de doğumu etkilemektedir. Süveyş kanalının açılışından Birinci Dünya Savaşı'na kadar, bu kanal üzerinden Yemen'e 2.7 milyon asker gönderilmiş, bu askerin yalnız 300.000'i aynı yolla geri dönmüştür. Yani sırf Yemen 2 milyondan fazla insan kaybına neden olmuştur. (12).

Ömer Celal Saraç ülke nüfusunun artışını değerlendirirken diğer ülkelerle karşılaştırır: "Nüfusumuzun 19.asırda artmamış olması, iktisadi inkişafımıza engel olmak itibariyle, haddi zatinde teessüfe şayan olan bir hadisedir. Fakat bunun, tam, diğer memleketler nüfusunun 2-4 misli çoğalmış olduğu bir devreye tesadüf etmesi büsbütün elimdir. Filhakika siyasi ve milli bakımdan, nüfusun miktarından ziyade diğer memleketler nüfusuna nisbeti mühimdir. Bundan dolayı, öbür memleketlerin nüfusu şiddetle artarken Türkiye nüfusunun sabit kalması, bizi iktisat sahasında bir çok başarılardan mahrum bırakmakla beraber, aynı zamanda memleketimizin milletler camiası içindeki mevkiini de çok sarsmıştır. (13)

1940'lı yıllara gelindiğinde, Türkiye'de nüfus artışı hala yeterli bulunmamaktadır. İstatistik bilgiler ihtiyaç

Maraş	52.000	25.982
Muş	27.003	4.277

12. Ömer Celal Saraç, a.g.e., s.58

13. Ömer Celal Saraç, a.g.e., s.59

duyulduğu dereceye henüz ulaşmamıştır. Meselâ, doğum istatistikleri yoktur, ölüm istatistikleri ise yalnız 33 vilâyet merkezi için gerçekleştirilmiştir. 1927 nüfus sayımında bütün gayretlere rağmen gizli kalmış nüfus vardır. Bu yüzden 1927 ve sonraki sayımlar arasında tam bir nüfus artış oranı saptaması yapılamamaktadır.

Gizli nüfus ve göçler hariç tutularak, doğal çoğalma nisbeti hesaplanmaya çalışılarak 1927-1935 devresinde yılda % 16.6, 1935-1940 devresinde % 15.7 oranları kabul edilir. Aynı dönemlerde Avrupa'nın çeşitli ülkelerinde ortalama oran % 0.8 ile % 13.9 arasındadır.

Hayat seviyesi, nüfus konusunun özüdür. Bir topluluğun geçindirebileceğinden daha fazla nüfusu olması, nüfus fazlalığı anlamına gelir. Sonuç olarak işsizlik artar; ücretler düşer; tarım toprakları parçalanır. Bu koşullarda halk genellikle hayat seviyelerini devam ettirmeye çalışır. Bu durum birikmiş serveti tüketir. Aynı şey milli kazançta da söz konusudur. Bir millet sermayesini, üretim amacıyla kullanacağı yerde hayat seviyesini korumaya yöneltirse, yakın gelecekte ülke fakirleşir. (14).

Doğal olarak sosyal gelişme sadece hayat seviyesi ile ölçülmez, ama uygar toplumların en önemli kıstaslarından biridir. Nüfus fazlalığının saptanmasında halkın genel hayat seviyesine bakılır. Çok zenginlerin sayısı azdır, bu saptamada esas dışında bırakılır. Üretim, ulusal gelirin paylaşılması ve nüfus miktarı arasındaki uyum

14. Shiroshu Nasu, Nüfus ve Gıda Maddeleri, Çev: Osman Derinsu, Başvekalet İstatistik Genel Direktörlüğü, İstanbul, Aydınlık Basımevi, 1973, s. 3.

optimum nüfusu verir. (15). Hayat seviyesinin yükseldiği yerlerde çocuk sayısının düştüğü görülür.

Nüfusun yoğunluğu, bünyesi ve gelişmesi ile sosyo-ekonomik faktörler arasındaki ilişki öteden beri bilim adamları ve düşünürlerin ilgisini çekmiştir. Demografik faktörler ile sosyo-ekonomik faktörler arasındaki dengenin bozulması nüfus sorununu yaratır. Nüfus sorunu ekonomik gelişme ve toplumsal kalkınmaya hatta siyasal gelişmeye sekte vurur. Nüfusun üretim faktörleri üzerindeki etkisi sermaye birikimi, iş gücü ve istihdam, doğal kaynaklar ve teknoloji alanlarında görülür. Öte yandan ulusal gelir, gelir dağılımı, kamu harcamaları, eğitim-sağlık hizmetleri, kentleşme... vb. sorunlar nüfusla yakından ilgilidir.

Tarihte nüfus birçok düşünürün gündeminde yer almıştır: Doğu'da Konfüçyüs başta olmak üzere düşünürlerin çoğu, nüfus artışının işgücü verimliliğini kısıtlayacağı ve kitlelerin yaşama düzeylerini olumsuz etkileyeceği doğrultusunda fikirler üretmişlerdir. Ayrıca toprakla nüfus arasında ideal bir orantının olduğu ve eğer bozulursa; doğum ve ölüm olaylarının azalıp çoğalmasıyla tekrar sağlanacağı ileri sürülür. Batı'da Plato ve Aristo, nüfus olayını, yönetim faktörleri ile değerlendirirler. Anayasal bir hükümet biçiminin uygulanmasını güçleştirmemek için, nüfusun fazla büyümemesi uygun görülür. Öte yandan ekonomik açıdan kendilerine yeterli olabilmelerini sağlayacak belli bir

15. Orhan Türkay, Türkiye'nin Nüfus Artışı ve İktisadi Gelişme, Ankara, Doğuş Limited M., 1962. Bu eserde optimum nüfus şöyle tanımlanmaktadır: "Öyle bir nokta vardır ki, o noktada, istihsal şartları değişmemek üzere, nüfus ne gerektiğinden fazla, ne gerektiğinden az, fakat tam adam başına en yüksek verimi sağlayacak miktardadır." s. 96.

nüfus büyüklüğü istenir. Böylece, optimum nüfusun üzerindeki artışların önlenmesi düşüncesi, olgunluk kazanır. Hindistan'da Maun Kanunları, eski Yahudilerde kısır kadınların küçümsenmesi, Isparta'da evlenme zorunluluğu vb. toplum düzeninde nüfus yoğunluğunu etkileyici yaptırımlardır.

Nüfus yoğunluğu daha ilk çağlarda, üzerinde fikir üretilmeye başlanılan işlevsel bir faktör olur. Ekonomik ve politik gücü insan sayısına bağlı gören yoğunluk taraftarı olanlar ile belli bir çizginin üstüne çıkılmasına karşı olanların düşünce ve teorileri nüfus politikalarında uygulama alanına geçer.

insanlar geçimlerini balıkçılık ve avcılıkla sağladıkları zamanlar geçim araçlarının azlığından dolayı nüfus fazlalığına karşı olmuşlardır. Çocuk düşürmek, doğan çocukları, kendi geçimlerini sağlayamayanları, yaşlıları, hastaları öldürmek geçmişte nüfus artışını önleyici yöntemler arasında yer almıştır. Afrika'da, Amerika yerlilerinde, Tahiti'de, Avustralya'nın kuzeyindeki adalarda bu tip adetler vardır. Çocuk öldürme adeti Eski Yunan ve Akdeniz ülkelerinde tarihlerin kaydettiği bir yöntemdir. Çocuk öldürmenin bir suç sayıldığı Ortaçağa kadar bu alışkanlık devam etmiştir. Hindistan'da, Çin'de ve Arabistan'da kız çocuk öldürme geleneği uzun yıllar sürmüştür. Zamanla çocuk öndürme yerine çocuk düşürme suretiyle çocuğun yaşamasına engel olunur.

Tarım devrinin başlamasıyla işgücü kıymet kazanır. Ayrıca sürekli savaşlar ve savaşçı gereksinimi nüfusun artışını istenir kılmıştır. (16)

16. Ratip Yüceuluğ, insanların Nüfus Hakkındaki Telakkileri ve Nüfus Nazariyelerine Kısa Bir Bakış, Ankara; Güzel İstanbul Mat., 1963, s. 1-5.

ilk çağlardaki statik ve sınırlı nüfus anlayışı Ortaçağda çoğunluk lehine döner. Az nüfus tehlikeli görülür. İş bölümüne imkân vermesi, toplumun gelir düzeyinin yükselmesini sağlaması daha da önemlisi siyasal ve askeri güvenlik bakımından fazla nüfus istenir. Yeni Çağ'ın merkantilist ülkelerinde de nüfus artışı gerekmektedir. Nüfusun ana kaynağı olan doğumların artmasıyla üretici güçler fazlalaşacak ve dolayısıyla ulusal gelir çoğalacaktır. Ülke savunması için silah altına alınacak kimselerin sayısının artması askeri güvenliği sağlarken, vergi sorumlularının artışı da devleti ekonomik yönden güvenceye kavuşturacaktır. Göç konusunda yine bu doğrultuda ülke içine yönelik göçler desteklenerek ülke dışına olabilecek göçleri engelleyen yaptırımlar uygulanır.

Merkantilist ülkeler nüfus yoğunluğunu artırıcı önlemler alırlar: Evlenmeyi teşvik, bekârlık vergisi, evlilere bazı vergilerden af veya indirim uygulanması, çok çocuklu ailelere yardım ve ödüller, çocuk düşürme yasağı.vb. bunların belli başlılarıdır. Bu çeşit önlemlerin, nüfus artışını isteyen ülkelerde zaman zaman uygulandığı görülür.

Toprağa özel bir önem veren Fizyokratlarda hızlı nüfus artışının, tarımsal üretimi olumsuz etkileyebileceği endişesi yatar. Tarımsal üretimi olumsuz olarak etkilemediği sürece, nüfus artışına karşı değildirler.

Sanayileşmenin ilk aşamalarında İngiltere'de gıda maddelerinin sıkıntısı, işçinin giderek bilinçlenmesi ve sınıf çatışmalarının yoğunluk kazanması, enflasyon vb.

olumsuzluklar Adam Smith'in optimist fikirlerine karşın Malthus'un düzenleyici ve yönlendirici nüfus anlayışını gündeme getirir. Malthus'a göre; gıda maddeleri üretimi ile nüfus artış hızı uyum içinde değildir. İlki geometrik bir dizi şeklinde artarken, ikincisi aritmetik artar. Her nesil değıştikçe nüfusun bir misli artarak iki yüzyıl içinde 256 misli artmasına karşın, gıda maddelerinin üretimi sadece 9 misli artış sağlayacaktır. Nüfus artışının kontrol dışında oluşu insanlığı sefalete sürükleyecektir. 19. yüzyıl düşüncesini büyük ölçüde etkileyen Malthus'un fikirleri Neo-Malthuscularca yeniden yorumlanır. Paylaşılan ortak yan, hızlı nüfus artışının kontrol programlarıyla önlenmesidir.

Sosyalist düşünörlere göre ise, nüfus sorununu kapitalist üretim süreci doğurmaktadır; sosyalist düzende böyle bir sorun olmayacaktır.

19.yüzyılın sonlarına doğru oluşan ve statik bir yaklaşımın ürünü olan optimum nüfus anlayışı geniş bir yayılma alanı bulur. 1950'lerden sonra hızlı nüfus artışı ve bu artışın engellenerek yaratacağı olumsuzlukların önlenmesi fikri yeni nüfus kuramlarının esasını oluşturur.

TÜRKİYE'DE NÜFUS POLİTİKALARI

1910'lu yıllardan itibaren, ülke nüfusundaki düşüş hız kazanır. Gerek asker gerek sivil kesim olumsuz etmenlerin etkisinde olarak, sürekli azalır. Bu azalmanın esas nedeni savaşlar olduğu halde; ülke koşullarının elverişsizliği, bilgisizlik, açlık, gerekli araç ve gereçlere sahip olmama en başta da ulaşım araçlarının yok

denecek seviyede olması, ulaşım için yeterli yol bulunmayışı vb. nedenler insanları hızla ölüme sürükler.

1912-13 Balkan Savaşı yıllarında askerlerin ölümü daha çok açlık, susuzluk ve salgın hastalıklardan olur. Sağlık hizmetlerinin yetersizliği; bina, ilaç ve doktor-hemşire açığı binlerce hastanın bakım beklerken ölümüne neden olur. Örneğin en çok üç yüz bin kapasiteli Hadımköy hastanesine dört bin hastanın sevk edilmesi zorunluluğu, salgın ve hizmet yetersizliğinin boyutlarını göstermektedir.

Zamanla cephelerdeki salgın hastalıkların, çeşitli nedenlerle ülkeye yayılma, tehlikesi baş gösterir. Öncelikli olarak İstanbul, salgınlardan korunmak istenir, ama trenle İstanbul'a ulaşan hastalar, salgın hastalıkları buraya da bulaştırılır. Sarayburnu Parkı bir çadırılı ordugâha dönüşür.

İstanbul Belediyesi açıkta ve bakımsız kalan hastaları yerleştirmeye çalışır. Boğaziçi'nde büyük oteller, yalılar boşaltılır; ayrıca Kabataş Lisesi, Zapyon Rum Lisesi, Galatasaray Lisesi, Darülmüallimin, Haydarpaşa Tıp Fakültesi, Kadirga Veladethanesi, Darülfünun gibi kurumlar bu iş için ayrılır.

O zamanlar bostan olan Gülhane Parkı'na bırakılan koleralıların yerleştirilmesi için, kapalı mekan bulmak, hasta sayısı arttıkça güçleşir. Tedavi ve barındırma için camilerden yararlanılması düşünülür.

İstanbul camilerinin, açıkta kalan hasta erlere ayrılmasını öneren Cemil Paşa'ya, Evkaf Nazırı Ziya Paşa karşı çıkar. Daha sonra, konu, Bakanlar Kurulu'nda görüşülür ve Şeyhülislam Cemaleddin Efendi'nin,

gerekirse, fetva verebileceğini belirtmesi üzerine Ayasofya, Sultanahmet ve Şehzadebaşı camileri bu iş için hazırlanır.

Osmanlı ülkesindeki amansız salgın hastalıklar ve getirdiği ölümler yurt dışında da yankı uyandırır. İngiltere Kızılhaçı ile Mısır Hilali Ahmeri üçer doktor göndererek, üç Alman hemşirenin katılmasıyla bir sağlık ekibi oluşturulur. Bu ekip, Yeşilköy'de Kızılay ile işbirliği yaparak hastalara yardımcı olmaya çalışır.

1913'te terhisin başlamasıyla, cephedeki salgın hastalıkların ülkeye yayılma tehlikesi artmış bulunur. Bu yayılmayı önleyecek herhangi bir şeyin yapılması ise, olanaksızdır. Ancak, terhis olanların İstanbul'a uğratılmadan, Gelibolu üzerinden gönderilmesi İstanbul'u bir ölçüde korumuş olur.

Ankara, Trabzon, Van illerinde halkın, kolera ve lekeli tifodan harpte verilen kayıptan daha çok kayıp verdiği belirtilir.(17) 1914'ten sonra 1918 mütarekesine değin ölümler devam eder.

Ordu mevcudunun % 12'si hastalanmıştır. Hasta sayısının yaralıdan fazla olması; açlık, soğuk, yol olmayışı, sevkiyatta kullanılacak vasıtanın bulunmayışı, vb. nedenlerden kaynaklanır.

Genel olarak:	<u>Hasta</u>	<u>Yaralı</u>	<u>Toplam</u>
1915	209963	8939	215932

17. Kemal Özbay, Türk Asker Hekimliği Tarihi ve Asker Hastaneleri, cilt 1, İstanbul; Yörük Basımevi, 1976, S.117.

1916	136722	31220	167942
1917	139110	1654	140764
1918	81703	2421	84124

Ölüm Olayları	Hasta			Genel Şehitler Toplam	
	Hastalar	Yaralılar	Yaralılar Toplamı		
1915	?	?	47307	2360	49667
1916	28877	1049	29926	5799	35725
1917	21835	342	22177	217	22394
1918	0834	318	10152	625	10777
Toplam	60546	1709	109562	9001	118563

Kaynak: Kemal Özbay, Türk Asker Hekimliği Tarihi ve Asker Hastaneleri, cilt 1, İstanbul; Yörük Basımevi 1976, s.172-173; Tefvik Sağlam, Büyük Harpte 3. Orduda Hizmet, Gnl. Kur. H.Ş., 1941, s. 73-75.

Osmanlı İmparatorluğu'nun insan unsuru tükenme noktasına gelmiştir; Savaşlar, bulaşıcı hastalıklar, isyanlar, toprak kayıpları sürekli olarak insanı yıpratıp yok etmektedir. Birinci Dünya Savaşı'nda Osmanlı'nın insan kaybı çok büyük olmuştur. (18)

18. Kemal Özbay, Türk Asker Hekimliği Tarihi ve Asker Hastaneleri, cilt 1, s. 316'da: "Savaşta Türkiye silah altına 2.850.000 insan çağırılmıştı. 1914' deki kuvvetimiz 1307-1891, 1308-1892 doğumlu 150.000 kişi idi. Seferberlik ilan edilince 1310/1312/1898 doğumluların celbi ile 780.000 yedek ve mustahfazlarla 1.720.000, toplam 2.850.000'i bulmuştu. 1918 yılının Kasım ayında elde 60.000'i kalmış, zayıf şu suretle tesbit edilmişti: 50.000 şehit, 35.000 yaralanarak vefat, hastalıklar 240.000, yaralanan 400.000, zayıf kaçak-kayıp 1.560.000, toplam 2.290.000. Genelkurmay sağlık dairesinin hazırladığı raporlara göre (Tevhidi Efkâr 1937, sayı

Kurtuluş Savaşı yıllarında ise; düzenli ordunun kuruluşundan sonra, salgın hastalıklarla mücadele oldukça etkili olur. Bu dönemde de daha öncelerinde olduğu gibi nakil vasıtalarının ve doğru düzgün yol olmayışı en büyük engellerdir. Türkiye Cumhuriyeti Müdafaa-i Milliye Vekaleti Sıhhiye Dairesi'nin 1340 tarihli, İstiklal Harbi Sıhhi Raporu'nda bütün orduda hasta % 7.6, bütün kuvvetlere göre vefat % 26, hasta girişine göre vefat 3.3 olarak belirtilir ve "Eğer sevkiyat olsaydı bu nisbetler yarıya inerdi" denir. 310.173 yaralıdan 1718 ölüm olarak % 5.5 nisbetindedir.

İstiklal Harbi'nde ordudaki sağlık personeli bu raporda şöyledir:

Tabip Eczacı Diş tabibi

Muvazzaf	612	148	--
Mükellef	240	57	21
Gayri mükellef	62	19	5
<u>Mütekaid ve müstafi</u>	<u>43</u>	<u>-</u>	<u>-</u>
Toplam	957	224	26

1867) Birinci Cihan Harbi zaiatı şu şekilde tesbit edilmiş bulunmaktadır: Şehit vafat 501.091 Tedavi edilenler 2.167.841 malul ve çürük 891.364, toplam 3.560.296. Cephelere göre, şehit, yaralı ve hastalardan vefat: Kafkaslarda 218.687, Çanakkale'de 101.269, Sina ve Filistin'de 80.964, Irak' ta 44.821, sair mevkiiler 34.872, İzmir ve havalesi 9311, Galıçya 4272 Romanya 4166, Drama 1675, Hicaz 878, Yemen 85, Toplam 501.091."

Nüfus Kayıtları - Sicill-i Nüfus

1878 nüfus sayımı için Osmanlı döneminde ilk kez Nüfus Müdürlüğü kurulur. Nüfus tezkeresi de bu ara verilmeye başlar. Buna bağlı olarak doğum ölüm ve yer değiştirme olayları kaydedilir.

II.Abdülhamid, 5 Temmuz 1881'de Sicill-i Nüfus Nizamnamesi'ni onaylar. 1882'de yapılmaya başlanan sayım 1890'da tamamlanır. Sonuçlar ise 1893'te açıklanır.

Bu sayımda sicile kayıt esas alınır. Kayıtta kişinin yaşı, fiziksel özellikleri, medeni ve sosyal durumunu belirtecek sorular vardır. Ayrıca bu sayımda ilk kez olarak kadınlar da sayılır. Bütün nüfusun sicile kaydını sağlamak amacıyla alınan önlemler arasında nüfus tezkeresi, para ve hapis cezası uygulamaları gelir.

1881 nizamnamesi 1902'de yenilenir. 1903'te nüfus sayımı yapılır. Bu sayım 1907'de tamamlanır. Bu, Osmanlı Devleti'nin yaptığı son genel nüfus sayımıdır.

Sicill-i Nüfus idaresi'nin bundan sonraki derlediği veriler özellikle 1914 yılına ilişkin olanlar 1920'de yayınlanır. 1878 Nüfus Sicill-i Nizamnamesi ile bütün ülkeyi kapsayan ortak esaslara bağlı nüfus kayıt sistemi kurulur. 1884'de Dahiliye Nezareti'ne bağlı Nüfusu Umumiye Müdürlüğü kurulur. 1892-1913 arası Nüfus Müdürlüğüne bağlı olarak vilayet ve kazalarda nüfus memurlukları çalışmaya başlar. 1930 Nüfus İşleri Genel Müdürlüğü olarak İç İşleri Bakanlığı'na bağlanır.

Halen Nüfus İşleri Genel Müdürlüğü ve buna bağlı olarak her ilde Nüfus Müdürlüğü, her ilçede ise Nüfus Memurluğu bulunmaktadır. 1926'da bütçe kanunu ile Merkezi

İstatistik Dairesi kurulur. (3517 sayılı kararname) 1927'de Umum Müdürlük haline getirilir. İsmet İnönü bu kuruluş dolayısıyla, "İstatistik Dairesi sosyal hadiselerin bir rasat merkezi olacaktır" değerlendirmesinde bulunur. (19)

Kurulan umum müdürlük nüfus sayımı yapılabilmesi için gerekli hazırlıklara başlar ve ilk sayım 1927'de yapılır. Yüksek tahsilli gençlerden üçü İtalya'ya, üçü Fransa'ya ve dördü de Amerika'ya istatistik öğrenimi için gönderilir.

Sayımlar

Türkiye'de ilk sayımlarda nüfusun sosyal ve demografik özelliklerinin belirlenmesine çalışılır. Nüfusun sosyal özellikleri idari ve coğrafi bölünüşe, ana dile, dinlere, sakatlıklara, medeni hale, mesleğe, okur yazarlık ve öğrenim derecelerine göre belirlenir. Ekonomik özelliklerin saptanmasında, meslek ve ekonomik uğraş kolları esas alınır. Demografik özellikler ise yaşa, cinsiyete, daimi ikametgaha ve doğum yerlerine göre belirlenir.

1927 nüfus sayımı soruları, Uluslararası İstatistik Enstitüsü' nün 1872 Petersburg Kongresi'nde kabul edilip önerilen ilkelere uygun olarak hazırlanır. Sonraki sayımlarda ise gelişerek bugünkü şeklini alır.

1927, 1935, 1940, 1945 ve 1950 genel nüfus sayımları için her sayımdan önce sayım kanunu çıkarılır. 1950'den sonra, sayımlar için ayrı bir sayım kanunu hazırlanır. Devlet İstatistik Enstitüsü'nün görev, yetki ve kuruluşu, 53

19. "İstatistik Umum Müdürlüğü", T.C. Devlet Yıllığı 1944-45, s. 82.

sayılı kanunla belirlenir. Türkiye'deki sayımların hepsi, "de facto" sisteme uygun olarak yapılır.

1840 senesine ait İngiliz "census" kanunu ile sayımda aile listesi kullanılması esas kabul edilir. Her aile reisi belirli günde, aile bireyleri adına bu listeyi doldurur.

Bazı ülkelerde nüfus sicillerine dayanarak nüfus sayımı yapılır. Sicil sayımları 1850'den sonra Belçika, Hollanda'da; 1924'ten sonra İtalya, Danimarka'da tutulur. (20) Modern sayımların aşağı yukarı 200 yıllık bir tarihi vardır. İsveç'te 1687 tarihli bir kanuna göre 1749 yılında, Amerika'da 1787 tarihli federal kanuna göre 1790 yılında yapılır.

Belçika'da Quetelet tarafından aile bültenleri kullanılarak 1847 yılında gerçekleştirilen sayım, ilk bilimsel sayım olarak kabul edilir. Bundan sonra diğer ülkelerde Almanya, Avusturya, Macaristan, İngiltere ve İsviçre'de bilimsel sayımlar yapılır.

Nüfus Politikaları ve Beklentiler

Türkiye'de Cumhuriyetin ilk yıllarında nüfus arttırma politikası izlenir. Ölümlerin azalması için önlemler alınırken, bir yandan da doğumları arttırma çareleri aranır. Bu politika askerî ve siyasî nedenlere dayanır. Aynı dönemde batı ülkelerinde yaygın olan nüfus azalışını tehlikeli bulma ve nüfus artışını destekleme

20. Ratip Yüceuluğ, Demografi Nüfus Bilimi ve Nüfus Sayımları, Başbakanlık Devlet İstatistik Enstitüsü Eğitim Merkezi Demografi Dersleri No. 1, (y.y.), (t.y.), s. 10-13.

etkinlikleri, Türkiye'den izlenir ve Türkiye'nin seçtiği nüfus politikasında bir ölçüde etkili olur.

Birinci Dünya Savaşı ile Kurtuluş Savaşı'nda büyük ölçüde erkek nüfus kaybına uğrayan Türkiye'de bu eksilmeyi giderecek bir artış özlemi vardır.

Avrupa ülkeleri, o tarihlerde fazla nüfus lehinde etkili bir kampanyaya girer. Hitler ve Mussolini bu politikanın en kuvvetli savunucularıdır.

Yeni kurulan Türkiye Cumhuriyeti siyasal ve askeri bir güç sağlaması bakımından fazla nüfustan yanadır. Fakat 19. yüzyıl Batı Avrupası'nın sahip olduğu sağlık şartlarından yoksun olan Türkiye'de ölüm oranları çok yüksektir.

Öte yandan Türkiye'nin doğal kaynaklarının işletilmesi için artan nüfus uygun görülür. Ekonomik açıdan fazla insan, fazla işgücü şeklinde değerlendirilerek, sosyal iş bölümü ve uzmanlaşma açısından da gerekli bulunan fazla nüfus benimsenir. Nüfus olgusu 1930'lu yıllarda sorgulanırken, yoğunluk miktarda toplanır. Bunun yanı sıra değişik açılardan sorgulamalara az da olsa rastlanılmaktadır. İsmail Hakkı Baltacıoğlu ülke için ilk koşulun insan çokluğu, ikinci koşulun bu sayının sıklığı ve üçüncü koşulun da büyük bir sayıda büyük bir sıklık şeklindeki günün anlayışı yermektedir. Baltacıoğlu, sosyal olguların temelinde rakamsal düşünülmesini doğru bulmaz. Bilim dilinde nüfusun sayısının "sosyal hacim", nüfus sıklığının ise "sosyal kesafet" olduğunu savunur. Ona göre ideal ülke Çin ve Doğu Rusya değil; İngiltere, Almanya ve Fransa'dır.

Ortak bilince önem veren Baltacıoğlu, nüfus sorununun çözümünde bu noktanın harekete geçirilmesini önerir. "Her sosyete de bütün bir yaşayım ve ölüm felsefesi vardır: Fani dünya... Bir ayağım çukurda... Uzun yaşayıp da ne olacaksanki...Öldüde kurtuldu... Ebedi hayata kavuştu... Bu inançların egemenlik ettiği bir memlekette insanların ne artması ne de uzun yaşaması mümkün değildir... Nüfus artmasının iki ana şartı sağlık ve dirlik kültürüdür. Dirlik kültürü yaşayım ve ölüm hakkındaki inançlarımız zamana göre değilse onlar bizi yaşatmazlar... Hayatı sevdirmenin dirlik kültürünün yaraçları gerçek yeni hayatın kurumlarıdır." (21) Bu dönemden günümüze değin Türkiye nüfus artış hızı gittikçe yükselir.

1940-1945 bir dönem olarak görülebilir. Çünkü ikinci Dünya Savaşı, ülkenin nüfus gelişmesinde olumsuz etkiler yapar. Ülke nüfusundaki artışta yavaşlama görülür. Doğumlar azalır, ölümler çoğalır. İkinci Dünya Savaşı'na Türkiye girmemiştir, ama çeşitli önlemler almıştır. Alınan bu önlemler, örneğin silah altındaki baba olabilecek erkek nüfus sayısının artırılması, doğurgan nüfus üzerinde olumsuz etki yapar. Ayrıca savaş yıllarındaki dışalım güçlüğü ülkeye yeterli ilaç girmesini engeller. Bozulan sağlık koşulları ölümleri arttırır.

Savaş sonrasında ise, doğum oranı normalin üstüne çıkar. Sıkıntısı çekilen ilaçların sağlanabilmesi için ölüm oranları da aşağı çekilir.

1950-60 döneminde yine, artan nüfus politikası işlenir. Ancak konu ile ilgili etkinlikler zayıf görülür. Buna

21. İsmail Hakkı Baltacıoğlu, "50 milyonluk Türkiye," Yeni Adam, No. 90, 19 Eylül 1935, s.4-7.

rağmen Türkiye nüfusunda hızlı bir nüfus artışı olur. Düzelen ekonomik koşullar ve iyileşen sağlık sorunları, bir yandan doğumların artmasına neden olurken, öte yandan ölümlerin azalmasını sağlar.

Türkiye nüfusunda görülen bu hızlı artış, birçok sosyal ve ekonomik sorunları beraberinde getirince; bu döneme kadar kabul edilen ve izlenen nüfus politikası üzerinde değişiklik olur.

Hızlı artışının getirdiği sorunlar tartışılmaya başlar ve ilk olarak Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planı'nda konu edilir. (1963- 1967). Burada Türkiye nüfusunun büyümesi istenilmekle beraber hızlı nüfus artışı ekonomik kalkınma için sakıncalı bulunur. Nüfus kalitesini iyileştirici nüfus politikası ön plana çıkar. Fertlerin sağlıklı, okur-yazar, meslek sahibi olmaları istenir.

TBMM 1.4.1965 tarihinde kabul ettiği "Nüfus Planlaması Kanunu" ile kişilere istediği zaman ve istediği sayıda çocuk sahibi olma olanağı tanır.

Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planı'nda yeni bir nüfus politikasından söz edilir. 1968 yılında uygulanması başlayan ikinci Kalkınma Planı'nda "Aile Planlaması" deyimini kullanılır. 1973-1977 döneminde uygulanan Üçüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı'nda hızlı nüfus artışı, uzun dönemde sorun olarak kabul edilir. Aile planlaması, Ana-Çocuk Sağlığı programı çerçevesinde ele alınır.

1965'te Sağlık Bakanlığı'na bağlı Nüfus Planlaması Genel Müdürlüğü kurulur. Nüfus Planlaması kanunu ile istenildiği zaman istenildiği kadar çocuk sahibi olma

özgürlüğü getirilir. (22) 1968 uygulamasında ise Nüfus Planlaması, aile planlamasına dönüşür.

Nüfus artış hızı, ulusal gelirdeki artış hızı önünde olduğu zaman kişi başına gelir artışının ağırlaşacağı, yatırımların demografik yöne kayacağı, küçük yaşlardaki nüfus çoğalacağından tüketim gereksiniminin de artacağı, işgücü arzı konusunda sorunlar çıkacağı ileri sürülmektedir. Bu yüzden hızlı nüfus artışının hızlı gelişmeyi engelleyeceği için aşağı çekilmesi gündeme gelir. Kalkınma planlarında konuya bu açıdan bakılır.

Cumhuriyetin ilk yıllarında o günün gereği olarak istenen nüfus artış hızını teşvik, 1965 yılında "nüfus planlaması" kavramı ile resmen son bulur. Ancak nüfus planlaması kavramı olarak kabul edilse de uygulamada çoğunlukla kuşkulu davranılır.

Bazı bilim adamları, nüfusun artışından yana olmayı sürdürür. Örneğin Hüsnü Kişnişçi: "Aslında bir toplumun nüfusunun artması o kadar korkulacak birşey değildir, bu bir pazar oluşturmaktadır ve emek gücünü de artırmaktadır." (23) görüşündedir. Buna karşın ihtiyatlı olmayı seçenlerden Haluk Cillov, "Türkiye nüfusu artacaktır ve artmalıdır." (24) der. Fakat 15 sene sonra 70 milyon değil de 65 veya 60 milyonda kalmasını savunur.

22. Nüfus Planlaması Kanunu, 10 Nisan 1965, No: 557, (Bu kanunla gebeliği önleyici önlemler alınabilir. Sağlık nedenleriyle gebeliğe son verilebilir).

23. Türkiye'de Nüfus Sorunu (1984, Uç Konferansın Ardından) Hacettepe Üniversitesi Nü. Etütleri Ens. Yayını, s.19, 58.

24. a.g.e, s.58.

Artış hızının aşağı çekilmesinden yanadır. Ekonomik gelişme ile artış hızı arasında dengeye dikkat çeker.

Bilim, genellikle hızlı nüfus artışının olumsuzluğu üzerinde dururken ekonomik ve politik gücün insan sayısına bağlı olduğunu savunanlar olur. 20.yüzyılda ise sayı değil, nitelik önemli bulunur.

Nüfusun sayısı yaş gruplarına göre dağılımı, kültür kavramı, cinsiyet oranı yanı sıra artış hızı ülkelerin ekonomik ve sosyal yapılarının göstergesi olabilmektedir.

Ekonomik gelişme ve kalkınma ile nüfus arasında sıkı bir ilişki görülür. Nüfusun artışı veya eksilmesi, ekonomik ve sosyal yapıyı yeni oluşumlara sürükler.

KENTLEŞME VE GÖÇ

1927'de 13.648.270 olan nüfusun, 1990 sayımında 56.473.035'e yükselmesi toplumsal yapıda büyük oluşumlara neden olur.

Cumhuriyetin ilk yıllarından itibaren alınan önlemlerle ölü oranının düşmesi yanı sıra sağlıklı doğum oranı artar.

Doğurganlık oranının aşağıya çekilmesi çabalarını başladığı 1950'li yıllardan sonra, doğurganlıktaki düşmenin süreklilik kazanması ise 1945-1970 arasındaki süre olarak belirlenir.

Öte yandan kentleşme, nüfus dağılımındaki değişimleri önemli ölçüde etkiler.

Ülke, içe yönelik dış göçler 1960'lardan itibaren yurt dışına işçi göçünün hızlanmasıyla yeni bir etkileşim oluşturur. 1960- 1975 arasında bir milyonluk işçi göçü dışarıya yönelik olarak gerçekleşir.

Nüfus artışının getirdiği sorunlardan biri köyden kente göçtür. Kentleşmenin sanayileşmeden önde gitmesi birçok olumsuzluğu birlikte getirir. Kent bilincinden yoksun olan yeni kentlilerle kabaran nüfusu bir takım zorluklar bekler. Türkiye'de kent nüfusunun artışındaki önemli kaynak köydür. İç göçler kentli nüfusu artırırken; kent sayıları da zamanla çoğalmaktadır.

Türkiye'de 1930 yılında 63 olan il sayısı 1993 yılında 74'e yükselir.

Bugün Türkiye yıllık nüfus artış hızı, yüzde 3'e yakındır. Yapılan hesaplara göre Türkiye nüfusu ortalama 30 yılda iki misli artmaktadır.

Türkiye'de alışkanlık ve dini inançların kuvvetli, kültür seviyesinin ise düşük olması, aile planlaması uygulamalarına ket vurmaktadır. Dış göçler de artan nüfusu dengeleyecek düzeyde değildir.

Günümüzde Türkiye genelindeki yıllık yüzde 2.3'lük nüfus artışı İstanbul'da yüzde 5 gibi çok yüksek bir rakama ulaşmaktadır. Bu nüfus patlamasının bir takım alternatif çözümleri olsa da esas çözüm aile planlaması olarak görülür.(25) Öte yandan Hacettepe Üniversitesi'nin yaptığı bir araştırmada Türkiye'de evlenme oranlarının yükseliş gösterdiği saptanır. Bu araştırmaya göre:

25. Selçuk Erez, "Nüfusta Alternatif Çözümler," Cumhuriyet Dergisi, sayı 363, 7 Mart 1993, s. 15.

Erkeklerde 1975'te % 22 olan evlenme hızı 1990'da % 29'a yükselir. Kadınlarda bu oran 1975 yılında % 23'ten 1990 yılında % 29'a çıkar.(26)

Bugün aile planlaması ile evli çiftlerin çocuk sayısını ekonomik koşullarına ve kişisel arzularına göre belirleme özgürlüğü ve olanağı anlaşılmaktadır. (1.4.1965 tarih ve 557 nolu kanun ile) Ancak aile büyüklüğündeki eğilimleri belirleyen faktörler çoğu zaman aile dışında bulunabilmektedir.

Türkiye'de ideal çocuk sayısı genel olarak 3'tür. Günümüzde ideal aile büyüklüğü, küçülmekte buna bağlı olarak istenilen çocuk sayısı da düşmektedir. Özcan Şengölge bunun nedenlerini bir araştırmasında şöyle sıralamaktadır: "Geleneklere bağlılık, yarın endişesi, din, kişisel yetersizlik duygusu, gebelik korkusu."(27)

Türkiye'de ikinci Dünya Savaşı'ndan sonra genel sağlık koşullarında yapılan düzenlemeler, başta verem ve sıtma gibi hastalıklar ile yapılan mücadele ölüm oranlarını düşürür. Ayrıca sıfır yaş çocuk grubundaki ölüm oranlarında da düşme olur.

	<u>1935-1940 devresi (binde)</u>	<u>1935-1960 devresi</u>
Sıfır Erkek çocuk:	194	128
Yaş Kız çocuk	168	106 (28)

26. "Türkiye'de Evlenmeler Hızla Artıyor," Meydan, 26 Şubat 1993, s. 14.

27. Özcan Şengölge, İstenen (İdeal) Aile Büyüklüğüne İlişkin Veriler, 3. Üniversiteler Arası İstatistikçiler Konferansı, 17- 19 Ekim 1968, s. 16.

28. Kenan Gürtan, Türkiye'de Nüfus Problemi ve İktisadi Kalkınma İle İlgisi, İstanbul; Sermet Matbaası, 1966, s. 105.

Türkiye'de nüfus dairelerinin her sene kaydettikleri doğumların ekserisi okula kaydolmak, veraseti ispat etmek gibi zorunluluklar dolayısıyla, eski doğumlardır.

Doğumların saptanması amacıyla, 1934-1951 yılları arasında Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığı Sıtma Savaş Teşkilatı tarafından sıtma savaş bölgelerindeki 4085 köyde, 1945-1946 yıllarında İstatistik Umum Müdürlüğü tarafından öğretmenler aracılığıyla 8729 köyde istatistik çalışması yapılır.

İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra Türkiye'nin nüfusu % 3 oranında artış gösterir. Bu duruma göre, ulusal gelirdede gerçekleşecek artışın ancak % 3'ünden sonraki kısım ekonomik gelişmeyi gösterir. İlk beş yıllık kalkınma planında (1963-1967) kalkınma hızı, yani ulusal gelirin yıllık artış oranı % 7 olarak saptanır. Buna göre % 4'lük bir kalkınma hızından söz edilebilir.

Ülkemizde köyden kente göçün belirleyicileri fakirlik, topraksızlık, geçimsizlik (kan davaları), kentin rahatlığı, kentte iş bulma olanağı, çocukların öğrenimi, zenginlik, evlenme (köyden evlenme) ve sağlıktır.(29)

YASAL DÜZENLEMELER

1920'li yılların Türkiyesi, bir yandan sayısal çokluğu sağlamaya çalışırken öte yandan türdeş yapıya kavuşabilmek için, hummalı bir faaliyet başlatır. Ard

29. Nevzat Yalçıntaş, Türkiye'nin Sosyal Bünyesi, İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Yayınları, İstanbul; Fakülteler Matbaası, 1972, s. 136.

arda yapılan devrimler bu gayenin gerçekleşmesi içindir. Cavit Orhan Tütengil'in az gelişmiş ülkeler üzerine yaptığı saptama, Türkiye'ye de ışık tutmaktadır:

"Gelişmiş ülkelerle kıyaslanırsa az gelişmiş ülkelerin çoğunluğunun sosyo-kültürel bakımdan bağdaşmamış (gayri mütecanis/heterogene) olduğu görülür. Milli bütünlüğün, bağdaşmanın ve kaynaşmanın meydana gelmesinde, büyük yeri olan ortaklaşa dil, duygu, tarihi miras ve geleceğe ait tasavvurların (ülkü) yanı sıra iktisadî menfaat birliği de bu ülkelerde yetesiye sağlanabilmiş olmaktan uzaktır. Bunun içindir ki, sosyal ve kültürel bakımdan olduğu gibi iktisadî bakımdan da bir bütünlük görülmez. Bu durum, az gelişmiş ülkelerin sosyal yapılarından olduğu kadar, çağdaş iktisadî hayatın bütün ülkeyi kuşatmamış olmasından da doğmaktadır. Çağdaş iktisadî hayatın kurumları ülkenin bütününe yaygın olmayıp şehir yerleşmelerinde, ihracat malları üretilen bölgelerde ve limanlarda, ulaştırma mihverleri boyunca toplanmıştır. Ülkenin geri kalan kısımlarında ise geleneksel iktisadî hayat hüküm sürer. (30)

Türkiye'nin seçtiği nüfus artışını hızlandırıcı politikanın yanı sıra, nüfusun niteliğini iyileştirici politikanın uygulanışını bu açıdan değerlendirmek, dönemin algılanmasını kolaylaştırıcı olabilir.

Kuruluşundan hemen sonra Cumhuriyet Hükümeti bir nüfus arttırma politikası gütmeye başlar. Ölümleri azaltmak için önlemler alınırken bir yandan da doğumları arttırma çareleri araştırılır. Bu politikanın gerekçesi her şeyden

önce askerî ve siyasaldır. (31) Batı'da Türkiye'nin nüfusunu düşük göstermeye yönelik çabalar bu yıllarda yoğunudur: Mussolini 1926'da Türkiye'nin 6 milyon nüfusu olduğunu söyler. İngiliz Dış İşleri Teşkilâtı 1924'te 9 milyon, Fransız Dış İşleri Bakanlığı memurlarından biri de 8 milyon tahminde bulunurlar. (32)

Lozan siyasal bir başarıdır; ancak iş burada bitmemektedir. Yeni Türkiye, bir devlet için en önemli unsur olan beşeri unsura sahip olmalıdır. Bu durum, öncelikle askerî ve siyasî bir önem taşımaktadır. 1930'lu yıllara girildiğinde, sorun Meclis'e yansır. CHF grup kararı ile 22 Mart 1932'de Nüfus Komisyonu karar. Aynı zamanda devleti temsil eden CHF'nin görüşleri, bu komisyonun 1934'te yayınladığı raporda açıklanır:

"Bugün Türkiye'de nüfusa iktisadî bütün ehemmiyetini vermekle beraber onun üstünde olarak geniş topraklarımızın müdafaa kudretinin artırılması gayesi vardır."

"...memleketimizde bugün doğum ve ölüm hakiki vaziyetinin malûm olmaması karşısında nüfusu çoğaltmak için müsmir olarak ittihaz edilecek tedbirlerin doğumu teşvik ile beraber asıl ölümü azaltmağa matuf olması lâzım geldiğindeki kati kanaatimizdir."

"Hülâsa ve netice; Raporumuzun mütalâasından anlaşılacağı vechile memleketimizde bir nüfus buhranı yoktur. Türk

31. Orhan Türkay, Türkiye'nin Nüfus Artışı ve İktisadî Gelişme, Ankara, Doğuş Limited M. 1962, s. 128.

32. Ratip Yüceuluğ, "Savaş Sonu Nüfus Meseleleri" Türkiye Nüfusu Üzerinde İncelemeler ve Fikirler, Ankara, İstatistik Genel Müd., 1944, s. 38.

ırkının doğum kabiliyetinin tamamen mahfuz kalmış olduğu en açık surette görünmektedir. Ölüm ile mücadele için Cumhuriyet Hükümeti her türlü medenî ve asri tedbirleri kanunlarına koymuş ve mücadeleye başlamıştır. Bu vadede her gün biraz daha ileri gidiyoruz. Yer yer yanmış, yıkılmış memleketimizde Cumhuriyet idaresi müşfik bir baba gibi bir taraftan maddî zararları telâfiye çalışırken efsane ile dolu mazinin muzur âdetlerini tashihe, tadile çalışıyor..."

"Bu vaziyet karşısında bedbin olmak kimsenin aklından geçmez. Fakat, aşırı derecede nikbin olmağa da mahal yoktur. Milletlerin iki misli artması bir zaman meselesidir. Hattâ bazen mühim bir zaman meselesidir. İngiltere'de 1821-1901 arasında, seksen senede iki misli olmuştur. Belçika'da seksen sene beklemiştir. Arjantin gibi memleketlerde tezauf 19 senede olmuştur. Fakat artmanın yarısını muhacirler teşkil ediyor. Keza, Kanada'nın vaziyeti de aynıdır. Muhaceretsiz iki misline varmak için en velût milletler bile hiç olmazsa yarım asır bekleyeceklerdir. Bahusus bizim büyük bir yangından çıkanlar gibi yapacak çok şeylerimiz vardır. Bunların başında evvelâ kanunlarımıza koyduğumuz tedbirler gelir.

Hıfzıssıhha, belediye ve köy kanunlarımız en asri hükümleri ihtiva etmektedir. Bunların tam tatbiki ile Türkiye Cumhuriyeti dünyanın en kuvvetli, en sağlam bünyeli, en mesut bir memleketi haline getirilebilir.
(33)

33. T.B.M.M. Cumhuriyet Halk Fırkası Grubu Nüfus Komisyonu, Rapor, T.B.M.M. Matbaası, Ankara; 1934, s. 25, 27, 36-37.

Görüldüğü gibi, öngörülen nüfus politikasının gerçekleştirilmesi için yasal düzenlemelere gitme gereği duyulur. Nüfus olayının her yönüyle değerlendirilmeye çalışıldığı bu raporda, Cumhuriyet yönetiminin çözüm getirmede kararlı olduğu görülür. Hükümetin bütün üyeleri aynı fikir ve inançtadır. 1937'de Dahiliye Vekili ve Parti Genel Sekreteri Şükrü Kaya, Çekirdeksiz Üzüm Kongresi üyeleri şerefine verilen bir ziyafette yaptığı konuşma ile devrin nüfus politikasını geçmişten geleceğe uzanan geniş bir perspektif içinde değerlendirir:

"...Tarih bize çok yüksek devirler göstermiştir. Bir zamanlar Türk bütün dünyaya hakim olmuştur. Yarın dahi böyle bir istikbal Türkler'e mevcuttur. Biz tarihin bize verdiği bu vazifeyi yapmakla mükellefiz. Bunu yapmak için bir takım evsafa mücehhez olmak mecburiyetindeyiz. Bugünkü nüfusumuzun adedi çokluklar içinde az görülebilir. Bundan yüz sene evvel milletlerin nüfusları sayılırken Türkler en ileri gelenlerdendi. O vakit İngiliz nüfusu 12 milyon ve Fransa da 25 milyon kardı. Aynı tarihte Türkler'in nüfusu 40-50 milyonu geçiyordu... Hiç endişe etmeyiniz Türk anaları nüfusu çoğaltmaktadır. Türk nüfusu bizim görebildiğimiz bir tarihte bugünkünün iki misline çıkacaktır. Bize düşen vazife Türk'ün ferdi ve içtimai kıymetini yükseltmektir... Toprak bizi beklemektedir... Bugünün tekniğini bugünün ilmini alarak onu daha verimli bir hale getirmeğe mevcudiyetimizi muhafaza itibariyle dahi mecburuz. (34)

Trablusgarp, Balkan, Birinci Dünya ve İstiklâl Savaşları gibi ard arda gelen ve aşağı yukarı on yıl süren

34. Şükrü Kaya, Ayın Tarihi, sayı.40, Mart 1937 , s.27, 28, 29, 30. Bu kongrede İktisat Vekili olarak Celal Bayar, Hariciye Vekili olarak da Tefik Rüştu bulunmaktaydılar.

çarpışmalardan sonra, bir Türk Devleti'nin kurulabilmiş olması "gedikörtme" veya "savaşların kışkırtıcı enerjisi" ile açıklanabilir. Savaş ertesinde Türkiye Cumhuriyeti nüfus politikasının uygulanışında en zorlayıcı önlemleri alma zorunluluğunu duyar. Nüfusun sayı bakımından gelişmesi için evlenme, boşanma, ölüm ve göçme olaylarına büyük önem verilir. Bütün bu konularda devlet desteği ile inceleme ve çalışmalar başlar.

Önlemler arasında evliliğin teşviki, boşanmaların engellenmesi hareket noktasıdır. Bekârların evlenmelerini sağlamak için İtalya'da uygulanan bekârlık vergisi bir ara söz konusu olur; ancak ekonomik yetersizlikten evlenemeyen insanları daha da güç duruma sokacağı düşünüldükçe bundan vaz geçilir. Ancak yine de çeşitli yollarla bekârlık mahkum edilmeye çalışılır.

Boşanma olaylarının en sık rastlanılan sebeplerinden biri, zina olarak belirir. Savaş sonrası boşanma vakalarının 1/5'i zina yüzündendir. Bu konuda da yasal yaptırımlarla aile bağlarının kuvvetlendirilmesi yolu seçilir. (35)

Uzun savaş yılları Türkiye'de erkek nüfusun azalmasına neden olmuştur. Bu da erkek-kadın oranını büyük ölçüde bozmuştur. Ahlâki fikirlere göre, en uygun durum, evlenme çağındaki erkek ve kadının hemen hemen eşit miktarda bulunmasıdır. Gerçek durum bu dengeden uzaklaşınca marazi hadiseler meydana gelir. Zina, fuhuş, maddî ve manevî her türlü hastalıklar artar. (36)

35. Ratip Yüceuluğ, a.g.e. s. 154-155.

36. Bela Földes, Nüfusta ve Doğumda Cinsiyet Meselesi, Çev: Şefik İnan, (y.y.), Hüsnüniyet Matbaası, 1941, s.5.

Evliliğin teşvikinde asıl amaç doğumun arttırılmasıdır. Çocuklu aileler birtakım yasal yararlarla kavuşturulur. Çocuklu aileler yol vergisi muafiyetine sahip olur. Askerde olanların aile ve çocuklarına yardım edilir. Memurların üçten fazla çocuklarının her biri için ayda ikişer buçuk lira fazla ödeme yapılır.

Üzerinde durulan diğer bir konu sağlıktır. Nüfusun artması veya var olan nüfusun korunması sağlık politikasını nüfus politikası ile birleştirir. Ölümün azaltılması, sağlık teşkilâtının nahiye merkezlerine kadar ulaştırılması ile sağlanabilir görülerek, bu amaç için uğraş verilir. Öte yandan köylüyü sağlık açısından bilinçlendirmede; onların bilgi ve görgülerinin artmasını sağlamada köy öğretmenlerine güvenilir.

Nüfus sorununda üzerinde durulan bir başka konu göçtür. İç ve dış göçmenlerin yerleştirilip, ülke ekonomisine katkıda bulunmaları, bir an önce gerçekleştirilmek istenir.

Cumhuriyet döneminde nüfusla ilgili çalışmaların sonucu şu veriler elde edilmiştir: Hatay'ın Türkiye'ye ilhakı ve göçler ayrılarak Türkiye'nin doğal senelik nüfus artışı hesaplanmıştır. Devlet istatistiklerinin verilerine göre Türkiye'nin doğal senelik nüfus artışı onbinde 160'tır. Bu oran, batılı devletlerin birçoğundan fazladır. (37)

37. Ratip Yüceuluğ, a.g.e, s.102; Orhan Türkay, Türkiye'de Nüfus Artışı ve İktisadi Gelişme, s.10'da:

Sayımlar arasında yıllık ortalama nüfus artışı hadleri (Binde).

1927-1935 - 21,3
1935-1940 - 19,8
1940-1945 - 10,6

"Türkiye nüfusu devamlı olarak artan bir memlekettir. 1927-1955 arasındaki 28 yıllık devrede % 76 değerinde bir artışla nüfusu 10.463.508 kişi artmıştır. (38) Ancak nüfus dağılışı olarak bölgeler arasında büyük farklılıklar vardır. 1927'deki durumu gösteren bilgilere göre, kesif bölgeler Akdeniz hariç kıyı bölgeleridir. Seyrek nüfuslu bölgeler iç Anadolu'nun kurak sahaları ile Doğu Anadolu'nun dağlık kısımlarıdır.

Sonraki yıllarda Marmara, Ege, Karadeniz'de yoğunluk artarken iç Anadolu kuzeyinde Ankara ve Eskişehir ile güneyde Seyhan ve İçel, Gaziantep kesimlerinde yeni yoğunluk bölgeleri oluşmuştur.

1927'de Türkiye nüfusunun % 79,8'i kır nüfusudur. İstanbul vilayetinde nüfusun % 19'u kırdaki yaşamaktadır. İzmir'de ise bu oran % 56'dır. Türkiye kesif nüfus sahaları, 1927'den beri seyrek nüfus sahaları olan iç Anadolu'ya doğru yayılmaktadır.

1945-1950 - 22,0
1950-1955 - 28,1
1955-1960 - 29,5

Bu ortalamalara göçlerle gelenler de dahil edilmiştir.

1927-35 arasındaki fark normal değil 1927 sayımı ilk kez yapılıyordu. Memurlardan halkatan gelen eksiklikler dolayısıyla ilk sayımda yazılmayan bir çok kişi 1935 sayımında yazıldı. Aynı olay 1935 ile 1940 sayımı için de söylenebilir.

Nüfusun tabii artışı: Doğum hadleri ile ölüm hadleri arasındaki farktan doğan artıştır.

38. Necdet Tunçdilek - Erol Tümertekin, Türkiye Nüfusu, İstanbul, İstanbul Üniversitesi Yayını, 1959, s. 71.

Türkiye nüfus dağılışıında tesirini kuvvetle belli eden faktör doğal engebelerdir; tarım ve yerleşme için engel teşkil ederler. Nüfus yoğunluğu yumuşak iklimli, tarıma elverişli, yüksek irtifa ve fazla arızalı olmayan alanlarda görülmektedir.

Lozan'dan sonraki göçler ve iskân politikasında, bu coğrafi yapı, zorlayıcı ve belirleyici olarak etkisini göstermeye devam eder.

PARTİ PROGRAMLARI VE NÜFUS

Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Grubu üç yıllık devreden sonra, 1 Nisan 1920 tarihinde seçim yapılmasına karar verir. Yapılacak seçimlere Dokuz Umde adını taşıyan seçim beyannamesi ile katılır. Bu, grubun bir anlamda seçim beyannamesidir.(39) Dokuz Umde, halk devleti ve hükümetini esas alır; sosyal yapıya da önem verir. Beşinci Umde'nin dokuzuncu maddesi: "Sıhhat-i umumiyye ve muavenet-i içtimaiyye ait müessesat ıslah ve teksir edilecek ve sâ-y ü ameli erbabını himaye edici kanunlar yapılacaktır" der. Halkın sağlığı, sosyal yardım, çalışanların korunması gibi, nüfus yapısını doğrudan ilgilendiren sorunlar dönemin siyasi platformunda yer alır.

Cumhuriyet'in ilk yıllarında siyasi yapıda nüfus konusunda farklı görüş hemen hemen yoktur. Muhalefet ile iktidar partileri nüfus olayına aynı gözle bakmaktadırlar. Beyanname ve parti programlarında benzer

39. Tarık Z. Tunaya, Türkiye'de Siyasi Partiler, İstanbul; Doğan Kardeş Yayınları A.Ş. Basımevi, 1952, s. 580-582.

nüfus politikası; yani Türkiye'nin nüfusunu artırma ve nüfusun kalitesini iyileştirme politikası güdüldü. Terakkiperver, Cumhuriyet Fırkası programının Siyaset-i Dahiliye bölümünde, 19. maddede, açıkça nüfus artışı savunulur: "Bir memleketin en büyük serveti nüfustan ibaret olduğuna kanaat-i kariyye taşıyan fırkamız nüfusumuzun teksirini ve en küçüğünden en büyüğüne kadar memleket evlâtlarından her ferдин hayat ve sıhhatinin muhafazasını en büyük gaye bilir." (40).

Ekim 1927'de, Cumhuriyet Halk Fırkası Kongresi'nde oybirliği ile kabul edilen program beyannameleri, dahili, adli ve harici siyaset bölümünde nüfus politikasını şöyle belirler:

"Fırkamız, nüfus işlerini başlıca mesailden addeder. Pek uzun seneler mütemadi ve muntazam mesaiye ihtiyaç gösteren nüfus meselesi iktisadî, fennî, içtimai ve siyasi noktayı nazardan mürekkep ve münkasım olduğu bütün cepheleriyle mütalaa olunmak ve yekdiğerini ikmal edecek müselsel tedabir-i mütemadiyen mevkie tatbika koymak kararındayız. Mükemmel ve doğru tahrir-i nüfuslara istinat etmek lâzım gelir. Nüfus politikası fırkamızın en mühim bir faaliyet sahası olacaktır. (41)

Bu politikanın uygulanışında geniş bir saha söz konusudur. Olay tek olarak değil, sosyal yapının tümüyle yakından ilişkili olarak ele alınır. Yapılacak çalışmalar çok yönlü ve ayrıntılıdır. Bir yandan yasaların gücünden yararlanılırken öte yandan kültür ve eğitimle nüfus

40. Tarık Z. Tunaya, a.g.e., s. 615.

41. Mete Tunçay, Türkiye Cumhuriyeti'nde Tek-Parti Yönetimi'nin Kurulması (1923-1931), Ankara; Yurt Yayınları, 1981, s. 395.

politikasının gerçekleştirilmesi vurgulanır; aile ve sağlık konuları ön plana çıkarılır. (42)

1931 C.H.F. Nizamnamesi ve Programı altıncı kısım sosyal hayat ve halk sağlığına ayrılmıştır. Bu bölümde aile, çocuk hayatı, sağlık işleri ve salgın hastalıklar nüfus politikası açısından ele alınmaktadır. (43)

42. Mete Tunçay, a.g.e., s.396: "İçtimâî hayatımızda ailenin mahfuziyet ve resaneti istinat ettiğimiz esastır. Hürriyet ve halkçılık prensiplerinin menettiği her türlü müdahâlâttan azade olan sağlam aile hayatı içtimâî sahada başlıca dikkat edeceğimiz mevzudur. Çocuk hayatı ile suret-i mahsusada alâkadardır. Çocukların muhafazası ile müstahsil ve aileye faydeli olabilmesini mütemadiyen taharri ve takip etmek kararındayız. Bu suretle tevellüdatı memleketin başlıca servet ve mesnedi addediyoruz.

Mesâî sahasında ilk gayemiz memlekette sâyi ailede ve fertte çalışkanlığı teşvik ve teşci eylemektir.

Memleketin refah ve saadetinin teminine hâdim vasıta ve servetin herşeyden evvel ailede ve cemiyette tasarrukâr olmakla tedarik edilebileceği kanaatini fırkanın bütün hatt-ı hareketlerinde takip edeceğiz. Hayat pahalılığına karşı usul dahilinde ve mütemadiyen mücadele etmek kararındayız.

Memleketimizin sıhhi şeraitini Hıfzıssıhha ilmî hudutu dahilinde ıslaha çalışmak ve içtimâî marazlarla mütemadiyen mücadele etmek hıfzıssıhha kavaidine riayet için halkı musırran ve bilâfasıla tenvir eylemek ve bu hedeflere vasıl olmayı kolaylaştıracak sıhhi ve içtimâî kanunlar yapmak ve fennî müesseseler açmak ve muvakkat veya daimî surette çalışmak kabiliyetinden mahrum kalacakları himaye esbabını ihzar eylemek fırkamızın hedefleridir."

43. C.H.F Nizamnamesi ve Proframı 1931, Altıncı Kısım: "İçtimâî hayat ve umumî sıhhat.

1. Türk içtimâî hayatında âilenin mahfuziyeti esastır.

2. Nüfusumuzu arttıracak tedbirleri ehemmiyetle takip edeceğiz.

3. Fırka çocuk hayatıyla suret-i mahsusada alâkadardır. Doğum evlerinin arttırılmasına çalışılacaktır. Amele

UYGULAMADA NUFUS POLİTİKASI

Nüfus idareleri nüfus politikasının uygulanışında ana mercilerdir. Nüfus idarelerine gönderilen tamimlerin aynı zamanda umumî müfettişliklere, valiliklere ve Teftiş Heyeti Reisliği'ne yazılması, nüfus işlerinin aksamadan yürümesini sağlamak amacını güder. Nüfus memurlarının ve dairelerinin çalışmalarında daha verimli, düzenli ve güvenilir olunmasını amaçlayan yaptırımlar, zamanla başarılı sonuçlar verir. Nüfus dairelerinin bir çoğunda işlemlerin yeterince sağlıklı bir biçimde yapılmaması nüfus politikasını başarıyla uygulayıp kısa zamanda sonuç almayı amaçlayan Hükümetin gidermeyi amaçladığı aksaklıklardan biridir. Bu durumla ilgili olarak vali ve kaymakamların dikkatleri çekilir. (44)

mıntıklarında kadın işçilerin çalıştıkları sahada çocuklarına bakacak müesseseler yaptırılmasına ve bunların arttırılmasına devam olunacaktır.

4. Kimsesiz çocuklar, yardıma muhtaç ihtiyarlar ve malûller milletin vesayet ve himayesi altındadır.

5. Sıhhat işleri Fırkamızca hususî bir ehemmiyeti haizdir. Bu husustaki mesai umumî ihtiyaçla mütenasip ve devamlı bir surette tevsi olunacaktır.

6. Sıtma, verem, frengi, trahom ve sair sarî hastalıklarla mücadele tedbirlerini genişletmeğe devam edeceğiz.

44. 13706/4566 sayı, 26.11.1937 tarihli tamimde nüfus idarelerinin koşulları şöyle saptanmıştır: "Vilayet ve kaza nüfus idarelerinin bir çoklarının temizliğine bakılmamak yüzünden toz, toprak içinde bulunduğu ve bunlardan mühim bir kısmının Hükümet dairelerinin alt ve bodrum kısımlarında bulunmaları ve iş sahiplerinin tehacüm etmekte olması hasebiyle de "havasızlıktan girilemeyecek ve oturulamayacak bir halde bulunduğu ve bu dairelere ait evrakın da müvezzi ve odacılar tarafından gününde alakadar dairelere tevzi edilmemek ve postahaneye götürülmemek yüzünden işlerin uzun müddet teahhura

Gönderilen tamimlerde aksaklıklar bir bir sayılır: Nüfus vukuatına ait vesikaların daire dışına sağlıksız biçimde çıkarıldığı, kendinden başkasına ait nüfus kayıt örneklerinin usulsüz olarak alınabildiği, nüfus vukuat örneklerinin tasdik edilmeden bir nüfus idaresinden diğerine gönderildiği, yeniden oluşturulan vilâyet ve kazalarına eski vilâyetlerin adı yazılarak yapılan işlemlerin yanlış adreslerde dolaşarak zaman kaybettirdiği, nüfus memurlarının vali kanalıyla ilgili vekâlete ulaşacağı halde, doğrudan Nüfus İşleri Umum Müdürlüğü'ne müracaat etmekte oldukları, nüfus kütüklerinin, nüfus memurunun herhangi bir nedenden görevden ayrılırken yeni göreve başlayan memura devir teslim işlemini yapmadan bırakıp gittiği, ülkede dolaşan yerli ve yabancı seyyah ve ziyaretçilerin pasaport ve hüviyet cüzdanlarına mühür bastırıp imza attırdıkları, görevi ihmal veya suistimal belli başlı sorunlardır.

1938 yılına gelindiğinde nüfus örgütünün kendisini yenileme ihtiyacı daha kuvvetle hissedilir. Atatürk'ün, V. Dönem, dördüncü yasama yılı meclis açış konuşmasında (1 Kasım 1938): "Büyük Meclisin onayına sunulmuş olan yeni nüfus kanununun kabulü ve uygulanması nüfus işlerinin daha modern ve düzenli bir biçimde yürütülmesini sağlayacaktır" denmektedir.

1 Ağustos 1934 tarihli ve 14447/1390 sayılı talimatnameye uygun olarak tutulmasına başlanmış olan doğum, ölüm, evlenme ve boşanma defterlerinin 1938 yılında kapatılıp yenilerinin açılması istenir. Dönem iktidarının önemle üzerinde durduğu nüfus politikasını gerçekleştirilmesinde

uğradığı Mülkiye müfettişlerince yapılan teftişlerden ve vuku bulan müracaatlardan anlaşılmaktadır."

önemli rolü üstlenen nüfus memurlarının gördükleri işler onbir başlık altında toplanmaktadır. Nüfus idareleri ve memurlarının, her grupta takip ettikleri esaslar ve çalışma şekilleri şöyle sıralanabilir:

Nüfus idareleri'nin en önemli görevi doğum ve ölüm olaylarını vaktinde alarak, bunları yine vakit kaybetmeden sicillere işlemektir. Medeni Kanun ve sonradan çıkan gizli nüfusların yazımı hakkındaki 2576 sayılı kanunların hükümlerine göre, doğum ve ölümlerin bir ay içinde haber verilmesi gerekmektedir.

Doğum olayları kaydedilirken çocukların olduklarından büyük veya küçük yazılmamasına özen gösterilir. Çocuk bulanların köylerde ihtiyar heyetlerine, kasabalarda zabıtaya haber vererek, çocuğun kayda geçmesine yardımcı olmaları istenilir. Bu çeşit kayıtlarda çocuğun anne ve babasının adı hanesine "meçhuldür" işaretinin konulması çocuğun ileride sosyal hayatta karşılaşacağı güçlükler düşünülerek sakıncalı bulunur. Ana ve baba adlarının tanınmış adlardan biriyle meselâ "Kaya, Demir, Yıldız vb..." gibi adlar verilerek doldurulması öngörülür. "Doğum vukuat defteri"nde durum belirtildiği halde, çocuk adına doldurulacak hüviyet cüzdanına herhangi bir kayıt geçilmez.

Hastane ve dispanserlerdeki doğumların haber verilmesi kurum direktörünün onayı ile doktor veya ebelerin beyannameleriyle olur. Doğumlar muhtar veya belediye üyesi ile iki şahidin pulsuz ilmühaberi üzerine, "doğum vukuat defteri"ne, buradan da esas defterinde babasının yanına kaydedilir ve doğan çocuk için hüviyet cüzdanı verilir.

Buluğ çağına geldiği halde, nüfus kütüklerine yazılmamış olanlar için hazırlanan ilmühabere 15 kuruşluk damga pulu yapıştırılır. Gizli kalan nüfuslar için verilen hüviyet cüzdanlarında ikinci defa verilmemesi, bir hata yapılmaması için mahkemeye baş vurulur.

Askerliği geldiği halde, kendisini askerlik hizmetinden kurtarmak, mahkemelerden biri tarafından mahkûm edilmek, evli iken eşinden kaçmak veya her hangi bir kovalamadan kurtulmak amacıyla nüfus cüzdanlarını kaybettiklerini ileri sürüp yenisini almayı savsaklayanların devletle ilgili işleri ve nüfusla ilgili diğer işlemleri yapılmayarak, kendilerini nüfus idaresine kaydettirme ve hüviyet cüzdanı alma zorunluluğu duyurulmaya çalışılır.

Nüfus kanununun 7.maddesine dayanarak müddeiumumilerin, nüfus sicillerine kayıt ve kendilerine cüzdan verilmesini istedikleri suçluların, aslen Türk tabiiyetinde olup olmadıklarına ve bunlardan muhacir, mübadil, mülteci ve benzeri durumda olanların tabiiyet hükümleri sonuçlanmadan nüfusa kaydedilmemelerine özen gösterilir.

Babası belli olmayan ve umumi evlerdeki kadınlardan doğan ve Medeni Kanun hükümlerine göre "piç" olan çocuklar analarının yanına kaydedilir.

Nüfus kanununun 31.maddesince muhtarlar ölüm olaylarını haber vermeye zorunludur. Haber verme ilmühaberle olur. Bu ilmühaberde ölen kimsenin adı soyadı, sanatı, evli, bekâr veya boşanmış olduğu, evli ise eşinin adı, ölümün gerçekleştiği gün, tarih, yer ve saati, ölüm nedeni kaydedilir. Olay iki şahitle onaylanıp on gün içinde bildirilir.

Hastane, dispanser veya hapishanelerde gerçekleşen ölüm olayları, kurum direktörleri tarafından bildirilir. İdam edilenlerin ölüm kaydı, müddeiumumilerce verilecek zabıtnameye göre yürütülür.

Kaybolup da öldü gözü ile bakılanlara Medeni Kanun'un 42. maddesine göre en büyük mülkiye memurunun emriyle ölmüş işlemi yapılır. Bu işlem "gaiplik"le karıştırılmaz. Gaiplikte, ölüm tehlikesi içinde kaybolmada ve uzun zaman kendisinden haber alınamayan hallerde, mahkeme kararı ile "gaiplik" kararı alınır. Mahkemenin gaiplik kararı, nüfus idarelerinde ölüm sicillerine kaydolunur.

Ölüm olayı ilmühaberleri ile beraber nüfus hüviyet cüzdanları da verilir. Bu şekilde toplanan hüviyet cüzdanları yıl sonunda zabıt tutularak imha edilir. Ölüm ve gaip olayları ile adı geçen kimsenin nüfusa kaydı olmadığı anlaşılırsa, gizli doğum defterlerine kaydedilir.

Nüfus kanununun evlenme ve boşanmalarla ilgili olan 26, 27, 29 maddeleri Medeni Kanun'un hükümlerine aykırı bulunduğu için kaldırılmıştır. Medeni Kanun'a göre evlenme akitleri bu işle görevli memurlar tarafından gerçekleştirilir. (45) Evlenmeler için istenilen kayıt suretlerini nüfus idareleri beş gün içinde bildirmek zorundadır.

28 Ekim 1933 tarihinden sonra Medeni Kanun hükümlerine uygun olarak evlenme memuru veya muhtar önünde yapılmayan, ya da Medeni Kanun'dan önce akte edildiği

45. 8.1.1927 tarihinde ve 66 sayılı yazıya göre, evlenme akti, buna ait ilmühaber ile evlenme memurunun onayı alındıktan sonra, koca tarafından nüfus idaresine verilir. Bu ilmühaberde pul yoktur.

izinname ile belgelenmeyen evlenmeler nüfus kütüklerine yazılmaz.

4 Ekim 1926 tarihinden sonra boşanmalar, hâkim kararı ile geçerli olduğundan, bir mahkeme kararı olmadıkça nüfus kayıtlarına yazılmaz.

Nüfus kütüğüne kaydedilenlere hüviyet cüzdanı verilmesi zorunludur. Hüviyet cüzdanı doğum ve yeniden yurttaşlığa alınma olaylarında verilir. Herkesin nüfus kaydının yapılması ve hüviyet cüzdanlarını alması için devletin bütün kurumları ortak tavır içinde görülür. (46)

Yer değıştirme olayında haber verme zorunluluğu aile reisinindir. Yer değıştirme iki şekilde değerlendirilir: 1) Yerleşmek üzere yer değıştirme 2) Konuk olarak yer değıştirme.

Yer değıştirmede bir şahıs veya hane halkının ad ve soyadları, baba ve anne adları, doğum tarih ve yerleri, kayıt yerleri ayrı ayrı belirtilen ilmühaberi yerleşmek istedikleri yerin muhtar veya köy ihtiyar heyetine onaylatıp nüfus idaresine verilir. Nüfus idareleri bu ilmühaberi ilgili kişinin aslı memleketindeki nüfus idaresine göndererek kayıtları ister.

46. Hüviyet cüzdanına yazılması, gereken bilgileri içeren Nüfus Kılavuzu, (Dahiliye Vekaleti İş. U.M., İstanbul; Cumhuriyet Matbaası, 1938. Bir künye örneği (s. 84): "İstanbul Kadıköy, Osmanağa mahallesi, Canan Sokağı 75 inci sicillin 70 inci sahifesi, II hanede Saraç oğullarından Saffet, babası ölü Rıza, anası hayatta Nazmiye, İslam, 22 Nisan 322 tarihinde Edirne'de doğmuş, orta ela, buğday tam, evli Türkçe, Almanca okur yazar, ticaret, 5 Nisan 1926 tarihinde nüfus tahririnde yazılmıştır."

Nüfus Kanunu'nun on birinci maddesine göre düzeltme davaları kişinin kendisi tarafından açılabileceği gibi, ilgili dairelerce gösterilecek lüzum üzerine müddeiumumiler tarafından da açılabilir. Nüfus memurları yaş düzeltmelerinde; işlemin daha önce de olup olmadığına, kişinin düzeltilmesini istediği yaşta başka kardeşinin bulunup bulunmadığına, ana ve babasının evlenme tarihine dikkat ederek, mahkemeden çıkan kararı uygun bulmazlarsa, davayı temyiz ederler.

Lozan Antlaşması ve Mübadiller

Lozan Antlaşması uyarınca terkolunan memleketler halkı, bu antlaşmanın yürürlüğe girdiği 6 Ağustos 1924 tarihinden itibaren, Türkiye tabiiyetini kaybetmişler ve bu topraklarda oluşan devletlerin tabiiyetine geçmişlerdir. Fakat bu kişilere yine Lozan Antlaşması'nın 31. maddesi, 6 Ağustos 1924 tarihinden itibaren iki sene içinde Türk tabiiyetini seçme hakkı tanımaktadır. Türk tabiiyetini bu şekilde seçmiş olanlara, karılarına ve on sekiz yaşına kadar olan çocuklarına, sicile kayıt yapılarak hüviyet cüzdanı verilir. (47)

6 Ağustos 1924 tarihinden önce Türkiye'de yerleşen terkedilen yerler halkı, Türkiye tabiiyetini korumuşlardır. Bunların kaydoldukları yer, ulusal sınır dışında kaldığından kayıtsız kalmamaları için; hüviyet cüzdanları olsun olmasın mahalle veya köy ihtiyar heyetlerinden alacakları ilmühaberinin zabıta araştırması ile doğrulanmasıyla kayıtları yapılır.

47. Tabiiyeti kabul işlemi, 18.1.341 tarihli talimatname hükümlerine göre yapılır.

Lozan Antlaşması'na göre terk edilen yerler nüfus idarelerinden evvelce verilen hüviyet cüzdanları resmi işlerde ve tabiiyet ispatında kullanılamaz.

Türkiye tabiiyetini kabul edenler Lozan Antlaşması'nın 33.maddesine göre bir sene içinde buldukları yeri terkederek Türkiye'ye geleceklerdir.

Mübadele ile gelen Müslümanlar'ın kayıt şekilleriyle diğer muhacir, mülteci ve herhangi bir şekilde yurttaşlığa alınanların tescilleri ile ilgili hususlar şu şekilde düzenlenmiştir:

Lozan Antlaşması'na göre, Batı Trakya'dan başka Yunan arazisi halkından olduğu halde, islâm dininde ve Yunan tabiiyetinde bulunanlar, Türkiye tabiiyetini kazanmış olduklarından, bunlardan Türkiye'ye gelenlerle 1912 yılından itibaren gelmiş bulunanlar aileleriyle birlikte nüfus kütüğüne kaydedilirler. Muhacir ve mubadiller hükümetçe iskân edildikten sonra, nüfus kayıt işlemleri yapılır.

iskân edilen mübadiller iskân memur veya müdürlüklerince nüfus idaresine verilerek onaylı defterlere kaydedilir ve ellerinde hüviyet cüzdanı olanların bu cüzdanları alınarak dosyalarında saklanır.

Kendi istekleriyle ve iskân haklarından vazgeçerek, iskân bölgeleri dışında daimi ikametgâh edinmek isteyenlerin isimleri, ait oldukları iskân müdürlüklerinden alınarak kaydedilir.

iskân memuru veya müdürlüğü bulunmayan yerlerde mübadillerin mahalle veya köylerden getirecekleri

ilmühaberinin zabıta araştırmasıyla doğrulanmasından sonra, nüfus kayıtları yapılır.

Mübadeleye tabi olmayan Batı Trakya'nın müslüman halkından olarak Türkiye'ye yerleşmek üzere gelmelerine izin verilenlerin, 1312 sayılı Türk Vatandaşlık Kanunu uyarınca nüfus kayıt işlemleri yürütülür.

2510 sayılı İskân Kanunu'na göre muhacirlerin tek veya toplu gelişleri ayrı işlemler gerektirmektedir. Toplu gelenlerin kayıtları, Dahiliye Vekâleti'nin oluru üzerine Sıhhat ve İçtimai Muavenet Vekâleti tarafından, tek gelenlerin ise Sıhhat ve İçtimai Muavenet Vekâleti'nin olurundan sonra Dahiliye Vekâleti'nce yapılır.

Bu şekilde muhacir olarak ülkeye kabulleri, ait oldukları vekâletlerce onaylananlara nüfusa tescilleri yapılarak, hüviyet cüzdanı verilinceye kadar, birer muhacir belgesi verilir. Sınırdan girdikleri vakit doldurulacak tabiiyet beyannameleri, muhacir belgeleri hazırlanırken esas alınır ve bir yıl süreyle hüviyet cüzdanı yerini tutar.

Tabiiyet beyannameleri Dahiliye Vekâleti aracılığıyla, Vekiller Heyeti'nden karar alındıktan sonra, nüfus kütüklerine tescilleri için ilgili nüfus memurluklarına gönderilir.

Muhacirler, mülteciler tabiiyet beyannamesi imzalayarak, muhacir defterine kaydolur ve muhacir kâğıdı alırlar. Muhacir kâğıdı ile bir nüfus dairesine başvuran muhacir, kaza muhacir defterine kaydedilir. Olaydan ilgili nüfus memurluğu ve Nüfus Umum Müdürlüğu haberdar edilir. Muhacirlerin evrakına pul yapıştırılmaz.

Vekiller Heyeti kararı ile tabiiyete alınanlar muhacir, mülteci, diğer ecnebler "yeniden kayıt vukuat" defterlerine yazılırlar. Yeniden kayıt vukuat defterine yazıldıktan sonra, olacak doğumlar yerli doğumlar gibi işlem görür.

Yabancı ülkelerde bulunan Türk tebaasının nüfusla ilgili olaylarında yürütülecek işlemler, konsolosluklar aracılığıyla yapılır. Gerçekleşen demografik olaylar, önce "Vukuat Konsolosluk Sicilleri"ne yazılır, sonra Hariciye Vekâleti tarafından Dahiliye Vekâleti'ne bildirilir. Böylece ilgili vilâyetlerin nüfus idarelerine ulaşılır.

Nüfus idarelerinin, nüfus hareketlerini titizlikle takip etmeleri esas görevidir. Nüfus olaylarını zamanında sicillere geçirmeye çalışırlar. İstatistik bilgiler bu işlemlere dayandırılmaktadır. Nüfus Umum Müdürlüğü'ne, İstatistik Umum Müdürlüğü'nce her üç ayda bir istatistik cetvelleri gönderilir. (48) Bu cetvellerle ilgili bir de defter tutulur.

Nüfus idareleri, Askerlik Kanununun 17.maddesine göre ilk yoklamadan bir ay önce hazırladığı defterleri askerlik şubelerine yollar. Askerlik kanununun 15.maddesi ile nüfus memur ve kâtipleri, yoklamayı yapacak heyette yer alır.

Doğum ve Çocuk

8 Eylül 1914 (26 Ağustos 1330) tarih ve 1929 numaralı Sicill-i Nüfus Kanunu'na göre bütün Osmanlılar

48. İstatistik cetvelleri 12.5.1937 tarih ve 5315/32 sayı; 5.1.1938 tarih ve 915/3 sayılı tamimlere uygun olarak hazırlanır.

kendilerini nüfus siciline kaydettirmeye zorunludur. Bu kanuna göre, nüfus olayları doğum, evlenme, ölüm ve yer değiştirmedir.

Cumhuriyet Hükümeti vatandaşlık kavramının gelişip yerleşmesi için çeşitli etkinliklerde bulunur. Bunların başında ülkede yaşayanlarla devlet arasında yasal bağın bir göstergesi olarak, nüfus kütüklerine kayıt olma ve hüviyet cüzdanı alma zorunluluğu gelir. Gerçi bu zorunluluk daha önce de vardır; ama uygulamada bir çok aksaklıklar söz konusudur.

İnsanını tanıma, ona sahip çıkma ve hizmet verme isteği, yeni kurulan ulus-devletin sağlam bir temele oturtulmasını amaçlamaktadır. Bu dönemde devletin güçlenmesi bireyine sahip çıkarak gerçekleşir. Halka verilecek hizmet, devleti siyasal-ekonomik-sosyal güce kavuşturacaktır. Bunun için, devletin insan unsuruna gereken önem verilmeli ve birey ya da vatandaş sahip olması gereken nitelikleri taşımalıdır.

Yeni bir toplum yapılanmasında bireylerinin niteliği kadar niceliği de önemlidir. Bu nedenle Cumhuriyet Türkiye'si sayısallaşmaya ayrı bir önem verir. Bakanlıkların, kendi alanlarında yararlı çalışmalar yapabilmeleri, büyük ölçüde istatistik bilgilere sahip olmalarını gerektirmektedir. Bu açıdan nüfus kayıtları büyük önem taşır; çünkü bunlar, ilk istatistik bilgi kaynaklarıdır. Doğum, ölüm, evlenme, boşanma, yer değiştirme, askerlik gibi olayların en azından sayısını doğru olarak bilmek bile, başlangıç için önemli bir adımdır.

Cumhuriyet'in ilk döneminde devletin, bu konuda geniş kaynak seferber ettiği söylenebilir. Medeni Kanun'un

39.maddesi, doğum olaylarının en geç bir ay içinde nüfus idarelerine bildirilmesi hükmünü getirir. Köyler, gizli nüfusun yaygın olduğu alanlar olarak üzerinde ayrıca durulan bölgelerdir. 18 Mart 1924 tarihli Köy Kanunu muhtarlara, nüfus olaylarını her ay nüfus idaresine bildirme yükümlülüğü getirerek aksi halde ceza uygulanacağını bildirir.

İlgilenilen nüfus olayları içinde üzerinde durulan daha çok doğumlardır. Hangi şartlarda olursa olsun, devlet, doğan bütün çocuklara sahip çıkma kararındadır. Ana ve babası veya bunlardan biri belli olmayan çocukların yaşaması ve ileride toplumla uyum içinde üretken ve onurlu bir yaşam sahibi olması için yasal düzenlemeler yapar. Çocuğun nesebi ile ilgili olarak aldığı ve uyguladığı yaptırımlar, nüfus politikasını destekler niteliktedir.

Medeni Kanun'a göre; anası, babası bilinmeyen bir çocuk bulunursa hükümete teslim edilir. 241. madde boşanmadan itibaren 300 gün içinde doğan çocuğun babasının koca olacağını; 247.madde evlilik haricinde doğan çocukların nesebi, anne ve babasının birbirleriyle evlenmeleri halinde kendiliğinden sahihleşeceğini; 249. madde birbirleriyle evlenmeyi vadedip de birinin vefatı veya evlenemez duruma düşmesi nedeniyle evlenemeyen ana ve babaların çocuklarının nesebi, diğerinin isteği veya çocuğun başvurması üzerine, hakim tarafından sahih duruma geçeceğini hükme bağlar.

252. madde ile, nesebi tashih edilen çocuk, anne ve babasına ve onların akrabalarına karşı aynıyle nesebi sahih olan çocuğun hukukuna sahiptir. 259.madde ise, nesebi sahih çocuk, babasının ismini taşır ve onun vatandaşlık haklarına sahip olur, hükmünü getirmektedir.

Hükümet yasalarla çözüme gitmeye çalışırken, dönemin ünlü yazarları da devletin nüfus politikasını bilinçli olarak desteklemektedirler. Yunus Nadi, çocuğu, milleti takviye eden bir insan; milleti ise nüfus olarak değerlendirir: "Tabiat neslin inkıtına mani olmak için hayvan ve nebata adeta hudutsuz bir çoğalma kabiliyeti koymuştur... Tabiatın hiç olmazsa bir çift kalsın diyerek koyduğu ihtiyatlı tedbiri kendi şuurumuzla takviye ederek bir yerine birkaç hatta birçok çiftin kalmasını temin etmek. Bu suretle neslin bakasına hizmette tabiattan ileri giden bir kemal ve kudret göstermiş oluruz". (49)

Yunus Nadi çocuğu sevginin yeterli olmadığını onu yetiştirirken itina ve ihtimam göstermemiz gerektiğini vurgular: "Bir milletin medeni kabiliyeti derecesini çocuklarına verdiği ehemmiyetle ölçmek kabildir"(50) der.

Aynı dergide Burhan Asaf olayı sosyal boyutuyla ele alır. İleri topluluklarda, bir yandan çocukların sağlık, zekâ, eğitim, öğrenim olanaklarının eşit olması yolunda uğraş verirken öte yandan sayılarının artmasını sevindirici bulmaktadır. Çocukların sayısını ve durumlarını bildiren kurumların oluşmasını ve her yıl bu konuda bilgi vermesini önererek: "...Çünkü dünkü cemiyetin hüsrانlardan yarınki cemiyetin büyük sevinçlerine götürecek olan köprüyü kuran, bizleriz. Yarınki cemiyetin çok daha sağlam ve çok daha bahtiyar olacağına dair her mülahaza, her tahmin, her hesap kadar hiç bir şey, heyecanlarımızı ve çalışma şevkimizi taze tutmaz. Fakat dün ile yarın arasındaki farkı, bizlere verse vese, iki

49. Yunus Nadi, "Hayati Mesele: Çocuk ve Nüfus", Ayın Tarihi, sayı 5, Nisan 1934, s. 69.

50. Yunus Nadi, a.g.m., s.69.

cemiyet bünyesinin tetkikinden alınmış rakamlar ve müşahadeler verir..." (51) açıklamasıyla yeni kuşağın farklı olacağını vurgular.

Yine aynı kaynakta 23 Nisan nedeniyle yazılmış yazılardan Sadri Ertem'e ait olanı, yeni kuşağı oluşturacak bugünkü çocukların niteliği üzerinde durmaktadır: "23 Nisan yeni bir ufku açıldığı ilk gündür... 23 Nisan komprime olmuş bir inkılapdır. Orada her manayı görebiliriz. İstiklâl, hürriyet, kurtuluş, cumhuriyet hülâsa inkılap namına ne kadar mefhum sayabilirsek hep 23 Nisan'ın kadrosu içine girer... Millet Meclisi'nin açılması günü ile çocuk haftasının birleşmesi genç bir rejimin kadrolarını kimlerin dolduracağını bizlere anlatıyor..."

"...Terakki ve ilerlemenin en feyizli verimini, fesi maskeli baloda bir kıyafet, saltanatı bir masal, hilâfeti bir hiç, müstemlekeyi korkulu bir hikâye diye hatırlayan, hatta bunları tanımayanların eline verecektir. İnkâbı yapan nesil muhitini değiştirdi. Bundan sonraki nesiller bu yeni kavramın içinde doğacaklar..." (52)

1930'lar nüfusla ilgili araştırmaların arttığı yıllardır. İçerdeki uygulamaların isabet derecesi, dışarıdaki nüfus olayları ve takip edilen nüfus politikaları ile kıyaslanarak görülmeye çalışılır. Kemalizmin ideolojisini çizmiye çalışan Kadro dergisi bu konuyu vurgular. Ülke asla durmaksızın oğul veren bir arı kovanına benzetilir. Burada nüfus hızla artar. Savaşlar, ölümler, göçler hızla birbirini takip eder...

51. "38" Burhan Asaf, "Çocuk Bayramı", Ayın Tarihi, sayı 5, Nisan 1934. s. 71-72.

52. Sadri Ertem, "23 Nisan ve Çocuk", Ayın Tarihi, sayı 5, Nisan 1934, s.70-71.

Batı tekniğinin, kültürünün Asya'ya girmesinin, nüfus hareketleri üzerinde olumlu etki yaptığı savunulur. Japon ve Çin'in nüfuslarının, Avrupa ticareti ve modern tekniğini kullanmasından sonra hızla arttığı savunulur.

"Türkiye, 1927'de, öğrendiğimize göre 14 milyon nüfusa sahip. Teknik seviye yükseltilip, modern kültürün gerekleri uygulanarak Türkiye'nin nüfusu hızla arttırılabilir. Doğum binde 53, ölüm binde 48. Türkiye doğan çocuklarını yaşatamıyor." (53)

Avrupa ve Nüfus

Cumhuriyet Türkiyesi Avrupa'ya duyarlıdır. 1930'lu yıllarda Avrupa'nın önemli ülkelerinden Almanya, Fransa ve İtalya'daki nüfus olaylarının yakından izlendiği görülür:

"Var etmek, ilk önce nüfuslandırmak demektir... Eskiden İsparta'nın ölmesi gibi, Fransa da ölsün mü?... Şüphesiz yok ki Fransa yaşmalıdır." "Bir memleketin nüfus hareketi, her zaman o ülkenin ekonomik, sosyal, siyasal ve irfanca gelişiminin en başlıca unsurudur. Bir devlet için, nüfus sayısının artması o devletin işçen kuvvetlerinin ve politika gücünün çoğalması demektir; bu hal onun sosyal bakımdan ve ahlak ve irfanca ufuklarının genişlemesi ile ilgilidir."

"...Çiftçi patronlar çok yol kalabalık aileleri bir kenara bırakarak bekâr ırgatları işe almak hatasında bulundular. 1917 Eylülünde beş, altı çocuklu aileleri işe yerleştirmekte işçi ofisinin çok güçlük çektiği

53. İ.H., Kadro, cilt 1, sayı 4, Nisan 1932, s.42-43.

görümleniyordu..." "Fransız ziraati, kendi hatası yüzünden, işçi aileleri için yeteri kadar evler yaptırmakta savsa göstermesi sebebiyle, kırlarda neo-malthusianisme'in alıp yürümesinden ötürü ve harbin sebep olduğu korkunç ölümsellik (mortalite) dolayısıyla yığıl veren bir mesele ile karşı karşıya bulunuyor. Ziraat o hale gelmiştir ki memlekete göçmen getirmeyi, kolonilerden adam çağırmayı düşünüyor. Bu tarz için girişilmiş olan deneçler, Almanya'da olduğu gibi bizde de bu dışarıdan gelen işçilerin, memleketin kıymetini arttırmak için asıl elverişli olan yerli ulusal işçilerden ne kadar daha aşağı olduğunu ispat etmiştir."

Fransa'da 1850'li yıllarda nüfus artışını yavaşlatıcı politika benimsenmiştir. 1910'lu yıllarda doğum oranı hızla düşmeye devam eder. Doğumlar 1876 yılında 1.011.362 iken 1913'te 745.539'a düşmüştür. 1910' lardan itibaren "analık" korumaya alınır. Süt izni, analık izni, yoksul anaya yardım, barınak... vb. konular gündeme gelir. (54)

Fransa'daki bu gelişmeleri izlerken, İtalya siyasi atılımları ile ayrıca dikkat çekmektedir. Özellikle Mussolini'nin nüfusla ilgili görüşleri Türkiye'yi endişelendirmektedir. 26 Mayıs 1927' de Millet Meclisi'nde verdiği nutukta Mussolini: "Milletlerin siyasi ve binnetice iktisadi ve manevi kudretlerinin esası değilse bile ilk noktası onların nüfus kudretleridir ve milletlerin talihi bu kudrete bağlıdır..." sözleriyle düşüncesini açıklar. Bu konuşma daha sonra makale şeklinde yayınlanırken "Adet Kuvvet Demektir" başlığı konur. Bu makalede "Doğum nispeti,

54. Edouard Herriot, Crèer İrkin Korunması, Nüfus Meselesi, Çev: E.B. Koryürek, Başvekalet İstatistik U.M., İstanbul; Aydınlık Basımevi, 1936, s. 1-29.

sadece, vatanın gittikçe büyüyen kudretinin alâmeti değil, faşist milletini diğer Avrupa milletlerinden ayırt edecek alamettir. Çünkü bu, onun hayatiyetini ve bu hayatiyeti asırlara devretmekteki azmini göstermektedir." açıklaması yer alır. Yazı nüfusla siyasî yayılımcı politikanın özleştirildiğini kanıtlar. (55)

55. Gaetano Zingali, Nüfusun Kemiyet ve Keyfiyetçe İnkişafı İçin İtalya'da Alınan Tedbirler, Çev: Yusuf Adil, T.C. İstatistik U.M. Ankara; Hakimiyeti Milliye Matbaası, 1932, S.I, 13. Bu eserden edindiğimiz bilgilere göre Mussolini İtalyası'nın nüfusu çoğaltmakla ilgili önlemleri:

- 1- Azami doğum siyaseti
- 2- Asgari ölüm siyaseti
- 3- Muhaceret hareketlerinin kontrolü

1) Azami doğum için:

- a- Evlenmeleri teşvik ve evlenme bağına himaye etmek.
- b- Evlenmeye mani engelleri kaldırma.
- c- Evlilere kolaylıklar sağlama.
- d- Bekarlığı mahkum etme.
- e- İzdivacın ve kadının veludiyetini teşvik etme.
- f- Doğurmak aleyhindeki nazariyeleri mahkum etmek ve bilhassa bunların fiilen uygulanmasını yasaklayıp cezalandırmak.
- g- Yaşayış vasıtalarını, nüfusun daıma artan gelişmesine uydurmak.
- h- Çocuk düşürmenin cezalandırılması.

2) Asgari Ölüm İçin:

- a- Bütün ölüm sebeplerine engel olarak ve özellikle toplumsal sebeplere karşı geniş ve kuvvetli bir sosyal güvenlik faaliyeti.
- b- Analığın ve çocukluğun korunması.
- c- Gençliğin bedeni terbiyesi ile ırkın sağlamlştırılmasına yönelik önlemler.

3) Muhacerette:

- a- Devamlı olan muhacereti durdurmak.
- b- Devamlı muhaceretleri ve buna bağılı olarak imar faaliyetlerini düzenlemek.
- c- Şehirleşmeye karşı mücadele. ("İmar hakkında Mussolini kanunu namile malum ve maruf olan kanunla mevki tatbik vazedilen ve faşizmin en güzel eserlerinden biri olan köy ve ziraat siyaseti meydana gelmiştir... Bu kıymetlendirme

Ölüm ve Kayıt

Nüfus Kanunu'nun 19.maddesi doğumların, 31.maddesi ise ölümlerin nüfusa kaydedilmesini hükme bağlamaktadır. Nüfus memurları aldıkları ölüm haberlerini, Medeni Kanun'un 354. maddesi uyarınca ve 8 Mart 1934 tarihli kararnamenin yayınlanmasından itibaren henüz bildirilmemiş ölümleri hemen yöresel Sulh Hakimliği'ne bildireceklerdir. (56) Velâyet, vesâyet ve miras ile ilgili olarak bir takım davaların sürüncemede kalışı, özellikle de mülk edinme söz konusu olduğunda, yapılan ihmalin birçok karışıklığa yol açtığı söylenebilir.

Ölüm kayıtları büyük bir titizlikle takip edilir. Vilâyetlere gönderilen talimatname ile her köyün ihtiyar heyeti, bir ay içinde karyelerinde vefat edenlerin listesini, o ayı takip eden ayın en geç on beşinci gününe kadar maliye memuruna vermekle yükümlü tutulur. (57) Hastane ve hapishanelerde ölenlerin ölümlerinin kayıtlarının nasıl tutulacağı valiliklere tamimen bildirilir. (58)

Ölümleri saptamanın bir diğer yolu, mezarlık kayıtlarıdır. Belediye Mezarlıklar Nizamnamesi ile mezarlık memuru, her gömme olayında, gömülmüş kimsenin sicilini ve ölüm tarihini Dahiliye Vekâleti'nce yapılacak cetvele yazarak, en çok üç gün içinde yöresel Nüfus

işinin esası, memleketin köylüleştirilmesi ve ziraatlaştırılmasıdır. "Sf. 13)

56. 13.4.1937 tarih ve 4224/1279 sayılı tamim.

57. 17.10.1928 tarih ve 6263 sayılı tamim.

58. 21.6.1937 tarih ve 2750/2316 sayılı tamim.

İdâresi'ne bildirmeye zorunludur. (59) Ölümünün eksiksiz olarak kayda geçmesini sağlamak için alınan önlemler yanı sıra ölüm oranları üzerinde durulur.

Nüfusun artış hızını yükseltmek için doğumların teşviki yeterli değildir. Yetişkinlerde ve özellikle çocuklardaki ölümlerin nedenleri üzerinde araştırmalar yapılarak önlemler alınır. Konu bu yöne girince, en önemli neden olarak yetersiz sağlık koşulları ile karşılaşmaktadır. "1930-1940 yıllarındaki kadınların yaş gruplarında doğurganlığın en yüksek olduğu yaşlarda, boşluklar görülmektedir. Bu boşlukların nedeni, Türkiye Cumhuriyeti'nin kurulduğu sıralardaki doğum sayılarının azlığında, bebek ve çocukların daha az hayatta kalmasında ya da bunların toplam etkisinde görülür." (60)

Kadro dergisi nüfus sorununa teknik ve kültür öğeleriyle yaklaşır. Batı tekniğinin, batı kültürünün Asya'ya girmesi, nüfus hareketleri üzerinde çok tesirli olmuştur, tezini savunur. Japonya'nın nüfusunun, kapılarını Avrupa ticaretine açmadan önce, yani 150 sene evvel 26-27 milyon arasında sıkışmış iken 1870'lerin başında Avrupa ile serbest ilişkilerin gerçekleştirilmesinden üç sene sonra 32.900.000'e fırladığını söyler. Asya, Batı'nın izini sürerek nüfusunu milyonlara çıkarabilmektedir.

Asya örneği Türkiye için model oluşturmaktadır. 1927 tarihinde 14 milyon olan nüfusun yükselmesi için, Türkiye'de teknik seviyenin yükselmesi gerekmektedir: "...istihsal fazlası temin edilmedikçe, en kuytu yerlere

59. 9.8.1931 tarih ve 11415 sayılı tamim.

60. Frederic C. Shorter-Miroslav Macura, Türkiye'de Nüfus Artışı, Yurt Yayınları, Maya M., Ankara: 1983, s.17.

kadar modern kültürün icabatı girmedikçe, nüfusun seri bir tezayüdünü beklemek manasız olur". (61)

Sıhhiye Vekili Refik Saydam 1936 yılı için şu açıklamalarda bulunur: (62) 1936 yılı erken yağışlar nedeniyle sıtmayı getirmiştir. Adana, Aydın gibi bölgelerde ülkenin senelik kinin ihtiyacı 30 tondur. Verem de mücadele en zor olanıdır. Verem şehirlerde en çok, kasabalarda orta, köylerde ise hiç yok gibidir. Köy civarlarındaki bataklıklar kurutulmalıdır. Bütün bataklıkların kurutulması elverişli değildir.

1928'de Sıhhiye Vekâleti sıtmanın salgın olduğu Bursa, Adana, Konya, Aydın'da anket uygular. Görevli memurlar bir sene boyunca her on, on beş günde bir uğrayıp bu bölgelerdeki doğum ve ölümleri saptar. Bu çalışmaların sonucu şöyledir:

Bursa, Adana, Konya, Aydın bölgelerinde doğum oranı 1000 nüfusta 30-42; ölüm 1000 nüfusta 19'un altında; çocuk ölüm oranı 1000 çocukta 150 dir. (63)

Aynı yıl sıtmalı bölgelerin dışındaki ölüm oranı ise 1000'de 18-16 olarak tahmin edilmektedir. Leon Rabinowicz, Batı dünyasında en çok çocuk ölümü olduğu yer olarak Fransa'yı gösterir. Fransa'da 1926 yılında çocuk ölümü 1000 de 90 olmuştur.

61. İbrahim Hilmi Çağırca, "Asya'da Nüfus Hareketleri", Kadro, sayı 4, Nisan 1932, s.42-44.

62. "İç İşleri Bakanlığı Müzakereleri," Ayın Tarihi, sayı 42, Mayıs 1937, s.94-96, 105.

63. Leon Rabinowicz, Nüfus Meseleleri, Çev: Alaattin Cemil, İstanbul; İktisat Matbaası, 1930, s.8.

Sağlık Politikası

Türkiye'de uygulanan sağlık politikasının nüfus üzerine olumlu katkıları görülmektedir. Sağlık Vekâleti'nin çalışmaları zamanla daha etkili sonuçlar doğurarak, bulaşıcı hastalıklardan ölenlerin sayısını her geçen gün azaltmıştır. (64)

Cumhuriyetin ilk yıllarının popüler yazarlarından Burhan Cahit Morkaya: "İsmet Paşa hükümeti asırlardan beri ihmal edilen Türk ırkının sıhhati ile alakadar olmayı vazife bilmıştır. Türk köylüsü veremin, sıtmanın, trahomun, frenginin aman vermez hamleleri altında bakımsız, perişan bir halde idi. Sıhhat ve içtimai Muavenet Teşkilatı on yıl içinde o kadar geniş bir şebeke halinde memlekete yayılmıştır ki, bugün bu teşkilâtın yardımından uzak bir köşe kalmamıştır" der. (65)

Aynı dönemin bir başka yazarı Zeki Nasır'a göre, bireyin sağlığı ailenin sağlığı demektir. Ailelerin sağlığı bir köy, kasaba veya şehrin sağlığını oluşturur. Bunların hepsi de bir ülkenin, daha doğrusu bir ulusun sağlık standartını oluşturacaktır. (66) Ülkü dergisinde "Halk

64. Orhan Türkay, Türkiye'de Nüfus Artışı ve İktisadi Gelişme, Ankara; Doğuş Limited, Matbaası, 1962, s.20'deki tablo, sağlık mücadelesinin giderek başarılı olduğunu göstermektedir.

65. Burhan Cahit, Mudanya-Lozan-Ankara, Kanaat Kütüphanesi, 1933, s.77. Yine bu eserden aldığımız bilgiye göre: 10 yıl içinde yeniden 100'e yakın hastane, 400 dispanser açılmıştır. Dispanserlerdeki yatak sayısı 2000'e çıkarılmıştır. Sıhhiye Vekili Refik Saydam 1937'deki Meclis'te verdiği bilgiye göre: Sanatoryum 150 yataklıdır. 50 ilave ile 200 olacaktır. 12 yerde 150 yataklı trahom hastanesi vardır. Seyyar sıhhat memurları ayda 20 gün köyleri dolaşır, merkezlerle ilişki kurar. Ayın Tarihi, sayı 42, Mayıs 1937, s. 94-105.

66. Zeki Nasır, Ülkü, sayı 1, Şubat 1933, s. 71.

"Sihhati" başlığı altında çıkan bu yazıda hükümet politikası olarak halkın sıhhatine yönelindiği; ancak bunun olumlu sonuçlar vermesinin, halkın bu konuda bilinçlenmesinin bağlı olduğu vurgulanır; ve sağlığın servetle de ilgili olduğu belirtilerek, Avrupa'da ortalama ömür uzunluğunun 25 yıldan 55-57'ye çıktığı halde, bu oranın Hindistan'da 23 olduğu kaydedilir.

Yazının devamında sağlıklı gençlerin beden ve ruh olgunluğuna eriştikten sonra evlenmeleri, doğacak çocuğun anne sütüyle beslenmesinin sağlık açısından çok daha iyi olacağı, okul çağında ise artık çocukların sağlığından okulun, dolayısıyla devletin sorumlu olduğu, spor yaptırılarak gençlerin cinsi gelişmelerinin kontrol altında tutulabileceği vurgulanır. Amaç halka sağlık eğitimi vermektir.

1920'de Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığı'na bağlı olarak kurulan örgüt devamlı gelişme içersindedir.(67) Cumhuriyet dönemi sağlık politikasının bir parçası

67. Atatürk Çağında Sağlık Hizmetleri ve Eğitimde Gelişmeler, Ankara; A.Ü. Tıp Fakültesi Yayını, 1964, s. 25-28 arasında örgütle ilgili bilgiler:

- I- Hudut ve Sahiller Sıhhat Umum Müdürlüğü,
- II- Merkez Hıfzıssıhha Müessesesi,
- III- Mücadele Teşkilatı:
 - (a) Sıtma Mücadele Teşkilatı (Kuruluş: 1925)
 - (b) Zührevi Hastalıklarla Savaş İşlerinin Yararlı Bir Organizasyona Kavuşturulması (1925).
 - (c) Trahom mücadelesinin ele alınması (1925)
 - (d) Veremle savaşın ele alınışı ve Heybeliada sanatoryumunun kurulması (1924).
 - (e) Bulaşıcı hastalıklarla savaş: Bu konuyu iki bölümde ele almak gerekir:
 - Dışarıdan gelecek bulaşıcı hastalıkları önlemek. Bunun için Hudut ve Sahiller Umum Müdürlüğü kurulmuştur.
 - Memleket içinde görülebilecek bulaşıcı hastalıklarla savaş.

evliliği teşvik, gülbüz çocuklar yetiştirme olarak da görülebilir. Diplomasız ebelerin çalışmalarının yasaklanması bu yüzdendir.

Dahiliye Vekili Şükrü Kaya Bey: "Nüfusumuz 17 milyona yaklaşmak üzeredir. 1935 genel sayımı bunu gösterecektir" (68) demecini verir: İl il gözlenen nüfus artışı ve doğum oranındaki yükseliş halka müjdelendir: "Denizli'de nüfus artıyor. Son zamanlarda doğum vakalarında mühim bir fazlalık var" (69) haberi bunlardan biridir.

68. Akşam, No: 4923, 25 Haziran 1932, s. 1.
1926 Paris anlaşmasıyla veba, kolera ve sarı hummadan başka boğmaca, çiçek, difteri, mipli dizanteri, ankilostom, kızıl, kızamık, kabakulak, kuduz, lepra, malta humması, menenjit, nifasi humma, tifo, tifüs, paratifo, tularemi, suçiçeği, şarbon, raci humma ve raum gibi bulaşıcı hastalıklara karşı savaş işi ele alınmıştır. Mücadelenin esaslı bir şekilde yapılabilmesi için 1930 da seyyar mücadele ekipleri kurulmuştur.
IV- İbibi ve sosyal yardım müesseseleri:
(a) Akıl hastaneleri: Bakırköy (2000), Manisa (110) ve Elazığ (140) yataklı akıl hastaneleri.
(b) Malüller müesseseleri: Sağır-kör ve dilsizler için tesisler (1923).
(c) Düşkünevleri.

V- Okullar:

- (a) Küçük Sağlık Memurları Okulu,
- (b) Köy Ebe Okulları,
- (c) Hastabakıcı Okulu,
- (d) Öğretimle ilgili diğer müesseseler:

_ Tıp talebe yurtları: Bu müessesenin hekim sayısının arttırılmasında büyük faydası olmuştur. Yurdun dört bucağından tıp fakültesine müracaat eden kalifiye lise mezunlarının tıp doktoru olarak yetiştirilmesindeki rolü Türkiye çapında önem taşımaktadır.

_ Köy Sağlık Koruyucuları Kursları.

69. Akşam, No: 4861, 24 Nisan 1932, s. 6.

VI- Kurulan hastaneler:

21 ilde 26 sivil 1 askeri hastane kurulmuştur (1923-1937). Ayrıca 9 ilde, yatak sayısı toplamı 310 olan, 9 hastane veya pavyonun inşası bitmek üzere olup 6 ilde de, yatak sayısı toplamı 400 olan, 5 hastane ve bir doğum ve çocuk bakımevinin temeli atılıp inşasına başlanmış ve 8 il hastanesinin projesi hazırlanmıştır.

Ülkenin çeşitli yörelerinde yapılan Gürbüz Çocuk Müsabakaları da nüfus politikası açısından önemlidir. Gazetede yapılan müsabakada kazananlar şu satırlarla yer alır:

"Gürbüz Çocuk, Bursa'da yapılan müsabakada kazananlar: Himaye-i Etfal Cemiyeti'nde yapılan gürbüz çocuk müsabakasına 46 çocuk iştirak etti. (1-6 yaş arası) (70). "Gürbüz Çocuk Müsabakası, Adana: Müsabaka çok meraklı oldu, kazanan yavrular çok alkışlandılar. (1-12 yaş arası)." (71)

1933 yılında, "Bir Milli Nüfus Siyaseti Takibi Arifesindeyiz" başlığı ile, Son Posta şu haberi verir:

"Yeni kanun bunu temin edecek. Dahiliye Vekâleti'nin hazırladığı iskân Kanunu, Meclis'e sunuluyor. Bu kanun ile Emperyalist saltanatın memlekete bıraktığı, esassız miraslardan bir tanesi daha kökünden yıkılmış olacaktır. Türk nüfusunu kemiyet ve keyfiyetçe geliştirmeye yönelik bir nüfus siyaseti takibine karar verilmiştir. Yeni Nüfus Kanunu projesi bu maksadı temin edecek bütün esasları içermektedir." (72)

1937 yılı Meclis'te iş işleri Bakanlığı ile ilgili görüşmelerde saptanan nüfusla ilgili sorunlar şunlardır: Nüfus konusunun artan önemi; nüfus kayıtlarının yeniden yapılma zorunluluğu; nüfus siyasetinin, çok ve sağlıklı çocuk sahibi olmak şeklinde yürütülmesi; "Türk çocuğu

70. Akşam, No: 4867, 30 Nisan 1932, s. 4

71. Akşam, No: 4878, 6 Mayıs 1932, s. 4

72. Son Posta, No: 909, 4 Şubat 1933, s. 1

lehine umumi bir sıhhat ve koruma seferberliği"; sıtma, verem mücadelesi; çocuk düşürmenin yasaklanması; iskân sorunu. (73)

Aynı toplantıda Sıhhiye Vekili Refik Saydam, çok çocuk yetiştirmek ve koruma politikasını "tedavi-hıfzıssıhha" olarak gerçekleştirmeye çalıştıklarını; Türk ulusunun doğurganlığını korumakta olduğunu; nüfus artışının % 21-22, göçler de katılınca binde 22 derecesine ulaştığını; üzerinde en çok durulan sorunun çocuğun ölmemesi olduğu ve bunun için (anne-aile terbiyesi) Kültür Bakanlığı ile işbirliği içinde olduklarını açıklar. Sıhhiye Vekili ayrıca; köylüye, aileye gidecek "ziyaretçi hemşire" yetiştirilmekte olduğunu ve Köy Ebe Mektebinin o yıl içinde Balıkesir'de açılacağını bildirir.

Nüfus sorunuyla ilgilenen dönemin bir başka yazarı Şevket Süreyya'dır. Türk kadını dünyanın en doğurgan kadını olarak görür; ancak uygar dünyada çocuğun, en çok Türkiye'de israf edildiğini söyler. 14 milyonluk ülke halkını en kısa zamanda hiç değilse iki misline çıkarılmazsa, yarının çok nüfuslu ve ileri teknikli ulusları karşısında var olabilmenin tehlikeli bir boyut kazanacağını vurgular: "Türkiye'de çocuğun korunması ve nüfusun çoğalışı meselesi, Türkiye'nin iktisadi terakkisi, geniş nüfus temerküzlerine imkân veren müterakki bir iktisat tekniğinin Türk bünyesine tatbiki, millî terbiyenin, millî hukuk telâkkilerinin, Türk çocuğunu ve Türk nüfusunu koruma endişesiyle telif ve tanzimi suretinde ancak hallolunabilir." (74) Önlemler

73. Ayın Tarihi, sayı 42, Mayıs 1937, s. 94-105.

74. Şevket Süreyya, "Çok Nüfuslu Anadolu", Kadro, Sayı 5, Mayıs 1932, s. 31-36.

alındığında sonuç "ileri teknikli, tok, şen ve kalabalık" bir Türk ulusudur. (75)

1926 Türk Ceza Kanunu'nun 4.faslında: "Kasten Çocuk Düşürmek ve Düşürtmek Cürümleri" başlığı altında uygulanacak yaptırımlar verilmekteyken aynı fasıl başlığı şu şekilde değiştirilir: "İrkin Tümlüğü ve Sağlığı Aleyhine Cürümler."

1927 Kasımından 1928 Kasımına kadar bir yıllık doğum ve ölüm kayıtları İstanbul'un nüfusunun azaldığını göstermektedir.

Doğumlar 11.991 iken ölümler 13.020'dir. Ölüm miktarı 1029 fazladır.(76) Her ne kadar İstanbul kent yapısının farklılığı söz konusu olsa da bu verilere göre, nüfusbilimi açısından bir sorun olduğu ortadadır. Sorun değişik boyutlarda ele alınır. Üzerinde en çok durulan ise sağlığın korunması ve çocuk düşürmenin yasaklanmasıdır. (77)

75. Şevket Süreyya, a.g.d., s. 36.

76. A. Suat "Şehrimizin Nüfus Harekatına Bir Bakış," İstanbul Şehremaneti Mecmuası, sayı 52, sene 5, Kanunvevel 1928.

77. 30 Nisan 1930, Umumi Hıfzıssıhha Kanunu:

1. Madde:

"Memleketin sıhhi şartlarını ıslah ve milletin sıhhatına zarar veren bütün hastalıklar veya sair muzır alimlerle mücadele etmek ve müstakbel neslin sıhhatli olarak yetişmesini temin ve halkı tıbbi ve içtimai muavenete mazhar eylemek umumi Devlet hizmetlerindedir."

3. Madde:

Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığı'nın görevleri 18 madde olarak sayılır. Bu maddelerden birincisi: "Doğumu tezyid ve teshil ve çocuk ölümünü tenkis edecek tedbirler" olarak belirtilmiştir.

152. Madde:

Himaye-i Etfal Cemiyeti yayınlarından Neşet Halil Bey'in Davamız adlı eserinde yer alan bir soru Meclis'te tartışmalara neden olur. "Doğanımız ne kadar, ölenimiz ne kadar; çoğalıyor mu yoksa azalıyor muyuz ?" Neşet Halil Bey'in merak ettiği şeydir. (78)

Hükümet bu konuda duyarlıdır. Sıhhiye Vekili Refik Saydam "Şu kadar çocuğum olacak amma bir kısmı ölecek, geri kalanı ile kanaat edeceğim" zihniyetini eleştirir. Doğan çocuğun behemehal yaşatılmasına çalışılması gerektiğini söyler. Bunun bir düşünce ve anlayış meselesi olduğunu vurgular. (79)

Savaş ve Nüfus

Balkan Savaşı, Umumi Seferberlik ve istiklâl Harbi'ne girerek ölen veya ölü mü diri mi oldukları belli olmayan kimselerin mirasçıları tarafından açılan davalarda murislerinin şehit olduğunu iddia ve iki şahitle ispat edenler, "tekaüt maaşı" almayı hak etmektedirler. Çoğu zaman, Doğu'da harbe girerek şehit olduğu söylenen şahsın alay ve taburunun aynı zamanda batıda savaştığı Harp Tarihi Encümeni'nin resmi kayıtlarıyla saptanmaktadır.

Cumhuriyet yıllarında yalan şahitlikle hüküm alıp maaş bağlatmaya teşebbüs edenlerin önüne geçmek ve dolayısıyla

Doğum kontrolü ile ilgili "alat ve levazımın ithal ve satışı memnurdur."

78. Şevket Süreyya, "Çok Nüfuslu Anadolu," Kadro, sayı 5, Mayıs 1932, s. 31-36.

79. Ayın Tarihi, sayı42, Mayıs 1932, s. 95

hazineyi zarardan korumak için nüfus müdür ve yardımcılarını uyarılır. (80)

Öte yandan 1 Mart 1917 tarih ve 58 sayılı tamim ile askeriye mensuplarından vefat edenlerin, ölüm haberinin yöreleri nüfus idarelerine bildirilmesi istenmektedir. Bu konuda bir çok ihmallerin ve olumsuzlukların olduğu göz önünde tutulursa, kayıtların bir hayli eksik olduğu söylenebilir.

Üzerinde durulan diğer bir konu "gaiplik"tir. Medeni Kanun'un 30. maddesi, cesedi bulunamayan kimse, ölümüne muhakkak gözüyle bakılmayı gerektirecek şekilde kaybolmuşsa, o kimsenin gerçekten ölmüş sayılabileceğini söyler. Aynı kanunun 31.maddesi ise, ölüm tehlikesi içinde kaybolan veya çoktan beri kendisinden haber alınamayan kimsenin ölümü çok muhtemel görünürse, varis olacakların isteği üzerine, hâkimin gaiplik kararı verebileceği hükmünü getirir. 43. maddede de gaiplik kararının ölüm olarak işlem göreceği belirtilmektedir. (81)

Sonuç olarak Cumhuriyet yıllarında bireyin, ulusun veya devletin çıkarlarının söz konusu olduğu doğum ve ölüm kayıtlarının gerçeğe en yakın olarak kaydedilmeye çalışıldığı söylenebilir. Devlet artık insanını beşeri sermayesi olarak görmektedir. Bu nedenle kayıtlar o denli önemlidir.

80. 14. XII. 1935 tarih ve 30533/1963 sayılı tamim.

81. 13. Nisan.1927 tarih ve 1336/216 sayılı tamim.

Evlenmeler - Boşanmalar

Evlenme ve boşanmalar da, karı ve kocanın kendilerine ait olan sonuçlarıyla birlikte, Medeni Kanun'un yürürlüğe girdiği tarihten itibaren, onun hükümlerine bağlıdır. (82) Kanunun yürürlüğe girmesinden önce eski mevzuata ya da geleneğe uygun olarak gerçekleştirilen evlilikler, yeni kanun gözünde de geçerlidir.

Medeni Kanun'dan sonra yürürlükten kalkan Aile Hukuku Kararnamesi'ne göre evlenmiş bulunanların sahip oldukları akitnâme geçerliliğini korur. (83) Eğer Medeni Kanun'un yürürlüğe girişinden önce gayrimüslimle evlenmiş olan müslimlerin izin kağıtları varsa, nüfusça tescil işleri yapılabilmektedir. (84)

Cumhuriyet Türkiyesi'nde ülkenin istikbalinin anneler kucağında olduğu bilinci ile evlilik büyük teşvik görür: "Büyük bir memlekette nüfus az olursa, o memleketin terakkisi ve istikbali ile alakadar olanların vazife ve endişeleri şundan ibarettir: Elde bulunan bütün vasıtalarla, kadınların doğum kabiliyetlerini ve doğurmak arzularını himaye etmek." (85). Bahsedilen vasıtalarından en önemlisi evlilik kurumunun gerçekleştirilmesidir. Evliliklerin çoğalması için alınan önlemler yanı sıra, evlilik kurumunun Medeni Kanun'a uygunluğundan ödün verilmemektedir. Kurulacak ailelerin uygar bir yapıda olmasına özen gösterilir. Sicill-i Nüfus Kanunu, Medeni

82. 29 Mayıs 1926 tarih ve 864 numaralı Medeni Kanun'un 9. maddesi.

83. 4.6.1928 tarih ve 4555 sayılı tamim.

84. 3.8.1928 tarih ve 4927 sayılı tamim.

85. Ayin Tarihi, sayı 7, Temmuz 1937, s. 394-395.

Kanun ve bazı yerlerde Köy Kanunu hükümlerine göre nüfus işleri yürütülmektedir.

Medeni Kanun'un 4 Ekim 1926 tarihinden itibaren yürürlüğe girişiyle evlenme işleri bu kanunun ikinci kitap, birinci kısım, üçüncü babına göre gerçekleştirilir. Bu babın birinci faslı nişanlanma, ikinci faslı evlenmeye ehliyet ve maniler, üçüncü faslı evlenme ilanı ve akti, dördüncü faslı batıl olan evlenmeler üzerinedir.

Sicill-i Nüfus Kanunu'nun ikinci faslı evlenme ve boşanmaya ait işlemlerin nüfus defterlerine ne şekilde kaydolunacağını belirtmektedir. Bu faslın 26. maddesi, müslümanların şer'i hâkimler ve gayri müslimlerin ait oldukları dinin yetkilerinden aldıkları izin kağıdı ile yapılan evlilik akti, koca tarafından, nüfus defterine kaydettirilir. Bu kayıdın yapılabilmesi için, evlilik aktini yapan imam, papaz ve hahamın ilmühaber vermesi gerekmektedir. Ancak Medeni Kanun ile nikah akti, ruhani makamlardan alınarak devlet makamlarına verildiğinden, bu maddenin sadece, kocanın nikah aktini nüfusa bildirme zorunluluğu kısmı kalır. Yine Nüfus Kanunu'nun 30. maddesi kocaya, nikahı kıyanlardan ilmühaber alarak, evlilik aktini nüfusa bildirme yükümlülüğü getirmektedir.

Evlenme memurları, akti yaptıktan sonra, nüfus kanununca istenilen bilgileri gösteren bir ilmühaberi tasdik ve imza ederek kocaya, nüfus idaresine bildirilmek üzere verir. Boşanma olayında da aynı işlem yapılır. Nüfus idareleri ilmühaberi alınca, olayı hem nüfus kütüklerine hem de ilgililerin nüfus cüzdanlarına işlerler.

Şurayı Devlet Mülkiye Dairesi'nin 15 Kasım 1930 tarih ve 2762/3060 numaralı kararı ile bu üç kanunun uyumlu işlemesi sağlanılmaya çalışılır. Sicill-i Nüfus Kanunu,

Medeni Kanun ve Köy Kanunu doğum, ölüm, evlenme ve boşanma olaylarının kimler tarafından ne kadar zaman içinde, hangi mercilere ve ne şekilde haber verileceğini hükümlere bağlamaktadır. Üç ayrı kanunun aynı konu üzerindeki hükümlerinin uyuşması ve yorum farklılıklarının ortadan kalkması amacıyla bu karar alınmıştır.

Evliliğin özendirilmesi ve daha da önemlisi nüfus olaylarının eksiksiz kaydedilmesi için devletin bir çok önlem aldığı söylenebilir. 13 Mayıs 1933 tarih ve 36/9529 sayılı tamimle, bazı yerlerde 15 kuruşluk damga resmi alındığı ve bunun yersiz olduğu belirtilerek evlilik ilmühaberlerinden damga resmi alınmaması istenir. Evlenecekler hakkında nüfus dairelerinden istenilen bilgilerin geç cevaplandırıldığı veya eksik bilgi verildiği izlenerek daireler bir tamimle uyarılır. (86)

Medeni Kanun'un yürürlüğe girişinden (4 Ekim 1926) önce gerçekleşmiş boşanmaların bir kısmı nüfusa kaydolunmamıştır. Medeni Kanun'un yürürlüğe girmesinden sonra, kayıtların yapılabilmesi için mahkeme kararı gerekmektedir. 1 Mayıs 1927 tarih ve 1611 numaralı tamimle 4 Ekim 1926 öncesi boşanmalar mahkeme kararı ile belgelendirilip saptanmaktadır. Bozulmuş evliliklerin nüfus kütüğüne kaydında görülen ihmallerin giderilmesi düşünülerek 4 Ekim 1926 öncesi boşanma olaylarının mahkeme kararı olmaksızın ilmühaberlerle doğrudan nüfusa kaydını sağlayan af çıkarılır.(87) Muhtar, ihtiyar Heyeti veya belediyenin vereceği bu ilmühaber pulludur. Oysa evlilik kaydı için alınan ilmühaberler pulstuzdur.

86. 10 Temmuz 1927 tarih ve 4407-410 numaralı tamim.

87. 1.8.1934 tarih ve 1447/1390 sayılı tamim.

Ancak Medeni Kanun'un yürürlüğe girdiği tarihten sonra gerçekleşmiş olan bir çok evliliğin, önceymiş gibi bildirilme tehlikesi düşünülerek bu yoldan vaz geçilip tekrar mahkeme kararı ile saptanmasına karar verilir. (88)

Muhacir ve mültecilerin verecekleri beyanname ile tabiiyete alınmaları 2510 numaralı kanunla verilen muhacir kağıtları ilgililerin medeni hallerini de göstermektedir. Bu yüzden muhacir ve mülteciler ellerindeki muhacir kağıtları ile evlilik işlemlerini yürütebilmektedirler. (89)

Bütün nüfus olaylarının yasalara uygun olarak kaydedilmesi için uğraş verilirken, evlenmelerin Medeni Kanun'a göre gerçekleştirilmesini sağlama yolunda kararlı adımlar atılır. Türk Ceza Kanunu'nun 237.maddesi, evlenmeleri kanunen yasak olan kimselerin yasaklı olduklarını bilerek akitlerini yapan memurlarla bunları evlenmeye sevkeden veli ve vasilere ceza uygun görmektedir. (90) Ayrıca medeni nikahın yapıldığına dair vesikaları görmeden dini şekilde nikah akteden imam ve diğer ruhani memurları da cezalandırmaktadır. Yasaklanmaya rağmen evlenenlere veya medeni nikahsız sadece dini nikahla evleneceklere her hangi bir ceza

88. 20.5.1936 tarih ve 5594/1251 sayılı tamim.

89. 24.10.1934 tarih ve 21404/2011 sayılı tamim.

90. 18 yaşından küçük olanlar velilerinin izni olmaksızın evlenemezler. Bunun dışında evliliğe engel olan durumlar şöyledir:

İlan sırasında evli olanlar ve deliler evlenemez.

Birbiriyle evlenmeye yasaklı olanlar: Atalar ve çocuklar; kardeşler; hala, tezye, dayı, amca; karı ve kocanın ataları ve çocukları; evlatlık ve evlatlık ile evlat edinenin koca veya karısı.

konulmamıştır. Bu boşluk, 1 Ekim 1936 tarih ve 3038 sayılı kanunla giderilir. Buna göre yasaklı olduğu halde evlenenlere 3 aydan 6 aya kadar, medenî nikâha uygun olarak evlenmeyenlere de 2 aydan 6 aya kadar hapis cezası verilecektir. Evli bir erkeğin tekrar evlenmesi yine cezayı gerektirir. Bu durumda olan erkeğe ve erkeğin evli olduğunu bildiği halde onunla evlenmeyi kabul eden kadına 6 aydan 3 yıla kadar hapis cezası uygun görülmüştür.

Kaymakam ve nahiye müdürleri bu konuda muhtarları uyararak ve takip etmekle görevlendirilir.

Umumi müfettişliklere, vilâyetlere ve Teftiş Heyeti reisliğine 13 Şubat 1937 tarih ve 1658/529 sayı ile yazılan tamimde yasal düzenlemelerin toplumsal dönüşümle ilgili olarak bir değerlendirmesi yapılmaktadır. Böylece çok eşle evliliğin önü alınması amaçlanmaktadır:

"Kanunun bu husustaki hükümlerinin iyi bir surette tatbikinin temini ve istenen gayenin elde edilmesi için muhtarlar; muttali olacakları bu gibi evlenmeleri ihbar ile mükellef tutulmaktadır. Vazifelerinde ihmal gösteren muhtarlar da maddenin son fıkrası mucibince beş liradan yüz liraya kadar ağır para cezasıyla mahkûm edilecekler, tekerrürü halinde bu cezaya ayrıca bir ay kadar hapis cezası da ilâve olunacaktır.

Yukarıya hülâsa edilmiş olan hükümler; kanun vaziinin teaddüdü zevcatın memleket içinde her hangi bir şekilde devamına imkân bırakılmayarak bazı aileler arasına yerleşmiş olan orta zamanlara ait bu kötü taamülün de yokedilmesine büyük bir önem verdiğini göstermektedir.

Bu neviden birleşmelerin bilhassa köylerde daha fazla taammüm etmiş olduğu muhakkaktır."

"İçtimai bünyenin temelini teşkil eden ailenin düzenini bozmakta olan bu sakim itiyadın tamamen ortadan kaldırılması için" bu önlemler gereklidir.

Evlilik, yasaların ötesinde adetler olarak da yenilikler gösterme yolundadır. Evlilik aktinden önce, eşlerin seçimi, nişanlanma vb. eylemlerin uygar bir topluma yaraşır biçimde olmasına, dönem yazarları ve basın da elbirliğiyle yardımcı olmaktadır.

Görücü usul evliliğin kaldırılmaya çalışıldığı yeni toplumda kadın ve erkek birbirini tanımalıdır. Eşlerin birbirlerinde nelere dikkat etmeleri gerektiği basında geniş yer alır. Tanıtma ve uyarma özelliği taşıyan bu çeşit yazılardan biri Muhit'te yayımlanır. İki bölümde düzenlenmiş olan bu yazının ilk bölümünde, sevdiğiniz kadında görmek istemediğiniz kusurlar; ikinci bölümünde, bu kez sevdiğiniz erkekte görmek istemediğiniz kusurlar sorulmaktadır. Bir Fransız mecmuasından yararlanılarak hazırlanmış olan bu yazıda ilginç cevaplar yer alır. " Kusurlu kadın, bu kusurlarını örtemeyecek kadar tecrübesiz; kusursuz kadın da bir çok noksanlarını gözlerimizden gizleyecek kadar kurnazdır. Geçimsizlik, huysuzluk ve mızıkçılık, hiç kadında kusur olur mu ?", "Kadına en büyük hakaret: (Sana acıyorum) demektir. Kadın, hilkaten zayıf olmakla beraber (teselliyi) (merhamete) tercih eder" bunlardan birkaçıdır. (91)

Yedigün'ün "Aile Köşesi"nde mutlu evlilik hangi esaslar üzerine kurulur, eşler birbirlerinde neler aramalılar gibi daha kurulmadan ailenin sağlam temellere oturmasını sağlamak için yararlı yayın yapılır. Berlin Üniversitesi

91. Muhit, No: 11, Eylül 1929, s. 860-861.

ırk sağlığı Müderrisi Doktor Lenz'in evleneceklerde aranılacak vasıfları içeren tablosu Dr. Mahmut Őemsi'nin yorum yazısıyla yayınlanır:

"Kızlar için: a- Őahsi Değerler: 1- Beyin sağlığı, 2- Vücut sağlığı, 3- Seciye (Yani geçimli olma, fedakârlık, hürmet telkin etme, hakikati söyleme, mesuliyet duygusu, kendine ve nefsine hakim olma, vicdanlı olma), 4- Kadınlık ve analık (Erkeklik ve babalık), 5- Mizaç, 6- Vücut güzelliği, 7- İstidad, 8- Tahsil ve terbiye, 9- Tavır ve hareket, 10- Cinsi ahlak, b- Nisbi kıymetler: 1- Yaş, 2- Alka (tabiata, güzel sanatlara, musikiye, spora karşı), 3- Akrabalık, 4- Őehvet, 5- ArkadaŐlık, 6- AŐk, 7- Irk, 8- Din. (92)

zerinde durulan diğer önemli bir nokta ise "iyi anne" olabilmektir. Annelik gürbüz çocuklar yetiştirme ve onlara gerekli terbiye verebilme olarak iki açıdan ele alınır.

Dergilerde "anne", "ocuk" sayfaları geniş yer tutmaktadır. Çocuğun beslenmesi, sağlığı, eğitimi kontrol altına alınmaya çalışılır: "Kemalizm bu meseleyi Türk çocuğuna bizde olmayan yeni ruhi hassalar vermekle halledebilecektir." (93)

Yukarıda da belirtildiği gibi hükümet politikaları evliliği destekler. Bir aralık bekarlık vergisi konulması planlanır. Zaman zaman verilen evlilikle ilgili haberlerle evlilik kurumu özendirilir. "İstanbul'da evlenme vakaları artıyor" (94) baŐlıđını atan Akşam

92. Yedigün, No: 110, 17 Nisan 1935, s. 18.

93. Ahmet Cevat, Yeni Muhit, No: 31, Mayıs 1931, s. 1.

94. Akşam, No: 4840, 31 Mart 1932, s. 1.

gazetesi bir de küçük istatistik bilgi verir: 1927'de 2897 evliliğe karşın 1930'da 4342 evlilik olmuştur.

Yer Değiştirme

Nüfus Kanunu'nun 37. maddesi nüfus kütüklerinde kayıtlı olanları, yerleşmek üzere bir yerden diğer yere "naklihane" ettikleri zaman terkedecekleri yer nüfus idaresine başvurarak hüviyet cüzdanına işaret ettirmekle ve gittikleri yerde alelusul bir ilmühaber alarak oranın nüfus idaresine vermekle yükümlü kılmaktadır.

Yine Nüfus Kanunu'nun 38. maddesi, ziyaret ve seyahat yoluyla bir yerden diğer bir yere gidenler hariç tutularak, misafir olarak "tebdili mekan" edenlere de gittikleri yerde altı aydan fazla ikâmet etmek zorunda bulduklarında oturdukları yerden alacakları ilmühaber ile geçici "tebdili mekân" işlemi yaptırma zorunluluğunu getirmektedir.

"Nakli hane" ve "tebdili mekân" mevzuata uygun bir biçimde gerçekleşmediği takdirde ceza gerektirmektedir. Daimi ikâmetgahını değiştirdiği halde yeni yere kayıt yaptırmamış olanların, eski yerdeki kayıtları da yangın veya kayıp gibi olaylar ile belirsizleşirse Nüfus Kanunu'nun 40. maddesi uyarınca para cezası alındıktan sonra tescilleri yapılır.

6 Şubat 1937 tarih ve 1381/435 sayılı tamimde "Devletçe tanzim edilmekte olan istatistik ve nüfus kütüklerinin sıhhat ve selâmeti için de elzem ve kanunî bir vazife bulunduğunun münasip vasıtalarla hatırlattırılarak halkın kanuni lazimeye riayet etmeleri ve etmeyenler hakkında

nüfus dairelerinin harekete geçmeleri esbabının temin buyurulması ehemmiyetle" rica olunmaktadır. (95)

Yer değiştirme olaylarının "takip ve tescili" konusunda umumi müfettişlikler, vilâyetler, Teftiş Heyeti Başkanlığı ve Emniyet işleri Umum Müdürlüğü uyarılıp görevlendirilmektedir. (96)"

Olağan yer değiştirme olaylarından olan evlenme dolayısıyla yer değişikliği aynı kaza içindeyse ayrıca bir işlem gerektirmemektedir. Evlilik işlenirken 14447/1390 sayılı talimatnameye göre evlilikte kadının erkeğin yanına nakli esas olduğundan, yer değişikliği de işlenir. Ama evlilik dolayısıyla kaza değişikliği varsa, Nüfus Kanunu'nun 40.maddesine göre beş kuruşluk harç pulu olan bir ilmühaber gerekmektedir. (97) Evliliğin bozulması halindeki yer değişikliklerinde de aynı kazada kalan veya başka kazaya gitme durumu göz önüne alınarak işlemler gerçekleştirilir. (98)

Yer değişikliğinde üzerinde durulan bir olay da grup halinde naklonulan ailelerin durumudur. Muzır ve şüpheli durumlardan dolayı Yüksek icra Vekilleri Heyeti'nin kararı ile "Garb"a nakledilen ve edilecek olan şahıslar ile ailelerinin nakil ve iskân edilmiş oldukları yerlerin

95. 6 şubat, 1937 tarih ve 1381/435 sayılı tamim.

96. Medeni Kanun'un 19. maddesi ikametgahı bir kimsenin yerleşmek niyetiyle oturduğu yer olarak tanımlanır. İkametgahın değiştirilmesi, yabancı ölkelerdeki ikametgahı terkederek Türkiye'ye gelenler için söz konusu edilmektedir. Bu kimseler Türkiye'de henüz yerleşmemiş iseler, halen oturdukları yer ikametgah sayılır.

97. 27.9.1937 tarih ve 11304/3746 sayılı tamim.

98. 4.11.1936 tarih ve 12695/4255 sayılı tamim.

nüfus kütüklerine, yer değiştirme suretiyle kayıtları yapılarak eski yerlerindeki ilişkilerinin tamamen kesilmesi istenir. (99)

Vatandaşlık Belgesi: Nüfus Cüzdanı

Halkla devlet arasında vatandaşlık bağı ile kurulmak istenen ilişki "nüfus tezkeresi"nde somutlaşır. Devlet her vesile ile ülke nüfusunu tanımak, kaydetmek uğraşı içindedir. Haberleşmenin kesildiği bölge halkından yeniden veya her hangi bir sebeple "nüfus tezkeresi" almak isteyenlere, oturdukları yerden ilmühaber getirmek koşuluyla yeni nüfus cüzdanı verebilecektir. (100) Nüfus cüzdanının her sayfası mühürlenip sabit mürekkep kalemle numaralanıp daha sonra ilave olunan bilgiler resmi mühür ile onaylanır.(101) Hüviyet cüzdanlarına yapıştırılan resimden cüzdan defterine de yapıştırılır. Bir takım yolsuzlukların önüne geçmek için konuya büyük önem verilir.

Nüfus memurları, mal sandıklarından aldıkları hüviyet cüzdanlarının miktarını ve seri numarasını satış defterine kaydederler. iptal edilen nüfus cüzdanlarının seri numaralarını, cüzdan defterine iptal nedeniyle birlikte yine kaydederler. (102)

99. 5.11.1936 tarih ve 12348/3006 sayılı tamim.

100. Derseadet ve sair muhaberati munkati olmuş mahaller ehalisinden nüfus tezkeresi talebinde bulunacaklar hakkında yapılacak muameleye dair kararname, No: 27, 21 Nisan 1338.

101. 3.2.1929 tarih ve 557 sayılı tamim.

102. 13.2.1937 tarih ve 1659/530 sayılı tamim. Bu tamim ile her nüfus idaresinin bir cüzdan defteri tutmak zorunluluğunda olduğu bildirilmiştir.

Gizli Nüfusun Belirlenmesi

Nüfus olayları, çeşitli nedenlerle en çok da seferberlik yüzünden zamanında haber verilerek kaydolunamaz. Hükümet bu çeşit nüfus olaylarının derhal tescili için önlemler alır. Alınan önlemler arasında en etkili olan, para cezasının kaldırılması ve bu şekilde gizli nüfusun bildirilmesinin teşvik edilmesi olur. "Nüfus vukuatının altı ay müddetle cezayı naktiden muafiyetine dair" 16 Temmuz 1921 tarih ve 136 numaralı kanunun her bölgede yöresel ilanından itibaren, altı ay içinde ihbar olunacak nüfus olaylarından para cezası alınmayacaktır. Bakayada kalmış olan para cezaları da muaf tutulur. Çıkarılan kanunun işlerlik kazanması için tescil olunmamış doğum, ölüm, evlenme ve boşanmalara ait ilmühaberleri tanzim ettirip nüfus idarelerine vermekle imam ve muhtarlar görevlendirilir.

10 Ekim 1920 tarihli Dahiliye Vekili adına Sıhhiye Vekili Adnan Bey'in esbabı mucibe layihasında, seferberlik esnasında çoğu yerlerde nüfus olaylarının doğru ve tam olarak bildirilmemesi üzerinde durulur. Doğum, ölüm ve tabiiyet tescillerinin birçoğunun kayıtlı olmayışı doğru istatistik yapılmasını engellemektedir. Dolayısıyla bu konu askeriyeyi ve "muamelatı medeniye"yi olumsuz yönde etkilemektedir. Bu nedenlerle para cezasının affı ile kayıtların süratle tamamlanması önerilmektedir.

Köylerin büyük bir kısmında imam ve muhtar olmayışı göz önünde tutulursa, sorunun burada çözümlenmeyip ileriki yıllara taşacağı düşünülebilir. (103)

103. Zabıt Ceridesi, devre 1, cilt 11, s. 141-145; 280; 307-308; devre 1, cilt 13, s. 135; 255-257.

10 Ekim 1921 tarihli oturumda izinsiz evlilikler ve bu evliliklerden doğan çocukların da kanun kapsamına alınması önerilir. (104)

1881 (1297) ile 1901 (1317) doğumlu firar, bakaya, müddeti geçirme, "ademi icabet", kabul etmeme ve gizli nüfus sahipleri hakkında 18 Ekim 1923 tarihli kanunun 5. maddesinde anılan şahıslardan, 1341 senesi sayım yapılmayan bölgelerde gizli nüfustan olup nüfusa kayıt ve askere alma işlemi yapılanlar 29 Mayıs 1926 tarihli zamanında nüfus kütüğüne yazdırılmayan doğum, ölüm, evlenme ve boşanmalarla gizli kimselerin cezadan afları hakkındaki kanun hükümlerinden yararlanırlar. (105)

28 Ekim 1927 tarihinde yapılan genel nüfus sayımı, o güne kadar her hangi bir şekilde kendilerini nüfus kütüklerine yazdırmayanlar için bir fırsat olur. Sayımla ortaya çıkan bu gibi kimselerin aynı zamanda tescilleri de yapılacaktır. Genel nüfus sayımı için kullanılan cetvellerin 14. sütunu nüfus kaydının olup olmadığı ve nerede olduğuna, 15. sütunu ise ellerinde hüviyet cüzdanı olup olmadığı sorularına aittir. Sayımda, kayıtsız oldukları anlaşılanların kayıtları en geç üç ay içinde tamamlanılmaya çalışılır. (106)

1933 Af Kanunu'nun 16. maddesi nüfus idareleri ile ilgilidir. Bu madde, akitsiz evliliklerin onaylanması ve bu evliliklerden doğan çocukların tescilini kapsar.

104. 3 Teşrinisani 1337 tarih ve 162 numaralı kanun ile konu yasallaşır.

105. 29 Mayıs 1926 tarih ve 861 numaralı kanun; Zabit Ceridesi, devre 11, cilt 28, s. 254-256.

106. 1.12.1927 tarih ve 817/4929 sayılı tamim.

Maddede erkeğin evli olmaması kaydı ile beraberliğin evlilik sayılacağı belirtilmiştir. Gerek evliliğin onaylanması ve gerekse çocukların tescili için bütün harç, resim ve cezalar af edilir. (107)

1934 yılında gizli nüfusların yazımı ile ilgili olarak bir kanun daha çıkarılır. (108) Belediyelere ve muhtarlara tebliği tarihinden itibaren bir buçuk ay içinde her aile reisi, kendi evindeki veya emri altındaki her vasi vesayetindeki nüfusa kaydolmamış kimseleri, bunlardan kayıtsız evlilikleri olanların evliliklerini, ölmüş veya kaybolmuş olduğu halde nüfustan silinmemiş olanlarını köyde muhtar ve ihtiyar heyetine, kasaba ve şehirlerde belediyelere bildirmeğe zorunludur. Nüfusa yazılmamış reşitler doğrudan doğruya kendilerini yazdırmakla yükümlü tutulur.

Muhtarlar ve ihtiyar heyetleri, belediye veya görevlendirilen kimseler; kendilerine haber verilen gizli nüfusları, kayıtsız evlenmeleri, silinmemiş ölümleri ve kayıpları ayrı defterlere yazıp tasdikli olarak, belirtilen bir buçuk ayın bitiminden itibaren bir ay içinde kaymakamlara ve merkez kazalarda valilere yazı ile teslim ederler. (109) Belirtilen bir buçuk ayın sonunda hâlâ kayıtsız nüfus olaylarını bildirmeyenlerden para cezası alınır. (110)

107. 28.10.1993 tarih ve 2330 sayılı Af Kanunu.

108. 15.7.1934 tarih ve 2576 sayılı Gizli Nüfusların Yazımı Hakkında Kanun.

109. 2576 sayılı kanunun I. ve 8. maddelerinde belirtilen süre 23.12.1934 tarih ve 2649 numaralı kanun ile 1 Haziran 1935 tarihine kadar uzatılır.

110. Yeni doğumları bir ay ve ölümleri on gün içinde nüfus dairelerine haber vermiyenlerden; evlenmeyi on beş gün içinde nüfusa kaydettirmeyenlerden, kendini

Hazırlanan defterler esas defterlere yazılıp gizli nüfuslara hüviyet cüzdanı verilir. Vali ve kaymakamlar diğer devlet memurlarını konu ile ilgili olarak görevlendirebilir. Böylece istatistik cetvelleri çıkarılabilecektir.

Gizli nüfus yazımı hakkındaki kanun hükmünün 1 Haziran 1935 tarihine kadar uzatılması Giresun Mebusu Tarık Us'un belirttiğine göre olumlu gelişmeler sağlamaktadır. 20-25 bin nüfuslu bir kazanın 4500'ü gizli nüfustur. (111)

Gizli nüfusun açığa çıkarılması ile ilgili uygulamalarda bir takım yolsuzluk yapıldığı da zaman zaman duyulur. Görevlilerin konu ile ilgili olarak araştırma yapmadan tescil yapmamaları istenir. (112) Devlet idari, mali ve diğer konularda muhtemel karışıklıkların olmasını önleme konusunda ısrarlı bir tutum içindedir. Askeri ve mali mükellefiyetler, evlenmede olduğu gibi medeni haller, devlet işlerine ve okullara girişler, mahkûmiyetler vb. hallerin düzenli yürütülebilmesi sağlıklı nüfus kayıtlarına bağlıdır. Umumi müfettişlikler, valilikler ve teftiş heyeti reisliğinin dikkatleri çekilerek istenilen düzenin sağlanmasına çalışılır.

kaydettirmeyen reşitlerden (mazeretlerini ispat edemedikleri taktirde) bir liradan on liraya kadar para cezası alınır. Tekrarında ceza iki katı olur. Aynı olayda ihmali görülen muhtar, belediye reisi veya görevlendirilmiş kişilerden beş liradan yirmi beş liraya kadar para cezası alınır. Tekrarında ceza iki katına, tekrarda ısrar edildiğinde beş katına çıkarılır. Kanunun yayınlanmasından üç ay sonra ortaya çıkan gizli nüfuslarda cezanın yarısı alınır. Bu cezalarda mürürü zamanın geçerli olmayacağı belirtilmiştir.

111. Ayın Tarihi, sayı 12, II Teşrin 1934, s. 42-43.

112. 10.3.1937 tarih ve 2530/781 sayılı tamim.

Nüfus ve Mali Düzenlemeler

1920'de Sicill-i Nüfus Kanunu'nun 41, 42, 43 üncü maddelerinde yapılan değişiklikler, nüfus artışını, destekleyen bir politikanın yasalardaki uygulaması olarak görülür. Boşanma ve evlilikte alınan ilmühaber harçları farklıdır. Boşanma ilmühaberinde ödenen harç, evlilikte ödenenin iki mislidir. Bu uygulama evliliğin teşviki, boşanmanın engellenmesi amacına uygundur.

Yeni düzenlemede:

41. maddede nüfus tezkerelerinden on kuruş harç alınacağı, ancak yoksulluğunu belgeleyenlere parasız verileceği;

42. maddede evlilikte verilecek ilmühaber için beş kuruş harç alınacağı;

43. maddede yer değişikliklerinde verilecek ilmühaber için, sadece aile reisinden beş kuruş, boşanma ilmühaberlerinden 20 kuruş harç parası alınacağı, doğum ve ölümlerden ise harç alınmayacağı şeklindedir.

Ayrıca Tekâlif-i Fevkalâde Kanunu ile ilgili olarak alınan yirmi paranın, evlilik ve yer değişme ilmühaberlerinden artık alınmayacağı belirtilir. (113)

Bazı vilâyetlerde nüfus daireleri, Hilâliahmer ve Tayyare Cemiyetlerine ait pulları ve evrakı satar. Bu tutum doğru karşılanmaz. Nüfus evrakına yapıştırılması gereken pul

113. Sicill-i Nüfus Kanunu'nun 41 ve 42 ve 43 üncü maddelerin muadil kanun, Kanun No: 8, 28 Teşrinsani 1336.

parasını bile vermekten aciz buldukları için nüfus olayının kaydını veya nüfustaki işini tehir etmek zorunda kalan halka, bu çeşit satışların yapılması yasaklanır. Bu yasağa rağmen satış yapmak isteyen memurlar hakkında takibat yapılması istenir. (114)

Halkın nüfus işlerinin masrafsız olarak ve herhangi bir zorlukla karşılaşılmadan gerçekleştirilmesi ve özellikle köylülere her türlü kolaylığın gösterilmesi için önlemler alınır.

30.5.1934 tarih ve 2459 numaralı Tayyare resmi hakkındaki kanunun nüfus idarelerini ilgilendiren beşinci maddesinde hazinece hazırlanıp satılan evlenme evrakının fiyat listesi verilir. (115)

Hüviyet cüzdanları nüfus memurlarınca ihtiyaç oranında birer "talepname" ile mal sandıklarından alınır. Bu ara

114. 19.10.1933 tarih ve 9386/1536 sayılı tamim.

115. Beşinci maddeye bağlı liste:

<u>Cinsi</u>	<u>Li.K.</u>	<u>Cinsi</u>	<u>Li.K.</u>
<u>Evlenme evrakı</u>			
Beyan Kağıdı	0010	İkametgah İlmühaberi	0010
İlâm "	0010	Sıhhat Raporu	0010
İzin "	0010	İlân Tezkeresi	0020
Muvafakat "	0010	Evlenme Zarfı	0020
Kağıt ih. "	0010	Evlenme İlmühaberi	0010
İhbarname "	0010	Birinci Sınıf	
		Evlenme Cüzdanı	0500
Bülten "	0010	İkinci Sınıf	
		Evlenme Cüzdanı	0250
		Üçüncü Sınıf	
		Evlenme Cüzdanı	0100

11 Nisan 1938 tarih ve 3356 sayılı kira kontratolarıyla ferağ ve intikal ilmühaberlerinin ve nüfus hüviyet cüzdanlarının bedel karşılığında satılması hakkındaki kanun ile bez kaplı nüfus hüviyet cüzdanlarının beş kuruşa, meşin kaplı olanlarının elli kuruşa satılacağı bildirilmektedir.

bazı kişiler, şahsen bu cüzdanları alıp asker kaçaklarına veya tebaa olmayanlara satmaktadırlar. Dahiliye Vekâleti, defterdarlıkları bu çeşit olumsuz davranışlara karşı uyararak, hüviyet cüzdanlarının nüfus memurları kanalıyla edinilmesini öngörür.

2576 sayılı kanunun 3.maddesinin son fıkrası doğum, ölüm, evlenme olaylarına ait ilmühaberlere pul yapıştırılmasını belirtir. Nüfus Kanunu'nun 19.maddesine göre yapılacak doğum tesciline ait ilmühaberlere pul yapıştırılmaz fakat reşitlik çağına girmiş olup da kayıt olmamış bulunanların tescili için kanunun 9.maddesine göre düzenlenecek ilmühaberlere on beşer kuruşluk damga pulu yapıştırılır. (116)

Vatan Hizmeti : Askerlik

Askerlik çağı her erkeğin esas nüfus kütüğünde yazılı olan yaşına göredir. Yirmi yaşına girildiği yıl Ocak ayının birinci gününden başlayarak, kırk altı yaşına girilen yılın Ocak ayının birinci gününde bitmek üzere yirmi altı yıl askerlik süresidir.

Ellerinde hüviyet cüzdanı bulunmayanlarla yirmi yaşına girmiş oldukları halde ilk ve yirmi yaşını bitirmiş oldukları halde son yoklamalarının yapıldığına, muvazzaf hizmetlerini yaptıklarına, askerliklerinin tecil edildiğine veya eskerlikten çıkarıldıklarına dair hüviyet cüzdanlarında kayıt olmayanlar hiç bir kuruluştaki işe giremezler.

Gizli nüfus olarak yaşayanlardan yirmi yaşında olduğu tahmin edilenlerden ele geçenler nüfusa kaydedilerek askerlik şubelerine bildirilir. Bu gibiler yaşlarına göre akranlarıyla askerlik yaparlar. (117)

Muhacirlerin askerlik çağlarının başlangıcı, geldikleri yılda nüfus kütüklerine geçen yaşlarına göre belirlenir. Nüfus doğum kağıtlarında ay ve günü yazılı olmayanların doğum günleri yılın Temmuz ayının birinci günü sayılır.

Geldikleri yıl Ocak ayının birinde yirmi iki yaşını bitirmemiş olanlar muvazzaf hizmetini yapmak zorunluluğundadırlar. Bunlardan geldikleri tarihte 16-22 yaşında olup da hükümetçe iskân edilenlerin ve hükümetin gösterdiği yerde oturanların muvazzaflık hizmetleri, nüfus kütüğüne kaydoldukları tarihten başlayarak iki yıl geciktirilir. Ayrıca bu hizmetleri en yakın piyade kıtalarında yaptırılmak üzere altı aya indirilir. Hükümetçe iskân edilmeyenler veya hükümetin gösterdiği yerde oturmak istemeyenler yalnız iki yıllık geciktirme hakkından da yararlanabilirler. Geldikleri yerde askerlik ettiklerini veya bunun yerine bedel verdiklerini belgelendirebilenler tekrar muvazzaf hizmeti yapmaz.

Muhacirler ve Mülteciler

1940 yılına kadar Türkiye'ye girenlerin sayısı 134.800'dür. Bunlardan 79.586 kişi Hatay ile katılan nüfustur. Diğeleri mülteci, muhacir sıfatıyla Türkiye nüfusuna katılmışlardır. (118)

117. 12.4.1937 tarih ve 4214/1275 sayılı tamim.

118. Orhan Türkay, Türkiye'de Nüfus Artışı ve İktisadi Gelişme, Ankara; Doğuş Limited Matbaası, 1962, s. II

Eskiden Osmanlı ülkesine gelen muhacirlerin çoğu, nüfus idarelerince yabancı defterlerine kaydedilmekteydi. Bu uygulama, askerlik işleri ve diğer konularda aksaklıklara yol açacağından daha 1915'te muhacir ve mültecilerin de esas sicil defterlerine kaydolanması için önlemler alınır. (119)

Dönemin nüfus politikasına uygun olarak, dışarıdan ülkeye yönelik göçler teşvik edilir. Ülkeye gelenlere her türlü kolaylık gösterilip vatandaş yapılır. Lozan Antlaşması'ndan sonraki göçler dalga dalga ve uzun yıllar devam eder; tabii sorunları da. Genel olarak mübadillerin nüfus kayıtları iskân ile birlikte gerçekleşir. Lozan Antlaşması aynı zamanda, Türklerden ayrılan arazi halkına Türk tabiiyetini seçme hakkını tanır. Bu çeşitten göçlerde Türkiye'ye gelenlerin tescilleri uzun yıllar alır. (120)

2510 sayılı iskân Kanunu'na göre Türkiye'ye kabul edilen muhacirler arasında askerlik çağına gelmiş bir çok gercin bulunması, nüfus kayıt işlemlerinin çabuklaştırılması gereğini doğurur. Hızlı önlemlerin alınmasına yardımcı olur. Muhacirlerin nüfus kütüklerine yazıldıkları tarihten itibaren başlayan askerlik muafiyetleri nedeniyle muhacirler kayıtları ağırdan alma eğilimindedirler. Buna karşın devlet biran önce muhacirleri kayda getirme çabası içersindedir. (121)

119. 9 Kanunsani 331 tarih ve 900 sayılı tamim.

120. 4.3.1928 tarih ve 1141 sayılı tamim.

121. 27.2.1935 tarih ve 5223/384 sayılı tamim.

Nüfus Sorununda Yaptırımlar

1920'de nüfusu tam olarak bilme ihtiyacı yeni karar ve uygulamalara yol açar. Nüfus olaylarının kayıtlara geçmemiş olanları saptandığında nakti ceza gerektirmektedir. Devlet iki aylık bir süre vererek, kaydedilmemiş olan doğum, ölüm, evlenme ve boşanma olaylarının nüfus idarelerine bildirilerek kayda geçmesini ister. Bu takdirde ceza alınmayacaktır. Kayıt işleri ile muhtar ve imamlar sorumlu tutulur. Daha sonra ortaya çıkacak gizli nüfus olaylarında, bunlara kişi başına biner lira nakti ceza ödettirileceği bildirilir. (122)

1929 yılında tekrar çıkan yasa ile para cezaları affedilir. (123) Bu yasaya göre, yasanın yayınlanmasından önceki kaydolanmamış nüfus olayları için para cezası ödenmeyecek, fakat sonrakilere Medeni Kanun'un hükümlerine göre yürütülecektir. "Nüfus cezay-ı nakti"leri ile kayıtsız nüfus olaylarının bir an önce kayıtlara geçmesi sağlanmaya çalışılır. Öte yandan kayıt işlerini hızlandırmak için af yasaları gündeme gelmektedir.

2576 sayılı kanunun 5. maddesi, köyünde gizli nüfus olayı bırakan muhtar ve ihtiyar heyetlerinden beş liradan on liraya kadar ceza hükmü getirmekle, gizli nüfus olaylarını açığa kavuşturmayı amaçlamaktadır.

122. Nüfus vukuatının iki ay müddetle cezayı naktiden muafiyetine dair kararname, No: 318, 28 Teşrinievvel 1336.

123. 13.5.1929 tarih ve 1441 sayılı Af Kanunu.

BÖLÜM II

GÖÇ HAREKETLERİ VE NÜFUS

Göçme hareketleri, nüfusun bir çok nedenlerle sürekli veya belli bir süre yer değiştirmesidir. (1) Toplu

1. Sunday Üner, Nüfusbilim Sözlüğü, Ankara; Hacettepe Üniversitesi Nüfus Bilimleri Etütleri Enstitüsü, Ankara; 1972, s.79'daki tanımlar:

Göç- Kent, köy gibi bir yerleşme biriminden diğerine yerleşmek amacıyla yapılan nüfus hareketleridir.

İç Göç - Bir ülke içinde bölge, kent, kasaba ve köy gibi bir yerden diğerine yerleşmek amacıyla yapılan nüfus hareketleridir. Kentleşme hareketleri de iç göçlerden sayılır.

Dış Göç - Uzun süre kalmak ve çalışmak ya da yerleşmek amacıyla bir ülke sınırlarını her iki yönden aşarak yapılan nüfus hareketleridir.

Cevat Geray, Türkiye'den ve Türkiye'ye Göçler ve Göçmenlerin İskânı, Ankara; SBF, Maliye Enstitüsü, 1963, s.I'de:

Göçmen- 1924 yılında Roma'da toplanan Göçler Kongresi'nde iş bulmak amacıyla kendi öz memleketlerini terkedenler veya buna refakat eden yahut sonradan yanına gelen kimselerdir.

1932 yılında Cenevre'de toplanan kongrede ise süre bakımından "geçici" ve "daimi" göçmen ayırımı yapılır.

Birleşmiş Milletler Nüfus Komisyonu da turistleri, bir yıldan az süreyle yurt dışında geziye çıkanlar, geçici göçmenler, daimi göçmenler, sığınanlar (mülteciler) ve mübadiller ayırımı yapılmasını tavsiye eder.

Türkiye'deki istatistiklerde daha çok yerleşmek üzere gelenler "göçmen" sayılıp süre olarak bir ayırım yapılmaz. Ancak "İskanlı göçmen" ve "Serbest göçmen" ayırımı vardır. Devletçe yerleştirilmek durumunda olanlar iskanlı göçmen sayılırken, iskanı istemeyenler ve bunu isteme hakkına sahip olmayanlar da serbest göçmenlerdir.

yaşantısının çeşitli alanlarında oluşan değişim, mekânsal değişimlere yol açar. İlhan Tekeli göç olgusunu açıklarken bu değişim üzerinde durur: Sosyal sistemde üretim, ulaştırma ve haberleşme teknolojilerinin ve sosyal sistemin dış ilişkilerinin değişmesine paralel olarak mekân organizasyonunda da değişme yönünde baskı doğar. Göç iş gücünü, üretimi daha etkin kılacak şekilde yeniden dağıtarak mekân organizasyonunun yeni koşullara uyumunu sağlar. Kişi ise içinde yaşadığı topluluğa; güdülerini en yüksek düzeyde gerçekleştirmek ister. Bu halde göç: (a) kişilerin kullanabilecekleri fırsatların sayısını artırır, (b) kişiye mesleki ve sosyal hareketlilik sağlar... Kişinin mekânda yer değiştirmesi, hem üretici hem de tüketici rolleri açısından sosyal sistemi etkiler. (2)

Kısa bir zaman içinde gerçekleşen kitlesel göçler (muhaceret), terk edilen topraklarda, derhal göze çarpan ekonomik, sosyal, kültürel olmak üzere büyük değişiklikler meydana getirir. Normal göçmelerde ise bu değişiklikler yavaş ve kademeli olduğundan devletin derhal müdahale etmesine gerek görülmez.

Aslında, nüfus kitleleri arasındaki büyük farklar ortadan kalkıncaya kadar devam etmesi muhtemel olan kitlesel göçler (muhaceret), politik, dini ve ekonomik kaynaklı olarak demografik yapıda dengeyi sağlamaya yöneliktir.

a- Göçmen Hareketlerinin Ortak Özellikleri ve Demografik, Biyolojik Sonuçları.

2. İlhan Tekeli - Leila Erder, İç Göçler, Ankara; Hacettepe Üniversitesi Yayınları, 1978, s. 17.

Göç edenlerin yaşı, cinsiyeti, meslek ve medeni durumları ortak özellikler taşır. Göç edenler arasında, kendi ülkesinde orta yaş sınıfını oluşturanlar çoğunlukta olur. Ülke dışına yönelik göçlerde erkek nüfus sayısı daha üstün durumdadır. Göç edenlerin içinde buldukları yaş, evlenmeğe en uygun yaş olduğu halde büyük bir kısmı bekârdır. (3) Heterojen toplumlardaki yer değiştirmeler iki yönlü olur. Ancak karşı akım esas akım kadar güçlü değildir. Geri kalmış bölgelere olan kalifiye iş gücü akımıdır. Normal göçler yaşa göre en çok 20-30 yaş arasında beceriye göre geri kalmış bölgelere beyin göçü şeklinde olmak üzere belirirken, kitlesel göçlerde ortak özellikler kişisel oluştan çok uzaktır.

Ülke dışına olan göçler, nüfus üzerinde olumsuz tesirler bırakır. Ülke içine karşı göçmen çekilmezse, yerli nüfusta sürekli azalma olabilir. Öte yandan doğum ve ölümler düzenleyici rol oynamaktadır. Dış göçlerin bir başka özelliği, iç göçe neden oluşudur. Bıraktıkları boşluklar iç göçlerle kapatılır. Dışarıdan gelen göçmenler de iç göçe neden olabilir. Çünkü bunlar genellikle büyük şehirlerde yerleşmek ister. Böylece nüfusu artan şehir halkı yaşam olanakları daha uygun olan bölgelere göçmek ister.

b- Göçmen Hareketlerinin Ekonomik Sonuçları

Dış göçlerdeki genç nüfusun (20-30 yaş) ülke nüfusundan ayrılması, bir bakıma ekonomik zarardır. Çalışan insan kuvvetinin eksilmesi, ekonomiyi olumsuz yönde etkiler.

3. M. De Vergottini, Göçmen Hareketleri, Çev. Nüzhet Yalçut, Ankara, Başbakanlık İstatistik Genel Müdürlüğü, 1949, s.11-13.

Bununla beraber, dış göç sayesinde geri kalan nüfusun yaşama şartları daha ilerlemiş olabilir. Ekonomik bir rahatlık yaratabilir. Bu durumun göçü çeken ülke ekonomisi için de söz konusu olacağı doğaldır. Sonuçta, göçlerin genel olarak ekonomide ve sosyal yaşantıda bir hareketlilik sağladığı söylenebilir.

Kitlesel Göçler

Bir ülkenin büyük bir kitlesinin olağanüstü nedenlerle yer değiştirmesidir. Bu göçlerde yaşam koşullarının çok bozuk oluşu, kıtlık, yer sarsıntıları, su ve sel baskınları, salgın hastalıklar; dini, politik nedenler, politika tazyikleri, iç ve dış savaşlar, devrimler, istilâlar, imzalanan barış anlaşmaları gibi zorlayıcı nedenlerin tesiri vardır. Kitlesel göçlerde ayrıca isteğe bağlı veya zorunlu oluş söz konusudur. Bu çeşit göçler daha çok eski çağlarda görülür.

Geçmiş yıllarda gerçekleşen büyük kitlesel göçler: Yahudiler'in Mısır'dan ve Mezopotamya'dan göçmeleri. Almanlar'ın, Macarlar'ın, Sılavlar'ın istilâ hareketleri, 1600 tarihine doğru İspanya'dan Moriler'in, Fransa'dan Protestanlar'ın; Fransa, İngiltere, Almanya, İspanya ve İtalya'dan Yahudiler'in uzaklaştırılması, 1846-1847 yıllarında İrlanda'dan kitlesel göçler, Rusya'dan Yahudiler'in sürülmesi, 1917 devrimi ile Rusya'dan kitlesel kaçmalar, Bulgarlar'ın Makedonya'dan ayrılmaları, 1878-1912 arasında Makedonya'dan uzaklaşan Bulgarlar, Balkan Harbi'nden sonra 200 bin Bulgar'ın Trakya'dan Bulgaristan'a geçmesi, 1919 yılı Yunan-Bulgar anlaşmasına göre 70 bin Bulgar'ın Bulgaristan'a dönüşü, 1895-1914 arasında Ermeniler'in Güney Afrika, Kafkasya ve Suriye'ye göçleri, Türk-Yunan anlaşmasına göre iki ülke arasındaki mübadele...

Nüfus aktarımı, bazı devletlerde bir devlet politikası olarak da görülebilmektedir. Ekonomik ve siyasi nedenlerle Osmanlı'da ve Türkiye Cumhuriyeti'nde zaman zaman devlet politikası olarak zorunlu göç olayına rastlanır. Ayrıca "Sürgün"ler devlet politikası olarak değerlendirilebilir.

Bilindiği gibi göçler, Osmanlı Devleti'nde hep var olmuştur. 1860 yılında Muhacirin Komisyonu kurularak göçmenlerin nakli, iskânı, toprak sahibi olup üretken duruma geçmeleri, yerleşiklerle sosyal uyumları gibi sorunlarla ilgilenilmeğe başlanır. 1878'de idare-i Umumuye-i Muhacirin Komisyonu ve bu idareye bağlı olarak Muhacirin Müdüriyetleri kurulur. 1913 yılında Dahiliye Vekâleti'ne bağlı olarak Aşair ve Muhacirin Müdüriyet-i Umumiyesi daha yoğun bir şekilde göç sorunlarını çözümlenmeye çalışır.

1830-1913 arasında Kuzey Karadeniz kıyıları, Kırım, Balkanlar ve Kafkaslar'dan 2.5 milyon civarında nüfus Anadolu'nun çeşitli yörelerine göçer. Türkiye'nin 1923 sınırları içindeki nüfusu 1914 yılında 16.3 milyondan 1927 yılında 13.6 milyona düşer. Türkiye'nin nüfusunda % 17 azalma olmuştur. Bu düşüş savaşlardaki kayıplar yanı sıra, daha çok kentlerde yaşayan Rum ve Ermeni nüfusun göçmesi nedeniyle olur. 1914-1927 arasındaki nüfus azalması daha çok kentlerde hissedilir. (4)

4. Yahya S. Tezel, Cumhuriyet Döneminin İktisadi Tarihi, Ankara; Yurt Yayınevi, 1982, s.90'da kentlerdeki azalma oranı şöyledir:

1912-1927 Yıllarında Kentsel Nüfus, 1000 Kişi

	1912	1927 Azalma
Oranı		%

İster kentsel, ister kırsal olsun ülke nüfusunda gerçekleşen bu azalma ve nüfus yapısındaki olumsuzlukların yol açtığı sorunların çözümü, Cumhuriyet Türkiye'si'nin önde gelen uğraşlarından biridir. Konu ile doğrudan ilgilenen Muhacirin Müdüriyet-i Umumiyesi'nin daha verimli çalışmasının sağlanabilmesi için; 3 Haziran 1920 günü Dahiliye Vekâleti'nden ayrılarak Sıhhiye ve Muavenet-i İçtimaiye Vekâleti'ne bağlanmasını öneren kanun teklifi verilir. (5)

Malatya Mebusu, Lütfi Bey'le arkadaşlarının "Vilâyatı Şarkıye muhcirlerine muavenet edilmesi hakkındaki takriri ile Muhacirin Müdüriyet-i Umumiyesi'nin Sıhhiye Vekâleti'ne raptına dair kanun layihası gündeme gelir. (6)

İstanbul	1.125	691	39
I.Bölge: İzmir, Edirne, Bursa, Manisa, Aydın, Turgutlu, İzmit, Adapazarı, Ayvalık, Nazilli, Alaşehir, Tekirdağ, Bergama, Kırkağaç, Balıkesir	763	431	44
2.Bölge: Kayseri, Konya, Eskişehir Adana, Afyon, Ankara, Tokat, Amasya, Antalya, Zile, Isparta, Tarsus, Samsun, Nevşehir, Burdur, Kütahya, Merzifon, Kastamonu, Mersin	574	514	10
3.Bölge: Sivas, Urfa, Trabzon, Antep, Erzurum, Bitlis, Diyarbakır, Malatya, Van, Mardin, Muş, Erzincan Maraş, Harput, Arapkir, Şebinkarahisar, Kilis	574	330	35
Toplam 52 kent	3.036	1.967	35

5. TBMM Zabıt Ceridesi, devre 1, cilt 2, s. 66, 370- 371.

6. Malatya Mebusu, Lütfi Bey'le arkadaşlarının "Vilâyatı Şarkıye muhcirlerine muavenet edilmesi hakkındaki takriri ile muhacirin müdüriyeti umumiyesi'nin Sıhhiye Vekâleti'ne raptına dair iki kıta kanun layihası ve

Vekâletlerin sunduğu mazbataların her ikisinde de muhacirin sorunlarının çözümünde daha önceki kararsızlıklara son verilmesi esası yer alır. Ancak farklı çözümler getirilmektedir. Cihan Harbi yıllarında kurulmuş olan Muhacirin Müdüriyeti Umumiyesi'nin statüsü tartışılır.

Sıhhiye ve Muavenet-i içtimaiye Encümeni mazbatasında Muhacirin Müdüriyet-i Umumiyesi'nin Dahiliye Vekâleti'nden ayrılarak Sıhhiye ve Muaveneti içtimaiye Vekâleti'ne bağlanması, iskân ve aşair meselesinin ise sırf siyasi ve idari bulunduğu için Dahiliye Vekâleti'nde kalması öngörülür.

Bugün "sosyal yardım" olarak ifadelendirdiğimiz "müessesatı hayriye" kavramı, Frenkçeye benzetilerek, "muavenet-i içtimaiye" şeklinde söylenmektedir. Bu söyleyişte batılı kurumların örnek alınmasının etkisi görülür.

Dahiliye Encümeni mazbatasında ise Muhacirin Müdüriyet-i Umumiyesi'nin lağvı ve bu kuruluşun görevlerinin belediyelere devri önerilmektedir. "Teşkilâtın gereksiz büyüdüğü, memur aylıklarının yükselmesi, suiistimallerin artması, muhacirine yararlı olmadığı, ekmeğin kıyyesinin 60 kuruşa olduğu bir zamanda 60 para yevmiye vererek bir çoğunun, sefâlet ve yokluk içinde ölümüne neden olduğu." ileri sürülür. "Şimdi hiç olmazsa ölenler listelerden çıkarılıp, geride kalanlara gerekli yardım yapılmalıdır." Bu iş için bütçeden yaklaşık 1.5 milyon ayrıldığı

Dahiliye ve Sıhhiye Encümenleri mazbataları. TBMM Zabıt Ceridesi, Devre 1, cilt 3, s. 87-97. (3.8.1336, İçtima 43, Celse 2)

belirtilerek, zamanın, asrın fikri olan halkçılık doğrultusunda sorunun belediyelerce, halkla birlikte çözümlenmesi daha uygun bulunmaktadır. Dr. Mazhar Bey (Aydın) bu çözüm şeklini halkçı hükümete taraftar olduğunun bir kanıtı olarak savunur.

Öte yandan bazı milletvekilleri, belediyelerin kendi işlerini yapmakta güçlük çektiklerini kaydederler. Dr. Tefik Rüşü Bey "zavallı muhacirlerin, valilerin eline kalacağı" nı, çözümün bu yolla olamayacağını ileri sürer. (7).

Yardım konusu çok boyutlu olarak gündemdedir. İleriki yıllarda daha da güncelleşecektir. Muhacirine, Osmanlı döneminde de maaş şeklinde yardım edilmektedir. "Hanedan" olarak bilinen bu maaşın verilisinde zamanla aksama olur. TBMM Heyet-i Umumiye kararı ile maaşların eskiden olduğu gibi ödenmesine devam edilmesi sağlanır. (8)

Öte yandan işgal dolayısıyla buldukları yerden ayrılmak zorunda kalanlardan bir kısmı da devlet memurlarıdır. İşgal sonrasında yardım edilecek gruplar arasında bu memur ve aileleri de yer alır. (9)

Devlet bir yandan muhtaç olanlara yardım etmeye çalışırken, öte yandan gelir sağlama endişesindedir. Bu endişe ile işgale uğramış bölge halkı ile tehirden

7. TBMM Zabıt Ceridesi, devre 1, cilt 3, s. 21-30; devre 1, cilt 4, s. 78, 89-93;

8. Muhacirin Hakkında Heyeti Umumiye Kararı, Karar No: 33, 9 Ağustos 1336, Düstur, cilt 1-4, s. 43.

9. TBMM Zabıt Ceridesi devre 1, cilt 3. s. 441. (23.8.1336. cilt 4, s. 386, (28. cilt 4. s. 566) İçtima. 56, Celse I); devre 1, 1336, içtima 74, celse.I) ; devre 1, (6.10.1336, içtima 79 celse 2.)

dönerleri vergilendirebilmek için, 1920'de TBMM, Osmanlı'dan gelen kanunlar (6 Mayıs 1335 tarihli kararname) doğrultusunda yeni düzenlemeler yapar. Harp sonrası oluşumda gelir kaynaklarının yaratılması başta gelen sorunlardandır. Yıkılan binaların, ekilmez durumda olan toprakların vergilendirilmesi sırasında temettü ve akar vergisi, ağnam ve aşar, emlak ve arazi vergileri ayrı ayrı değerlendirilir. "Memalik-i müstevliye ahalisi" ile "mehcurin" olarak da isimlendirilen tehcirden dönerlerin yaşantılarını yeniden kurmaları ve üretken olmaları için önlemler alınır. Vergilendirilebilmeleri için çalışmalar yapılır. (10)

Bilindiği gibi Osmanlı toplum yapısı "Millet-i İslâmiye" ve "Millet-i Hıristiyanıye" olmak üzere iki kısımdır. Askerlik görevinin iki grupta eşit şekilde uygulanmamasının haksızlık olduğu hiç olmazsa, gayri müslimenin de silah altına alınarak yol ve bayındırlık işlerinde faydalı olabilecekleri düşünülür.

10. Muvazene-i Maliye Encümeni'nin Teklif-i Kanunisi (22.8.1336)

Madde 1 - Memaliki müstahlise ahalisinden temettüat ve akar vergileriyle kûsuratı munzamları ve tehcirden avdet edenlerden dahi kezalik temettüat ve akar vergileriyle emlak ve arazi vergileri ve kûsuratı munzamması 1336 senesi bidayetinden itibaren kemafissabık istifaya devam edilecektir.

Madde 2 - 6 Mayıs 1335 tarihli kararnamenin işbu kanuna muhalif olan ahkamı mefsuhtur.

Madde 3 - İşbu kanun her mahalde tarihi ilanından on beş gün sonra meriyülicradır.

Madde 4 - İşbu kanun icrayı ahkamına Maliye Vekili memurdur. Muvazenei Maliye Encümeni Reisi Ferit, Mazbata Muharriri Fuat, Katip Erzincan Emin, Aza Mardin Necip, Aza Mehmet Rasim, Aza Kozan Mustafa Lütü, Aza Mardin İbrahim, Aza Ayıntap Kılıç Ali, Aza Elaziz Feyzi.

Layiha Encümeni mazbatasında, "Millet-i islâmiyenin vatanın muhafaza-i istiklâli ve mevcudiyeti uğrunda hayat ve servetini feda ederken tebaa-i Osmaniye'den bulunan millet-i hıristiyanienin müdafaa-i vatan kaydından azade bir halde teksir-i nüfus ve tezyid-i nüfuza çalışmaları vatandaşlık şeref ve haysiyetiyle kabil-i telif olamayacağı" kaydedilir. (11)"

Türk-Yunan Ahali Mübadelesi

Mübadele mukavelenâmesinin uygulanışına başlandığında (12), ülke içinde etkin göç olayları yaşanmaktadır. Savaşlar ve çeşitli nedenler yüzünden mülkleri harap olan insanlar yeni yerleşim yerleri aramaktadırlar. Tahripten korunmuş yöreler insan akınına uğrar. Felâketzedelerin kitlesel göçleri, bazı bölgelerin nüfus yoğunluğunu artırır.

Öte yandan mübâdele ile Türkiye'ye katılacak yarım milyon insanın nakil, iâşe, iskân vb. sorunları çözüm beklemektedir. Bu konuda belli bir hazırlık yapılmadan, göç olayının aniden başlaması büyük aksaklıklara yol açar.

"Mübâdeleye tâbi İstanbul Rumlarının tayin ve tefrikine dair" talimatname (13) hükümlerine göre, 1 Mayıs 1923'ten

11. Layiha Encümeni Mazbatası, TBMM Zabıt Ceridesi, devre 1, cilt 4, s. 354-355. (İçtima 73, 26.9.1336, Celse: 1)

12. Türk ve Rum ahalinin mübâdelesine ait mukavelenâme ve protokol Lozan'da 30 Kanunisanı 1923'te imza edilmiştir. T.B.M.M tarafından onaylanması: 23 Ağustos 1923, Kanun No: 340, Meriyete girdiği tarih: 25 Ağustos 1923.

13. Talimatnameyi yürürlüğe koyan kararname; 10 Şubat 1340. No: 252, Düstur 3. Tertip, cilt 5, s. 613-616.

itibaren Türkiye'de oturan ve Türk tebaasında olan Rum Ortodokslar ile Yunanistan'da oturan ve Yunan tebaasında olan Müslümanlar zorunlu mübâdeleye tâbi olacaklar. Savaş ve iki ülke arasındaki yazılı bir anlaşma büyük bir kitlesel göçe neden olur. Bu göç aynı zamanda "zorunlu" niteliğini taşımaktadır. İki ülke arasındaki zorunlu kitlesel göç, uygulamasına uymak isteyenler olduğu gibi, dışında kalmak isteyenler de bulunmaktadır. Göç dışında kalmak isteyenlerin daha çok Türkiyeli Rumlar olduğu görülmektedir. Dersaadet Rum ahalisi ile Garbi Trakya Müslümanları mübâdele dışında tutulur. Mübâdele dışında olduğu halde göçenlere de rastlanmaktadır. (14).

Mübâdillerin saptanmasında nüfus idarelerine büyük iş düşer. Sicill-i Nüfus Kanunu'nun 2.maddesindeki "yerli" ve "yabancı" tanımları ayırımında yardımcı olur. Buna göre, yabancı sicil defterlerinde kayıtlı olanlarla, "yerli esas defterleri"nde kayıtları bulunmayan Rumlar İstanbul'da yerleşmiş sayılmayacaklarından mübâdeleye tâbidirler. Mübâdeleye tâbi olmayanların 30 Ekim 1918 tarihinden evvel İstanbul Nüfus idarelerinin "yerli esas defterleri"nde kayıtlı olmaları gerekmektedir. Buna göre mübâdeleye tâbi olmayan Rumlara "resimli hüviyet varakası" verilecektir. Bu işlemlerin gerçekleştirilmesi için kurulacak komisyonda başkan olarak İstanbul Vali Muavini ve üye olarak da Polis, Nüfus, Umur-u Hukukiye, Mübâdele İmar ve İskân Vekâleti mıntıka müdürleri görev yapar. Şehremaneti · daireleri, belediye müdürleri görüşmelere katılır. Ayrıca her belediye dairesinde, o belediye müdürünün başkanlığını yaptığı ve üyeleri Merkez Komisyonu'nca seçilen birer tali komisyon kurulur.

14. Mübâdil olmadığı halde göçen veya mübâdele dışında tutulmuş olan Rum ve Müslümanlara "gayrimübâdil" sıfatı verilir.

Tali komisyon, nüfus idarelerinden verilen defterlerde kayıtlı şahısların mübâdil olup olmadıklarını araştırıp Merkez Komisyonu'na bildirir. Merkez Komisyonu, gelen bilgileri inceler ve mübâdeleye tâbi olmayanlarınkini ise İstanbul Mübâdele Mıntıka Müdürü'ne yollar.

Mübâdeleye tâbi olacak Rumların her ne surette olursa olsun İstanbul'da bırakılmamasına çalışılır. Görevliler de sıkı bir kontrol altında tutulur. Suiistimal görülürse derhal yasal soruşturma yapılır. Yürütmede Dahiliye Vekâleti ile Mübâdele İmar ve İskân Vekâlet beraber çalışır.

Mübâdele işlemlerinde ayırıcı faktör dindir. Mübâdele Komisyonu'nun 31 Mart 1927 tarihli genel toplantısında, "Müslüman dini" ve "Rum Ortodoks dini" tabirlerinin ırk gözetilmeksizin yorumlanıp uygulanmasına karar verilir. İleriki yıllarda çocukların durumu sorun yaratır. Mabâdele Komisyoun 13 Ekim 1932 tarihli genel toplantısında değişik dinlerde bulunan Türk vatandaşlarından doğan ve babalarının dininden başka dinde büyütülen çocukların, babalarının dininde kabul edilmesine karar verilir. Ancak bu çocuklar, reşit olduklarında istedikleri dini seçme hakkına sahip olurlar. Mübâdele sırasında babalarının doğum kâğıdındaki bilgi kullanılır. Ayrıca vaftiz kâğıdı istenmez. Bu uygulamaya birçokları, Arnavut, Arap, Ermeni, Bulgar, Ulah ırkından olduklarını ileri sürerek Ortodoks oldukları halde itirazda bulunur.

Mübâdeleye tâbi olmayan gayri müslim erkeklerle mübâdele mukavelenâmesinin tarihi aktinden evvel izdivaç eden ve

nikâhlarını bu tarihten evvel nüfus siciline kaydettiren Rum Ortodoks kadınlar mübâdeleden istisna tutulur (15).

Arnavutluk arazisi halkından olup da Arnavutluk hükûmetiyle yapılan Tabiiyet itilâfnâmesinin yürürlüğe girdiği 16 Haziran 1925 tarihinde Türkiye'de oturanlarla Arnavutluk arazisinden başka yabancı ülkelerde oturanlar bu itilâfnâmeye göre Türk tebaası olarak kalır. Bunlardan 6 Haziran 1927'ye kadar uzatılmış olan "hakk-ı hıyar müddeti" içinde başvuruya Arnavutluk tabiiyetini kabul edip gereken işlemleri yaptırmamış olanlar Türk tebaası sayılır. (16). Muhtelit Mübâdele Komisyonu 13 Nisan 1933 tarih ve 40 626/32 882 sayılı kararı ile Filât, Aydonat, Margliç kazaları halkını Arnavut olduklarından mübâdele dışında sayar.

Mübadele İmar ve İskân Vekâleti

Türkiye Cumhuriyeti yoğun göç sorunlarıyla karşı karşıyadır. Köklü çözümler bekleyen çeşitli göç sorunları, bir bakanlık kurulmasına yol açar. Mübâdele İmar ve İskân Vekâleti 13 Ekim 1923'te kurulur. 8 Kasım 1923 tarih ve 368 numaralı kanunla görevlerini belirler. Buna göre vekâletin görev alanı şöyledir:

1. Mübâdele yoluyla getirileceklerin nakil ve iskânları.

15. Bazı Rum Ortodoks kadınların, mübâdeleden istisnasına dair kararname. 26 Ağustos 1341, No: 2407. Düstur, 3. tertip, C. 6, s. 768.

16. Nüfus Memurlarının Göreceği İşler Hakkında Talimatnâme, Nüfus Kılavuzu, (Hizmete Mahsus), Dahiliye Vekâleti Nüfus İşleri U.M., İstanbul; Cumhuriyet Matbaası, 1938, s. 92.

2. Bunlardan ihtiyacı olanların belli zaman için iâşeleri.

3. 1912 senesinden beri iskân edilmemiş olan muhacir, mülteci, aşiretler ile bundan sonra hükümetin kabul edeceği muhacirlerin iskânı.

4. Tahrip edilmiş bölgelerdeki meskenleri yıkılıp yanan insanların iskânı, durumlarının iyileştirilmesi. iskân bölgelerinin saptanması. (17)

17. 17 Temmuz 1339 tarihli kararname ile Türkiye sekiz iskan bölgesine ayrılır. Bu kararnamenin kabul ve neşri arasında muhacirin ve iskan işleriyle Sıhhiye ve Muaveneti İçtimaiye Vekaleti uğraşıyordu. Buna göre:

Geleceklerin memleketleri	Tütüncü	Bağcı	Zeytinci	Yekûn	İskân olunacağı Yerler
1-Bir kısım Dırama ve ekseri Kavala ahalisi.	30000	0	0	30000	Samsun ve havalisine
2-Serez livası ahalisi	20000	15000	5000	40000	Adana ve havalisine
3-Kozana, Girebene, Naslıç ve Kesriye ahalisi	2500	15000	5000	22500	Malatya ve havalisine
4-Kayalar, Kafafeyye, Vodine, Katerin, Alasonya, Langaza, Demirhisar, Gevgilinin Yunanistana kalan köyleri, Yenicei Vardar, Karacaabat.	3000	25000	15000	43000	Amasya, Tokat Sivas
5-Zeytüncü, Dırama ve Kavalalılarla Selânik ve ahalisi	4000	20000	40000	64000	Manisa, İzmir, Menteşe, Denizli ve havalisine
6-Kesendire, Poliroz, Sarışaban Avrethisar, Nevrekop ve ahalisi	20000	55000	15000	90000	Çatalca, Terekirdağ livaları Karaman, Niğde havalisine
7-Preveze ve Yanya ahalisi	15000	40000	0	55000	Antalya, Silifke havalisine
8-Midilli, Girit ve sair adalar	0	30000	20000	50000	Ayvalık, Edremit, Mersin havalisine

5. Ülkenin harap olan bölgelerinin imarı.

Diğer Vekâletler, mülki ve askerî bütün kurum ve kuruluşların Mübâdele İmar ve İskâ Vekâleti'ne yardımcı olmaları istenir. Vekâletin ihtiyaçlarının, bütçe mevzuatının uygulanışının dışında, Usul-ü Muhasebe-i Umumiye Kanunu'nun 13., 32., ve 34. maddeleri hükümleri dışında tutulup "avanslar" alınarak karşılanması planlanır.

Bu kanunla Vekâlete önemli görevler verilir. Kanun mübâdil, gayri mübâdil, muhacir ve harikzedelerin sorunları yanı sıra ülkenin imarını kapsamaktadır. Böylesine büyük ve kapsamlı bir işin yürütülebilmesi teşkilât, kadro ve para gereksinimini gündeme getirir. Yeni bir vekâletin kurulması kadro ve para yokluğu nedeniyle büyük sıkıntılara neden olur.

Lozan Antlaşması ve Muhtelit Mübâdele Komisyonu

30 Ocak 1923 tarihinde Lozan'da Yunan murahhaslarıyla yapılan mukavelenâmeye göre hazırlanan talimatnâme uyarınca Muhtelit Mübâdele Komisyonu'nun kuruluşu ve mübâdillerin kabul ve iskân işleri belirlenir. (18) Talimatname'nin birinci bölümü "Komisyonlar ve Muamelât-ı İdariye"ye ayrılmıştır.

Mevzuata göre bir Muhtelit Komisyon kurulacak, bu komisyonun saptayacağı sayıda tali komisyonlar oluşturulacaktır. Muhtelit Komisyonun Başkanı Türk

Yekûn 95000 200000 100000 395000
18. 17 Temmuz 1339 tarih, Kanun No: 2600. Düstur, 3.
Tertip, cilt 1-4, s. 135-142.

tebaasından olacaktır. Komisyon 4 Türk, 4 Yunanlı ve Birinci Dünya Savaşı'na katılmamış devletlerden 3 üyeden oluşacaktır. İhtiyaca göre Sıhhiye Vekâleti'nce, "heyet-i kalemiye ve hesabiye" atanacaktır. Ücretler bu vekâlet tarafından ödenecektir.

Mübâdeleye girişirken TBMM Hükûmeti Yunanistan'daki Türkler'i "tazyikten" kurtarmayı ve ülkenin nüfusunu arttırmayı amaç edinmiştir. Komisyon bu amaç doğrultusunda çalışacaktır.

İkinci Bölüm "Mübâdeleten Türkiye hudutlarına gelecek ahalinin sureti kabulleri ve menatıkı iskâniyelerine sureti sevkleri"ni içerir. En büyük mülkiye memuru başkanlığında askeri kumandan veya onun vekili, en büyük mal memuru, Sıhhiye ve Muavenet-i İçtimaiye Müdürü veya Hükûmet Tabibi, İktisat Vekâleti'nin en büyük memurlarından oluşan bir komisyon kurulacaktır.

Bu komisyonlar, hüviyetleri kontrol ederek anarşist, cani, casus, harp sırasında Yunan'a yardım edip sonra da oraya kaçan vb.leri saptayarak hudut dışına çıkarılmasını sağlayacaktır.

Serveti olanlar Türk iseler serbestçe yerleşeceklerdir. "Gayri Türk" olanlar gösterilen yerde yerleşmeye mecbur tutulacaktır. Muhtaç muhacirlerden, gösterilen yerde yerleşmeyenlerin muhacirliği kaldırılacaktır.

Hükûmetçe naklolunacak muhacir eşyası, 5 nüfuslu ailelerde 250 kilo, 5 nüfustan fazla olanlarda 500 kilo, tek nüfuslular için 100 kiloya kadar ücretsiz taşınacaktır. Fazla kiloları mal sahibi ödeyecektir.

Gelen ahali dağlık, ovalık, sahil ahalisinden oluşuna göre yerleştirilecektir. Çiftçi, bağcı, tütüncü, sanatkâr vb. vasıflarına dikkat edilecektir. Müstahsil olmasının sağlanması esas olduğundan köylerde iskân edilecektir. Mübâdele ile gelecek muhacir, emvâlimetrukede iskân edilecektir.

Köylere yerleştirilecek muhacirlerin farklı ırk ve milliyette olması halinde yerleşeceği köyün nüfusunun yüzde 20'sini geçmemesine dikkat edilecektir.

Mukaveleye göre mübâdele olacak Müslüman halkı Yunan hükümeti nakledeceği halde, nakliye işi aksadığı takdirde hazır olmak üzere iki vapuru Muavenet-i İçtimaiye Vekâleti hazır bulunduracaktır.

Muhacire yapılacak mal ve para yardımı iskân edilmesinden sonra gerçektecektir. Bu konuda Ziraat Bankası yardımcı olacaktır.

Emvali metruke depolarında inşaata elverişli kereste, çivi, vb... iskânda kullanılacak emvali metrukenin tamiri için kullanılacaktır. Bu malzeme satılmayacaktır.

TBMM, 29 Ağustos 1923 günlü oturumda Muhtelit Komisyona Dahiliye Vekâleti adına ve Reis sıfatıyla İzmir Mebusu Dr. Tefvik Rüşdü ve Sıhhiye ve Muaveneti İçtimaiye Vekâleti adına delege sıfatıyla Erzincan mebusu Hamdi beyleri seçer. (19)

Mübâdelenin yürütülmesinde Türk ve Yunan devletlerinin ve mübâdillerin menfaatleri zaman zaman çatışır. Özellikle "emval" konusu büyük zorluklar yaratır. Konunun çözümü,

iki devletin yazılı prensiplerde anlaşmasını gerektirir. Böylece Atina itilâfnâmesi imzalanır. (20)

Ahali mübâdelesini hakkında Lozan muahedenâmesi ile Atina itilâfnâmesinin uygulanışından doğan sorunlar yeni bir mukavelenâmeyi gündeme getirir. Ankara Mukavelenâmesi mübâdele sorunlarını tamamen ortadan kaldırma amacıyla ve geniş kapsamlı olarak hazırlanır. ((21)

Muhtelit Mübâdele Komisyonu 28 Aralık 1933 tarihinde görevlerinin önemli kısmını yerine getirmiş bulunarak lağvedilir. (22)

Ayın Tarihi olayı şöyle haber verir: "Muhtelit Mübâdele Komisyonu'nun lağvına dair aktedilen itilâfnâme mucibince mal iadesi, tabiiyet gibi meselelerin halli için alâkadarlara, komisyona müracaat için verilmiş olan bir aylık müddet bu akşam bitmiştir. Komisyon işlerini yedi ay içinde tasfiye ederek 19 Birinci Teşrin 1934'de lağvedilecektir." (23)

Başvekil, İsmet Paşa, Manisa'da verdiği nutukta iç ve dış sorunlar üzerinde konuşurken muhacirler hakkında devlet

20. 1 Kasım 1926'da Atina'da imza edilmiştir. TBMM tarafından onayı: 5 Mart 1927, Kanun No: 987, yürürlüğe girdiği tarih: 23 Nisan 1927 (9,10,13.maddeler için: I Kanunuevvel 1926) Düştur, 3. tertip, cilt 8, s. 129-142.

21. 10 Haziran 1930'da Ankara'da imza edilmiştir. TBMM tarafından onaylanması: 21 Haziran 1930, Kanun No: 1725. Yürürlüğe girdiği tarih: 23 Temmuz 1930. Düştur, 3. tertip, cilt 11, s. 1939-1966.

22. Ankara'da iki ülke arasında imza: 9 Kasım 1933. TBMM'nde onayı: 28 Kasım 1933. Kanun No: 2374. Yürürlüğe girişi: 19 Şubat 1934.

23. Ayın Tarihi, sayı 4, Mart 1934, s. 3.

politikasını ortaya koyar. Muhacir konusunda asıl sorunun daha çok iskân ve iskân zorluğu şeklinde görüldüğünü; muhacir ve muhaceret konusunu politikaya alet etmek isteyenlerin bulunduğunu belirttikten sonra, muhaceret işlerinde düzeltilmesi gereken bir takım hatalar yapıldığını kabul eder. "Ülke ihtiyaç ve ızdırap içindedir. Gelenler büyük fedakarlıklarla kabul ediliyor." der.

Ancak ihtiyaçların abartılmaması uyarısında bulunur. "Bugünkü muhacirlerden başka Türkiye dışında ne kadar vatandaşlarımız ve kardeşlerimiz varsa onların hepsini memleketimize getirmek için iktidarımızın sahip olduğu imkânları kullanacağız. Gelen muhacirlerin müreffeh yaşamaları için elimizden geleni yapacağız" der. (24)

14 Ekim 1934 tarihli Milliyet'te Ahmet Şükrü imzasıyla çıkan önyazıda: "Nüfus bir memleketin en büyük servetidir. Binaenaleyh bir zamanlar Türk hakimiyeti altında bulunan memleketlerden ırkdaşlarımızı hudutlarımız içinde toplamak Türk Milleti'nin kalbine çok yakın olan bir umdedir... Nüfusumuz doğumla çoğalmaktadır. İstatistikler gösteriyor ki, Türk Milleti doğum ile çoğalan milletlerin başında geliyor. Geniş topraklarımızda Türk nüfusunu çoğaltmayı kendisine esaslı bir ülkü ittihaz etmiş olan Cumhuriyetin kapılarımızı daima Türk Irkı'na açık bulunduracağı tabiidir. Fakat muhterem Dahiliye Vekili (Şükrü Kaya) bu muhaceret meselesindeki nüfus siyasetimizi çok iyi hülâsa etti: "Gelecek muhacirleri metod dahilinde getirmek, yerleştirmek ve onları derhal müstahsil hale getirmek." denir. (25)

24. Cumhuriyet, 17 Temmuz 1924, s. 1.

25. Ayın Tarihi, sayı 12, II Teşrin 1934, s. 64-66

16 Ekim 1934 tarihli Vakit'te Sadri Ertem, "Türkiye Cumhuriyeti'nin muhâceret sıyâsası Türkiye'de Türk ulusunun yaşama, artma, medeniyet kurma politikasının bir parçasıdır." (26) cümlesiyle muhaceret politikasını tanımlamaktadır. Muhaceret politikası, Türkiye Cumhuriyeti'nin nüfus politikasının doğrudan doğruya bir parçası ve tamamlayıcıdır. Ancak medeni bir devlete kavuşma özlemi hep ön planda tutulur. Nüfusun kalitesi, muhacir ve mübâdillerin özenli iskânı üzerinde titizlikle durulması bundandır.

Göçmen, mübâdil, mülteci olarak 1923-1970 arasında 1.248.758 kişi Türkiye'ye gelir. 1923-1924 arasında 400.000'den çok Türk mübâdil olarak gelir. Buna karşılık 150.000 Rum Yunanistan'a gider. 1923-1960 arasındaki nüfus artışının 27.611'ini göçmenler oluşturmaktadır." (27)

Basında Hükümetin Türkiye'ye yönelik bu büyük kitlesel göçle gereği gibi ilgilenmediği yollu yazılar çıkmasına karşın, Hükümet yetkilileri, olaya sahip olunduğu ve gerekenlerin yapıldığını açıklar. Dahiliye Vekili Şükrü Kaya verdiği bir beyanatta Köstence'deki 10 bin muhacirin yurda getirilmesi için çalışılmıyor haberinin yanlış olduğunu belirterek, Köstence'de 100 evlik muhacir bulunduğunu, karşılama ve yerleştirme işleri için gayret gösterildiğini savunur. ilkbaharda bütçeye yeni tahsisat ilâve edilinceye kadar muhacir gelmesine izin

26. a.g.d., s. 66.

27. Cevat Geray, "Göçmenlerin Yerleşme Sorunları", Şehirciliğimizin Bazı Özel ve Genel Sorunları, Onuncu ve Onbirinci İskan ve Şehircilik Haftası Konferansları, 1971, s. 245-255.

verilmeyeceğini, malını mülkünü satmış olanlara ayrıca yardım edileceğini, üç kişilik komisyon kurulacağını ve böylece muhacir işlerinin daha randımanlı olacağını haber verir. Dahiliye Vekili, Hilâliahmer'in bu yolda çok yararlı olduğunu ve Hükümetin de basına kulak vererek istek ve uyarılara göre hareket ettiğini bildirir. (28)

14 Kasım 1934 tarihli Milliyet'te Anavatan dışında kalan Türkler'in yaşama ve barınma zorluğu çekmekte olup ana vatana yöneldikleri savunulur: "Onlara uzanmayacak bir Türk eli ve onları dinlemeyecek bir Türk kulağı olamaz. İsmet Paşa hükümetinin lâkayt kalabileceğini bir an düşünmeyiz. Nüfus bir ülkenin en büyük servetidir. Sınırlarımız dışında kalan kısmı toplamak gerek. Bu konu ev, tarla, iş vb. konular göz önüne alınarak ihtiyatlı davranılmaktadır... Türk topraklarına bir an önce kavuşmak istiyorlar" denir (29)

Dahiliye Vekili Şükrü Kaya 15 Kasım 1934'teki büyük Ulus Kurultayı'nda, "Türkiye Cumhuriyeti'nin muhacir siyaseti ulusal bir siyâsetin ifadesidir." açıklamasını yaparak, Türkiye'ye yapılan son muhaceretlerin nedenini, üstün bir yurda kavuşma dileğine bağlar. (30)

Türk-Yunan mübâdelesinden başka, Lozan Anlaşması'nın çizdiği sınırlara göre dışarıda kalan topraklarda yaşayan Türkler de göç etmek istemektedirler. Romanya, Sırbistan ve Bulgaristan'dan büyük göç kabileleri gelir.

28. Ayın Tarihi, sayı 12, II. Teşrin 1934, s. 64.

29. a.g.d., s. 65.

30. a.g.d., s. 66.

Romanya ile Türkiye arasında, Türkiye'ye gelecek göçmenlerle ilgili olarak anlaşma sağlanarak, Türk tarafının dilekleri kabul edilir. (31)

31. Ayın Tarihi, No:19, Haziran 1935, s. 23-24'te şu haber izlenir: Romanya Bakanları ile Türkiye Elçisi Türk Göçmenleri hakkında olan dokuz dileği konuşarak kararlaştırdılar. Bükreş 12 - A.A.

"Başbakan tarım ve iç bakanları ile Türkiye elçisi bu sabah ikinci defa toplanmışlardır. Hükümetimizin Türk göçü hakkındaki 9 dileği bu toplanmada onaylanmış ve gereken kararlar verilmiştir: 1. Müslüman Türkler'in göçü üç nihayet dört yıl içinde bitecektir. Müslüman Türkler'in oturduğu topraklar 4 bölgeye ayrılacak Türk ve Romen üyelerden kurulacak komisyonlar bu toprakları değerleyecektir.

2-3. Romanya hükümetinin satın alacağı taşısız malların -menkul olmayan malların- tutarının bir kısmı para, bir kısmı petrol ve tahta gibi mallarla ödenecektir.

Bunlar 5 yıl içinde hükümetimize ödenecektir.

4- Evkaf ve cemiyetlerin taşısız malları için Romanya hükümeti tarafından ayrı bir para verilecektir.

5- Romanya hükümet hizmetinde bulunan Türkler'in tekaüdiye olarak devlet kasalarına bırakmış oldukları paralar hareketlerinden evvel kendilerine ödenecektir.

6- Askerde bulunan Türk delikanlıları özgür bırakılacaktır.

7- Türkler'in hazineye olan borçları aranmayacaktır.

8- Türk ahalinin beraber götürecekleri taşısız -menkul- her nevi eşya, para ve mal özgür çıkacaktır.

9- Limanlarda göçmenlerin eşyası vapurlara yüklenirken gümrük hamalları karışmayacak ve bunun için hiç bir vergi alınmayacaktır. Hükümetimizin göç işlerine bakmak üzere buraya gönderdiği iki memur Silistre'ye gitmişlerdir; orada yerleşmeli ve kararların uygulanmasını görmek üzere iç hazırlıktan emir almış olan genel enspektör B.Onarusso yarın sabah göç bölgesine hareket edecektir.

Başbakanlık, Tarım Bakanlığı'nı Türkiye elçisi ile sürekli temasta bulunmağa memur etmiştir.

Ayın Tarihi'nde Romanya ve Bulgaristan'dan gelen göçmenlerin yedi vilâyete yerleştirildiklerine ait Sıhhat ve içtimai Muavenet Vekaleti'nin bir tebliği neşredilir. Bu tebliğe göre:

	Romanya		Bulgaristan		Toplam	
	dan	dan				
Tokat Mk. Kazası	60	60	120	Hanede	536	Nüf
Niksar " "	20	20	40	"	144	"
Artuva " "	20	20	40	"	159	"
Tokat Erbaa "	75	75	150	"	595	"
			350		1434	

	Romanya'dan		Bulgaristan'dan	
Yozgat Mk. Kazası	200	Hanede-777	Nüf. 48	Hanede-226
Boğazlıyan "	151	" 611	"	"
Sorgun "	70	" 263	18	" 56
Akdağmadeni "	80	" 295	"	"
<u>Toplam</u>	501	1946	66	282

		<u>Bulgaristan'dan</u>	
Kayseri Merkez Kazası	50	Hanede-219	Nüfus
Develi " "	136	" 592	"
Pınarbaşı " "	597	" 2477	"

Tuna ağızlarına doğru Tunca ve Makin dolayında -havali-dolaşan elçimiz buradaki göç durumunu incelemektedir.

Köstence'ye gelen Türk vapurları bu ay içinde yola çıkabilecek olan sekiz bin göçmeni beklemektedir. Başbakanlıktaki toplantıdan sonra elçimizle Maarif Bakanı arasında Romanya'daki Türk okulları hakkında bir görüşme olmuş ve bu tatilden sonra yeni bir program yapılacağını bildirmiştir.

Bu akşam saat 19'da Türk tecimlerin alacağı olanla döviz hakkında konuşulmak üzere Başbakan'ın yanında ulusal banka direktörü ile elçimiz arasında bir görüşme yapılacaktır."

Bünyan	"	"	<u>100</u>	"	<u>415</u>	"
<u>Toplam</u>			883	"	3703	"

Romanya'dan

Çorum Alaca Kazası			299	Hanede-	1152	Nüfus
Sungurlu	"	"	<u>9</u>	"	<u>29</u>	"
<u>Toplam</u>			308	"	1181	"

Romanya'dan

Bilecik Merkez Kazası			5	Hanede-	25	Nüfus
Bozüyük	"	"	34	"	135	"
Söğüt	"	"	7	"	28	"
İnönü	"	"	<u>5</u>	"	<u>15</u>	"
<u>Toplam</u>			51	"	203	"

Romanya'dan Bulgaristan'dan

Konya-Akşehir Kazası			245	Hanede-	1011	Nüf	149	Hanede-	62	N
Çorum	"	"	<u>199</u>	"	<u>820</u>	"				
<u>Toplam</u>			589	Hanede	2452	Nüfus.				

Tüm yedi vilâyetin toplam 2.099 hanede 11,899 nüfus Romanya ve Bulgaristan'a gönderilen özel vapurlarla Türkiye'ye alınır. Tuzla sevk istasyonundan iskan bölgelerine gönderilirler. 2661 sayılı kanun gereğince iâşe yardımı yapıp sonbaharda toprağı ekmek üzere göçmenlere tohumluk verilir. Halen civar köylerde misafir olarak bulunanlara, ertesi yıl bir ev yapılacağı vadedilir. Ağustos 1936'tan itibaren alınanlar ile bir yıl sonra alınacak ikinci parti muhacir 25.000'e yakın olarak tahmin edilerek, hazırlıklar yürütülür. (32)

GÖÇ VE KURUMSAL YAPILANMA

1913'te Dahiliye Vekâleti'ne bağlanmış olan Muhacirin Müdüriyet-i Umumiyesi'nin bu bakanlıktan ayrılarak, Sıhhiye ve Muaveneti İçtimaiye Vekâleti'ne bağlanması için 3 Haziran 1920 T.B.M.M.'ne kanun teklifi verilir. (33) 21 Temmuz 1920'de bu teklif kabul edilir.

Zonguldak mebusu, Tunalı Hilmi 26 Ağustos 1923 günü TBMM'ne İmâr Vekâleti kurulması için kanun teklifi verir. 1 Eylül 1923 Lâyiha Encümeni mazbatasında, Tunalı Hilmi Bey'in teklifinin Teşkilâtı Esasiye Kanunu'na aykırı bulunarak müzakereye alınması uygun görülmez. Teşkilâtı Esasiye'de vekâletlerin sayısı ve unvanı belirtilmiş olduğundan bu yepyeni bakanlığın kurulması teklifi reddedilir.

Buna karşın TBMM'nde mevcut bir Teşkilâtı Esasiye Kanunu'na veya diğer bir kanuna muhaliftir diye herhangi bir kanun teklifi hiç bir zaman reddolunamayacağı görüşü ağır basar. Bu karşı fikre göre, 30 Ocak'ta Mübâdeley-i Ahali Mukâvelenâmesi imzalandığı halde henüz bir şey yapılmamıştır. Barış Antlaşması gereğince mübâdele yapılıp muhtemelen yarım milyon ırkdaş ve dindaşın geleceği üzerinde durulur. Ayrıca ülkenin yarısına yakın kısmının tamir ve iskâna, yardıma muhtaç bir halde bulunduğu, oysa bu işleri yapacak resmî bir kuruluşun var olmadığı vurgulanır. Sonuçta İmâr ve İskân Vekâleti namıyla bir bakanlığa ihtiyaç olduğu kabul edilir. Tunalı Hilmi'nin teklifi müzakereye uygun görülür ve Kanuni Esasi Encümeni'ne sevk edilir. (34)

33. TBMM Zabıt Ceridesi, devre 1, cilt 2, s.66.; 370-371.

34. TBMM Zabıt Ceridesi, devre 2, cilt 1, s.332-336.

13 Ekim 1923 günlü Mübâdele ve İmâr Müdüriyeti Umumiyesi Teşkilât Kanunu'nun esbabı mucibe lâyihası (35) özetle şöyle der: Çok önemli olan mübâdele emri ile mübâdeleye tâbi olan islâm ahali birçok ıstırap ve mahrumiyetten kurtulacaktır. Bu olayın memleketin iktisadî menfaatleri doğrultusunda çözümlenmesi gerekir. Bu nedenle var olan vekâlet teşkilâtlarının dışında bir kurum oluşturulmalıdır. O güne kadar soruna Sıhhiye ve İçtimai Muavenet Vekâleti'nce bakılmıştır. İcra Vekilleri Riyâseti'ne bağlı, imar işleriyle de uğraşacak bir genel müdürlüğün kurulması zorunludur. Mübâdele ve imâra yönelik işler için bütün vekâletler yardımcı olmalıdır. Birer murahhas vermelidir. Sıhhiye Vekâleti'ne bağlı olan İskân Müdüriyeti bu teşkilâtın içine alınmalıdır. Ayrıca bir imar müdüriyeti oluşturularak Müdüriyeti Umumiye'nin emrine verilmelidir. Mübâdele ve İmâr Müdüriyeti Umumiyesi'nin esas görevi, "Mübâdelei ahali, iskânı muhacirin ve onun icabatı zaruriyesinden olan muamelât ve muavenatı muhtelifle ile ahvali harbiyeden dolayı harabolan memleketimizin imârına mûtaallik hususat"tır. Buna göre Müdüriyeti Umumiye'de İskân ve İmâr Müdüriyetleri, bir evrak müdüriyeti ve bir de taşra teşkilatı oluşturulmalıdır. İskan Müdüriyeti, idari, dahili, harici, askeri, fenni, iktisadî, malî, sıhhi konular göz önünde tutularak yedi şubeye ayrılabilir.

TBMM'de seferberlik dolayısıyla Harbiye Nezâreti nasıl her nezâretin üstünde ise, barış imza edilince de Muhacirin Müdüriyeti Umumiyesi nezârete dönüştürülüp en önemli nezâret kabul edilmeli görüşü üzerinde fikir birliği sağlanır.

TBMM'de konu ile ilgili olarak devam eden görüşmelerde iskân dairesi'nin, bilhassa bir imârethane olmadığı, görevinin sadece muhtaçlara yardım olamayacağı vurgulanarak, devletin nüfus ve imâr politikası üzerinde durulur.

Saruhan Mebusu Reşad ve 133 arkadaşı Heyeti Celile'ye bir takrir sunarak vekâlet kurulmasını önerir. (13 Ekim 1923) (36) İcrâ Vekilleri Reisi Ali Fethi Bey de vekâlete karşı olmadığını beyan eder. Vekâlet teklifi kabul edilir. Böylece Nafia Vekâleti görevleri ile Sıhhiye Vekâleti'nin muaveneti içtimaiye işleri birleştirilerek 13 Ekim 1923 tarihinde Mübâdele İmâr ve İskân Vekâleti kurulur.

Bolu Mebusu Hilmi Tunalı 13 Ekim 1923 günü TBMM'nde "Azade olaydılar seferden, bir ordu çıkardı her neferden" beytiyle konuşmasına başlar. Nüfus sağlamlaştırın, üretme siyaseti ile ülkeyi boşluk ve insansızlık ölümünden kurtarma dileğinde bulunarak; Devletin artık merhametçilik, sadakacılık yardımcılık zihniyeti ötesinde Nüfus-İmâr Siyasetine sahip olmasını savunur. Lozan Anlaşması'nın 21., 30., 31., 32., 33., 36. maddelerinin Türkiye Cumhuriyeti nüfus politikasını destekler özellikle oldukları üzerinde durur.

İlgili maddelerin içeriği özetle şöyledir:

21. Madde _ Türk tabiiyetini seçenler on iki ay içinde Kıbrıs Adası'nı terk edecek.

30. Madde _ Türkiye'den ayrılan arazide yerleşmiş olan Türk tebaası, bu arazinin intikal ettiği devletin tebaası olacak.

36. TBMM Zabıt Ceridesi, devre 2, cilt 2, s.654.

31. Madde _ 18 yaşını aşan 30. maddeye giren şahıslar, Türk tabiiyetini seçme hakkına sahiptir.

32. Madde _ Türkiye Cumhuriyeti sınırları dışında kalanlar, kendi ırklarından bir devletin tabiiyetini o devletin de onayı ile seçecek.

33. Madde _ 31. ve 32. maddelere göre seçilen devletin tabiiyetine geçenler, o devlete nakle zorunludurlar. Diğer devletin arazisindeki sahip oldukları emvali gayrimenkuleye sahip olabilecekler. Her çeşit emvali menkulelerini beraberlerinde nakledebilecekler. Bu işte harç resim alınmayacak.

36. Madde _ Evli kadınlar ve 18 yaşından küçük olanlar, ebeveynlerine ve eşlerine bağlı olarak aynı haklardan yararlanacaklar.

Hilmi Tunalı aynı oturumda nüfus, dolayısıyla imâr politikası ile ilgili olarak şunları söyler:

"Anadolu'ya Türk, Müslüman göçü galiba 150 yıl evvel, galiba Kazan bozgunluğu ile başlamıştır. Yıllardan beri devam eden bu göçün getirdiği o milyonlarca insan nerede?.. Koca Anadolu bomboş... Baştanbaşa denilebilecek derecede boş. Baştanbaşa harap. Hatta harabe!.. Cester projesi karşısında hala tüylerim ürperir. Bu şirket yarın insansızlık, işsizlik bahaneleriyle roller çevire çevire sakin Anadolumu yabancılarla doldurmaya muvaffak olmasın?.. Tabiatta boşluk yoktur, tahaddüs ederse dolar, zail olur... Boş memleketimi ben Türk doldurmazsam demek ki, eller dolduracak öyle mi?.. İmar nüfussuz olamaz!

Nüfus imarsız yaşayamaz diyerek hemen işe başlayalım." (37)

Aydın Mebusu Dr. Mazhar Bey'le arkadaşlarının kanun teklifi esbabı mucibesinde istihlâs edilen vilâyetlerimizde yıkılan yerlerin imarı ve halkın iyileştirilmesi için bu vilâyetler mebuslarının (1 Ağustos 1926) özel toplantısıyla bir komisyon teşkil edildiği belirtilir. Bu komisyonun aldığı kararlar arasında imar ve muavenet gerektiği, imar ve mübâdele ile ilgili olarak vekâlet veya makam kurulması, ihtiyacı, imâr bankası ve imar kooperatifleri yanı sıra uygun inhisarlar oluşturularak imar masraflarının karşılanması sayılabilir. (38)

Şehirlerde 100 bin, köylerde ise 150 bin bina tamire muhtaç bulunmaktadır. Aşağı yukarı 400 milyon liraya gereksinim duyulmaktadır. TBMM'deki müzakereler iki ihtiyaç etrafında toplanmaktadır: Bunlar para ve örgüttür.

Mübâdele imâr ve İskân Vekâleti'nin kuruluş ve işleyişi için 1 Kasım 1923'te 6.095.083 lira tahsis olunur. (39)

37. TBMM Zabıt Ceridesi, devre 2, cilt 2, s.624, 630.

38. TBMM Zabıt Ceridesi, devre 2, cilt 2, s.630.

39. TBMM Zabıt Ceridesi, devre 2, cilt 3, s.148-151'de örgüt ve ayrılacak paranın kullanımı şöyledir:

1339 (1926) senesi için

F. M. Nev'i muhassasat Encümenince teklif olunan

Birinci kısım İdarei

Merkeziye

348	Maaşat	
1	Vekil	450
2	Müsteşar	450
3	Memurini merkeziye	7763
4	Müstahdemini müteferrika	<u>1125</u>
	348. faslın yekûnu	9788

Mubadele imâr ve iskân Vekâleti'nin yaptığı görevin zaman kaybına tahammülü yoktur. Bu yüzden harcamada bütçe mevzuatına uygun bir işlem onun işlerini aksatabilirdi. Bunun için bakanlık kurulduğunda avanslar usulünü işletecek Muhasibi Mesullükler kuruldu.

349	Masarif	
1	Kırtasiye ve evrakı matbua (Merkez ve mülhakat)	7000
2	Mefruşat	1000
3	Tenvir ve teshin	500
4	Hademe melbusatı	300
5	Masarifi müteferrika	6000
6	Harcırah ve yevmiye (Merkez ve mülhakat)	15000
7	İcare	800
	349. faslın yekûnu	30600
	Birnci kısmın yekunu	40388
	İkinci kısım-Mülhakat	
350	Maaşat	
1	Memurin	13725
2	Müstahdemini müteferrika	2250
	350. faslın yekûnu	15975
351	Masarif	
1	Mefruşat	1000
2	Temvir ve teshin	500
3	Müteferrika	500
	351. faslın yekûnu	2000
	İkinci kısmın yekûnu	17975
	Üçüncü kısım	
352	Mübadele, imar ve iskân masarifi umumiyesi	6000000
353	Tahsisatı fevkladei şehriye	36720
	Üçüncü kısmın yekûnu	6036720
	Yekûnu umumi	6095083

Her iskân bölgesinde bir Muhasibi Mesul bulunacak. Vekâletin bölge müdürlüklerine göndereceği havalenâmelere dayanarak masraf ödenmesini yapacaklar. Maliye Vekâleti mal sandıklara emir vererek gereken miktarın sağlanması gerçekleşecek.

Mubadele imâr ve iskân Vekâleti ile Muhasibi Mesulleklerin lağvı bu örgüte ait hesapların tamamen tasfiye edilmemesi bazı harcamaların meçhul kalmasına yol açmıştır".(40)

53 sayılı kararnameyle 29 Kasım 1923 günü iskan ve imâr komisyonları, bütün vilâyet ve kaza merkezlerinde vali ve kaymakamların başkanlığında olmak üzere kurulur. İskân müfettişlerinden başka gerektiğinde mülkiye, maliye ve sıhhiye müfettişleri de komisyonların çalışmalarını denetleyebilmektedir. (41)

Kararname ile yürürlükten kaldırılan mevzuat şudur:

1. 30 Nisan 1329 iskan-ı Muhacirin Nizamnameleri.
2. 5 Haziran 1337 Muhacir ve Mültecilerin tarzı idâre ve sevkleri hakkında nizamname.
3. 17 Temmuz 1339 tarihli kararname uyarınca kurulmuş bütün komisyonlar.

Yeni ihtiyaçlara uyarlanan 29 Kasım 1923 tarihli talimatnameye göre:

40. İskân Tarihçesi, İstanbul; Hamit Matbaası, 1932, s. 26-27.

41. Düştur, 3. Tertip, cilt 5, s. 444-446.

1. Bütün vilâyet ve kazalarda birer iskân ve imâr komisyonu kurulacak.

2. Bu komisyonlar vali ve kaymakamların başkanlığında mülki memurlardan oluşacak (5 kişilik). İmâr ve İskân Vekâleti'nin müdüriyetinin olduğu yerlerde birer üye bu müdürlükten olacak.

3. Yazışmaları tahrirat katipleri yapar. İşin çok olduğu yerlerde vekâlet ücretli katip tayin eder.

4. Kaza komisyonları - Vilayet komisyonlarına - Vilayet komisyonları da Mübadele ve İskan Vekaleti'ne bağlıdır.

5. Mübadele İmar ve İskan Vekaleti müfettişleri yanı sıra Maliye, Mülkiye, Sıhhiye müfettişleri de yetkilidir.

29 Kasım 1923 günlü kararname 20 Ocak 1925 günlü kararname ile yürürlükten kaldırılır. Bu tarihe kadar konu ile ilgili bütün çalışmalar bu komisyonlar tarafından gerçekleştirilir.

1924 yılında Bakanlık etkin bir kontrol mekanizması kurar; görevlileri ve yaptıklarını kontrol altına alır. (42) Raporlarını doğruca Vekâlete verecek olan İmâr ve İskân müfettişlerinin çalışma alanları ilgili talimatnamenin 4. maddesinde şöyle belirtilmiştir: "Müfettişler muhacirinin ahvali sıhhiye ve iâşe ve beytutetleriyle sevk ve iskanlarını ve vaziyeti umumiyelerini ve bu babta ita edilen tahsisatın sureti sarf ve istimalini ve Vekalete merbut alelumun memurin ve

42. Mübâdele İmar ve İskan Vekaleti müfettişlerinin vazife selâhiyeti hakkındaki talimatnamenin meriyete konulmasına dair kararname, 13 Kanunusani 1340 No:183, Düstur 3.Tertip, cilt 5, s. 561-565.

müsdahdeminin muamelatı umumiye ve hesabiyelerini ve Vekalet müdevver menkul ve gayrı menkul emval, emlak ve arazii metrukenin vaziyet ve sureti idarelerinin ve Vekâlet emrindeki müessese ve komisyonların vezaif ve muamelatını, nakliyat ve sevkiyat ve iskan hususatını ve imalat ve inşaat ve saireye müteallik levazım ve mevaddı muhtelifeyi ve demirbaş eşyalarını müzayede, münakasa ve satış ve mübayaa mesailini ve memurinin ahval ve derecesi mesailerini ve merkezden verilen bilcümle evamir ve talimatın kavanin ve nizamatin hüsnü tatbik edilip edilmediğini, velhasıl Vekâletin vezaifi umumiyesiyle alakadar kâffeı hidematın hüznü ifa olunup olunmadığını teftiş ve tahkik edeceklerdir."

Buna göre müfettişler Vekâletin genel görevleri ile ilgili bütün hizmetlerin uygun bir şekilde yapılıp yapılmadığını kontrol edeceklerdir. Muhacirinin sıhhati, iaşesi, yerleşme bölgelerine sevki iskanı ve genel durumları, ayrılan ödenğin nasıl harcadığı; Vekaletle bağlı memur ve hizmetlilerin bütün çalışmaları; Vekaletle devredilmiş olan menkul ve gayrı menkul malların emlak ve terkedilmiş arazinin durumları ve idare edilişleri; Vekalet emrindeki bütün kuruluş ve komisyonların görev ve çalışmaları; nakliyat, sevkiyat ve iskan işleri; imalat, inşaat ve diğer çeşitli ihtiyaç maddeleri; demirbaş eşyaları; müzayede, münatasa, satış ve mübayaa işleri, memurların durumları ve çalışma saatleri; merkezden verilen emir ve çıkarılan yasalara uyulup uyulmadığı gibi çeşitli ve geniş bir etkinlik alanı oluşturmuştur.

1924 senesinde ise, Mübâdele İskân ve İmâr Vekâleti ilga edilerek hukuk ve görevleri Dahiliye Vekâleti'ne devrolunmuştur. Bakanlığın görevleri, bundan böyle

Dahiliye Vekâleti'ne bağlı olan İskan Müdüriyeti Umumiyesi tarafından yürütülür. (43)

Nüfus, iskân ve muhacir işleri birbiriyle iç içe götürülür. Türkiye Cumhuriyeti'nin nüfus politikası biçimlenirken göç olayına soğuk bakması düşünülemez. Nüfus politikası göçmeyi o da iskânı beraberinde getirmektedir. Ancak zaman içinde olay, politika ve sosyal yardım olmak üzere iki kısımda gelişir. 1935'lere gelindiğinde İçişleri Bakanı Şükrü Kaya, muhacir işlerinin ikiye ayrıldığını bildirir. Birinci kısım politika kısmıdır. Dahiliye Vekâleti'nin görev alanı içindedir. Toplu mülteciler esas sorun olduğundan politika esastır. İkinci kısım ise muaveneti içtimaiye kısmıdır. Sıhhiye Vekâleti'nin görev alanı içine girer. Nakil, iskân, iâşe konuları ile tek tek göçenlerin sorunları bu kısımda çözümlenir. (44)

İçişleri Bakanı'nın verdiği bilgiye göre; 1923 yılından 1935 yılına kadar 600.000 muhacir giriş yapar. Bunların 400.000'i mübadele ile diğerleri ise kendi istekleriyle gelmiştir.

Bakanlığın kaldırılarak, işlerin Dahiliye Vekaleti'ne devredilmesinden sonra, teftiş konusu tekrar ele alınır. Merkezin sıkı kontrolü olmaksızın hiç bir şey gerçekleştirilememektedir. Devamlı suiistimal, görevi ihmal, beceriksizlik, haksızlık vb. şikayetler; merkezin

43. Mübâdele İmâr ve İskân Vekâleti'nin lagvile vazifesinin Dahiliye Vekâleti'ne devri hakkında kanun, II Kanunuevvel 1340, Kanun No: 529, Düstur, 3.Tertip, cilt 6, s. 37.

44. İç İşleri Bakanı Şükrü Kaya, Türkiye'nin iskân siyasetinin umumi hatları hakkında kamutaya izahat verdi. Ayın Tarihi, sayı 24, II.Tesrin 1935, s. 29-31.

daha da güçlü olması ihtiyacını doğurmaktadır. İskan Teftiş Heyeti de bu gereksinimin bir sonucudur.

Dahiliye Vekaleti'ne bağlı İskan Teftiş Heyeti, yine aynı bakanlığın bünyesinde bulunan İskan Müdüriyeti Umumiyesi'nin idaresinde bulunmak üzere üç sınıfta on müfettiş olmak üzere kurulur. (45)

İskan müfettişleri resmi törenlerde, buldukları yerin en büyük mülkiye memurundan sonra yer alırlar. Müfettişlere, 8 Kasım 1923 tarihli kanunun 2. maddesi uyarınca jandarma ve polis de dahil olmak üzere bütün mülki ve askeri personel yardım ve kolaylık göstermek zorundadır.

Bu talimatname çerçevesinde İskan müfettişlerinin görevleri şunlardır::

Yerleşmemiş olan mübâdil ve gayri mübâdil muhacirinin; aşiretler, kabileler ve grupların kabul, sevk, iskân, iâşe işleri ve sağlıkları.

Mesken ve arazi ile tohumluk, ziraat aletleri ve çift hayvanlarının dağıtımı.

Mübâdeleye tâbi muhacirlere emlak dağıtımı, inşaat tamiri işleri ve bunlarla ilgili çeşitli alet ve malzeme.

45. İskân Heyeti, teftişiyesinin teşkilat ve selahiyeti hakkındaki talimatnamenin kabulüne dair kararname. 5 Nisan 1341, Kararname No:1760. Düstur, 3.Tertip, cilt 6, s. 195-202.

Talimatnamede: I.sınıf müfettişlere altı bin, ikinci sınıf müfettişlere beş bin, üçüncü sınıf müfettişlere dört bin kuruş maaş bağlandığı belirtilmektedir.

Demirbaş eşyanın saptandığı defterlerin, değişen memurlar arasında muntazaman devredilmesi.

Ayrılan ödeneğin uygun harcanışı.

Emlâk, emvâl ve terkedilmiş arazinin durum ve idareleri.

İskan memurları ve hizmetlilerin; kuruluşlarla komisyonların durumları, çalışma saatleri ve hesapları.

Bütün kanunların, nizamların, emir ve talimatların uygulanıp uygulanmadığı,

Mübadillerin iskan edildikleri bölgelerde müstahsil olup olmadıkları.

Böylesine kapsamlı bir çalışma alanı olan müfettişlerin de görevlerini aksatmamaları ve aksi durumların olabileceği düşünülerek, onlara da ceza şekilleri belirlenir. Belirlenen ceza Genel Müdürün önerisiyle Dahiliye Vekâletince "tevbih, siciline işaret, terfiin tehiri ve azil" olarak uygulanır.

Dış ve İç Göçlerde Sevkiyat

İç ve dış göçler nedeniyle insanların yurt tutup oturacakları yerlere gitmeleri devlet yardımı gerektirmektedir. Mübâdil, muhacir, mülteci olarak ülke dışından içeriye yönelik toplu veya tek göçlerde göçün başlangıcı ani olur, savaş hali henüz bittiğinden gerekli hazırlıkların yapılması için yeterli zaman yoktur. Bu nedenle özellikle başlangıçta bir çok sıkıntılar çekilir. Bu dönemin üç sözcüğünde "sevkiyat", "iaşe", "iskân" toplanan sorunlar istekli ve ciddi çalışmalarla çözüme götürülür.

Öte yandan daha çok istilâların neden olduğu iç göçler de aynı sorunlarla çözüm beklemektedir. "İstilâzede", "harikzede" olarak göçmen durumuna girmiş olanlar yanı sıra, "sürgün" dolayısıyla yerinden olmuş ve tekrar eski yerine göçme zorunda kalanların hepsi genellikle "Vilâyatı Şarkıye Muhacirleri" deyişi ile ifade edilmektedir.

Sert iklim koşulları, vasıtasızlık, yiyecek yokluğu, bazen de hastalıklar yollarda yenilmesi gereken güçlüklerdir. Oturacak ev; çiftçiler için tarla, tohumluk ve ziraat aletleri; sanatkârlar için sermaye ve alet vb. gereksinimler devlet bütçesine büyük yük getirir.

Dış Göç ve Sorunlar

Mübâdele imâr ve iskân Vekâleti tarafından oluşturulan talimatname sağlık, sevk ve barındırma, iskan bölümlerinden meydana gelmektedir. (46)

Talimatnamenin bölümlerinde ana hatlarıyla işlenen sorunlar şunlardır:

Birinci Bölüm: Muhtelit Mübâdele Komisyonu'nun vermiş olduğu hüviyet varâkaları tetkik edilir. Anarşist, cani, casus olanların ve savaş sırasında Yunanlılarla işbirliği yapıp sonra da Yunanistan'a firar etmiş olanların "ırkan ve hissên" Türkiye'ye yerleşmelerine (Türkiye'yi vatan tutmalarına) imkan görülmeyenler iade edileceklerdir.

46. Muhacirlerin kabul, iâşe ve sevk ve iskânları hakkında 9 Kanunevvel 1339 tarihli talimatname. İskan Tarihçesi, İstanbul; Hamit Matbaası, 1932, s. 21-22.

Bu araştırmada kabul edilecek olanlar sanat, meslek ve geldikleri coğrafi bölgelere göre, Vekaletçe saptanan iskan bölgelerine dağıtılıp, iskân edileceklerdir. Hastalar bakım altına alınıp, muhtaçlar iaşe olunacak hükümleri bulunmaktadır.

2. Bölüm: ihraç iskelelerinden, iskân bölgelerine sevkleri, konak noktalarında ahali hanelerine misafir olarak dağıtılmaları... vb. "Sevk" ve "ibâte" (gece yatma) hükümleri yer almaktadır.

3.Bölüm: Muhacirlerin kasaba ve köylerdeki metruk binalara derhal yerleştirilmesi gerektiğinden, tamire muhtaç olanların derhal onarılması, kirada olanların boşaltılması... Boş binaların ise korunması için bekçi tutulması ön görölmektedir.

Daha önce 1917 (1333) tarihli talimatnameye göre, muhacire verilen emlak, arazi, bağ, bahçe, zeytinlik dağıtımına devam edilir. Ayrıca muhacirin geçimini temin için tohumluk, çift hayvanı, ziraat aleti, ihtiyaçlarından, Vekaletin bilgi edinmesi için, görevliler uyarılır.

Mübadele İmar ve İskân Vekili Necati Bey, Aralık 1923'ten itibaren bakanlığın çalışmalarını hakkında aylık beyanatlar verir. Bu beyanatlarda resmi ağızla mübadele ile gelenlere "kardeşlerimiz" denilmektedir. Halkın göçmenlere ilgi gösterip yardım etmekte olduğu belirtilirken Mübadele İmar ve İskan işinin ülkenin en önemli işi olduğu savunulmaktadır. (47)

Mübâdillerin saptanıp vasıtalara bindirilmesi mübâdelenin başlangıç noktasıdır. Mübâdiller, görevlendirilmiş heyet üyeleri tarafından belirlenir. Bu iş için başlangıçta beşer kişilik görevli üç heyet Selânik, Kavala ve Girit'e gönderilir. Sevkiyat deniz ve kara yoluyla (Karadan Dedeâğaç, Kaleli, Burgaz yolu) gerçekleştirilir. Kara yolunda şimendifer kullanılır. Vekil Necati Bey bu görevi yapan vapurların "millî vapurlarımız", "kendi vapurlarımız", "Türk bayrağı taşıyan vapurlarımız" olduklarını ifade eder. (48) Bu vapurlarda çocuklardan, Hilâliahmer ve Vekâlet üyelerinden ücret alınmaz.

Mübâdele imâr ve iskân Vekâleti, mübâdele ile ilgili olmak üzere etkinlikleri aylık olarak basına bildirir. Bu beyanatlar sevkiyat, işe-yardımlı, sağlık, iskan sorunlarına ışık tutmaktadır. (49)

Vekaletin Aralık 1923 icraatında açıklanan göç tablosuna göre, bu ayda 28,647 muhacir çeşitli yerlere nakledilmiştir: İzmir'e 1018, İstanbul'a 3060, Trakya'ya 9180, Hüdavendigâr'a 7128, Karesi'ye 3570, Kayseri'ye 958, Niğde'ye 727 kişi.

Bu yekundan başka 345 kişi misafirhanede bulunmaktadır. 3833 kişi de akrabalarının yanında yerleşmiştir. Bir sonraki ayın ilk haftasında (Ocak 1924) 20.800 kişinin Girit, Selânik ve Kavala iskelelerinden gelmesi planlanmıştır.

48. Ayın Tarihi, cilt 13, 1340, s. 77-83'te bu vapurların isimleri verilir: Ümit, Akdeniz, Giresun, Antalya, Sakarya, Ankara, Rize, Sulh, Türkiye, Sirat, Arslan, Teşvikiye.

49. Ayın Tarihi, cilt 2, No: 4, 1339-1340, s. 109-24; 247-251; cilt 4, 1340, s. 81-82; cilt 13, 1340, s. 77-83.

Aralık 1923'te mübadil olarak Rum ahaliden 4700 kişi Yunanistan' a sevk edilmiştir. Bir kısım da Mersin ve İzmir'de sevke hazır hale getirilmiştir.

Vekaletin Ocak 1924 icraatında mübadeleye tabi 29.096 kişi mübadeleye gayri tabi 768 kişi olmak üzere toplam 29.963 kişi Akdeniz, Ankara, Giresun vb. Türk vapurları ve demiryoluyla naklolundukları açıklanmıştır: iskan bölgeleri şöyle belirlenir: Samsun'a 1088, Trakya'ya 6619, Karesi'ye 1952, İzmir'e 8363, Bursa'ya 5487, İstanbul'a 2245, İzmit'e 2321, Konya'ya 2439, Sivas'a 343, Kastamonu'ya 126 kişi. Mayıs'a kadar Selanik'ten fakir ve muhtaç 64.000 kişinin nakline karar verilmiştir.

Mübadeleye gayri tabi meskensiz Rumeli ve Vilayati Şarkıya mültecileriyle diğer yörelerden iltica etmiş olan 2069 kişi iskan edilir.

İmar Vekili Celal Bey verdiği aylık raporlarda öncelikle halkın mübadillere, gösterdiği yakın ilgi bildirilmektedir. 1924 Şubat ayı faaliyetlerinden öğrenilen bilgiye göre:

Kavala, Selanik, Girit iskelelerinden 16.737 kişi; karadan demiryoluyla Dedeağaç, Kaleli, Burgaz yoluyla 3236 kişi toplam 19.973 kişi nakledilmiştir. Bunlardan: Samsun'a 1501, Trakya'ya 3236, Kayseri'ye 654, İzmir'e 5427, İstanbul'a 1022, İzmit'e 12.540, Antalya'ya 1574, Adana'ya 3305 kişi olarak iskan için sevk edilmiştir.

Trenle Drama'dan sevk edilen "muhacir kardeşlerimiz" Uzunköprü, Edirne, Keşan, Kavak gelişiyse sevk edilerek iskan edilmiştir. Beraberlerinde 9456 büyük baş hayvan, 33.272 koyun keçi getirmişlerdir.

Bu ay mübadeleye tabi olmayan muhacirler, sınırların ötesinde kalan yerlerden gelen mülteciler, savaş tahribatına uğrayanlar 428 hanede 1615 kişi olarak iskan yapılıır. 11 mülteci Ankara'dan mahalli iskanlara sevk edilir.

Selanik ve Kavala iskelelerinden vapurla ve demiryoluyla Nisan 1924'te gelenler 56.979 insan, 6267 büyük baş hayvan, 6944 küçük baş hayvan, 26 arabadır. Bunlardan 15.164 kişi Samsun'a, 2853 kişi Trakya'ya, 2606 kişi Karesi'ye, 11.470 kişi İzmir'e, 2689 kişi Bursa'ya, 7122 kişi İstanbul'a, 11.199 kişi İzmit'e, 3936 kişi Adana'ya iskan için sevk edilmişlerdir. 1009 kişi, 219 hanede muhacir, mülteci ve istilâzede iskan edilir.

Mayıs 1924'te Selanik, Kavala, Girit'ten vapur yoluyla 66.326 insan, 271 büyük baş hayvan, 15.296 küçük baş hayvan; Şimendiferle 5272 insan, 592 büyük baş hayvan, 7778 küçük baş hayvan nakledilir. Gelenlerin iskan bölgeleri şöyledir: Samsun'a 11267, Trakya'ya 1219, Karasi'ye 4024, İzmir'e 19.094, Bursa'ya 6555, İstanbul'a 11.267, İzmit'e 4266, Konya'ya 1113, Adana'ya 10.062, Sivas'a 274, Kastamonu'ya 144 kişi.

Mübadeleye gayri tabi muhacirlerden 317, Vihayatı Şarkıye mültecilerinden 228, ecnebi ülkelerden 120, Cenup mültecilerinden 8, hürriyetsiz dünyadan 48 kişi toplam 721 kişi iskan edilir.

Temmuz 1924'te Selanik, Preveze, Kavala iskelelerinden 28.850 insan, 15 büyük baş hayvan, 232 küçük baş hayvan; Şimendiferle 148 insan, 120 büyük baş hayvan, 2750 küçük baş hayvan nakledilir.

Gelenler Samsun'a 435, Trakya'ya 4846, Karesi'ye 2148, İzmir'e 3483, Bursa'ya 462, İstanbul'a 2168, Konya'ya 9963, Adana'ya 1258, Kastamonu'ya 155 kişi olarak iskan edilir.

Ayrıca, mübadeleye tabi olmayan Rumelili muhacirlerden 418, Vilayati Şarkıya mültecilerinden memaliki ecnebiyeden ilticaen gelenlerden 539, istilazedegandan 47, cenup mültecilerinden 6372 kişi çeşitli bölgelerde iskan edilir. Vilayati Şarkıya mültecilerinden İstanbul'dan Trabzon'a 384, Trabzon'dan Erzurum' a 181 toplam 555 kişi sevk ve iade edilir.

Ağustos 1924'te Yunanistan'dan deniz yoluyla 23.757 insan, 68 büyük baş hayvan, 112 küçük baş hayvan; karadan Trakya'ya 17 büyük baş hayvan, 148 küçük baş hayvan, 5 araba nakledilir. 23.757 kişi iskan edilir.

Yabancı ülkelerden kendi vasıtalarıyla 535 kişi göç eder. Bunlardan 215'i iskan edilir. Rumeli muhacirlerinden 936 kişinin iskanı yapılır.

Vilayati Şarkıye mültecilerinden 3623 kişi yerlerine iade edilir. Bunlardan 7 kişi iskan edilir. İstilâzedegandan 33 kişinin iskanları yapılır.

Eylül 1924'te Yunanistan'dan deniz yoluyla 11.618 insan, 135 büyük baş hayvan, 152 küçük baş hayvan, 1 araba nakledilir. Bunlardan Trakya'ya 5.259, Karesi'ye 738, İzmir'e 866, Bursa'ya 1.131, İstanbul'a 503, İzmit'e 1.554, Antalya'ya 929, Konya'ya 593 kişi iskan edilir.

288 muhacir, 141 mülteci toplam 429 kişi Bursa, Edirne, Kayseri, Tekfur Dağı, Ertuğrul, Tokat, İzmir, Samsun, Ankara, Kocaeli, Adana, Karasi, Elaziz, Çatalca,

vilayetlerinde iskan edilir. Bu ay kendi vasıtalarıyla 349 kişi gelir. Vilayati Şarkiye mültecilerinden 3.588'i yerlerine iade edilir.

İç Göçler ve Sorunlar

"Vilayati Şarkiye Muhacirleri" adı verilen, savaşlar nedeniyle evleri, tarlaları savaş alanlarında kalmış veya yine savaşların yol açtığı başka nedenlerle harap olmuş on binlerce insan, ülkenin çeşitli yörelerine dağılmış bulunmaktadır. Bu göçmenlerin kendi yaşamlarındaki olumsuzluklar, gittikleri yerlere de yansır.

Sıcak olarak savaşın içinde bulunan bölgelerin daha çok etkilendiği ve insanların diğer bölgelere, yani sıcak savaştan uzak kalabilmiş iç yörelere göçmesi yeni olumsuzluklar yaratır. Gerek savaşın genel etkileri, gerekse göçler yüzünden iç bölgeler de ekonomik ve sosyal dengesizlikler yaşar. Kıt kaynakları kendine yetmezken, göçmenlerle paylaşma zorunluğu doğar. Göçmenler üretmeden tüketen durumdadırlar. Barınma ve beslenme en büyük sorundur.

Öte yandan savaş sonrası, terkedilen yerlere dönme gereksinimi ortaya çıkar. Bu toprakların boş bırakılması düşünülemez. İç bölgelere gidenler ise zaten oralarda yerleşememişlerdir. Bu durumda geriye doğru göç başlar.

Geriye dönüşün sağlanması bir çok zorluğun aşılmasına bağlıdır. Öncelikle vasıta sorunu çözüm bekler. Demiryolunun ulaşabildiği yere kadar trenden ücretsiz taşıma şeklinde yararlanılır. Ancak demiryollarının ulaşamadığı yerler daha çoktur. Doğu Anadolu'nun yazı çok kısa olduğundan göçmenler bir vilayetten ötekine ulaşmadan kar ve soğuğa yakalanmaktadırlar. Uzun

bekleyişler, hem insanları hem de devleti maddi, manevî kayıplara uğratar. Sistemli ve süratli çözüm gereksiniminde herkes aynı görüştedir. Hükümet ve TBMM sorunu üstlenir. 1921 Dahiliye Vekaleti bütçesine bağlı olarak, Aşair ve Muhacirin Müdüriyeti Umumiyesi bütçe görüşmelerinde sorun ilk olarak ciddi boyutlarda ele alınır. (50)

Erzurum Mebusu Salih Efendi, Vilâyeti Şarkıye ahalisinden 50 bin kişinin altı yıldır ortalıkta sefil ve perişan dolaştığını; Muhacirin Müdüriyeti'nde bu 50 bin kişinin 20 bininin öldüğünün kayıtlı olduğunu bildirerek "Bir sene evvelisi İstanbul Hükümeti, sizi memleketinize göndereceğiz, diye Eskişehir vesaireden onları derleyip toplayıp İstanbul'a götürdü. Güz aylarında onların kısmı azamı köprü başlarında, Yenicami avlusunda, Sirkeci istasyonunda, cami kapılarında rezil bir vaziyette süründüler ve öldüler... Bu inkılâbı mütaakip Büyük Millet Meclisi Hükümeti bu gibi fukarayı ahaliye atıfet bahşetmek için o da teşebüssatta bulundu. Fakat hal ve zaman müsait olmadığı için o da vadini tamamiyle ifa edemedi " der. (51)

Bu açıklamaya göre TBMM görevi üstlenmiştir. Göçenler daha çok Erzurum, Erzincan, Oltu, Trabzon'dan Kırşehir, Ankara, Konya, Eskişehir, Kayseri, Adana, Amasya'ya gitmişlerdir. Ancak bu insanların çoğu hastalık ve sefaletten ölür.

50. 28.2.1337, İctima: 159, Celse: 1-2, TBMM Zabıt Ceridesi, devre 1, cilt 8, s. 506-538.

51. A.g.z.c., s. 506-507.

Muhacirine 60 para yevmiye dağıtılmaktayken Diyarbakır'da ekmeğin okkası bin yüz on iki buçuk kuruştur.

Salih Efendi'nin kendi konuşmasından öğrendiğimize göre Maliye Vekili Ferit Bey'den 20 bin lira alarak Konya'dakileri sevk etmek ister. Önce iki bin kişi olacağı sanılan göçmen sayısı iş başlayınca on bini aşar. Bunların ancak 6.700'ü Kayseri yoluyla Sivas'a sevk edilir. Kış bastıracağı için oradan memleketlerine ulaşamazlar. 5 bini Sivas'ta geri kalanı Ankara çevresinde sevk yatlarını beklerler. 1921 bütçesi ile Nisan ayından itibaren bunların gönderilmeleri teklif edilir. (52)

52. 28.2.1337, İçtima 159, Celse 2, TBMM Zabıt Ceridesi, devre 1, cilt 8, s. 537-538. Muhacirin Müdiriyeti Umumiyesi bütçesi:

Fasıl	M.	Nevi Muhassasat	Heyeti Umumiyece kabul olunan
180		İskân masarifi umumiyesi	
	1	Alâtı ziraiye masarifi	0
	2	Tevzi olunacak hayvanat esmanı	200
	3	Tohumluk esmanı	118050
	4	İskân masarifi	16820
	5	İskânı muhacirin için vâki olacak istimplâk masarifi	0
	6	Erbabı sanattan olanlara verilecek sermaye	0
	7	İaşe masarifi	431326
	8	Sevkiyat masarifi	150475
	9	Tedavi ve mualece masarifi	14275
	10	Teçhiz ve tekfin masarifi	4492.5
	11	Han, otel ve saire icarı	4500
	12	Muhacirin misafirhaneleriyle sevkiyat daireleri ve iaşe merakizi inşaat ve tamirâtı	1414.5
	13	Muhacirin ve mülteciler için istihdam olunacak memurin ve müstahdeminin müteferrika ücuratı	7084
	14	Muhacirin ve mülteciler için kûşat olunan darülmesaiilerle öksüz yurtları ve müessesatı saire masarifi	49284
		Fasılın yekûnu	797922

Beyazıt Mebusu Süleyman Sudi Bey, göçmenler hakkında Heyeti Vekile Reisi ile Maliye ve Sıhhiye ve Muaveneti içtimaiye Vekillerine soru önergesi verir. Beyazıt livasının iki yüz binden fazla olan nüfusu yirmi beş bin kalmıştır. Meskensiz şurada burada perişan bir vaziyette yaşayan bu insanların ilkbaharda memleketlerine iadeleri Heyeti Vekile'ce alınan karara göre tebliğ edilmiştir. İşlerini tasfiye eden halk nakledilmeyi beklemektedir. Henüz nakil vasıtası, nakliye masrafı gibi ihtiyaçlar sağlanmamıştır.

Altı yıldır Şark Vilâyetlerinde toprak boştur. Göçmenlerin bir an evvel memleketlerine gönderilmeleri "nüfus" ve "iktisat" açısından büyük yarar sağlayacaktır.

Aynı içtimada Erzurum Mebusu Durak Bey onların sosyal yönü üzerinde durur: "Bu zavallıların çocukları var, bunların da terbiye edecekleri adamları var. Bu çocuklar altı seneden beri ne terbiye, ne mektep ne de medrese gördü. Sokaklarda belki ahlâksız büyüyorlar. Rica ederim, bunlar da kendi ciğerparelerimizdir. Ve ileride memleketin içtimaiyatında büyük hizmetler ederler. Her şeyi gözümüzün önüne alalım, bunları bir an evvel memleketlerine gönderelim. Zira bunların sefaletleri pek elim bir dereceye girmiştir." (53)

107 000 göçmen Haziran sonuna kadar memleketlerine gitmeyi beklemektedir. Sıhhiye Vekili Doktor Refik, Muhacirin idâresi'nin, Dahiliye Vekâleti'nden ayrılarak Sıhhiye Vekâleti'ne bağlanması ve Muhacirin Müdüriyeti'nin lağvı dolayısıyla Heyeti Umumiye kararlarının uzun zaman alacağı düşünülerek Muvazenei

Maliye Encümeni'nce verilen bir karar ile Refik Bey'e havale edilmiştir. (54) Bu amaçla bir nizamname hazırlanır.(55) Bu nizamname ile göçmenlerin idareleri, buldukları yerlerde sıhhiye müdürlerine, merkez tabibine, hükümet tabibine verilir. Lağvedilen Muhacirin idareleri'nde yalnız birer katip bırakılır.

Nizamnamenin açıkça belirttiği iâşe, sevk, sağlık konuları şu hükümleri kapsamaktadır: (56)

Herhangi bir şekilde maaşı olmayan her muhacir veya mülteci, başvurma tarihinden itibaren iâşe talep edebilir. Aile fertlerinden her on yaşından büyük olana yarım kilo ve on yaşından küçük olanlara da (dörtte bir) çeyrek kilo ekme bedeli yerel rayice göre verilir. Bu yevmiye üç ay devam eder.

Üç aydan fazla gurbet ve ilticası devam edenler komisyonlarca saptanarak yardıma muhtaç olanlardan yetim ve kimsesizlere, işsiz kadınlara, raporla olan malüllere iâşe verilmesine devam olunur. Muhacir ve mültecilerden durumu iyi olanların, kendilerine teklif edilen işi kabul etmeyenlerin veya kendiliklerinden iş bulanların iâşe ücretleri hemen kesilir.

Memleketlerine dönüş isteğinde bulunan Vilâyatı Şarkiye ve "Müstahlisa" istilâdan kurtulan göçmenlerden kudreti ve vasıtaları olanlar serbesttirler. Yalnız hayvanı ve

54. Muhacirin Müdüriyeti 1.6.1337'de lağvedildi.

55. A.g.z.c., s. 423. Muhacirin yevmiyesi 3 kuruştan 5-6 kuruşa çıkarılır.

56. Düştur, 3.Tertip, cilt 1-4, s. 74-77 "Muhacir ve mültecilerin tarzı idare ve sevkleri hakkında nizamname" 3 Haziran 1337, No: 929.

arabası olanlara yol boyunca adam başına günde 5 kuruş iâşe masrafı verilir. Vasıtaları olmayan muhtaçlara, hükümet tarafından vasıta sağlanır. Harcırahı alıp da hareket etmeyenler zorla sevk edilir veya verilen harcırah geri alınır.

iâşe bedeli alan her muhacir ve mültecinin doktor reçetesi ile alacağı ilaç bedelleri ve tedavi ücretleri "muhacirin tahsisatı"ndan ödenir. Sağlık memurları her ay iâşe olunan, sevkedilen, iskan bölgesine varan ve vefat eden göçmenlerin adetlerini ve sarfiyat miktarını Vekaletle bildireceklerdir.

Muhacir ve mültecilerin yoklaması, istihkaklarının dağıtımı, darüleytamların kontrolü, sevkiyatın düzeni, masrafların incelenip onaylanması komisyonlara aittir.

TBMM'nin çalışmalarının, Hükümetin aldığı önlemlerin halka ulaşabilmesi memurların bilgi, beceri ve gayretine bağlıdır. Hükümet çalışma saatlerini saptar. (57) Memurların halka hizmet vermesi, onlara yardımcı olması, halk ile hükümet arasında bilgi aktarımını sağlıklı bir şekilde yapması için zaman zaman uyarılar yapılır.

Memurlar, komisyonlar ve tüm sorumlu görevliler göç hareketini, ülke yararına olarak çözümlene yolunda uğraş içindedir. Bütün ülke, sanki hareket halindedir. Zaman ilerlemekte olduğu halde, yapılanlar yetersiz kalmaktadır. 1923'e gelindiğinde dış göçler (mübâdil ve

57. Memurinin devam saatleri hakkında nizamname," 5 Haziran 1337, No:930 Düstur, 3.Tertip, cilt 1-4, s. 78.

Bu nizamnameye göre memurların çalışma saatleri: 9-12.00, 14.00- 18.00 arasında olacaktır.

mülteciler) devreye girer. Göç olayı iki yönlü çalışma gerektirir.

Havali-i Şarkıye muhacirlerinin memleketlerine sevk ve iadeleri ve harp dolayısıyla harabolmuş meskenlerinin inşası için Sıhhiye ve Maliye Vekâletleri'nin 1922 yılı bütçelerine tahsisat ilâvesine dair kanun lâyihası verilir. (58)

Doğu Anadolu'da Rus istilâsına uğramış bölgelerin halkı söz konusudur. Gerekçede Umumî Seferberlik'te Rus ordusunun istilâsından başka, Kafkasyalı Ermeniler'in saldırısı dolayısıyla bölge ve insanların uğradıkları hasarın onarımı için yapılacak yardımın, ülkenin ekonomik durumu açısından zorlayıcı, fakat mutlaka yapılması gerekmekte olduğu kaydedilir.

Sonradan değişen yardım miktarı kanun teklifinde şöyledir: Sıhhiye ve Muaveneti İçtimaiye Vekâleti'ne sevk masrafı olarak 150 bin lira; Maliye Vekâleti'ne mesken tamiri için 500 bin lira.

Maliye Encümeni, teklifin esasına itiraz etmez. Ancak, bu yardımın, ülkenin aynı durumda olan bütün bölgelerine yayılmasını ve onarım miktarının 1 milyon liraya çıkarılmasını önerir.

Kars Mebusu Cavit Bey, en çok tahrip olan bölgenin Vilâyatı Şarkıye olduğunu iddia ederek; iki taraf orduları tarafından yakacak, siper, istihkâm vb. amaçlarla binaların tahrip edildiğini, özellikle Erzurum, Pasinler Ovası, Erzincan, Beyazıd, Muş, Van, Bitlis hatta

Trabzon'a kadar olan yerlerin bu şekilde zarar gördüğünü açıklar.

Aydın Mebusu Esad Efendi, aynı durumun Aydın, Manisa, Alaşehir, Eşme ve emsali kasaba ve karyelerde de olduğunu, dolayısıyla o tarafın ahalisinin de göz önünde bulundurulması gerektiğini savunur. Ayrıca bu bölge halkının müstahsil olduğunu, bunun için buraya para vermenin, kendi tarlasına tohum ekmek anlamına geldiğini vurgular.

Aydın Mebusu Dr. Mazhar Bey, Türkiye'de en müthiş olan derdin bayındırlık olduğunu; Umumi Harpten sonra, Hükümetin, Vilâyatı Şarkıya'nın imarı için bir kaç milyon tahsisat düşündüğü halde bunu bir türlü gerçekleştiremediğini, oysa altı ay kışı olan bu bölgede insanların korunacağı bina bulunmadığını belirtir.

Erzurum Vilâyeti İdare Meclisi'nin imar için 45 milyon lira ihtiyaç hesap ettiğini açıklayan Erzurum Mebusu Durak Bey, imar işinin bir kaç milyon ile hallolunamayacağını savunur.

Yakınmalara göre "düşman işgalindeki 3-4 sene dışında 7 yıldır muhaceret yaşayan bölge insanları çalışmıyor, orduya giremiyor, hizmet edemiyor... Vatandaşlıkla alakası kalmamış, fakat zavallıdırlar". Durak Bey: "Bunlar için ne kadar fedakârlık eder ve bir an evvel onları memleketlerine gönderirsek memleket o nispette kuvvei maddiye ve maneviyesinden istifade eder." (59) der; muhacirlerden bir kısmının da İzmir, Bursa gibi yerlerde yerleşmek istediklerini ifade eder. Ancak

memleketleri "istihlas olunan", kurtulan herkes yerine gönderilmelidir. "Orasını boş mu bırakacağız" denir. Gitmeyenleri Hükümet zorla göndermeli görüşü çoğunluk tarafından doğru kabul edilirken Kayseri Mebusu Ahmet Hilmi Bey "Hürriyeti Şahsiye Kanunu var" çıkışını yapar.

Ahmet Hilmi Bey'in bu çıkışı Erzurum Mebusu Durak Bey tarafından cevaplandırılır: "Kanun bu milletin ruhundan doğar... Memleketi yaşatmayacak olan bir kanunun yeri yoktur. Memleketi yaşatacak olan nüfustur. Memleket nüfussuz yaşayamaz. O memleketler de nüfus ile yaşayacaktır. Yoksa rast gelen yere ve memlekete faydalı olmayan unsuru ben ne yapacağım?" der. (60)

31 Mart 1923 günü Şark vilayetleri Garp vilayetleri ayırımı üzerinde durularak sevkıyat ve imar konusu tartışılır.

Vilâyatı Şarkıye, Vilâyatı Garbiye gibi tasniflere taraftar olmadığını açıklayan Kütahya Mebusu Ragıp Bey, sevk ve imar konusunun çözümü için bakanlık kurulmasını önerir. Tamirin ne şekilde yürütüleceği ne Hükümet ne de Meclisi Ali tarafından açıklanmadığı, konu bile edilmediği vurgulanır. Asıl feci olanı nasıl imar edileceğinin düşünülmemiş olmasıdır. Erzurum vilayetinin iki livasında 70 bin hanenin harabolduğu söylenmektedir. Vilayeti Sitte'de bunun miktarı merak konusudur. 24 livada belki bir milyondan fazla ev harabolduğu ileri sürülür. Eğer ülkenin her tarafının imarı düşünülüyorsa bununla uğraşacak bir vekalet olmalıdır.(61)

60. TBMM Zabıt Ceridesi, devre 1, cilt 28, s. 257.

61. TBMM Zabıt Ceridesi, devre 1, cilt 28, s. 258.

Vekâlet teklifi oturumda gürültüye neden olur. Sorumlu Vekil Rıza Nur Bey vaktiyle Vilâyatı Garbiye için yarım milyon lira verilmiş olduğu için şimdi Vilâyatı Şarkiye için de bir milyon liradan söz edildiğini açıklar.

Karasi Mebusu Hasan Basri Bey, Muaveneti İçtimaiye ve Sıhhiye işlerinin hakkıyla yapılmadığını, göçmenlerin yerlerine bile gönderilemediğini söylerken konuyu nüfus açısından değerlendirir: Bu memleketi bugün bu nüfusla yürütmenin imkanı yoktur. Daha esaslı, daha amelî ve umumî çareler ve tedbirler düşünmek lâzımdır. (62)

1922 yılı için yapılacak şeyin hiç kimsenin açıkta, aç, hasta bırakılmaması, 1923 yılı için de harabolan yerlerin tamirinin esas olmasını savunan Mentеше Mebusu Dr. Tefvik Rüşdü Bey, 1922 yılı programının uygulandığını belirtir: Yüzbinlerce halk yerlerine yerleştirilmiştir. Kimse açlık ve hastalıktan ölmemiştir.

Tefvik Rüşdü'nün köklü çözüm beklentilerini açıklaması sırasında bakanlık kurulması önerisi destek bulur: "İskan edilecek bir halkın veyahut imar edilecek bir yerin taalluk ettiği maddenin bir kısmı falan vekalette ve bir kısmı filan vekalette olursa ve bunlar arasında insicam ve intizam temin edecek esaslı bir layihai kanuniye vücut bulmazsa halihazırıyla Hükümetin bunu yapabileceğine kani değilim" der. (63)

Eskişehir Mebusu Emin Bey ve Muş Mebusu Hacı Ahmed Hamdi Efendiler etrafında oluşan bir grup vekalet kurulmasının

62. TBMM Zabıt Ceridesi, devre 1, cilt 28, s. 261.

63. TBMM Zabıt Ceridesi, devre 1, cilt 28, s. 262.

bir milyonu o vekaletle hasretmek anlamına geleceği, bunun yerine göçmenlere yardım edilmesi üzerinde durur.

Sıhhiye Vekil Rıza Nur, bu işler için aslında 20 milyon liraya ihtiyaç olduğunu açıklar. Dr. Mazhar Bey, mesken işinin Sıhhiye ve Muaveneti İçtimaiye Vekaleti'nin işi olmadığını, bu vekaletin eski Muhacirin Müdüriyeti Umumiyesi'nin yaptığı hizmeti yürütmekte olduğunu ve işin çözümlenmesi için bir vekalet-müdüriyet-kanun gerektiğini savunur.

Kırşehir Mebusu Müfid Efendi, sevk edilecek muhacir sayısını, mesafesini ve harcanacak para miktarını sorar. Vekil Rıza Nur ise, teşkilâtın bu bilgiyi saptamaya yeterli olmadığını, Rus istilâsından bugüne kadar buralarda kalanların 70-80 bin kişi olduğunun tahmin edildiğini söyleyerek sevk edilecek olanları şöyle açıklar: İzmir'de 3, Elazığ'da 56, Ankara'da 56, Bursa'da 115, Silifke'de 314, Kırşehir'de 2742, Kangırı'da 120, Diyarbakır'da 530, Sivas'ta 4900, Erzincan'da 97, Eskişehir'de 10, Aksaray'da 2743, Gaziantep'te 197, Kayseri'de 2166, Mardin'de 127, Amasya'da 2250, Urfa'da 789, Burdur'da 430, Bolu'da 1671, Denizli'de 186, Karahisarı Şarki'de 1150, Karahisarı Sahip'te 72, Maraş'ta 3112 kişi olmak üzere memleketlerine dönmek isteyen ve sevk edilecek göçmenler toplamı 23.800 kişidir. (64)

Vekil Rıza Nur'un devamla bildirdiğine göre bir yerde müddeti dolan kişi, muhacirlik haklarını kaybetmemek için başka bir bölgeye geçmektedir. Bir kısmı camiye yerleşmiş dilencilik yapmaktadır. Kimi kez sevkiyatın her şeyi hazırlandığı halde, demiryolu veya nakliye vasıtası

olmadığı için zaman geçip kış gelmektedir. Bazıları, kendileri göçe kalka gitmektedirler. Bazıları da, Arnavutlar gibi, Konya, İzmir gibi yerlere yerleşmektedirler. Halbuki, iskân meselesinde de devletin bir siyâseti vardır. Sosyal nedenler vardır. Siyasî sebepler vardır. Sıhhi sebepler vardır. Masuniyeti Şahsiye Kanunu devletin aleyhine işler görünmektedir. Asker olmamak için muhacirliğini sürdüren Boşnaklar var...

Bir müddettir Elviye-i Selâse'den -yani Kafkasya'dan- göç vardır. Bunlar Azeriler değildir. Kafkas dağlarından Lezgiler, Çeçenler, Hamaklar, Asetinler vb. hüsnükabül ve nizamnamelere göre iskan ve iâşe edilmektedirler. Ancak bu gelenlerin bazıları Rus tabiiyetini korumak istemektedirler. Mevzuata göre Türk tabiiyetinde olmayanlara muavenet edilemez. Onun için mesele uzamıştır. Son olarak bunlara Türk tabiiyetini kabul edip iskan edilmeleri yoksa hudut dışı edilecekleri bildirilir.

Görüşmeler neticesinde istenilen tahsisat kanunu çıkarılır. (65)

65. Havalî-i Şarkîye muhacirlerinin iadesi ve tamir ve inşası için tahsisat itasına dair kanun. TBBM Zabıt Ceridesi, devre 1, cilt 28, s. 350.

3. 7. 1339, 17. İçtima, 3.Celsede oylanarak kabul edilen kanun:

1. Madde: Havalî-i Şarkîye'de Rus istilâsına maruz kalan mahaller ahâlisinden dahile hicret etmiş olanların memleketlerine iadeleri için 1339 senesi Muaveneti İçtimaiye bütçesinde (Havalî-i Şarkîye ahâlisinden dahile hicret edenlerin iade masarifi) namıyla açılacak: (B-180) nci faslına 150 bin lira tahsisat vaz'olunmuştur.

2. Madde: Ahiren Yunan istilasından tahlis ve istirdatolan mahallerden gayrı aksamı memlekette ahvalî harbiye ikasıyla (zoruyla) kısmen veya tamamen harap olan kura ve kasabattaki mesakinin tamir veya inşası için

Muhacirlerin İaşesi

Muhacirin çoğu muhtaç durumda olduğu için Vekâlet iâşe vermek zorundadır. Hilâliahmer ve hayırseverlerin yaptıkları yeterli olmaz. Düşkünlerin, kadınların... eşyası tedarik edilerek iskân bölgelerine sevki, hastaların tedavisi vb. işler Vekâlet bütçesine dayanmaktadır.

İhraç iskelelerinde konak yerlerinin, iskân bölgelerinde misafirhanelerin açılması, döşenmesi, gelenlerin üçer gün ağırlanması Vekâletin üzerindedir.

Sekiz iskân bölgesinde Vekâletin geniş selahiyetli teşkilâtı vardır. Ayrıca bütün devlet teşkilâtı iskan ve imar işlerinde yardımcı olmaya çalışır.

25 Kasım 1923 tarihli İaşe Talimatnamesi, 15 Haziran 1921 Muhacirin Nizamnamesini devre dışı bırakır. 1923 talimatnamesi ile iskan edilmek üzere Türkiye'ye gelecek muhtaç muhacirlerin toplanma yerlerinde, yollarda, misafirhanelerde, iskan mahallerinde iâşeleri ve sağlık

maliye bütçesinden (Ahvali harbiye ilcasıyla harabolan mesaikinin tamir ve inşa masarifi) namı ile açılarak (92-2) faslına bir milyon lira tahsisat vaz'olunmuştur.

3. Madde: İkinci madde ile verilen tahsisat her mahalde ledel keşif (keşif sırasında) tahakkuk edecek tahribat bedeli imarına nazaran yüzde nisbetinde tevzi ve sırasıyla en müstacel tamirat ve inşaata tahsis olunur.

4. Madde: Birinci ve ikinci maddelerle verilen tahsisattan 1339 senei maliyesi zarfında sarf edilmeyen miktarı 1340 senesinde sarf edilebilir.

5. Madde: İşbu kanun tarihi neşrinden itibaren meriyûlicradır.

6. Madde: İşbu kanunun icrasına icra vekilleri memurdur.

gibi diğer sorunları çözümlenir. (66) Misafirhanelerde ekmek, çay, sıcak yemek verilir.

1923-1924 yılları için iâşe durumu şöyledir:

Muhtaç ve Doyurulan Nüfus

Aralık 1923 6510

Ocak 1923 22704

Temmuz 1924 52612

Eylül 1924 13271

(Toplam 57.937 kişiye ulaştı. 868 kişinin iâşesine başlandı. İskan mahallerinde 61.537 kişiye ulaştı.)

Şubat 1924

(Muhacirinin yeni mahsule kadar iâşesinde güçlükler var.)

66. İskan Tarihçesi, İstanbul; Hamit Matbaası, 1932, s. 17-24

28 Teşrinisani 1339 tarihli Misafirhane Talimatnamesi ihraç iskelelerinde, konak yerlerinde, iskan bölgelerinde açılacak misafirhanelerin döşeme ve idare biçimini belirler.

1. Ortak binalar ve hayır işleri için ayrılan binalardan yararlanılacak. Bu binaların uygun olanları boşaltma ve çok gerekli olduğunda da kiralanmak yoluyla kullanılacak.

2. Emvali metruke ve Askeriyeden yatak, yorgan vb. temin edilecek, kimse taş-toprak üzerinde bırakılmayacak.

3. İhraç iskelelerinde büyük misafirhanelerde 10'ar yataklı revirler oluşturulacak.

4. Misafirhanede en çok 3 gün kalınacak. Sıcak yemek, çay... Hilaliahmer ve yardımseverler tarafından sağlanacak. Bu imkanların olmadığı yerlerde Hükümet iâşeyi sağlar.

Nisan 1924

24208

(Müddeti olan 11.658 kişinin iaşesi kesildi.)

(İskan mahallerinde 34.159 kişiye ulaştı.)

Kaynak: Ayın tarihi, C. 2, No: 4, 1339, s. 19; C. 2, No: 4, 1340, s. 247-251; C. 4, 1340, s. 204-205, 77-83.

1924'te Mübadele İmar ve İskan Kanunu'nun 1. maddesine ilave kanun çıkarılır. Bu kanunla mahsüllerini alıncaya kadar çiftçiler iaşe edilir. Acezeler bir yere yerleştirilinceye kadar iaşe edilmek suretiyle yaşamlarını sürdürme olanağına kavuşur. Dul ve kimsesiz kadınların müstahsil hale getirilebilmesi için bir zaman iaşesine devam edilir. Bu kanun ilk şekliyle iskandan sonra 2 ay iaşeyi öngörmektedir. 1913 tarihli Muhacir Nizamnamesi'nde bu müddet 6 ay olarak saptanmıştır. (67)

Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanı Dr. Refik Saydam, 1936 Kızılay yıllık kongresi açış konuşmasında Göçmen Aşevleri ve göçmenlerin iaşesi hakkında bilgi verir: "Göçmenlere yardım servisi, hükümetin maddi ve manevi yardımı ile bu işi muvaffakiyetle başarmaktadır... Sirkeci'deki aşevi, İstanbul limanına gelen göçmenlerin iaşelerini temin etmektedir. Aynı zamanda açıkta kalanları da kapalı yerlere yerleştirmektedir. Bu evde 2018 göçmen iaşe edilmiştir. Gelibolu, İzmit ve İzmir'de de aşevleri teşkilatı vardır. (68)

67. "Mübâdele İmâr ve İskân Kanununun birinci maddesine müzeyyel maddei kanuniye", 22 Nisan 1340, Kanun No:512, Düstur, cilt 5, s. 72; TBMM Zabıt Ceridesi, devre 11, cilt 8/1, s. 1019; 1099- 1102.

68. Ayın Tarihi, sayı 29, Nisan 1936, s. 18.

16 Haziran 1936 tarih ve 2/4843 sayılı talimatname iâşe süresini uzatıp yiyecek miktarını arttırmaktadır. Bu talimatname ile Türkiye'de yerleşmek amacıyla kendi kendilerine dışarıdan gelen muhacirlerle mültecilerden ihtiyacı olanlar ve hükümet kararı ile getirilen bütün göçmenler, Türkiye topraklarına ayak bastıkları günden başlayarak bir yıl iâşe edilirler. iâşe misafirhanede, yolda, iskan yerlerinde yapılır.

a- Misafirhanede iâşe

1. Yalnız ekmek ve katık verildiği zaman günde:

Büyüklere 900 gram ekmek ile 100 gram zeytin veya 75 gram beyaz peynir. 13 yaşından küçük çocuklara 500 gram ekmek ile 75 gram zeytin veya 50 gram beyaz peynir.

2. Ekmekle sıcak yemek verilirse günde:

Büyüklere 750, 13 yaşından küçükler 500 gram ekmekle sabahları çay (Bir adam için 1 gram çay, 10 gram şeker.) veya çay yerine 50 gram zeytin/25 gram beyaz peynir.

Öğle ve akşam için bir günlük olmak üzere büyük küçük herkese 100 gram kuru sebze (fasulye, nohut, bakla, bulgur, pirinç, vb.) veya 200 gram yaş sebze ile 100 gram et ve 20 gram sade ve zeytinyağı ve 8 gram tuzdan yapılmış birer çeşit yemek verilir. öğle ve akşam yemeklerinin birinde yaş diğesinde kuru sebze verilir.

Pişirme için 700 gram odun ilave edilerek misafirhanede yapılacak iâşe bedelinin 15 kuruşu geçmemesine çalışılır.

Doktor tavsiyesi ile üç yaşından küçük çocuklar için günlük 1 litre süt ve 40 gram şeker, buna karşılık 300

gram teksif edilmiş süt veya 160 gram toz süt verilebilir. Lohusa ve hastalar için yine doktorun belirleyeceği iaŖe maddeleri verilir.

b- Yolda iaŖe

Misafirhaneden, iskan edilecekleri yere kadar gidilecek yol, gün olarak hesaplanır. (69) Her gün için büyüklere 15, küçüklere 10 kuruŖ olarak iaŖe parası nakit olarak kendilerine verilir.

c- iskan Yerlerinde iaŖe

2661 sayılı kanun uyarınca göçmenlere yemeklik buğday verilinceye kadar, günde büyüklere 10, küçüklere 6 kuruŖ iaŖe bedeli nakit olarak ödenir. Göçmenlere tohumluk ve yemeklik buğday verildikten sonra, Vekalet'in, gerekli görmesi koŖuluyla belli bir zaman için gündelik paranın yarısı nakit olarak verilir. Belirtilen zaman iskandan itibaren en fazla bir yıldır.

2661 numaralı kanuna göre verilecek yemeklik buğday yıllık olarak büyükler için 240, küçükler için 120 kilodur. Bu miktarın en az üç aylığı bir kerede verilir.

Tohumluk Buğday 2510 numaralı kanuna göre, toprak dađıtılmıŖ olan veya ekim yeri gsterilmiŖ bulunan ailelere verilir. Verilecek miktar dekar baŖına 15 kilodur. (70)

69. Tren, vapur ve otomobil gibi nakil vasıtalarında geçen her 12 saat bir gün ve kara yolu için 6 saatlik seyahat bir gün sayılır.

70. Yeni Kanunlar, İstanbul; Cihan Kitaphanesi, 1936, s. 1-4.

Göçmen sevkiyatında misafirhaneler çok önemli rol oynar. Dışarıdan gelenler, önce burada üç gün kalır. Sağlık kontrolleri yapılarak iskan bölgelerine gönderilir. İmar Vekili Celal Bey'in teftiş gezisinden sonra, misafirhane memur kadrosu ihtiyaca göre düzenlenerek, şubelerdeki memur sayısı artırılır. Görevini aksatan memurlar azledilip, tecrübeliler tayin edilir. Elektrik kesilmesine karşın lüks lambalar tedarik edilir. Misafirhane "asri ve fenni" hale dönüştürülür. 20 yataklı hastaneye 50 yatak ilave edilir. (71)

Sağlık ve Göç

Başta şehirler olmak üzere çeşitli yerlerde 4 bin kişilik misafirhane hazırlanır. Mübâdil ve mülteci olarak gelen göçmenler, üç gün misafirhanelerde dinlendikten sonra, araba ve otomobillerle iskân olunacakları yerlere yollanır. Bütün bu çalışmalarda Hilâliahmer büyük gayret göstermiştir. Dispanser, hastane vb. sağlık koşullarını genişletici işler yapar.

Selânik ve Girit'te heyetler hazır bulundurulur. Göçmenlerin çocuklarına ve yeni doğanlara yardım için Himaye-i Etfal kurulur. Bu iş için 1923 yılında 5 bin lira ayrılır.

Ocak 1924'te Drama'dan geleceklerin soğuktan korunmaları için 30 vagonluk sobalı bir katarın İzmit veya Haydarpaşa'da hazır bulundurulması kararlaştırılır. Kışın çok sert geçmesi, göçü olumsuz etkiler.

Tekfur Dağı'ndaki Hilâliahmer hastanesinin yatakları çoğaltılır. İzmir'de büyük nekahethaneler hizmet verir. Trakya'da 14 merkezde 10'ar yataklı revirler kurulur. Hilâliahmer, "İmdadı Sıhhiye" sayılarını artırır.

Hilâliahmer Sıhhiye Vekâleti'yle işbirliği yapmaktadır. Gelen göçmenlerin sağlıklarıyla daha yakından ilgilenebilmek için Samsun, Trakya, İzmir, Adana, Konya, İzmit mıntıka müdüriyetleri merkezlerinde Hilâliahmer'den birer üye bulundurulur.

Salgın hastalıkların oluşması aşı yapılarak önlenir. Büyük salgınlar olmaz. Tek tük bulaşıcı hastalık görülür.

Ocak 1924'te:

Yunan Makedonyası'nda dizanteri salgını karşısında aşı yapılarak salgın önlenir. 4-5 kızamık olayı yayılmadan önlenir. Ayrıca çiçek aşısı yapılır. Salgın hastalık yoktur.

Şubat 1924'te: Selanik ve Kavala iskelelerinden gelenlerde 5 kızamık, 6 çiçek vakası görülerek önlem alınır. Yaz aylarında görülebilecek difteri ve dizanteri için önlem alınır.

Mayıs 1924'te: 156 lekeli humma görülür.

Temmuz 1924'te: Lekeli humma 35 kişide görülür. (17 vefat), Kızamık 35 kişide görülür (6 vefat), Çiçek 15 kişide görülür (3 vefat) (72).

72. Ayın Tarihi, cilt 2, No:4, 1339-1340, s. 19, 247; cilt 4, 1340, s. 204-205; cilt 13, s. 77-83.

Anadolu'nun her tarafında aynı ölçüde sağlık hizmeti verildiği söylenemez. Niğde Mebusu Ebubekir Hazım Bey, Ulukışla'da iskan olunan göçmenler hakkında Dahiliye Vekaleti'ne soru önergesi verir. (29.10.1924, içtima 28,celse 1) :

Niğde'de yayınlanan Feryat Gazetesi'nin 11 Aralık 1924 tarihli nüshasında, ihtiyat Zabıtlerinden Kemal, imzalı mektupta Ulukışla'da iskan olunan göçmenlerden açlık ve sefaletten, doktor ve ilaçsızlıktan her gün on kişinin öldüğünün ileri sürüldüğü belirtilerek, olayın doğru olup olmadığı, eğer doğruysa ne gibi önlemlerin alındığı sorulmaktadır.

Dahiliye Vekili Recep Bey, verdiği cevapta olayı ilk olarak Vatan gazetesinden öğrendiğini belirtir; Ulukışla'da bin küsur göçmenin bulunmasına karşın Hükümet tabibi bulunmadığını açıklar. Hükümet tabibi daha bir çok kazada yoktur. Oraya küçük sıhhiye memuru bakmaktadır. Ulukışla'daki Hilâliahmer' in bir hastanesi kapatılarak malzemesi o bölge göçmenlerine dağıtılır. Bölgede mevsimin hastalığı olan malaryanın olduğunu ve yeterli kişinin gönderildiğini açıklayan Dahiliye Vekili Recep Bey sağlık sorununun, daha çok eleman yetersizliğinden kaynaklandığını vurgular. (73)

Öte yandan toplu halde yaşamının getirdiği riskler ve sağlık bilgisinden yoksun oluş üzerinde durulur. Basın bu yolda faydalı bilgiler vermeğe çalışır: "Topluların hastalığı veya hastalıkları eskiden beşeriyeti korkutmuş; telaşa, heyecana düşürmüştür. Salgın olmayan hastalıklar, yıkıcılıkları ne kadar çok olursa olsun ağır ve sinsî olduklarından ikinci planda kalmışlardır. Meselâ,

73. TBMM Zabıt Ceridesi, devre 2, cilt 11, s. 284-286.

dünyanın her yerinde ve çoktan beri frengi, trahom, sıtma, cüzzam, çiçek sarı humma hastalıkları ile mücadele teşkilâtı olduğu ve bu hastalıklarla diğer salgın marazlardan birisi görüldüğünde her tarafta derin alâka gözü üstüne çektiği..." görülür.(74)

1937 yılı çıkan haberler daha ümit vericidir. Sağlık işlerinin iyi bir düzende olduğu, dört vilâyette sıtma mücadelesi yapıldığı belirtilirken, sağlık işlerinin daha planlı yürütüleceği haberleri verilir. Örneğin köy çocuklarının cılız ve yorgun olanları için 20 yerde azat obaları açılarak bunlara kilo kazandırılıp köylerine sağlam döndürülecekleri müjdelendir. (75)

İçişleri Bakanlığı'nın TBMM müzakerelerinde üzerinde durulan nüfusla ilgili maddeler 1937 yılında nüfus olgusunun boyutlarını belirler. Bu görüşmelerde, nüfus kayıtlarının yeniden yapılma zorunluluğu, nüfus meselesinin büyük önemi, nüfus politikasının çok ve sağlıklı çocuk sahibi olmak yolunda gerçekleştirilebileceği, "Türk çocuğu lehine umumi bir sıhhat ve koruma seferberliği", sıtma, verem mücadelesi, iskan meselesi, çocuk düşürmenin yasaklanması vb. noktalar üzerinde durulur.

Sıhhiye Vekili Refik Saydam, çok çocuk yetiştirme ve koruma politikasının tedavi-hıfzıssıhha olarak gerçekleştirildiğini belirterek Türk Milleti'nin doğurganlığını koruduğu ve nüfus artışının % 21-22 olduğunu açıklar. Bu artış diğer faktörlerle (göçler)

74. F.Nafiz Uzluk, "Salgın Hastalıklar Bilgisi ve Göçmen Yerleştirilmesindeki Ehemmiyeti", Trakya Dergisi, sayı 1 Ağustos 1936 s. 8-9.

75. Trakya Dergisi, sayı 8, Mart 1937, s. 29.

binde 22 derecesindedir. En çok üzerinde durulan konu çocuğun ölüm oranının düşürülmesidir. Anne-aile terbiyesi açısından Kültür Bakanlığı ile işbirliği yapılır.

Ayrıca köylüye, aileye gidecek "Ziyaretçi Hemşireler" yetiştirildiği, o yıl Köybe Mektebi açılacağı ve gelecek yıllarda diğer doğum evleri yanında köyebeleri yetiştirileceği haberi verilir. (76)

Çiftçi ve Sanatkarlara Yardım

Yerli halka ve dışarıdan gelen göçmenlere yardım, zaman içinde çeşitlenerek sürer. Hükümetin hayır kurumuna dönüşmeden, yardımı, planlı olarak yürütme çabası zamanla sonuçlarını verir. Daha Osmanlı döneminde "muhacirine hanedan yardımı" yapılmaktaydı. Bu yardım 9 Ağustos 1920 tarih ve 33 numaralı Heyeti Umumiye kararı ile devam ettirilir. İlk olarak dışarıdan gelen göçmenlere yardım yapılırken, Vilâyeti Şarkiye göçmenlerine, düşman istilasından kurtulan bölge halkına ve muhtaç çiftçilerine olmak üzere yardımdan yararlananların kapsamı genişletilir.

Sevkiyat, iâşe, sağlık, iskan gibi konulardaki yardımlar yanı sıra yapılan ziraat yardımı doğrudan ülke ekonomisini ilgilendirmektedir. Harabolan toprakların işlenerek ürün vermesi, ne kadar kısa zamanda gerçekleşirse, Hükümetin yükü de o kadar kısa zamanda azalır, devlet gelir sağlar konuma geçebilecektir.

76. Ayın Tarihi, sayı 42, Mayıs 1937, s. 94-96, 105.
Göçmenler için fevkalade tahsisat kanunu ile 2.500.000 lira tahsisat ayrılır.

Çarkın dönmeğe başlayabilmesi, öncelikle Devletin yardımını gerektirmektedir. Gerçeğin bilincinde olan yeni Devlet, ziraat ve çalışma alanındaki ihtiyaçları karşılama gayreti içinde olarak ve gücü yettiğince yardım elini uzatır.

Mübadele ile gelen göçmenlerin bir an önce müstahsil olmaları istenir. Gösterilen iskân bölgelerinde yerleşenlere gerekli olanların dağıtılması için, müdüriyetlere talimatnâmeler gönderilir. 200 bin lira bu iş için Ziraat Bankası'na yatırılır. Emvâli metruk ambarlarındaki buğday-arpa Vekâlet emrine alınıp, ziraat şubeleri kullanımına verilir. Sanatkâr olanların hemen işe başlayabilmeleri için de "âlet-dükân" hakkında önlemler alınır. (77)

1.Çiftçi Muhacirlere Yardım

1923-1924 yıllarında, mübâdil göçmenlere yapılan üretime yönelik yardımlar Ayın Tarihi'nde aylara göre şöyledir:

Nisan 1923'te 22.704 muhtaç muhacirine: 6.000 kilo mısır, 15.000 kilo arpa, 11.000 kilo kuş yemi dağıtılır.

İzmir Çeşme'de iskan edilen mübadeleye tabi muhtaç muhacirine: 17.200 kilo arpa, 3.194 buğday dağıtılır.

Çocuklara don, gömlek, ayakkabı, hırkalık Hilâliahmer ve Himayei Etfâl tarafından sağlanır. (78)

Şubat 1924'te: Hilâliahmer marifetiyle tayin edilen 37 vilâyetten toplanan 40 bin lira ihtiyaç için 30 Haziran

77. Ayın Tarihi, cilt 2, Numero 4, 1339, s. 19.

78. Ayın Tarihi, cilt 2, Numero 4, 1339, s. 247-251.

akşamına kadar merkezi yardım muhacirin umumi emrine verilir.

Samsun'a 12.257 pulluk, Trakya'ya 943 pulluk, Trakya'ya 2 traktör, Trakya'ya 134 çift hayvanı, Kocaeli'ye 7 pulluk, Kocaeli'ye 2 tırmık, Kocaeli'ye 111 Çift Hayvanı, Kocaeli'ye 350 pulluk, Kocaeli'ye, 2 traktör, Karesi'ye 1.500 dönüm buğday, 3.000 dönüm arpa, 200 dönüm çavdar, 1.800 dönüm bakla, Samsun'a 5 bin kuruş, Trakya'ya 11 bin kuruş, Giresun'a 3 bin kuruş, İzmir'e 7 bin kuruş, Bursa'ya 6 bin kuruş, İstanbul'a 9 bin kuruş, Kocaeli'ye 64 bin kuruş dağıtılır.

Nisan 1924'te: 119.118 dönüm arazi, 6.154 dönüm sebze-meyve bahçesi, 29.282 dönüm bağ, 14 dönüm çayır, 286.989 adet zeytin ağacı, 5.544 adet dut ağacı, 1.065 adet meyve ağacı, 1 adet traktör, 892 adet pulluk, 355 adet çapa, 243 adet digeli, 200 adet bel, 476 çift hayvanı, 13.680 kilo tohumluk dağıtılır.

Ekim 1923'ten sonra, Yunanlılar tarafından mübadeleye tâbi muhacirlerden gasb ve müsadere edilen hayvan ve ürün bedelinden olarak 2.183.302 drahmi tahsil edilerek, zarar görenlere dağıtılır.

Mayıs 1924'te: 74.829 dönüm tarla, 6.769 dönüm bağ, 225 dönüm dutluk, 185 dönüm sebze-meyve bahçesi, 8.104 adet zeytin ağacı, 765 adet çeşitli ağaç, 49.477 kilo tohumluk arpa, 73.301 kilo tohumluk mısır, 385 kilo tohumluk darı, 4.345 kilo tohumluk patates, 4.969 kilo tohumluk arpacık, 25 kilo tohumluk sisam, 5.669 kilo tohumluk fasulye, 971 kilo tohumluk nohut, 84 kilo tohumluk börülce, 153 kutu ipek böceği, 758 adet öküz, 3 adet beygir, 2.097 adet pulluk, 66 adet boyunduruk, 421 adet çapa, 1.119 adet bel

213 adet çatal bel, 92 adet dikil, 454 adet bahçe testeresi, 570 kilo kükürt, 578 kilo göz taşı, 278 kilo kireç, 8 adet poloverizator, 223 adet kose, 310 adet orak, 258 adet elek 1 adet pulluk dağıtılır. (79)

Temmuz 1924'te: 8.214 dönüm arazi, 584 dönüm bahçe, 4.485 dönüm otlak, 778 dönüm meyve bahçesi, 17.965 dönüm sebze, bahçesi, 1.375 adet zeytin ağacı, 35.910 adet çeşitli ağaç, 267 adet öküz, 267 adet inek, 255 adet koyun, 9 adet beygir, 84 adet merkep, 19 adet araba, 23 adet bel, 3 adet kazma, 21 adet pulluk dağıtılır. (80)

Ağustos 1924'te: 36.515 dönüm arazi, 530+195 dönüm bağ, 127 dönüm sebze bahçesi, 620 adet meyve bahçesi, 10.075 adet dut ağacı, 191.740 adet zeytin ağacı, 32.200 adet çeşitli ağaç, 67 adet öküz, 129 adet pulluk, 574 adet çapa, kazma, 39 adet balta dağıtılır.

Eylül 1924'te: Toplam 451.650 liralık havalenameler çeşitli bölgelere gönderilir.

17.076 dönüm arazi, 3.942 dönüm bağ, 1.026 dönüm sebze bahçesi, 405 dönüm meyve bahçesi, 79.332 adet sakız zeytin ağacı, 172.757 adet çeşitli ağaç, 271 adet öküz, 1.039 adet pulluk dağıtılır. (81)

Vekil Refik Saydam bütçe görüşmelerinde sorulara cevap verirken, 1936 senesi içinde yapılan yardımları şöyle sıralar: 15 bin pulluk, sanatkarlara döner sermaye olarak 11.102 lira, 7966 çift hayvanı, 1664 araba, yemeklik

79. Ayın Tarihi, cilt 13, 1340, s. 77-83.

80. Ayın Tarihi, cilt 4, 1340, s. 81-82.

81. Ayın Tarihi, cilt 4, 1340, s. 204-205.

10.811.403 kilo hububat, tohumluk 4.709,349 kilo hububat dağıtılır.

Verilen arazi ise, 88.777 lira kıymetinde 35.049 dekadır. İskan dairesi vasıtasıyla tevzi edilmiş olan araziden sürdürülen arazi 29 bin dekadır.

Arazi tevziatı:

Trakya'da 618.700, Anadolu'da 547.500 olmak üzere toplam 1.229.200 dekar tescil edilip tapuya raptedilmek üzere ait olduğu yere bildirilir.

Yerli topraksız halka 936 senesinde şarkta Kars ve Orta Anadolu' da 2272 ev ve dükkan yeri, Şark ve Orta Anadolu'da 1.127.958 dekar arazi tevzi edilir. Bunlar da tapuya verilir ve bir kısmı tapularını alırlar. (82)

2- Yerli Çiftçiye Yardım

Öte yandan savaş halinin yarattığı olumsuzluklar, yerli halkı üretimden uzaklaştırır. Tohumluk olarak yapılan yardımlar, açlık yüzünden çoğu kez yemeklik olarak kullanıldığından tarlaya tohum atılamaz. Ayrıca insan gücü noksanlığı ve kötü hava koşulları olayı daha ağır boyutlara ulaştırır.

Varolan insanı korumak, yaşatmak ötesinde, eksik görülen nüfusu çoğaltmak politikası gereği üreticiye yardım kaçınılmazdır. Bir takım kolaylıklar gösterilerek geri alınması tasarlanan yardımların çok defa affedildiği ve hatta daha kapsamlı yardımlarla sürdürüldüğü görülür.

1920'li ve 1930'lu yıllarda Türkiye'nin ekonomik kimliği ziraatçılıktır. Nüfusun 2/3 si çiftçi ve ihracatın % 75'i tarım ürünüdür. (83) Dönemin ekonomik sorunları; toprak mülkiyeti, tarımda yetersiz üretim, kredi yetersizliği ve insan yetersizliğidir.

Göçmenlerin ve yoksul müstahsil halkın en kısa zamanda ürün alır duruma getirilmesi, yeni Devletin, başvurmak zorunda olduğu en önemli sorundur.

"Ahvali harbiye ve muhaceret" dolayısıyla Erzurum, Erzincan livalarının çiftçilerine 1918 sonbaharı ile 1919 ilkbaharında Romanya ganainimden ve Kağızman, Sarıkamış askeri ambarlarından yemeklik ve tohumluk dağıtılır. (36 bin kilo tohumluk. Kişi başına 7 kilo olarak.) Ne var ki, Romanya'dan gelen tohumlar tutmaz, mahsül vermez.

Büyük özveriyle toprağa atılan tohum ürün vermeyince, yapılan yardımın geriye ödemesi olanaksızlaşır. Ertesi yıl, 30 Nisan 1921'de bu borcun affı kanunlaşır. (84)

Maliye Vekili Hasan Bey ile İktisat Vekili Celal Bey 10.11.1921'de (içtima 108, celse 1'de) düşman ayağı basmadığı halde, ateş mıntikasına tesadüf ederek çeşitli savaş nedenleriyle harap olan bölgenin de kanun kapsamına alınmasını teklif ederler. (85)

83. Bilsay Kuruç, Mustafa Kemal Döneminde Ekonomi, Ankara; Bilgi Yayınevi, 1987, s. 157.

84. TBMM Zabıt Ceridesi, devre 1, cilt 10, s. 60-64; 165-166.

"Vilayati müstahlasa ahalisine verilmiş olan tohumluk zahirenin affı hakkında kanun layihası ve Muvazenei Maliye ve Kavanini Maliye Encümenleri Mazbataları" 21.4.1337, içtima 23, celse 4.

85. TBMM Zabıt Ceridesi, devre 1, cilt 14, s. 145-146.

10.10.1921, (içtima 90,celse 2) Koçgiri'ye "tahkik heyeti" seçimi yapılır. Aynı gün ve aynı oturumda Karesi Mebusu Vehbi Bey ve arkadaşları Sivrihisar, Mihaliççık kazalarında düşman tahribatı ve açıkta kalanlara karşı, Dahiliye Vekaleti'nin ne gibi önlemler düşündüğünü sorar. Eskişehir Mebusu Emin Bey, düşman tarafından meskenleri yıkılıp harap edilmiş olan halk için yine Dahiliye Vekâleti'ne soru önergesi verir. (86) 31 Ekim'de yardım konusu kanunlaşır. (87)

İşgal bölgelerinin uğradığı zarar açısından ülkenin hububat gereksinimini karşılayan yörelerin kayıpları, bütün sonuçlarıyla ileriye uzanan sıkıntılara neden olur. Hükümet yöreler arasında hububat dengesini kurmaya çalışır. Bu ara sevkiyatta bazı anlaşmazlıklar da görülür.

86. TBMM Zabıt Ceridesi, devre 1, cilt 13, s. 135-136.

87. Düstur, 3.Tertip, cilt 1-4, s. 171-178.

"Düşmandan istirdat edilen ve edilecek olan mahaller ahalisine muavenet hakkında kanun, 31.Teşrinievvel, 1337 Kanun No:161.

Bu kanuna göre:

1.Bina, arazi, temettü vergileri ile aşar ve ağnam borçları 1337 sonuna kadar affedilir.

2. Yemeklik ve tohumluk dağıtılır.

3. Miri ormandan bina yapımı için sağlanacak ağaç ve kereste için orman resmi alınmaz.

4. Vasıta için 500 bin lira tahsisat konur.

5. Üç senede üç eşit taksitte ödenmek koşuluyla tohumluk için 500 bin lira tahsisat konur.

Kastamonu Mebusu Abdülkadir Kemali Bey, 30. 1. 1921'de "İktisat Vekaleti'ne verdiği soru önergesi" ile Adana bölgesindeki zahire konusunu sorgular: "Adana işgal dolayısıyla uğradığı zarar, onun zahire ambarı oluşunu olumsuz yönde etkiledi. Şimdi yardım edilirse, tekrar düzelebilir. Hal böyleyken, şu anda bol hububata sahip olan Antalya'dan bu zahire Adana üzerinden Konya'ya gönderiliyor. Konya'nın ihtiyacı olmadığı biliniyor. Aynı zahire tekrar Adana'ya geliyor. Bu garip gidiş-geliş halen devam ediyor..." (88)

Muhtaç çiftçiye tohumluk, çift hayvanı ve ziraat aleti için 1926 senesi bütçesine 500 bin lira tahsisat konulması hakkında kanun teklifi verilir (13.9.1339). Konu ile ilgili olarak Muvazenei Maliye Encümeni mazbatasında; 16 Mart 1920 tarihinden sonra, İstanbul idaresince Ziraat Bankası'ndan alınan 1,5 milyon liradan 500 bin liranın bankaya tediyesiyle, bu banka namına "muhtacını zürraa tavızan" tohumluk, çift hayvanı ve "alâtı ziraiye" mübayaa (satın alma) ve dağıtım hakkındaki Meclis'e verilen kanun teklifinin Encümende 10 Eylül 1923'te görüşüldüğünü belirtir. Ardından: "Düşman tahribatı ve kuraklık yüzünden o sene yeterli mahsül alınamadığı; tohum, ziraat aleti, çift hayvanı o gün en çok ihtiyaç duyulan noksanlar olduğu ve 500 bin liranın ihtiyaca yeterli olamayacağı açıklamasını getirir.(89)

İktisat Vekili Mahmud Esat Bey, mazbatayı İktisat Vekaleti'nin uygun bulduğunu açıklar. Esasen yardıma karşı çıkan yoktur. Bütün konuşmalar, yardımın yetersizliği noktasında toplanır.

88. TBMM Zabıt Ceridesi, devre 1, cilt 16, s. 169-170.

89. TBMM Zabıt Ceridesi, devre 2, cilt 2, s. 85-86.

Eskişehir Mebusu Abdullah Azmi Efendi, Eskişehir'in 80 hanelik bir köyünde 10 bin kilo öşür verilirken, o sene bunun yarısının bile ödenemediğini; köylünün toprağını nadasa bırakmış olarak ekilecek vaziyette tohumluk beklediğini, dolayısıyla bütün ümitlerin Meclis'ten bu konuda çıkacak bir tahsisatta toplandığını söyler. (90)

Adana Mebusu Zahir Bey, ülkedeki yegane işin çiftçilik olduğunu belirterek; hiç olmazsa ülkenin ziraat alanında yükseltilmesini; sanayi kuruluşlarına sahip olunamadığını; barıştan sonra, ziraat ile ülke zenginliğinin artırılma zorunluluğunu vurgular. Ülkenin 77 liva olduğunu ve bu paranın 77'ye bölündüğünde bir işe yaramayacağını ve miktarın 2 milyona çıkarılmasını önerir. (91)

Bazı livalarda tohumu ekebilmek için ziraat aletlerine büyük ihtiyaç olduğu üzerinde duran Gaziantep Mebusu Ali Cenani Bey, tahsisatla ilgili olarak şu açıklamayı getirir: "1921'de istirdad edilen mahallerdeki muhtacı muavenet zürraa verilmek üzere bir fasılda 500 bin lira verildi. Geçen sene İzmir ve havalisinin istirdadı üzerine yine muhtacı muavenet zürraa verilmek üzere ayrıca bir tahsisat verildi. Bu tahsisatların sarfında mahalleleri Sarfiyat Komisyonları ile Ziraat Bankası memurları birlikte hareket ettiler ve senedatı Ziraat Bankası aldı. Şimdi önümüzde bulunan kanunda senedatı

90. A.g.z.c., s. 87.

91. TBMM Zabıt Ceridesi, devre 2, cilt 2, s. 87-88.

Ziraat Bankası mülga İstanbul idaresine 1,5 milyon borç vermiş. Yeni idare çiftçiye yardım şeklinde bu borcun bir kısmını (dolaylı) ödemek istemektedir.

iktisat Vekaleti alıp, 500 bin liralık bir takım evrakı bankaya verecek... "(92)

Görüşleri toplayan iktisat Vekili Mahmud Esat Bey, paranın banka vasıtasıyla dağıtılacağını ve yine bankalar tarafından takip edileceğini vurgulayarak en çok ihtiyacı olan livaların Eskişehir, Afyonkarahisar, Ertuğrul olduğunu açıklar. Paranın kullanım alanını ve yapılacak yardım: "Bu para ile aşağı yukarı 200 bin çiftçiye tohumluk verilecek, 250 bin dönüm yer ekilecek. İhtiyaç ise bunun üç mislidir. Tohumluk da hayvanat da dışarıdan getirilmeyecek. Ayrıca Ziraat Bankası bu sene için 200 boğa ve inek getirmeye karar verdi. Bu hayvanları, taksitle ödeme koşuluyla çiftçiye dağıtacağız." şeklinde açıklar. (93)

Trabzon Mebusu Muhtar Bey, ulaşım üzerinde durarak içinde buldukları ay (9. ay) dan itibaren demiryolunun Fırat'a kadar gideceğini (Corablus'a) ve Urfa, Suruç, Mardin yöresinden gayet ucuz tohumluk alınabileceğini belirtir. Bir vagon buğdayın bin liraya geleceğini, kilo başına 3 kuruş ve taşıma ücreti için de 3 kuruş olmak üzere 6 kuruşa Batı'ya aktarılabilceğini savunur.

Maliye Vekili Hasan Fehmi Bey, 1922 ve 1924 bütçelerinde yardımla ilgili olarak: "1338 senesinde 2.5 milyon lira tahsisat aldık. 1339'da yine aynı tahsisattan zürraa muavenet yapıldı. İstenilen 500 bin lira, şimdi sonbahar zeriyaatı için muavenete muhtaç zürraa derhal nakden veya aynen tediyesi icabeden tohumluk içindir. Bir de ilkbahar

92. A.g.z.c., s. 88-89.

93. A.g.z.c., s. 89-91.

zeriyatı için vardır. Bunu 1340 bütçesiyle ayrıca teklif edeceğiz." açıklamasını getirir.

En çok tahribolan bölgelerden biri olan Sakarya sahasına bir önceki yılki yardım parasından 10-15 bin lira gönderdiklerini vurgulayan Maliye Vekili, "Cenup şimendiferi"nin işletilmesiyle Urfa, Mardin, Diyarbakır taraflarındaki zahireye ulaşabileceğini ve açlığın ülkenin bazı kısımlarında olup, genelde bir açlık söz konusu olmadığını savunur. "Ne kadar fazla zahire olursa aşardan o kadar fazla rüsum alınacaktır. Bundan yalnız zürraa değil, Hazine-i Devlet de yararlanacaktır." (94)

Kars Mebusu Ahmet Aġaođlu ise, kanun teklifini başka bir yönden değerlendirir: "Bu ilk ve ciddi bir kanundur ki bununla efkarı umumiyyeye karşı çıkacağız." der.

Bolu Mebusu M. Vasfi Efendi ise, "Bugün pâyı âdâ ile çıġneneden Vilâyatı Garbiye halkı bu muavenete muhtaç olduğu gibi, Vilâyatı Şarkıye de muhtaçtır... adeta devri sabık hükümetinden hiçbir şey görmedikleri hakkındaki kanaatlerini bizim hakkımızda da perverde ederler." diyerek, ödeneğın 1 milyona çıkarılmasını önerir. (95)

Tohumluk kadar ziraat aleti de önemli bulunmaktadır. Çünkü çift hayvanı yeterli miktarda değildir. Daha da önemlisi, yeterli insan gücü yoktur. Ayrıca bir önceki yıl (1922) 700 hayvan hastalanmış ve yapılan mücadele ile hastalık 55 karyeye indirilmiştir.

94. A.g.z.c., s. 95-98.

95. A.g.z.c., s. 99

Eldeki hayvan sayısı az olduğu için Hükümet, 20-30 traktör tedarik ederek muhtaç ve küçük olan çiftçilere göndererek, Hükümet hesabına arazi sürdürmeyi planlar. Çiftçi ürününü kaldırdığı zaman, traktörlerin yalnız zaruri masraflarını verecektir.

Konu ile ilgili olarak yapılanları yeterli bulmayan Ahmet Ağaoğlu: "Bu memleketi temsil eden zat buradan "Bu memleketin efendisi çiftçilerdir." demiştir. Unutmayalım ki, bu Devlet ve teşkilat, halk teşkilatı, demektir. Halk Devleti demek, çiftçi devleti demektir." sözleriyle çiftçiye yapılacak yardımın daha da güçlendirilmesini diler. (96)

Görüşmeler sonunda 146 mebusun katıldığı oylamada 146 kabul oyuyla muhtaç çiftçiye yardım edilmesi hakkındaki kanun çıkarılır. (97)

96. TBMM Zabıt Ceridesi, devre 2, cilt 2, s. 134.

97. TBBM Zabıt Ceridesi, devre 2, cilt 2, s. 148-173.
"Muhtacını zürraa tevzian tohumluk ve çift hayvanatı ve alâtı ziraiye verilmek için tahsisat hakkında kanun,"
17.9.1339, Kanun No:345.

Bu kanuna göre:

Madde I- Maliye Vekaleti'nin 1339 senesi bütçesinde (Ziraat Bankasının İstanbul ajansına tediyat) namı ile açılacak faslı mahsusuna 900 bin lira tahsisat vaz'olunur.

Madde 2- Maliye Vekaleti'nin 1339 senesi bütçesinde (meccanen tevzi olunacak tohumluk ve yemeklik bedeli) namı ile mevcut /99- A/ faslına iki yüz bin lira tahsisatı munzamma vaz'edilir.

Madde 3 - Birinci madde mucibince Ziraat Bankası'na verilen 900 bin lira ile mahalli tevzii İktisat Vekaleti'nce tayin edilmek üzere muhtacını zürraa tavizan sekiz yüz bin liralık tohumluk ve yüz bin liralık çift hayvanatı ve alâtı ziraiye verilir.

iki ay sonra, 17 Eylül 1923 tarih ve 345 numaralı bu kanun ile tahsis olunan 900 bin liranın yeterli olmadığı uygulamalarda anlaşılmiş olduğundan 1,5 veya 2 milyon lira daha tahsis edilmesi istenir. Yardım yapılacak vilayetler Konya, Urfa, Adana, Yozgat, Çorum olarak saptanır. İktisat Vekili Hasan Bey, zahire dağıtımında geç kalındığını kaydeder: "Duyunu Umumiye ambarlarındaki Ayniyat Aşarı'na el koyduk. (İzmir, Denizli, Manisa, Aydın...) 2,5 milyon kilo zahire tesbit ettik. (Onbir ton bir vagon olmak üzere 250 vagon zahire vardır.) Ziraat Bankası, kendi sermayesi olarak bunları dağıtacak. Fakat geç kaldığımızı sanıyorum." der. Bu arada bir başka boyutu vurgular: "Açları doyurmak meselesine gelince: Aç yalnız zürraa arasında olmaz. Diğer sosyal sınıflar arasında da vardır. Bunları doyurmak öyle 100 bin, 200 bin, 2 milyon ile olmaz. Ve bu çığır biraz tehlikelidir. Bendenizin fikrim, açların her birisini bu vasıta ile müstahsil bir vaziyete sokmaktır." (98)

Madde 4 - İşbu tevziat Heyeti Vekilece tanzim edilecek bir talimatnameye tevfiikan icra olunur.

Madde 5 - İşbu kanun tarihi neşrinden itibaren meriyülicradır.

Madde 6 - İşbu kanunun icrayı ahkamına Maliye ve İktisat Vekilleri memurdur.

98. TBMM Zabıt Ceridesi, devre 2, cilt 3, s. 333-341.

"Muhtacını zürraa tohumluk olarak aynen veya bedelen ikraz olunmak üzere Ziraat Bankası'nın Hazine-i Maliye'deki matlubatına mahsuben iki milyon lira itası hakkındaki kanun 147 (I çekimser) oyla kabul edilir. (10.11.1339, içtima 51, celse 2.)

"Muhacirlere ve muhtaç çiftçilere ödünç tohumluk ve yemeklik dağıtılması hakkında kanun."

29 Aralık 1934, Kanun No: 2661, Düstur, 3.Tertip, cilt 16 s. 467.

3- Sanatkâr Muhacirlere Yardım

Mübâdil olarak gelen göçmenlerin bir kısmının sanatkar olması, bu alandaki ihtiyaç göz önüne alınırsa, ne kadar önemli olduğu anlaşılır. Ancak bu sanatkarların çalışabilir duruma geçirilebilmesi, yardım gerektirmektedir. 1924'te çiftçilerin yanı sıra sanatkarlara da çeşitli ihtiyaçlarını karşılayacak kapsamlı yardım yapılır.

5 Haziran 1924 günü Cumhuriyet gazetesinde, "Muhacirlere Muavenet" başlığı altında sanatkar muhacirlere yardımla ilgili talimatnamenin İstanbul Mübadele Müdüriyeti'ne ulaştığı haber verilmektedir: "Sanatkâr muhacirlere tevzian verilecek alat ve sermaye hakkındaki talimatname İstanbul mübadele müdüriyetine ulaşmıştır. Sanata uygun olarak muavakkaten dükkân, fırın, herhangi bir imalathane üretime elverişli bina veya baraka vb. verilecek."

Ayrıca, sanatkâr muhacirlere alet edavat, sanayi ürünleri bedelleri üç senede ve altı taksitte ödenmek üzere verileceği; ilk ödemenin bir yıl sonra başlayacağı haber verilir. (99)

Söz konusu talimatnameye göre 8 Kasım 1923, Mübadele İmar ve İskan Kanununa uygun olarak saptanan ve yardıma muhtaç olan sanatçı ve meslek sahiplerine yardım edilecektir.

"Muhacirlere ve muhtaç çiftçilere ödünç tohumluk dağıtılması hakkındaki kanunun birinci maddesinde yazılı bir milyon liranın artırılmasına (1.250.000) dair kanun, "18 Kanunuevvel 1935, Kanun No: 863, Düstur, 3.Tertip, cilt 17, s. 90.).

99. "Muhacirlere Muavenet", Cumhuriyet, 5 Haziran 1340, s. 3

Her sanatçıya işine göre bir dükkan, bina, baraka vb. (ödünç olarak) verilir. Bir komisyonun (Mıntıka Müdürü başkanlığında, mesul muhasip, iskan ve iaşe memuru, mahalli ticaret odası azasından oluşan) takdir edeceği aletler ve edavat sağlanır; usta olmayıp, çıraklık devresini geçirmiş veya kalfa olanlara, ustalara verilenin yarısı verilir. Emvali metruke ambarlarında bu gibi sanayie yarayacak alat ve edavat bedelleri takdir edilerek muhacirin namına satın alınır. Muhacir aldığı aletleri satamaz. Bunu önlemek için bir kefâletname tanzim edilir. Birer borç senedi alınır. Bu senetlerde 3 yıl 6 aylık taksitle ödeneceği belirtilir. (100)

Her vilayet ve kazada, vali ve kaymakamların başkanlığında birer Tevzi Komisyonu kurularak, mübadillere emlak, arazi ve eşcarı müsmire tevzi talimatnamesini uygular. Buna göre: Komisyonlar arazinin sınırlarını belirler. Metrük emval üzerinde hak iddia edenler kullanma belgesi göstererek, kullanıma devam eder. Komisyonlardaki ölçücüler arazinin krokisini çizer. Arazi değerine göre üçe ayrılır: Ala, vasat, edna. Arazinin bölümleri, kura ile dağıtılıp tevzi defterlerine kaydedilir.

Köylere yerleşecek sanayicilerle öğretmenlere haklarının yarısı kadar daha fazla verilir. Ziraat, doktor, baytar okulu mezunlarına (veya yüksek okul) bir misli fazla

100. Sanatkâr muhacirlere tavizen verilecek alat ve edevat ve sermaye hakkında talimatname."

30 Nisan 1340, Kararname No: 500, Düstur, 3.Tertip, cilt 5, s. 1142, 1145.

verilir. Buna karşılık köylüye kendi bilgi alanlarında yardımcı olmaları istenir. (101)

Bir çok yerde metruk arazi, eski yerleşik halka ait tarlalarla sınırdas ve karışık bir haldedir. Metruk mallar üzerinde çeşitli şekillerde haklar iddia edilir. Ayrıca her yerde haritacının olmayışı, talimatnamenin uygulanışını aksatan nedenlerdendir.

Sonuçta ülke ekonomisini canlandırmak amacıyla alınan önlemlerin yarar sağladığı görülür. Muhacir ve mültecilerin gümrük muafiyeti kanunu (102), gelişte gerekli olan mal ve eşyanın kolayca ülkeye getirilmesini sağlamıştır. Harabolan ülkenin bu getirilecek mallara gereksinimi olduğu açıkça bilinmektedir.

Çalışmasının gerçekleştirilmesi, üretimin sağlanması, mal varlığının artırılarak insanların zenginleşmeleri doğrultusunda birbirini destekleyen çeşitli önlemler alınır. Cumhuriyet gazetesi 24 Mayıs 1925 tarihli nüshasında "iki misli mahsül bekleniyor" müjdeli haberini verir. Beklentiler hep bu yöndedir.

İskan-Onarım

Çeşitli olaylar ve savaşlar yüzünden terkedilmiş binaların çoğu kullanılmayacak bir haldedir. Oturulabilecek durumda olanlar kurtuluştan sonra ordu ile gelen felâketzedeler, memurlar ve zabitler tarafından işgal edilir. Mübadele yoluyla kafileler gelmeye

101. "Mübadillere emlak, arazi ve eşcarı müsmire tevzi talimatnamesi" 6 Temmuz 1340, İskan Tarihçesi, İstanbul; Hamit Matbaası, 1932, s. 29-32.

102. Cumhuriyet, 24 Mayıs 1925, s. 1.

başlayınca mesken sorunu çıkar. Yıkılacak durumda olan binalar orada oturmak isteyenler için tehlikelidir. Yıkımların yapılıp, onarım işinin süratle sonuçlanması gerekmektedir. Tamiratı Cüz'iyeye Talimatnamesi ile bu iş halledilmek istenir.

Talimatname ile imar ve iskan Komisyonları faaliyete geçerek; mübadeleye tabi Rumların emvali metrukesinden yıkılmaya yüz tutmuş olanların yıkımını, gerekenlerin satışını, ufak onarmalarla (çatı aktarma; kapı, pencere, tamiri vb.) oturulabilecek hale gelecek olan evlerin onarımını yapar.

imar ve iskan Komisyonları mübadeleye tabi Rumların emvali metrukesinden yıkılmaya yüz tutmuş olanların yıkımını; icabedenlerin satışını; Cüzi tamirat ile (çatı aktarma, kapı, pencere tamiri...) oturulabilir hale gelecek olan evlerin tamirini yapar.

Bu talimatnameye göre: Yıkılan evlerin kullanılabilir parçaları, diğer onarımlarda kullanılmak üzere ayrılır, geri kalan enkaz satılır. İnşaat malzemesi ve işçilik ücretinin 250 lirayı geçmemesine dikkat edilir. Tamire ihtiyaç gösteren binaların keşif evrakı Vekaletçe onaylanır. Yıkılan ve tamir edilen hanelere Muhtelit Mübadele Komisyonu kıymet takdir eder. Binaların yıkım ve tamirinden önceki kıymetleri, yıkım masrafı, enkazın kıymeti, tamir için harcanacak malzeme ve işçilik bedelleri ayrı ayrı mazbatalar hazırlanıp her ay sonunda yapılacak işlerden bilgi verilir. Ayrıca iyi halde bulunan binaların korunması için bekçi tutulması istenir. (103)

103. Mübâdillerin iskan edilecekleri bölgelerdeki emvali metrukede yapılacak müstacel tamiratı cüziyeye ait

Evleri düşman işgalinden zarar görenlere yardım için on taksitte ödenmek üzere yardıma karar verilir (cam, kereste, kiremit, saç vb. malzemenin tamiri için yardıma çalışılır.)

Samsun havalisinde 100-200 hanelik 20 köy inşasına karar verilir. Sağlık, ziraat ve ekonomi açısından gerekli incelemeler yapılır. Miri ormanlardan kereste temini için gerekli işlemler tamamlanır. (104)

Ocak 1924'te şiddetli kar ve soğuğa rağmen, işgale uğrayıp tahrip olan evlerin tamirâtı sürer. İmar şubesi köylülere mesken temini ve muhacirlerin müstahsil vaziyete geçmelerine yardımcı olur.

Samsun'da, Aydın ve Manisa havalisinde köylerin inşasına başlanır. Cam, çerçeve, kereste, kiremit için İstanbul'da münakaza açılır. Bir miktar, cam, çivi, pencere ve kapı tokmağı Avrupa'dan getirilir. 5 bin tahta, Bilecik'e yeniden 10 bin lira ve 50 sandık cam gönderilir. Kereste ise mübayaa ile temin edilir. Almanya ve Fransa'da yayınlanmış kitap ve risaleler incelenerek, inşa işlerinde pratik bilgilenme yoluna gidilir. (105)

Şubat 1924'te köylerin inşa işleri için fiyat saptanır ve çalışmalar başlar. Büyük köylerin inşası ve evlerin onarımı için Karadeniz sahillerinden İstanbul, İzmir, Çanakkale, Bursa, Adapazarı, Manisa, Bozüyük yörelerine

talimatname," II Teşrinievvel 1339, İskan Tarihçesi, İstanbul; Hamit Matbaası, 1932, s. 22-23.

104. Aydın Tarihi, cilt 2, Numara 4, 1339, s. 19.

105. Aydın Tarihi, cilt 2, Numara 4, 1340, s. 247-251.

kereste alım satım işleri başlar. İzmir'de 207 hane, Samsun'da 139 hane, Konya'da 37 hane, İzmit'te 214 hane, Trakya'da 154 hane, Bursa'da 206 hane, Karesi'de 14 hane, Adana'da 14 hane olmak üzere toplam 2371 hanenin tamiri biter. Çatalca, Gebze, Kartal, Zonguldak, Bartın, Ereğli'de onarım sürer. (106)

Nisan 1924'te Sarıhan, Ertuğrul, Antalya, Mersin, Samsun vilayetlerinde 2 kagir, 7 ahşap; Bursa'da 2 ahşap olmak üzere toplam 16 köy inşasına karar verilir. Projeleri yapılip bölgeleri ilan edilir. Samsun'da 198 hane, İzmir'de 1791 hane, Bursa'da 875 hane Kocaeli'de 140 hane, Antalya'da 320 hane, Konya'da 221 hane, olmak üzere toplam 3399 hanenin tamiri yapılır.(107)

Mayıs 1924'te bölgelerde yeniden yaptırılacak köylerin plan ve projeleri-şartnameler-mukavelenameler hazırlanır. Bu bölgelerde inşaatlar başlar. Mersin'de Yuvanaki çiftliği, Antalya'da Çirkin Oba, İzmir'e Bağlı Kıyas, Manisa'da Çoban Ayısı, Bursa'da ikizce ve Karaca Oba, Bilecik'te Pelit Özü'nde köy inşaatları yapılır. İzmir, Bursa bölgelerinde kendi masraflarıyla köy inşası taahhüt eden muhacirlerin yaptıracakları köprülerin plan ve projeleri yerlerine ulaştırılır. Mubayaa Komisyonunca pazarlık suretiyle İstanbul'da hazır bulunan bir Amerika firmasından 50 adet kapı, 50 adet pencere alınarak Bandırma ve Manisa'ya yollanır. (108)

Temmuz 1924'te çeşitli fasıllardan 682.282 lira 67 kuruş havalename gönderilir. Bursa, Samsun, Antalya

106. Ayın Tarihi, cilt 13, 1340, s. 77-83.

107. Ayın Tarihi, cilt 1340, s. 75-83.

108. Ayın Tarihi, cilt 13, 1340, s. 76-83.

bölgelerinde köylerin imarı ve inşası için müteahhitlere ihale yapılır. Samsun, Amasya, Tokat, Çorum bölgelerinde basit meskenlerin yapılması için 110.000 liralık havale gönderilir. Harpte meskenleri harap olanlardan Bursa'ya 15.000, Bileciğe 5.000 liralık havale yatırılır. İzmir'e 65.555 lira ayrılır. Karadeniz sahilinde kaliteli kereste alımına başlanır. Bu ay 2 bin sandık cam alınır. Karesi'de 8, İzmir' de 265, Bursa'da 141, Konya'da 5 hane tamir edilir. İzmit Samsun, Adana, Antalya bölgelerinde köylerin inşaasına devam edilir. (109)

Ağustos 1924'te çeşitli fasıllardan çeşitli yerlere 263.570 liralık havale gönderilir. Samsun'daki inşaatta kullanılmak üzere Karadeniz sahallerinden iki kayık kereste satın alınır. 145 ton çivi dağıtılır. Adana, Samsun, İzmir bölgelerinde az zaman ve para ile mesken yapımına karar verilerek havaleler gönderilir. Adapazarı fabrikasında kapı ve pencere yaptırılır. (Samsun'a gönderilir.) Hilâliahmer'den Samsun'a 234+156 baraka aksamı, İzmit' e 256, Mudanya'ya 25 adet baraka temin edilir. Yapılan tamirat İzmir'de 293 hane, Bursa'da 136 hane, İzmit'te 14 hane olarak toplam hanedir. (110)

Eylül 1924'te Adapazarı imalathanesinde yapılan kapı ve pencerelerden 500 adet kapı, 300 büyük pencere Samsun'a; 750 büyük-küçük pencere, 2705 büyük pencere Adana'ya; 300 büyük pencere Bursa'ya hazırlanır. 1008 Kapı (metreküp), 150 adet küçük pencere Samsun'a; 1800 büyük pencere, 300 çerçeve İzmir'e; 270 çerçeve Adana'ya; 200 çerçeve İstanbul'dan Bursa mütehadine 60 baraka aksamı Samsun'a sevk edilir. Ayrıca 60 baraka Geyve'de kurulur. İzmir

109. Ayın Tarihi, cilt 4, 1340, s. 81-82.

110. Ayın Tarihi, cilt 4, 1340, s. 112.

mıntıkasına yazılan 870 barakadan 25 Karapınar, Nazilli' ye 25 Afyon'a gönderilir.

Ekonomik yapıların oluşturulmasına özen gösterilir. "İktisadî hane" olarak Samsun havalisinde 50 adet İndik Pınar'da, 60 adet İskilip'te, 15 adet Kız Öldüren'de tamamlanır. 12 adet Vezirköy'de, 24 adet Havza'de inşaata devam edilir. İzmir'de 264, Bursa'da 128, İstanbul'da 813 toplam 1305 adet binanın tamiratı yapılır. İnebolu'dan alınıp Samsun'a 2200 lata kereste gönderilir. 15600 ince tahta, 200 çıkdene, 509 gürgen, 1000 direk, 3000 yerli döşeme tahtası kullanılır. Bu ara örnek köylerin inşaasına devam edilmektedir. (111)

Bina yapımında en önemli malzeme kereste görülür. Sıhhat ve İçtimai Muavenet Vekili Refik Saydam, TBMM'nde göçmenlerin kereste ihtiyacı hakkında bilgi verir.

İskan Kanunu'nun bazı maddelerinin değiştirilmesiyle ilgili olarak, muhacirlerin beraber getirebildikleri 5 metreküp kerestenin gümrük resminden muaf tutulacakları hakkındaki görüşmelerde miktar üzerinde durulur. Refik Saydam'ın açıklaması şöyledir: "Bizim yaptığımız evlere nazaran bir göçmen evinin kereste ihtiyacı 4.70 metre mikabıdır... 1935 yılında 5.44 metre mikap getirdiler. Bunları ancak Tekirdağ'da kullanmak nasip oldu. Çünkü istediğimiz eb'at ve evsafa olmadığı için bıçkıhaneye gönderilmek zarureti hasıl oldu. Bizim senevi kereste ihtiyacımız 25.500.530 metre mikabına yakındır. En ziyade ümit ettiğimiz Romanya'dan gelecek göçmenlerin getirecekleri kerestededir. Geçenlerde huzurunuzda kabul olunan mukavelenâme mucibince oradan gelecek olan göçmenlerin satacakları musakkafata mukabil ellerine

gececek paranın ancak % 25 derecesinde kereste alabileceklerine dair bir hüküm vardır. Romanya Hükümeti'nin de tasdik ettiği bu mukavelename yakında yürürlüğe girecektir.

Muhacirin getirdiği 5 mm. kereste ihraç istasyonlarından alınıp devlet tarafından lazım gelen yerlere sevkedilecektir. Biz bu istasyonlarda keresteyi satın alacağız. Böylece bize yarayacak malzemenin memleketimize girmesi temin edilmiş olacaktır." (112)

1924 Mübadele İmar ve İskân Vekâleti bütçe görüşmelerinde Vekil Mustafa Necati, çalışmaları ve takip edilen politikayı şöyle açıklar: (24.3.1924, içtima 20, celse 2) "Şimdiye kadar muhacirin için lâalettayin muamele yapılmıştır. Sicil yapılmamıştır. Muhacirine hüviyet varakası vrilmemiştir. Defter tanzim edilmemiştir... Her muhacirin için hüviyet varakası tab ettirdik. Defterler tabettirdik. Bu surette muhacirin sicilâtını muntazam bir halde kalbettik."

"İskan Vekâleti'nin Görevi: 1) Vilâyatı Şarkıye muhacirleriyle mültecilerin ve yeni gelecek muhacirleri ve düşman istilasından dolayı mutazarrır olan halkın iskanı. 2) Muhtacı muavenet olanlara yardım olarak belirlenir ve: "Şimdi yaz geldi birçokları barınamadıkları yerden barınabilecekleri yere gönderilecek. Mübadele ile gelen muhacir: 15.585 nüfustur. Bir kısmı ziraatçı olmadığı için verdiğimiz tohumu, aletleri heba ediyor. Bunun önüne geçmek için (14 bölgeye ayırdık) her bölgeye bir ziraat memuru atadık.

112. Ayın Tarihi, sayı 39, Şubat 1937, s. 10-11.

TBMM Zabıt Ceridesi, devre 1, cilt 16, s. 97: 21.1.1338 (içtima 148, celse I) de Heyeti Vekile, Vilayati Şarkıye muhacirine parasız kereste temini önerisinde bulunur.

Nakliyeye kışın başlanıldığı için uzak bölgelere gönderemedik. Muş, Van vb. göndereceğiz.

İmar tahsisatını iki şekilde kullandık. 1. Harabolan binaların tamiri. 2. Yeni köylerin yapımı. Meselâ; Samsun bölgesinde Pontuslar her yeri yerle bir etmişler. Burası tütün bölgesidir. Gelecek muhacirin bir kısmı en iyi tütüncüdür. Bunların müstahsil yapılması lazımdır. Tütüncülüğün kökleşmesi için Samsun bölgesinde 15 köy yapacağız. Antalya, Adana... 14 bölgede 27 köy yapılması gerekiyor.

Ertuğrul Vilayeti % 60 onarımı kendi imkanları ile yaptı. Bugün bilhassa İzmir'de ev buhranı var. M.I.I. Vekâleti'nin görevi muhacirini yerleştirmektir.

Bütün belediyelere imarın ne şekilde tatbik edileceğini ve haritalarını Vekaletе göndererek tasdik ettirmelerini yazmıştık... Memleket dahilinde yapılacak imaratin muayyen bir plan dahilinde yapılmasını teminden ibarettir.

İzmir'de 10 bin iki yüz emvali metruke var. 4 binine yerli muhacir yerleşmiş. Mübadele ile gelen oldukça bunları çıkaracağız." (113)

Bir takım yolsuzluk iddiaları ve ayrıcalıklı işlem uygulandığı yolundaki söylentileri Celal Bey, İstanbul'da gazetecilere verdiği beyanatla yanıtlar: "Bütün muhacirlere eşit muamele edilmektedir. Hiç bir fert ayrı bir muamele görmüyor. Bazıları deniz, bazıları da kara

yoluyla ait oldukları iskan bölgelerine ulaşmaktalar. Eğer hayvanları yoksa hayvan, alat, ziraiye vererek tarlalara dağıtıyoruz!" (114)

Vekil Refik Saydam'ın bütçe görüşmelerinde verdiği bilgiye göre, 1936 senesinde yapılan inşaat Trakya'da 4118 ev, Kocaeli'de 808, diğer vilayetlerde 418 ev olmak üzere 5344 evdir. (115)

Trakya bölgesinde iskan edilen göçmenler, kısa zamanda yapılan yardımlarla yerleşip müstahsil duruma geçerler. Dönemin yayın organlarından Trakya Dergisi durumu coşkulu haberlerle halka duyurur: "Göçmenlerimiz şen, neşeli ve çalışkandır. Verilen yardım ve vasıtalarla iyi tutunmuşlar ve pek çoğu müstahsil hale gelmişlerdir. Geçen senenin planında olan inşaatın pek azı müstesna olarak bitmiştir. Tahriri arazi, kadastro komisyonları hararetle çalışıyorlar. Yüksek Maliye Vekaleti bu komisyonların adedini bu yıl arttıracaktır." (116)

114. İmar mesaili hakkında Celal Bey'in İzahatı, Cumhuriyet, Haziran 1924, s. 1.

115. Ayın Tarihi, sayı 42, Mayıs 1937, s. 175-176.

116. Trakya Dergisi, sayı 8, Mart 1937, s. 29.

BÖLÜM III

MEKÂN İNSAN İLİŞKİSİ: İSKÂN POLİTİKALARI

Göç nedeniyle yer değiştirme Türkler'in tarihinde hep görülür. Cumhuriyet öncesi, Osmanlı döneminde, halk orduların ardından yürüyerek onun gittiği yere gider. En büyük hareket, ordunun yürüyüşü, yeni topraklar alması veya kaybetmesi ile gerçekleşir. Bundan başka kabileler, oymaklar, çeşitli halk grupları değişik nedenlerle yer değiştirirler.

Osmanlı hükümetleri bu gidiş gelişlere karışmaz. Halk gelişi güzel istediği yere konar, istediği yerden göçer. Devletin göçme olayı ile ilgilenmesi Kırım Savaşı (1856) sonunda başlayan büyük göçte, göçmen kitlelerinin yerleşme sorunuyla başlar. İstanbul ve bazı vilâyet ve kazalarda İskân Muhacirin Komisyonları kurulur. Bu komisyonlar yalnız toprak yardımı yapar. 1856 göçmenleri de istedikleri yerlere yerleşir. Osmanlı'da nizamname ve talimatnâmelerle göçmenlerin yönlendirilmesi Meşrutiyet'ten sonra başlar.

Hükümetin bilinçli yönlendirmesinden yoksun olarak göçen halk rast gele oraya buraya konduğu için, çoğu zaman kendisine uygun olmayan yeri seçtiğini anlayıp, tekrar göçmek zorunda kalır. Bu şekilde, sürekli yer değiştiren insan kitlelerinin, doğal olarak, yerleşik hayata geçmeleri gecikir.

Hükümetlerin, göçmenleri yönlendirmesi, göçmenlerin hangi bölgede oturabileceğini saptayıp göstermesi tartışılır bir konudur. Ancak ulaşımın güçlüğü ve her yere ulaşan bir yol şebekesinin olmadığı bir zamanda, üstelik çok

geniş bir coğrafya üzerinde nerenin kendileri için yaşamaya elverişli olduğunu saptamanın zor ve tesadüfi olacağı görülmektedir.

Öte yandan bu konuda araştırmalar yapıp, ülkeyi bütün iklim bölgeleriyle tanımak, coğrafya yapısını bilmek ve dışarıdan gelen göçmenlerin sosyo-ekonomik yapılarına uygun bölgeyi saptamak hükümetler için de külfetli bir iştir. Osmanlı, böyle bir külfeti gerekli görmez. Sahip olduğu toprakların coğrafi yapısı ve ülkesinde yaşayan insanların sosyo-ekonomik özelliklerinin bilinmesi gerekmez. Coğrafya olarak daha çok sınırlar, sınır kaleleri önemlidir. İnsan olarak da ordudaki asker sayısı ve taşradan gelen vergi önemlidir.

Halkın yaşayacağı yeri seçme özgürlüğü veya devletin halka yaşayacağı yere yerleşmesinde yardımcı olması gibi, değişik bakış noktalarından değerlendirilebilecek olan göçme ve yerleşme olayı bilindiği gibi Osmanlı ve Cumhuriyet dönemlerinde çeşitli olanaksızlıklar ve bilgisizlik yüzünden bir çok insanın telef olmasına yol açmıştır. Ancak Cumhuriyet döneminde nüfusu artırma politikasıyla birlikte, elden geldiğince, olaya sahip çıkıldığı da bilinmektedir.

1923'te Mübadele İmar ve İskan Vekaleti kurularak o zamana kadar Umumi Müdürlük tarafından idare edilmekte olan iskan işleri, bakanlık düzeyinde ele alınmaya başlar. Ne var ki, bakanlığın getirdiği maddi külfet genç Türkiye'nin kaldıramayacağı bir yük olur. Mübadelenin getirdiği yoğunluk hafifletildiğinde, bir yıl sonra kurulan vekalet lağvedilerek işler tekrar Umum Müdürlük düzeyinde olarak, önce Dahiliye Vekaleti'ne sonra Kasım 1935'te Sıhhat ve İctimai Muavenet Vekaleti'ne bağlanır.

iskan işleriyle ilgili yasal düzenlemelerin en önemlisi 2510 sayılı (1934, Haziran) iskan kanunudur.

Bu kanun çerçevesinde olmak üzere, göçmenlerin adedi yanısıra iskan bölgelerinin tarım, ekonomi ve sağlık açısından saptanarak yerleşimin en uygun durumda gerçekleştirilmesine çalışılır. (1)

1. 1923-1937 senesi sonuna kadar Cumhuriyetin 15 yılı içinde 196.266 hanede 771.611 nüfus göçmen olarak gelmiş ve bunlar için devlet bütçesinden 30.191.851 lira harcanmıştır.

On Beşinci Yıl Kitabı, s. 394-395'te göçmenlerle ilgili olarak şu bilgi verilmektedir:

Geldikleri Seneler	Geliş Vaziyetleri	Hane	Nüfus
1923 - 1934	Mübadil	99.709	380.243
1923 - 1934	Muhacir ve mülteci	58.027	247.295
1934 - 1937	Muhacir ve mülteci	<u>38.530</u>	<u>144.073</u>
	Yekun	<u>196.266</u>	<u>771.611</u>

1934 -1937'de 2510 sayılı kanun hükümlerine göre getirtilen 38.530 hanede 144.073 nüfus göçmenden:

17.644 hanede 68.973 nüfus Romanya'dan,

18.046 hanede 64.795 nüfus Bulgaristan'dan,

2.217 hanede 8.538 nüfus Yugoslavya'dan ve

623 hanede 1.767 nüfus diğer ecnebi memleketlerden gelmiş olup aşağıda gösterildiği üzere:

22.768 hanede 84.675 nüfus Trakya vilayetlerine,

13.639 hanede 51.381 nüfus Cenup ve Orta Anadolu vilayetleriyle Ege sahillerine,

2.123 hanede 8.017 nüfus Şark vilayetlerine sevk ve iskan edilmişlerdir.

Göçerlik ve Coğrafya - Misakı Milli sınırları içinde kalan topraklar Osmanlı ile kıyaslanamayacak kadar az olmasına rağmen ülkenin çeşitli yöreleri arasındaki doğal koşullardaki çeşitlilik sürmektedir. Anadolu'daki uzun asırlardanberi süre gelen bu değişik coğrafya alanları, üzerinde yaşayanları kendine benzetmeye, kendi koşullarına uymaya zorunlu kılmıştır. Batı bölgelerinde yerleşik yaşantının daha önce başlamasını o bölgenin verimli topraklarının sağladığı söylenebilir. Oysa doğuda göçebelik daha uzun yıllar sürecektir. Bu ikisi arasında yarı göçebe denilen grup kışın belli yörelerde barınıp, yazın hayvanlarıyla yaylalara çıkar.

Zaman zaman da can ve mül güvenliğinin tehlikeye girmesi nedeniyle göçmeler olur. Coğrafya ve politika faktörlerinin iskan durumlarında etkin olduğu söylenebilir.

Aslında Osmanlı döneminde insanların topraklarına sahip çıkmaları ve dolayısıyla üretimin artması düşünölmeye başlanmıştır. 1858'de Arazi Kanunu ile, yüzyılların getirdiği gelenek yıkılarak, özel mülkiyet tanınır. Bunun, tarımsal alanı genişletmek ve vergiyi artırmak endişesiyle yapılmasına rağmen yerleşik düzenin sağlanması yolunda atılmış önemli bir adım olduğu söylenebilir. Ancak ne var ki, göçebe insanları toprağa bağlamak öyle kolay bir iş değildir. 1865'te Fırka-i Islahiye adıyla bilinen bir tümenin Çukurova bölgesindeki göçerleri zorla iskan etmeye çalışması, devletin artık yerleşik düzene ne kadar ihtiyaç duyduğunu kanıtlar.

1923'ten sonraki göçlerle Anadolu'ya gelenler genellikle yeni gelişmekte olan şehirlerde yerleşmişlerdir. Aralarında iskân bölgelerini sonradan değiştirenler olsa

da göçebe bir hayat yerine doğrudan yerleşik düzene uymuşlardır.

Göçerliği yaşam tarzı olarak benimseyenlerle, zorlayıcı nedenlerle geçici olarak göçmen durumuna gelmek farklı şeylerdir. Anadolu'da her iki durum da sözkonusudur. Yüzyıllardır göçebe veya yarı göçebe hayat yaşayan aşiretler varken; zaman zaman politik veya doğal nedenler yüzünden göçmeler olmuştur. Cumhuriyetten sonra, genellikle politik güçler ağırlıktadır.

Meskende Yakın Çevrenin Etkinliği - Fiziksel faktörler insan üzerinde önemli tesirler yapar. Bu tesirler kırsal kesimde daha çok hissedilir. Doğa ile insan arasındaki ilişki kırsal kesimde, doğrudan insana, yönünde olarak daha etkili görülür. Dolayısıyla yerleşme, barınma yani iskan bu ilişki şekillendirir.

Zorlayıcı kış, Türkiye'de insanları barınmaya zorunlu kılar. Değişik iklim bölgeleri olsa da bunların hepsinde aynı gereksinim duyulur. Ancak iklimdeki bölge farklılıkları değişik mesken tiplerinde kendini gösterir. Karadeniz'de ağaç, Doğu Anadolu'da ve Ege ile Akdeniz'de taş, İç Anadolu'da kerpiç, Güneydoğu'da toprak, mesken yapımında esas malzemeyi oluşturur.

Ülke nüfusunun % 71,5 unu teşkil eden kır nüfusunun büyük çoğunluğunun fakir olduğu düşünülürse, kır meskenlerinde öncelikle yakın çevrede bulunan malzemenin kullanılacağı gerçeği ile karşılaşılır. Buna göre ağacın kullanıldığı yörelerde çatma veya örme ev, taşın bulunduğu yerde taş, ev, kerpiç yapılan yerde kerpiç ev ve nihayet toprak ev olmak üzere, Türkiye coğrafya yapısının sunduğu malzeme ile yapılan kır mesken tipleri beş ana çeşit olarak görülür.

Başlangıçta yakın çevrenin sunduğu malzeme esas olsa da zamanla ev yapımında kullanılan malzeme çeşitlenir. Bu çeşitlenmede rol oynayan faktörler ise; bilgi, görgü, inşaat tekniği ve paradır.

İskân konusunda devlet eli ve yardımı olan yerlerde, malzeme çeşitliliği dikkat çeker. Meselâ, 1924 Eylül'de izmit, Adana, Bursa, Antalya, İzmir, Samsun yörelerinde yapılan göçmen meskenlerinde kullanılan malzeme, saç, taş, kum, tuğla, kireç, çimento, ahşap, kiremit, saman, kerpiç, çivi, tahta (2) olarak yöreden temin edilen ve dışarıdan getirilen olarak iki gruptur.

2. Ayın Tarihi, cilt 4, 1340, s. 206

Göçmen Evlerine Ait Keşif Defteri, Sıhhat ve İctimai Muavenet Vekaleti İskan Umum Müdürlüğü, Ankara 1938, s. 11-17'de Göçmen Evleri İnşaatında Kullanılacak Malzemeye Ait Fenni Şartlar:

1- Göçmen evleri inşaatında kullanılacak bütün malzeme en iyi cinsten yerli malı olacaktır.

2. Malzemenin Kontrolü:

Yapı Kontrol fen memurları tarafından istenildiği zaman Müteahhidin bütün malzeme depo Anbar ve ocaklarını teftiş etmek ve murakabe altına almak hakkı vardır. Şartnameye uygun görülmeyen malzeme derhal yapı yerinden uzaklaştırılacaktır. Aksi halde yazı ile yapılacak ihtarın tebliğinden itibaren 10 gün içinde kaldırılmadığı takdirde müteahhidin nam ve hesabına mezkur malzeme inşaat mahallinden uzaklaştırılır.

Malzeme

Yapı işlerine kullanılacak malzeme aşağıdaki şartları ve evsafı haiz olacaktır.

Taş

1- Kullanılacak ocak taşları çatlaksız ve dona mukavemet edecek neviden duvar örülebilecek normal ebatta olmalıdır.

2- İnşaatda ocağın sathı haricisinden en aşağı 0;30 M.den sonra çıkacak taşlar kullanılacaktır. Taşlar tebeddülâtı haviyeye tahammül edecek vaziyette olacak ve yumuşak taşlar ile harca bitişme kabiliyeti olmayan nehir taşları kullanılmayacaktır. Ocak, taşları yerine müstamel taşlar kullanıldığı takdirde bu taşların üzerindeki harçların temizlenmesi ve taşların toz toprak ve kireç gibi mevaddan ari bulunmaması şarttır.

Tuğla

Kullanılacak tuğlalar iyi pişmiş ve çatlak, yarık ve boşluklardan ari olacaktır. Kırıldıkları zaman mütecanis bir satıh birbirine vurdukları zaman tanınan bir ses verecek ve içlerinde kireç tanecikleri ve kutru 3 milimetreden fazla büyüklükteki çakıl taşları bulunmayacaktır.

Tuğlalar sivri köşeli ve dıllıları kaim zaviye teşkil edecek muntazam şekilde olacaklardır. Tuğla ebadı vasatı 11 x 23 x 6,5 ebadında olmak üzere mahallinde müteamil olan kalıplara uygun olacaktır. Kuru tuğlaların tazyika karşı mukavemeti santimetre murabbına 100 Kg. olmalıdır. Tuğlalar tesirâtı havaiyeye karşı mukavim bulunacak ve don tecrübesinde dağılmayacaktır. Yanmış ve kırık tuğlalar istimal olunmayacağı gibi kuru tuğlalar vezninin % 20 sinden fazla su mas etmeyecektir.

Kum

Kum; Toprak, kil ve uzvi mevattan ari olacaktır. Harç mealinde kullanılacak kumların dane büyüklüğü 5 milimetre ve sıvada kullanılacak kumun büyüklüğü 2 milimetre olacaktır. Kum hiç bir suretle % 10'dan fazla toprağı ihtiva etmeyecektir.

Kireç

Kireç saf yani toz toprak kum ve çakıl gibi ecnebi mevattan ari ve beyaz olacak ve topak olarak inşaat mahalline getirilecek matluba muvafık olanları yapı yerinde fazla kalmadan söndürülerek kireç kuyularına konulacaktır. Söndürülmüş kireç sathında çatlaklar hasıl olduktan sonra kullanılacaktır. Çukurlarda bekletilen kireçlerde çatlaklık hasıl olmazsa duvar harcı için asgari bir hafta sıva harcı için asgari 3 hafta söndürülmüş vaziyette çukurlarda kaldığı tebeyyün ettiği takdirde kullanılabilir. Söndürülmüş kireç % 10'dan fazla ecnebi mevaddı ihtiva etmeyecektir.

Çamur Harç

Temiz ve saf topraktan yapılacak, kullanılmazdan evvel özlenmesi için laakal 24 saat çukurlarda yatırılacaktır. Sıva için kullanılacak özlü çamur harçta kafi miktarda saman bulunacaktır.

Marsilya benzeri kiremit

A- Kiremitlerin renkleri açık veya koyu kırmızı olacak ve tamamen pişkin bulunacaktır. Ancak fırının hararatine pek fazla maruz kalıp tabii şeklini kaybetmiş ve adeta kaynamış kiremitlerle kırık kiremitler kabul edilemez.

B- Kiremitlerin satıhları gayet muntazam olacak ve toprağında kalkerli maddelerin bulunmasından su ile temasında sathından parçalar kabarıp kalktığı takdirde red olunacaktır.

C- Bila istisna her kiremitte tel delikleri bulunacaktır.

D- Kiremitler tamamen sağlam ve bir ucundan tutularak sert bir cisimle vurulduğu zaman tanınan bir seda çıkaracak ve iki mesnet üzerinde en az yüz otuz kilogram sıkleti taşıyabilecek mukavemette olacaktır.

2- Kiremidin su çekme miktarı azami % 15'den fazla olmayacaktır.

3- Müteahhit vereceği kiremit miktarınının % 2 ikisine kadar bir fazlalığı bila bedel vermeği kabul edecektir.

Yerli Kiremit

A- Kiremide sert bir cisimle vurulduğu zaman tanınan ve berrak madeni bir ses çıkaracaktır. Aynı ocak ve aynı toprak mahsulleri aynı evsafı tamamiyle haiz olacaktır.

B- Kiremit kırıldığı zaman maktar mütecanis ve gayet ince daneli olacak ve boşluğu bulunmayacaktır. Bilhassa kalker dane ve hpbelerile ecnebi maddelerden ari olacaktır. 24 saat suda bırakıldıktan sonra vezninin % 24 ünden fazla su mas etmeyecektir. Sudan çıkarılıp 24 saat açık havada bırakılan kiremitler eriyip dağılmayacaktır.

C- Kiremit harcı el ile uçları ve her hangi bir parçası kırılmayacak kadar sert ve iyi pişmiş olacaktır. Kiremidin her ucundaki bir kaşesi baş ve şahadet parmaklar arasına alınarak ve kiremit ufki vaziyette tutularak mükerrer defa ve kuvvetlice silkilmeğe kırılmayacaktır.

Düz bir satıh üzerine konan kiremit üzerine çıkan 50 kilo sıkletinde bir insanı taşıyacak kadar mukavemetli olacak ve bu kiremit o mevkide kullanılan veya imal olunan kiremitlerin en iyi cinsinden bulunacaktır.

D- Kiremitler dona karşı gayet mukavim olacak ve en ufak bir çatlak ve döküntü kasıl etmeyecektir.

E- Kiremitlerin yuvarlak kısmının ortasına kadar gelmeyen; ancak köşelerde müsellesi bir parça halinde bulunan kırıklar kabul edilirse de bu kırık kiremitlerin adedi heyeti umumiyenin % 5' ini geçmeyecektir.

F- Müteahhit bir eve lüzumu olan (keşifnamede yazılı) kiremit adedine % 4 ilavesine teslim mecburdur. Bu fazla kiremitler ev ile birlikte sahiplerine teslim edilecektir. Bu fazla kiremitler için müteahhide ayrıca para verilmeyecektir.

Kerpiç

Kerpiçlerin ölçüsü umumiyetle vasatı 0.10 x 0.14 x 0.30 olmak üzere imal edilecektir. kerpiçin toprağında mevadı uzviyeden tamamen ari kil ve kısmen de kumlu topraklar bulunacaktır. Bunun için zamanla derelerin ve nehirlerin bıraktığı milli topraklar bu işe daha elverişlidir. Topraklar çamur haline geldikten ve içine normal miktar saman konulduktan sonra plastik bir hale gelmesi için laakal 24 saat bekletilmesi ve bundan sonra kesilmesi lazımdır.

Kerpiçler kesildikten bir gün sonra yerlerinde döndürülmek suretiyle havalandırılacak ve ancak hava müsait olduğu takdirde en az 48 saat sonra istif konabilecektir.

Kerpiçler hiç bir zaman dağılma ve çatlama alameti göstermeyecektir. İstif kerpiçlerin hava alabileceği bir tarzda yapılarak üzeri yağmurlara karşı saz ve sapla örtülecek ve tamamen kurdukları anlaşıldıktan sonra kullanılacaktır.

Pencere ve Kapı Hırdavatı

Kapılarda kullanılacak menteşelerin boyu 8-10 santimetre olacaktır. Asgari üç vida yeri ve vida yerleri şaşırtmalı, vidasile beraber yerli malı olacaktır.

Harici Kapı Kilidi

96 x 104 milimetre ebadında tek kollu bir taraftan anahtarlı en iyi cins yerli malı Macar kilidi olacaktır.

Dahili kapılar için yerli malı üstü siyah boyalı horoz zembelek kullanılacaktır.

Pencere Menteşeleri

3,5 ila 4,5 santimetre boyunda ve kendi boyuna göre miktarı kafi genişlikte üç vidalı yerli malı ve vida yeri şaşırtmalı olarak açılmış vidadile beraber olacaktır.

Pencere Tepları

Pencere Topları yuvarlak, alt kısımları kendinden vidalı, normal ebatta olacaktır.

Pencere Mandalları

Pencere mandalları düz siyah boyalı normal ebatta nihayet tarafından bir vidalı, yerli malı olacaktır.

Cam

Pencerelerde kullanılacak camların kalınlığı en az 1,5 milimetre olacak dalgalı ve koyu mavi renkte camlar kabul edilmeyecektir.

Kereste

A- Keresteler çam veya köknar veya çıralı çam cinsinden olacaktır.

B- Keresteler kırık, çürük, çatlak olmayacak ve başlardan itibaren içeriye doğru 10 santimden fazla yel yarığı bulunmayacaktır.

C- Kerestelerde bulunabilecek budaklar oynak ve düşebilecek bir halde bulunmayacak ve katarlarının büyüklüğü mukavemetine zarar verecek mahiyette olmayacaktır.

D- Kiremit altı tahtaları 15 santim genişliğinde ve 10 milimetre kalınlığında olup boyları 2.00.2.50.3.00.3.50.4.00 metre olabilecektir.

E- Kereste muntazam biçilmiş olacak ve binada kullanıldığı zaman ek yerleri mukavemeti azaltmayacak şekilde her birine bindirme yapılacak ve icabında desteklerle takviye edilecektir.

Coğrafi yapının getirdiği yöresel farklılıklar, toplum yapısında da görülür. Ancak toplum yapısındaki çeşitlilik bir yönde ve esas unsur etrafında birleştirilmek istenir. Modern, üniter, ulusal bir devletin temelleri atılırken toplumdaki yüzyılların getirdiği farklı yapılanma aynı oluğa dönüştürülmeye çalışılır. 2510 sayılı İskân Kanunu yapılacak düzenlemelerle coğrafi ve toplumsal yapıdaki çeşitliliğin göz önünde bulundurularak, yasal düzenleme ile toplumsal yapıda birliği sağlayıp modern yapıya ulaşmaya çalışıldığı izlenimini vermektedir. Bu kanunun "Mukaddeme" başlığı altındaki giriş bölümünde Türkiye'nin iskan bölgeleri ve ayrılış nedenleri açıklık kazanır.

Birinci madde ile Türkiye'de Türk kültürüne bağlılık dolayısıyla nüfus, oturuş ve yayılışının, bu kanuna uygun olarak, İcra Vekillerince yapılacak bir programa göre, düzeltilmesi Dahiliye Vekilliğine verilir. İkinci madde ile Dahiliye Vekilliği'nce yapılabilecek İcra Vekilleri Heyeti'nce onaylanacak haritaya göre Türkiye, iskan bakımından üç çeşit mıntıkaya ayrılır.

Bir numaralı mıntıkalar, Türk kültürlü nüfusun yoğunluk kazanması (tekasüfü) istenilen yerlerdir. İki numaralı mıntıkalar, Türk kültürüne temsili istenilen nüfusun nakil ve iskanına ayrılan yerlerdir. Üç numaralı mıntıkalar ise yer, sıhhat, iktisat, kültür, siyaset, askerlik ve inzıbat sebepleriyle boşaltılması istenilen ve iskan ve ikamet yasak edilen yerlerdir.

F- Mütehhit projedeki ebada aynen uygun kereste bulamayarak bu ebattan daha kalınını kullanmak isterse kabul edilecekse de fazla kereste için bir bedel verilmeyecektir.

G- Kapı ve pencere keresteleri kuru cinsten ve imalata zarar vermeyecek kadar az budaklı olacaktır.

İskan mıntıkalarının onaylı haritasında, zamanla ortaya çıkacak ihtiyaca göre değişiklikler yapılması Dahiliye Vekilliği'nin teklifi üzerine icra Vekilleri Heyeti kararına bağlanır.

Buna göre bir numaralı iskân mıntıkası: Birinci Umumi Müfettişlik mıntıkasındaki vilâyetlerle Erzincan, Malatya, Gaziantep vilâyetleri; Kars Vilâyeti'nin Iğdır, Tuzluca, Kağızman, Sarıkamış kazaları, Erzurum Vilâyeti'nin Hınıs, Pasinler, Çat, Tercan kazaları, Sivas Vilâyeti'nin Zara, Hafık, Kangal, Gürün, Divriği kazaları Maraş Vilâyeti'nin Elbistan, Göksun kazaları, Kayseri Vilâyeti'nin Pınarbaşı kazası olarak belirlenmiştir. Diğer vilâyet ve kazalar iki sayılı mıntıkayı oluşturmaktadırlar.

İki sayılı mıntıkada en çok etkinlik gösterilmesi gereken saha Trakya Umumi Müfettişliği sahası yani; Tekirdağ, Çanakkale, Edirne ve Kırklareli vilâyetleridir.

Trakya'nın 1915'teki nüfusu (Edirne, Kırklareli, Tekirdağ vilâyetleriyle, Çanakkale'nin Gelibolu, Eceabad, Silivri kazalarında) 652.636 kişi olup, metre kareye 28,5 kişi düşmektedir. 1934 yılında aynı saha üzerindeki nüfus 614.382 kişi ve kilometre kareye düşen insan sayısı ise 26,8'dir. Bu sayıda da 1923'ten beri gelen göçmenlerin rolü olduğu bilinmektedir.

Nüfus yoğunluğundaki düşüşün bir sorun olması ayrıca, komşu ülkelerin nüfus yoğunlukları ile kıyaslanınca daha da önem kazanır. Böylece Trakya iskanı üzerinde durulan önemli sorunlardan biridir.(3)

3. Nüfus Umum Müdürlüğü, Ankara; 1935, s. 20'de 1934 yılında komşu Balkan ülkelerinin nüfus yoğunlukları

Trakya nüfusunun göçlerle artırılması halinde ortaya çıkacak toprak ihtiyacı İskân Kanunu'nun 21.maddesinde belirtilen yollarla karşılanır. Buna göre bütün millî topraklardan, şehirlerin, kasabaların, köylerin sınırları içinde bulunan mera, bataklık, fundalık gibi ortamlı olup Hükümetçe ihtiyaçtan fazla görülen topraklardan, şehirlerin, kasabaların, köylerin sınırları dışında kalan boş yerlerden görülecek lüzum üzerine bazı ormanların boş bulunan kısımlarından ve Meriç ve Ergene sularından başka Trakya'da bulunan büyük ve küçük bataklıkların kurutulmasıyla elde edilecek topraklarla bir kısım çiftliklerin 1505 sayılı kanuna uygun olarak istimlakinden elde edilecektir. O dönem Trakya'da şahıslara ait 178 çiftlik saptanır. (4)

Bataklıkların kurutulması için de Nafia Vekâleti'nin yardımı alınır. Çiftliklerin istimlak ve Nafia Vekâleti'nin bataklıkları kurutulması ile 640.000 nüfusun yerleşeceği toprağın sağlanabileceği düşünülmektedir.

21. maddede belirtilen yollarla beş sene içinde Trakya'ya 263.000 göçmenin yerleştirilebileceği ve ikinci beş yılda da 640.000 olmak üzere on sene içinde 1.254.381 göçmen nüfusla bölgenin nüfus yoğunluğu 55.8'e çıkarılması planlanır.

şöyledir: Bulgaristan'da: 57,7, Yunanistan'da: 49,1, Yugoslavya'da: 55,7, Romanya'da 61,7, Yunan Garbi Trakyası'nda : 105

4. Nüfus Umum Müdürlüğü, Ankara; 1935, s. 22'de: Bu çiftliklerin 53' ü Çanakkale, 66'sı Tekirdağ, 39'u Edirne, 20'si Kırklareli vilayetlerine ait olup toplam 2.273.174 dekarlık arazi olmaktadır.

İstatistik Umum Müdürlüğü tarafından yapılan tecrübe sayımlarının verdiği rakamlara göre yıllık genel nüfus artışı ortalama hesapla % 20'dir. Buna göre göçmenlerle bu tabii artış sayesinde Trakya nüfusu 10 sene içinde 1.5 milyonu yakalayacaktır.

Birinci iskân bölgesinde ise beş sene içinde 250.000 göçmenin nakil ve iskânlarının yapılabileceği hesaplanır. Bu bölgeye Rusya ve İran'dan göçmenlerle Karadeniz kıyılarında toprağı olmayanların nakli yapılır. Bu sayı 50.000 olarak düşünülür. Geri kalan 200.000 kişi de Romanya, Yugoslavya ve Bulgaristan göçmenleridir. Elazığ'a kadar demiryolunun oluşu büyük kolaylık sağlar.

Romanya, Bulgaristan ve Yugoslavya göçmenleri İstanbul'a kadar genellikle kendi masraflarıyla gelmektedirler. Bunların İstanbul' dan Anadolu'ya tren ve son nokta olan Elazığ'dan de iskan bölgelerine gönderilmek üzere beş nüfusluk bir ailenin 35 liralık bir masrafa ihtiyacı vardır. İskan bölgesine gelen aileleri bu bölgede tutmak için muhakkak bir ev yapmak, ikişer çift hayvan, pulluk veya sapan, tohumluk ve yemlik buğday ve sanat sahibi olanlarına birer dükkan ve sermaye vermek gerekmektedir.

Şubat 1937, Trakya Dergisi Türkiye Devleti'nin Trakya'ya son üç sene içinde Romanya, Bulgaristan ve Yugoslavya'dan 70.000 nüfus göçmen getirdiğini kaydeder: "Romanya'dan gelenler Romanya hükümeti ile yapılan anlaşma üzerine kararlaştırılan esaslar dahilinde muntazam vapurlara bindirilerek Trakya mürettebatı Tekirdağ iskelesinden; Bulgaristan ile Yugoslavya'dan gelenler Edirne ve Uzunköprü istasyonlarından tertip edildikleri yerlere devletçe meccanen ve her türlü esbap ve istirahatleri temin edilmek şartıyla göçmen konuk evlerine misafir edilerek muamelerinin ikmaline kadar ibate ve iaşeleri

temin ve sıhhi muayeneleri ve aşıları yapıldıktan sonra iskan edilecekleri yerlere sevkedilmektedirler. İskân yerlerine varan göçmenlere, milli emlâke ait evlere, olmayan yerlerde de evleri yaptırılincaya kadar kira ile halk evlerine yerleştirilmekte ve evleri yapıldıkça oralara nakil edilmektedirler." (5)

Nakil, iâşe, sağlık, müstahsil hale gelme vb. sorunlar yanı sıra en önemli sorun ev sahibi olabilmektir. Öncelikle korunma gereksiniminin karşılanması gerekmektedir. Ülkenin, savaştan önce iskânlı olan bölgelerinin istilâya uğrayan veya savaşın etkisinde kalan kısımlarında, genellikle evler ya yanmış ya da yıkılmıştır. Kalanların ise büyük bir kısmı tamir gereksinimindedir. İstirdattan sonra (istila edilen toprakların geri alınmasından sonra) gayri menkul emvali metruke, daha çok savaşta evleri yanan, yıkılan felâketzedelerle, memur, zabıt ve resmî daireler tarafından işgal edilmiş olduğundan, büyük gruplar halinde gelen mübadillerin iskan edilmesi çeşitli zorluklar yaratır. "Herkes bir sıfat ve hak iddiasında bulunarak" (6) uygun bulduğu yere yerleşmek ister ve bu durum bir çok haksızlıklara ve mağduriyetlere yol açar.

Diğer bir güçlük Balkan Savaşı'ndan sonra gelmiş olanlar ile mübâdele yoluyla gelenler arasındaki akrabalık, hemşehrilik ilişkileri dolayısıyla aynı bölgede yaşama isteklerinden kaynaklanmaktadır. Bu nedenle iskân bölgelerini terk eden mübâdiller önemli sorunlar yaratırlar.

5. Trakya'da İskan Faaliyetleri", Trakya Dergisi, sayı 7, Şubat 1937, s. 13.

6. İskan Tarihçesi, İstanbul; Hamit Matbaası, 1932, s. 16.

Yerleştirme Politikasında Genel Çizgiler

1.3.1922, TBMM'nin I.dönem, 3.yasama yılını açış nutkunda Mustafa Kemal, sosyal yardım işlerinden olarak o günkü göç ve iskan sorununu daha savaş bitmeden, asıl göç olayı patlak vermeden önce, şu açıklama ve saptamalarla ortaya koymaktadır:

"I.Dünya Savaşı sırasında, bu yörelere sığınmak zorunluluğunda kalan doğu illeri ve kurtarılmış halkından dörtte biri memleketlerine gönderilmiştir. Bunların hemen yarısı yurtlarına ulaşmışlardır. Bu yıl geri kalan mültecilerin de iadesi kararlaştırılmıştır. Sonradan kurtarılan Adana ve Gaziantep mültecileri memleketlerine iade edildiler. Henüz kurtarılmayan Batı illeri mültecilerine imkân buldukça yardıma devam olunuyor.

Yurtlarına yeni dönenlere bu konudaki kanun gereğince yemeklik, tohumluk verilmesi, ayrıcalık tanıma ve bunun gibi kolaylıklar sağlamak suretiyle yardım edilmektedir. Göçmen ve mülteci öksüzler için açılan yetim yurtlarının birer sanat okulu haline getirilmesine çalışılmaktadır. Millî sınırlarımızın dışında kalan yerlerden sığınan dindaşlarımız, şimdilik yalnız parasal yardım görmektedirler. Bu yıl bunların ve ülke içinde iskan edilmek istenen diğer göçmenlerin yerleştirilmesine başlanacaktır. Sağlık ve sosyal yardım konusunda izlediğimiz amaç şudur: Ulusumuzun sağlığının korunması ve kuvvetlendirilmesi, ölüm oranının azaltılması, nüfusun artırılması, sosyal hastalıkların ve bulaşıcı hastalıkların etkisiz bir duruma sokulması, böylece ulus fertlerinin dinç ve çalışmaya yetenekli, kusursuz vücut yapılarına sahip olarak yetiştirilmesi... Yurtları düşman

elinde kalan vatandaşlarımıza yardım ve onların ilmi bir şekilde iskân edilmelerine özel önem verilmektedir. Bu konuda gereken inceleme yapılmakta ve bu amacı sağlayacak programlar düzenlenmektedir." (7)

1922'de yerleştirilmesi gereken iki zümre vardır. Bunlardan birincisi savaş ve istilâ nedenleriyle yerlerinden olmuş insanlar, diğeri göçmen olarak dışarıdan gelip iltica edenler.

Sağlıklı bir nüfusun artırılması istenirken, 1923 yılında programlı iskan faaliyetinin başlatılacağı bildirilmektedir. 1936 yılında ulaşılan nokta ve takip edilen politika yine Mustafa Kemal'in 1 Kasım 1936, V. dönem, 2. yasama yılı nutkunda şöyle açıklanır:

"Anavatana yeni kavuşan göçmen vatandaşlarımızın yerleştirilmeleri başlıca görevlerimizdendir. Göçmenleri iyi yerleştirmek ve hızla üretici duruma sokmak için, onları yeterli derecede donatmaya çalışıyoruz. Aldığımız sonuçlar ümit vericidir. Bu milli soruna, sağlayabildiğimiz imkânlar oranında, fakat ara vermeksizin devam edeceğiz." (8)

1 Kasım 1937, V. Dönem, 3. Yasama Yılı Açış Nutku'nda Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığı'nın göçmen işlerini, sosyal ve ekonomik politikaya uygun olarak başarıyla yürüttüğü belirtilir. Ertesi yıl, yani 1 Kasım 1938, V. Dönem, 4. Yasama Yılı Açış Nutku'nda aynı bakanlığın kendisine verilen sağlık ve sosyal yardım görevleri ile

7. Atatürk'ün Türkiye Büyük Millet Meclisi'ni Açış Konuşmaları, Ankara; 1987, s. 6.

8. Atatürk'ün Türkiye Büyük Millet Meclisi'ni Açış Konuşmaları, Ankara; 1987, s. 225.

iskân ve göçmen işlerini TBMM'nin kabul ettiği ödenek içinde başarı ile sürdürdüğü savunulur.

Lozan sonrasında, iskân konusunda hayati bir sorun olarak görüldüğü ülkenin savunması, güvenliği, ekonomisi açılarından değerlendirildiği bir gerçektir; ancak ne derecede başarılı olunduğu tartışılabilir. Onbeş yıllık dönem içinde büyük yol alındığı, fakat konunun tam olarak çözüme ulaştırılamadığı söylenebilir.

Sorun ülke çıkarları açısından ele alınırken etkilenen, doğrudan doğruya günlük hayatını yaşayan insanlardır. Onların barınması, beslenmesi, sağlığı, eğitimi, çalışması vb. gereksinimleri ile bağlantılı olarak ülkenin çıkarları savunulmaktadır.

Yapılan düzenlemelerde ilk etapta insanlara barınacak ev, işleyecek toprak verilerek yerleşik düzenin sağlanması gerekmektedir. Savaşlarla başlayan iç göçlere mübadele ile eklenen dış göçler ülkede bir ev ve toprak anarşisi başlatır. İnsanların ülke sathında uygun biçimde yerleştirilmesi işi öncelik alır. Bu amaçla Mübâdele İmâr ve İskân Vekâleti kurulur. Mübadele İmar ve İskan Vekili Mahmut Celâl Bey, Vekâletin ikinci yılında yaptığı araştırma ve inceleme gezilerindeki bulguları verdiği bir demeçte şöyle açıklamaktadır:

"Mübâdele için harita ve grafikler yardımı ile âdeta her taşına kadar hesap edilerek, çalışılmaktadır... İskân sahası olarak ayrılan yerlerin bir çoğunda arazi var ev yok. Veya tersi, ev var arazi yok. En önemli zorluk buradadır. Kütahya'da (merkezde) hazır üç yüz ev var, fakat arazi yok. Niğde, Kayseri, Samsun... böyledir. (9)

9. "Çok Hayati Bir Mesele", Cumhuriyet, 8 Haziran 1924, s. 1.

1925 yılında Trabzon ve Samsun'a yerleştirilecek olan Selânik' ten gelen 5700 kişilik kafiye Ahırkapı misafirhanesinde 20 gün kalır. (Normal kalış süresi 3 gündür.) Ocak ayının soğuğu, açlık ve hastalık yüzünden kötü durumda kalan göçmenlere basın sahip çıkar. Bu olaydaki göçmenlerin hükümetin gösterdiği yere gitmek istemeyip İstanbul'a yerleşme isteği, iskân politikasının uygulanışının pek de kolay olmadığını göstermektedir. (10)

1934 yılına kadarki gelişmeler, bu yılda çıkarılan 2510 Sayılı İskan Kanunu ile temellendirilir. Kanunun TBMM'nde görüşülmesi sırasında Dahiliye Vekili Şükrü Kaya Bey bir konuşma yapar. Bu konuşma, çıkarılan kanunun ruhunu ve yeni kanunla neler yapılmak istendiğini açıkça vermektedir: "Bu kanun tali bir eser olarak dil davasının çözümü ile de alakalıdır. "Meclisler dillere hakimdir." Ülkenin istismar ve vahdetinin temini düşünülmüştür... I.Nüfus, 2.Muhaceret, 3.Seyyar aşiretler, 4.Topraksızlarla alakalıdır... Büyük nüfus 18 milyondur. Yirmi beş sene sonra 35-40 milyon olabilir... Yerli vatandaş nüfus kesafetinin çok olduğu yerden az olduğu yere göçürülmeli ve gerekli kolaylık sağlanmalı... Dava Medeniyet-Nüfus-Dil davasıdır... Cebir ve zorla veya istekli olarak göçler oldu... Vaktin idareleri iyi yerleştirmediler. Bu kanun aksaklıkları düzeltecek... Şu an yakın haricimizde bulunan 2 milyona yakın halis Türk azar azar anavatana gelecek. (istek ve arzularıyla)... Kırım'dan, Mora'dan, Kafkasya'dan gelen muhacirler müstahsil durumdadır... Ülkede 1 milyondan fazla göçer-yarı göçer var. Bu kanunla bunlar da medeni bir yerleşik

hayata kavuşacak. Böylece tek dille konuşan mütecanis bir topluluk olacak... Metruk arazi dağıtılacak. Köylünün tarlasına haciz koydurmayacağız, köylünün oturduğu araziyi çiftlik yaptırmayacağız... Büyük çiftçi taraftarıyız da..." (11)

Şükrü Kaya Bey bir yıl sonra Türkiye'nin İskân Politikası hakkında TBMM'ne şu açıklamada bulunur: "Kanunun esbabı mucibesi (İskân kanununun bazı maddelerinin değiştirilmesi, İskân işlerinin Sıhhat ve İçtimai Muavenet Vekâleti'ne devrine ve ayrı bir bütçe ile idarsine ait kanun teklifi.) muhacir işlerini ikiye ayırıp, politika kısmı Dahiliye'de ve işin muaveneti içtimaiyeye taalluk eden kısmını da Sıhhiye Vekâleti'ne vermekten ibarettir. İskân işinin nakil, İskân ve İâşe tarafları teknik itibarile doğrudan doğruya Sıhhat Vekâleti'ne taalluk ettiğinden dolayı, vekâlete devrederek teknik yollardan yürümei daha muvafık bulduk. Tek ve müçtemi muhacirlér davası da yine politikaya taalluk ettiğinden dolayı, muhacirler müçtemi bir halde geldikleri takdirde heyeti umumiyesi birden kabul edileceği için, keyfiyetten Dahiliye Vekâleti haberdar olur. Ve nereye gideceğini bilir. Fakat tek başına gelecek bir mülteciyi Dahiliye Vekâleti nereden gelmiş, ne maksatla gelmiş, nereye yerleştirilecek bunu nereden bilsin... Umumi nüfus siyasetimiz esaslarından biri dışarıdaki Türkler'in buraya gelmeleridir... Cumhuriyet devrinde yani 1923'ten bugüne kadar memlekete 600.000 muhacir gelmiş bulunuyor. Bunun 400.000'i mübadele yoluyla gelmiş bulunuyor. Diğer kısmı da kendi istek ve arzularıyla gelmiş bulunuyorlar... Şimdiye kadar

11. TBMM, 14 Haziran 1934. İmar ve İskan Kanunu kabul edildi. Konunun müzakeresinde Dahiliye Vekili Şükrü Kaya Bey'in Nutku." Ayın Tarihi, sayı 7, Haziran 1934, s. 76-81.

Trakya'ya yerleştirilen nüfusun miktarı Romanya, Bulgaristan, Yugoslavya ve Yunanistan' dan gelenler dahil olmak üzere 65.000 kişidir... Bugün aç ve açık tek bir adam yoktur." (12)

YERLEŞME POLİTİKASININ UYGULANIŞI

Mübadele imâr ve iskân Vekâleti'nin kuruluşuyla vekil olan İzmir Mebusu Necati Bey, 23. 10. 1923'te (41. içtima, 2. celse) TBMM'ne Bakanlığın layihasını verir. Teklif on beş gün gibi kısa bir zamanda kanunlaşır. (8 Kasım 1923, Kanun No: 368) (13)

20 madde olarak çıkan kanun, iskan sorununu bakanlık seviyesinde ele alan ilk kanundur. 1923'ün yerleşim sorunları, bu kanunda tek tek yerlerini almış ve çözümler için nelere baş vurulacağını, nelerden yararlanılacağını belirtmiştir. Yani iskan sorunu ve bu sorunun çözümünde yararlanılacak ülke olanakları ayrıntılı biçimde sıralanmıştır. Kanun incelendiğinde sorunun çok büyük boyutlar taşıdığı, fakat yararlanılacak ülke olanaklarının fevkalâde kısıtlı olduğu görülür. Buna göre Mübadele imâr ve iskân Vekâleti'nin üstlendiği görevler şunlardır:

Mübadele-i Ahali mukavelenâmesine uygun olarak muhacir ahalinin nakil, barınma ve iskân işleri. Nakil anından itibaren ihtiyacı olanların iâşesi, 1912'den beri iskân muamelesi görmemiş muhacir ve mültecilerin iskânı, Aşair'in iskânı, Hükümetin kabul ettiği muhacirin iskânı,

12. "İçişleri Bakanı Şükrü Kaya Türkiye'nin İskan Siyasetinin Umumi Hatları Hakkında Kamutaya İzahat Verdi," Ayın Tarihi, sayı 24, 2. Teşrin 1935, s. 29-32.

13. Düştur, 3. tertip, cilt 5, s. 407-410.

tahrip edilmiş bölgelerde meskenleri yakılıp yıkılmış ahalinin iskan ve refahı, iskân bölgelerinin tesbiti, ülkenin harap olan bölgelerinin imarı ve bu iş için gerekli olanların temini.

Bütün bunların gerçekleştirilmesi için: Mülki ve askerî tüm devlet teşkilâtı, bütün mülki ve askerî memur, iskân Bakanlığı'nın isteği doğrultusunda çalışmaya mecbur tutulur. İhmali olan memur, iskân Vekâleti'nin isteği ile kendi vekaletince cezalandırılır. Bu cezalandırma -işten el çektirme- dahil en ağır ceza olabilmektedir. Vekâlet, mahalli idarelerden, gerektiğinde, tali heyetler oluşturabilir. Sıhhiye ve Muaveneti İçtimaiye Vekaleti'ne bağlı İskan Müdüriyeti, Dahiliye Vekâleti'ne bağlı İskanı Aşair ve Muhacirin Müdüriyeti umumiyesi, lağvedilerek teşkilâtıyla İskân Vekâleti'ne devredilir. İhtiyaç görüldükçe gayrimenkul emvali metruke vekalet emrine verilir. İmar Bankası kurulması istenir.

Yeniden kurulacak fabrika ve tezgahlar için gerekli makina alet... vb. gümrük resminden muaf olur.

Mübadele İmar ve İskan Vekâleti'nin teşkilat ve masrafları hakkında İcra Vekilleri Heyeti tarafından Meclis'e verilen kanun teklifinin Esbâb-ı Mucibe Layihası'nda, iskân işinin ele alınış biçimi ve ayrılması istenilen tahsisatın miktarı belirtilmektedir: "Muahedeyi Sulhiye mucibince düşman elinden tahlis ile Anavatana gelecek dindaşlarımızın mübadelesine başlamış ve senei cariyeye zarfında yüz bin kadarının celbi mümkün olacağı tahmin edilmekte bulunmuştur. Mübadelenin temini için bu zavallıların şimdiye kadar maruz buldukları tazyikattan istihlâsları devletçe ne kadar mühim bir keyfiyet idiyse de geleceklerin bir an evvel iskanlarıyla memleketimizin

kuvayı müstahsilası meyanına geçmeleri esbâbının istikmalî dahi ondan daha mühim bir kaziyedir.

Tafsilâtı şifâhen arz olunacağı veçhile bunların şedaidi şitaiyeye karşı ahvalî sıhhiyelerinin muhafazası ve gerek barındırılacakları mebaninin kabili iskan bir hale ifrağı için tamirleri ve manatıkî iskâniyelerine kadar sevkleri ve alelumum istilaya uğrayan aksamı vatanın imarı esbâbına tevessül edilmek için 6.125.277,50 liranın sarfına ihtiyaç bulunduğu anlaşılmış ve ona göre tanzim olunan lâyihai kanuniye leffen takdim kılınmıştır." (14)

Gelecek olan göçmen sayısı 500 bin civarında olarak düşünülmektedir. Altı milyon lira tahsisatı doğrudan doğruya göçmenlerin sevk ve iaşelerini karşılayacaktır. 500 bin göçmenin iskanı için önemli bir geri örgüt gerekmektedir. Arta kalan 125 bin lira da geri teşkilatında bulunan görevlilerin dört buçuk aylık maaşları olarak hesaplanır.

Mübadele İmar ve İskan Vekaleti Vilayetlerle Mıntika Müdürlüklerine gönderdiği tamimle İskan faaliyetlerini başlatır. (15) Bu tamime göre:

Mübadele İmar ve İskan Kanunu'nun I.maddesinde gösterildiği gibi:

a) 1912 senesinden sonra göç edip de iskân edilmemişler;

14. TBMM Zabıt Ceridesi, devre 2, cilt 3, s. 136. Teklif olunan bütçede altı fasılda toplam 6.125.255.50 lira önerilir.

15. 17 Kanunusani 1340 tarih ve 5870-56 numaralı Muhtelif Sıfat ve Vaziyetlere haiz muhacir ve mültecilerin tarzı iskanları hakkında tamim. İskan tarihçesi, İstanbul; Hamit Matbaası, 1932, s. 35-39.

b) Milli sınırlar dışında kalan yerlerden gelip tescil edilenler;

c) Harp ve işgal yüzünden evleri yıkılıp yananlar;

d) Vilayati Şarkiye mültecilerinden yardıma muhtaç olanlar;

iskan edilirler.

İhtiyacı köy ve mahalle heyetleri, polis ve jandarma yardımı ile İmar İskan Komisyonları tebit ve tasdik eder. (Devlet hazinesinden 800 kuruştan aşağı maaş veya 40 liradan az ücret ve yevmiye alan muhacir, mülteci, istilâzede memur ve müstahdemler muhtaç sayılır.) Yıkılıp yanan evinden başka evi olanlar ile gelir kaynağı olanlar muhtaç sayılmaz.

Mübadeleye tabi muhacirler iki kısımdır.

a) Lozan muahedesinden sonra gelenler.

b) Lozan muahedesinden evvel, 1912 tarihinden sonra gelmiş bulunanlar. Birinciler mutlaka, ikinciler muhtaç olma koşuluyla "adiyen iskan" edilirler.

Mübadeleye tâbi muhacirlerden evvelce iskan görmüş olanlar, iskan edildikleri yerde bırakılır. Diğerleri bağlı buldukları iskân bölgelerine sevk ve iskan edilirler.

Yunanistan'ın mübadeleye tâbi olmayan yerleriyle 1912 senesinden sonra Yugoslavya, Romanya, Bulgaristan vs.

yabancı memleketlerden gelmiş muhacirlerden usulen iskan muamelesi görenler buldukları yerde bırakılırlar.

Harp ve işgal dolayısıyla mahalli iskânlarını terke mecbur kalanlar kurtuluştan sonra eski yerlerine dönenler, evvelce kendilerine ayrılmış yerlerde, mümkün olmadığı takdirde "Ermeni emvâli"nde iskan olunurlar.

"Rum emvâli metrukesi", mübadele ile gelenlerin memleketlerinde terk ettikleri mallara karşılık olduğundan; mültecilerle istilâzedeler öncelikli olarak Ermeni emvâlinde iskân olunur. Ermeni metrukâtı yetişmezse geçici olarak Rum emvâli metrukesinde yerleştirilebilirler.

Akrabaları yanına gitmek isteyenlerin, gitmek istedikleri yerlerde akrabası bulunduğu haberleşme ile soruşturulur. Adi iskân hakkından vaz geçildiğine dair "taahhüd senedi" alınır. (Zevç, zevce, peder ve valide... akraba bu kayıttan müstesnadır.)

Harp ve işgal gibi mecburiyetler olmaksızın mahalli iskanlarını terkedenler muhtaç dahi olsa iskan edilmez.

Köy halkından olan muhacir ve mültecilerden şehir ve kasabalarda meslek, sanat ve sosyal mevkilerine uygun düşmeyen emvâli metrukeye yerleşenler İmar İskan Komisyonu "tahrik ve tetkiki" ile köylere iskan ve sevk edilirler. Harp ve işgal dolayısıyla evsiz kalanlar da kendi durumları ile uygun olan yerlere nakledilirler.

Rum ve Ermeni emvâli metrukesine iskân edilen muhacir, mülteci, istilâzedededen hiçbir şekilde kira alınmaz.

Mübadele İmâr ve İskân Vekâleti'nin lağvile hukuk ve görevlerinin Dahiliye Vekaleti'ne devri II Aralık 1924'tür.

4 Kasım 1924, 1 no'lu emri mahsus ile muhacir işlerinin Mülkiye Teşkilâtı'na verilerek, İmâr Vekâleti'ne bağlı memurların isim ve unvanlarını koruyarak vali ve kaymakamların emri altına girecekleri bildirilir.

10 Kasım 1924, 2 no'lu emri mahsus ile Mübadele İmâr ve İskân Vekâleti'nin vazifelerinin bir Müdüriyeti Umumiye halinde Dahiliye Vekâleti'ne devri hakkında hükümetçe hazırlanan kanun lâyihasının Meclise sunulduğu, geçiş esnasında alınması gereken önlemler gösterilir.

İskân işlerinin Dahiliye Vekâleti'ne bağlı İskan Umum Müdürlüğü'ne devrinden sonra, işlemlerin düzenli yürütmesi için 14 Ocak 1925, 2040 no'lu tamim yayınlanır.

Bu tamimde üzerinde durulan noktalar şunlardır:

A- Mübadeleye tabi muhacirler iki kısımdır.

1. Lozan muahedesinin aktinden evvel.
2. Bu muahedenin aktinden sonra gelenler.

Birinci kısma dahil olanlar, muhtaç olmak şartı ile; ikinci kısım genel olarak "İskânı adiyeye" tabidirler. Bunlardan tasarruf vesikaları olanlara "teffiz" ve "ıcar" yoluyla başkaca emval verilir. Mübadillerin İskan muamelesi tercihen Rum emvâlinde, bulunmayan yerlerde izinden sonra Ermeni emvalinde yapılır.

B- Mübadeleye gayri tabi muhacirler üç kısımdır.

1. Balkan Harbi ile Umumî Harp arasındaki zamanda göç edip de hiç bir yerde iskan edilmeyen veya iskan edilmişken Yunan istilası yahut sahiplerinin dönüşü üzerine yerlerinden ayrılanlar muhtaç iseler tercihen eski yerlerinde, mümkün olmadığı takdirde civar yerlerde "âdiyen iskân" olunurlar.

2. Umumî Harb'in ilânından 4 Kasım 1923 tarihine kadar gelenler muhtaç olmak şartı ile adi iskana tabidirler. (Bu tarihten sonra muhtaç muhacir kabul edilmemesi hakkında kararname mevcuttur.)

3-4 Kasım 1923'ten sonra gelenlere yalnız iskan bölgesi gösterilip adi iskana tabi tutmazlar.

Mübadeleye tâbi olmayan muhacirler "eşhası mütegayyibe" emvalinde, yoksa Rum metrukâtında iskan edilirler.

C- istilâzede ve harikzedeler üç kısımdır.

1. Ruslar'ın şark vilayetlerini istilâsı üzerine içerilere iltica edenler. Bunlar Umumi Harp'te "mülteci" namı altında iskân edilir. Memleketlerinin kurtuluşundan sonra dönmeyenlerden muhtaç olanlar buldukları yerlerden çıkarılmazlar.

2. Yunan istilâsı ve harp dolayısı ile meskenleri "tahrip ve ihrak" edilenlerin muhtaç olanları tercihen eşhası mütegayyibe emvâlinde iskan edilirler. Açıkça muhtaç olmayanların işgalindeki emvâli metruke derhal boşaltılarak hak edenlere teslim edilir. (19 Nisan 1925, 64 numaralı tefsir gereğince iskan edilen kazazedelerde ihtiyaç kaydının gerçekleşmesi ile ilgilenilmemiştir.)

3. Savaş dolayısıyla Kıbrıs, Halep, Iskenderun, Antakya, Suriye, Kafkasya, Rusya, Irak... diğer İslam ülkelerinden iltica edenlerin muhtaç olanları gayri mübâdil metrukâtına iskan edilirler.

D- Muvazzaf memurin ve zabitan ancak 24 Eylül 1924'e kadar mahalli memuriyetlerinde işgal ettikleri metrukhanelerde bırakılırlar. Bekâr memurlar birer oda işgali şeklinde, çok odalı evlerde toplu olarak oturabilirler. Resmi dairelerin kurulması ve askeriye mensuplarının ikametine ayrılmış olan binalar muvazzaf memurin tarafından meşgul gibi kabul edilir.

E- Altıdan fazla odası olan evler, ailesi ne kadar kalabalık ve sosyal mevkisi ne olursa olsun, bir aileye bırakılamaz.

F- Tahliyeden geçici olarak uzak tutulan evler, ihtiyaç halinde, en büyük mevkilerden başlamak üzere tahliyeye tâbi tutulup iskan hakkına sahip olanların ikâmetine tahsis veya vesaiki tasarrufiye ibraz edenlere teffiz olunur.

G- 800 kuruştan fazla maaşı asli veya 4000 kuruştan ziyade ücret alanlar, muhtaç olmayan memurlar olarak sayılır.

H- Mesken inşaatı için vekaletçe para yardımıyla bulunulan istilâzade ve harikzedeler 6 ay içinde evlerini yaptırıp çıkmaya ve bu zamanın sonunda işgal ettikleri metruk binaları boşaltmaya mecburdurlar.

Göç ve ilticaya zorunlu olan halk boş bulduğu yerleri işgal etmiştir. Memur, zabıt, resmi dairelerin işgal ettikleri binaları gerektiğinde boşaltmak çok zordur.

Birçokları nereye ait olduklarına bakmaksızın binaları rastgele işgal etmişlerdir. Hak sahiplerine dağıtılması çoğu zaman büyük engeller doğurmuştur. 1925 yılında, bu aşamada Hükümetin bazı düzenlemelere giriştiği görülür. 1925 Heyeti Vekile Kararnamesi ve Valiler içtimalı yeni düzenlemeler getirmektedir.

28 Haziran 1925 günlü Heyeti Vekile Kararnamesi'ne göre mübâdillerle iskân hakkı kabul edilen gayri mübâdil muhacir, mülteci ve harikzedelerin iskân durumları çok yerde mevzuat ile kabul edilen şekillere uygun değildir. Durumu düzeltme ve ıslâh etme amacıyla yapılan uygulamalar emniyet ve istikrarı bozmaktadır. Heyeti Vekile Kararnâmesi ile önlem alınmak istenilmektedir. (16)

Kararname hükümlerine göre, Mübâdele imâr ve iskân Kanunu'na dayanarak 13 Mart 1924 tarihli kanunun neşrinden evvel ve 15 Nisan 1925 tarihli kanunu muaddelin neşri tarihine kadar eşhası mütegayyibe emlâkinden, mübâdillerle diğer iskân hakkına sahip olanlara adi iskan veya teffiz yoluyla verilmiş emvâl geri alınamaz.

Mübâdeleye gayri tâbi eşhası mütegayyibeden metruk arazi hazinesinin kullanımında bulunduğundan, bunlardan muhacirine teffiz olarak verilecek kısım, Maliye Vekâleti'ne yazılı olarak bildirildikten sonra Dahiliye Vekâleti emrine verilir. Bu çeşit arazi satılmadan Dahiliye Vekâleti'ne bilgi verilir.

Mülkiye ve askeriye kurumları ile memur, zabıt ve istilâzedelerin işgali altında bulunan mübâdil halka ait emlak ve emvali metrukeden, iskân ihtiyacı fazla kısımlarla 1925 senesi Muavezeni Umumiye Kanunu'nun 24.maddesine göre satılması gereken 4,5 milyon liralık Rum emvali metrukesi Dahiliye Vekâleti'nce acele olarak ayrılır.

Temmuz 1925'de Vilâyetlerde iskân işlemlerinde uğranılan güçlüklerin nedenlerini anlamak ve ona göre önlemler almak için bir toplantı kararlaştırılır. (17) Merkezce alınan kararların kıymeti ve uygulanabilirliğinin görüşülebilmesi için iskân işlerinin fazla olduğu vilâyet valileri ile iskân müfettişleri merkeze davet edilir.

Bu toplantıda şu kararlar alınır:

1. Adi iskân ile tahsis edilen emvâle tam bağıllığı temin için tasarruf vesikalarındaki "muavenet" kaydının kaldırılması ve ancak bu suretle verilen emvâlin taksit bedelleri ödenmedikçe teffiz ile mülk alanların kat'i tasfiyeye göre vaziyetleri belli olmadıkça, tahsis emvâlin elden çıkarılmaması uygun olur;

2. Mesai saatleri ve memuriyet mevkileri haricinde iskânı âdi ve teffiz işlemleriyle uğraşanlara ayrıca ücret ödenmesi ve işlerin yoğun olduğu vilâyet komisyonlarına birer katip verilmesi;

3. Kıymetli tapulara karşılık "müeccel icar" ertelenmiş kira suretiyle verilmekte olan % 30'ların teffize dönüştürülmesi için bir kanun lâyihasının hazırlanması;

4. Mübâdeleye tâbi ve gayri tâbi muhacir ve mültecilere adi iskan veya teffiz yoluyla verilen "eşhası mütegayyibe" emlâkinin geri alınmaması;

5. Mülkiye ve askeriye daireleri ile memurlar, zabitler ve harikzedeler tarafından işgal edilen mübâdil şahıslara ait emvali metrukenin iskân ihtiyacından fazla kısmının maliye emrine verilmesi;

6. Tasfiye talepnamelerine dayanarak emval isteğinde bulunanların gösterecekleri kefillerin aynı memleket halkından olmaları hakkındaki kaydın kaldırılması ile mübâdil sahalar halkından tapulu mal terkedenlerin kefaletlerinin muteber tutulması;

7. Bütçeye mevzu ödenek, iâşe edilmekte olan 47.000 kişiye ancak Eylül sonuna kadar yeteceğinden, bu müddetin gelmesinden önce bunların müstahsil hale getirilmeleri vilayetlere "tamim" genelge olarak bildirilmesi;

8. Muhacirleri "mahalli mürettep"lerinde tesbit etmenin doğurduğu iktisadî, inzibatî ve idarî faydalar göz önünde bulundurulurken bunların firarlarına meydan verilmeyerek kaçakların iadesi;

9. Mübâdil kıptilerin iskânı;

10. İktisadî hanelerin bir an evvel inşasını sağlayarak merkezden gönderilen tiplere bağlı kalınmayarak yörenin ihtiyaçlarına uygun tamirat ve değişiklik yapılması;

11. Şark mültecilerinden 1925 sonuna kadar dönüş isteğinde bulunanların tamamen iadesi ve bu tarihten

sonra "vilâyeti şarkıye mültecisi" namı ile iskan ve iadeye haiz bir sınıfın tanınmaması, olarak belirlenir.

İskan işlerinin bir an evvel bitmesi, istikrar ve istihsale kavuşmaya verilen önem nedeniyle bu toplantı yapılmıştır. Buna uygun karar ve uygulamalar yapılmasına rağmen tam bir netice alınamaz. İskân işlerinin vilayetlerde ne şekilde yapılacağını gösteren bir talimatname ile olay 1925 yılı Ocak ayına sarkar. (18).

1925'te çıkan bir kanunla değişik nedenlerle Türkiye'ye gelip kabul edilen ve daha sonra gelecek olan mübâdil veya gayri mübâdil bütün muhacir, aşair ve mülteciler hükümetçe gösterilmiş veya gösterilecek olan iskân mahallelerinde beş sene boyunca oturmağa mecbur tutulur. (19)

18. Düstur, 3.tertip, cilt 6, s. 73-74'de;

İskan işlemlerinin vilayetlerde ne şekilde yapılacağını gösteren talimatname. 20 Kanunisanı 1341. No:1426.

Talimatname hükümlerine göre:

Muhacirin sevk ve iâşeleriyle hanelerinin tamir ve inşaasına ve adiyen iskanlarına ait bütün işlemler, mevcut kanun ve talimatnamelere göre en büyük mülkiye memurunun emri ile iskan müdür veya memurları tarafından gerçekleştirilir.

Mübayaa, münakasa ve müzayede işlemlerinin idare meclisleri, teffiz ve icarı müeccel işlemlerinin en büyük mülkiye memurunun başkanlığında defterdar veya mal müdüründen iskan ve ziraat ve tapu müdür veya memurlarından meydana gelen komisyonlar tarafından yapılır.

Teffiz ve icarı müeccel işlemlerine ait araştırma "ihzarî tetkik" görevi, iskan müdür veya memurlarının başkanlığında tapu ve millî emlak müdür veya memurlarından oluşan bir komisyon tarafından yapılır.

19. "Mahalli iskanları bila mezuniyet, tebdil eylenen muhacir ve mültecilerle aşair hakkında kanun", 10

Ancak muhacir, mülteci, istilâzede, harikzede, aşâir vb. gruplardaki insanlar, kendilerince, kendilerine uygun buldukları yerlerde yerleşmek istemektedirler. Örneğin köylere gitmek yerine şehirleri, hatta İstanbul, İzmir gibi büyük şehirleri tercih ederler. Bu yüzden 675 sayılı kanunun pek başarılı sonuçlar verdiği söylenemez. Çoğu kez hükümetler de olayların gelişmesine uygun yasalar çıkararak, gerçekleşen olayı yasallaştırma yolunu seçer. 781 sayılı kanun bu durumun bir örneği olabilir.

Daha çok harikzedelerin kalabalık olarak buldukları İzmir havalisinde, iskan idarelerince tahsis kararı verilmemiş olarak Rumlar'dan metruk evlere yerleşenlerin tahliye uygulamasına uğramaları kaçınılmaz. Fakat bu tahliyeler uygulamada bir takım çaresizlikleri de beraberinde getirir. İşte bu durumu düzeltmek için 781 sayılı kanun çıkarılır. Bu kanunla harplerde evleri yanan ve harap olan harikzedelerin kullandıkları başka meskenleri yoksa, 13 Mart 1926'dan önce tahsis kararı almak şartıyla iskan edilmeleri eşhası mütegayyibeden metrük evleri borçlanmaları hakları verilir. (20)

13 Mart 1924 ve 15 Nisan 1925 tarihli kanunlara göre mübâdeleye gayritâbi eşhasa ait olup hükümet elinde bulunan metrük emlak ile arsalar harikzedelerin zayıatlarına karşılık tutulduğu gibi, 14 Mayıs 1915 tarihli geçici kanuna göre kurtarılmış bölgelere nakledilmiş olanların nakillerinde kullanma hakkına sahip oldukları kiralı binalar (vakfın) vakıf hazinesi adına

Kanunuevvel 1341, Kanun No: 675, Düstur, 3.tertip, cilt 7, s. 112.

20. "İstipdal Kanunu" 13 Mart 1926, Kanun No: 781, İskân Tarihçesi, İstanbul; Hamit Matbaası, 1932, s. 127.

kaydedilmiş ve 1925 senesi Muvazenei Umumiye Kanunu'nun 23.maddesinin (V) fıkrası uyarınca mübâdeleye gayri tâbi eşhastan metruk bütün "emvali gayri menkûle" hususi idarelere devrolunur.

Bunlardan bir kısmı iskân hakkına sahip olanların işgaline geçtiği gibi Rum emvali metrûkesi müsait olmayan yerlerde mübâdiller bu çeşit emvale yerleştirilir. işgâl altına alınanlar boşaltıldığı takdirde bir çok kimse açıkta kalacağı gibi Rum emvâli uygun olmayan iskân bölgelerine muhacir yerleştirme imkanı kalmamış olur. Bu yüzden yeni bir buhranı önlemek için "İstipdal Kanunu" çıkarılır.

Kanun Hükümlerine göre:

Mübâdeleye gayri tâbi eşhastan metruk olup 13 Mart 1924 ve 15 Nisan 1925 tarihli kanunlara bağlı bulunan emlak ve arsalarla 15 Nisan 1924 tarihli kanuna göre "hazinei evkaf" namına kayıtları yapılan "icareteynli" evler ve binalar 1925 senesi Muvazenei Umumiye Kanunu'nun 23. maddesinin (V) fıkrasına göre hususi idarelere terkedilmiş olan emvali gayri menkuleden mübâdeleye tabi olanlardan başka kanunen iskan hakkı olanlara "adi iskan" veya "teffiz" yoluyla verilmiş ve bundan sonra verilecek emvali gayri menkule ile savaşlarda evleri harap olanların ikametlerine ayrılan evler geri alınmayıp, tahsis sırasındaki kıymet üzerinden borçlandırılır. Bu çeşit emvalin ödenecek bedellerinden 1915 senesindeki kayıtlı kıymetleri kadarı sahibinin hesabına geçirilip fazlası Ziraat Bankası'na, Hazine-i Evkaf'a ve idarei Hususiye'lere verilir. Bu yolla mesken alan harikzedeler Ziraat Bankası'ndaki yatırılmış parada bulunan iştirak hakkını kaybederler.

Bu kanuna göre mesken verilecek harikzedelerin başka meskenleri olması ve işgal ettikleri meskenlerin kıymeti 25.000 lirayı geçmemesi esas olur.

Ayrıca Mübâdil Rum emvali metrûkesi uygun olmayan yerlerde mübâdillere ayrılmış ve bundan sonra ayrılacak hazineye verilmiş mütegayyip eşhasa ait emval ile Hazine-i Evkaf'a intikal eden binalar vakfiye ve idari Hususiyeler'e devrolunan mübâdeleye gayri tabi eşhasın metrukatına karşılık aynı miktarda Rum emvali metrukesi Dahiliye Vekâleti'nce ait olduğu mahalle verilir.

Devlet, bütün hak sahiplerinin iskânını ve düzenli hayata geçmelerini amaçlamıştır. Ancak çoğu kere bu istekler gerçekleşemez. Emvali metrûke daireleri hak sahiplerinin işgali altında bulunan mütegayyip eşhasın metruk emvali müzayede ile satar. Harikzedelerin çoğu tahsis kararı alır. Kanunun neşrine kadar bu yolda karar alamamış olanlar için mülk hakkı tanınmaz. Bazen de işgallerindeki evler satılarak, boşaltılır. Kanunun, belli bir ölçüde istikrar ve emniyeti sağladığı veya en azından bir katkıda bulunduğu söylenebilir.

Aslında çok eski zamanlardan beri Türkiye toprakları, göçmenlerin geldiği bir bölgedir. 1923 sonrası gerek mübâdele gerekse savaşın sebep olduğu göçler nedeniyle iskan işleri iyice karışık bir hal alır. Çıkartılan bir takım kanunlardan beklenen sonuçlar alınmaz. 885 sayılı iskan kanunu, bu karışık ortamda yerleşme sorununa açıklık getirme amacıyla çıkar. (21)

Kanun Hükümlerine göre:

21. İskân Kanunu, 30 Mayıs 1926, Kanun No: 885, Düstur, 3.tertip, cilt 7, s. 1441-1443.

Türkiye Cumhuriyeti'ni vatan kabul edip yerleşmek isteyenlerin kabul ve iskânlarını Dahiliye Vekâleti gerçekleştirir.

Türk kültürüne ait olmayanlarla, frengili, cüzzamlı şahıs ve aileleri, siyasi ve askeri suçlular dışında cinayetle hüküm giyenler, anarşistler, casuslar, çingeneler ve ülke dışına çıkarılmış olanlar kabul edilmezler.

Ülke içindeki seyyar aşiretlerle göçebelerin ve sağlık nedenleriyle nakilleri gereken veya ormanlar dahilinde geçim vasıtasından mahrum bulunan köylülerin uygun bölgelere nakil ve iskânları, evleri çok dağınık olan bazı köylerin uygun merkezler etrafında toplanması ve casusluklarından şüphe edilen kişilerin sınırlardan uzaklaştırılması icra Vekilleri kararı ile Dahiliye Vekâleti'nce yürütülür.

Özel bir anlaşma ile mecburi olarak gelenler, anlaşma hükümlerine ve Hükümetin aldığı kararlara uygun olarak iskân edilirler.

Türk tabiiyetindeki çingeneler uygun bölgelere iskân edilir. Ecnebi tabiiyetindekiler ise sınır dışına çıkarılırlar.

Bu kanun uyarınca kabul ve iskân şartlarına sahip olanlardan köylerde ikamet edecek muhacire ihtiyaç üzerine iskan edilecek aşiretlerle, göçebelere ve yerlilerden mahalli ikâmetleri değiştirileceklere bedelli borçlanma kanunu uyarınca ödenmek şartıyla bir ev; içlerinden çiftçi olanlarına gerektiği kadar arazi ve sanayi erbabına bir dükkân veya arsa, muhtaç olanlara çiftçi iseler çift hayvanatı, alâtı ziraiye, tohumluk;

sanayi erbabına alât ve edavat, hammadde, ayak satıcıları ile çerçilere sermaye verilir. Şehir ve kasabalarda yerleşecek muhtaç sanayi erbabı ile ufak esnafa, köylerde ikâmet eden meslektaşları gibi muamele olunur.

Dışardan kabul ve içte nakledileceklerden muhtacı muavenet olanların nakliye masrafları, mahalli iskânlarına kadar yollarda ve iskân olununcaya kadar geçecek zaman ve bedeli iskândan en çok iki ay zarfında iâşe parasızdır. Bundan sonra verilecek iâşe bedelleri zürradan olanlardan ilk mahsûlün alınışında, diğer sınıflardan altı ay zarfında borçlanma kanununa uygun olarak alınır. Gerektiğinde aynı şartlarla ev ve alet verilir.

iskân edileceklerle ayrılan veya yeniden inşa edilecek köyler için yeterli miktarda mera, mektep, cami, hamam, karakol, pazar, harman, kabristan vb. toplumun ihtiyacına ait yerler parasız olarak ayrılır ve verilir.

İskan edileceklerin iskanı için gereken emlak ve arazi, boş arazi ile hükümete ait olanlardan ayrıca mübadeleye gayri tabi emvali metrukeden ayrılır. Gerektiğinde şahıslara ait çiftlikler satın alınarak tahsis olunur.

Muhacir sıfatı ile kabul edileceklerle hariçten gelecek mülteci ve aşiretlerin aile başına beraberlerinde getirecekleri malları, tohumluk, çift hayvanları, alâtı edavatı ziraiye ve sınaie, ham madde tümüyle ve hayvan sürüleri, sanayi malları, tüccarlık eşyalarından 5000 liralık miktarı gümrük resmi ile bir defaya ait olmak üzere diğer bütün mükellefiyetlerden muaftır. Bu gibilere verilecek emvali gayri menkûlenin tasarruf senetleri damga resmi ile bütün harç ve risemlerden muaftır.

Muhacir, mülteci sıfatı ile kabul edilenler tescil tarihlerinden itibaren iki sene müddetle askerlik yükümlülüğünden muaftır.

Balkan Harbi'nin ilân tarihinden sonra Türkiye'ye gelip de hala tescil edilmemiş olan muhacir ve mülteciler kanunun neşri tarihinden altı ay; muhtaç olup da henüz iskan muamelesi görmemiş olanlar bir sene; kanunun neşrinden sonra gelip de vasil olduğu tarihten itibaren üç ay zarfında tescil veya iskanlarını talep etmeyenler kanundan yararlanamazlar.

Dahiliye Vekili Cemil Bey, kanunun Meclis'te görüşüldüğü sırada: "Efendim, bu kanun devletin iskân hakkındaki umumî siyasetini tespit eden bir kanundur, bir seneye münhasır değildir." (22) açıklamasıyla yaptığı değerlendirmede, 885 sayılı kanundan çok şey beklendiği; en azından, soruna kalıcı çözüm getirme, yaklaşımında bulunulduğu anlaşılmaktadır.

Yasal düzenlemelerle gerçekleşen fiili durumlar arasındaki farklılık büyük sorunlar yaratmaktadır. Olayları tekrar yasalara göre düzeltmeye kalkınca, yerleşmiş ve belki de iş kurmuş olan insanlar tekrar yerlerinden ve işlerinden olur. Bu durum da karışıklığın düzensizliğin devamı demektir. Oysa bir an önce herkes yerleşmeli ve çalışmaya başlamalıdır.

Öte yandan gerçekleşen fiili durum, yasalara uymasa da aynen kabul edilecek olsa, bu da yasal bir devlet olma kararında olan Yeni Türkiye'nin çizgisiyle çelişki oluşturmaktadır.

22. TBMM Zabıt Ceridesi, devre 2, cilt 25, s. 650.
(30.5.1926, 110. içtima, 2.celse)

1929 Şubat ayı içinde sorunun çözümü için bir komisyon kurulur. İskan işleri ile uğraşan mülkiye müfettişleriyle merkezdeki uzmanlardan meydana gelen komisyon, iki şık üzerinde durur:

1. Ya emri vakilerle beliren fiili durumu kabul ederek yasal düzenlemeleri buna göre yapmak,
2. Ya da yasaları aynen uygulamaya kalkışarak emri vakileri buna göre düzeltmek.

İkinci şık olanaksız görülerek birinci şık üzerinde çalışmalar yoğunlaştı. Bu çalışmalar sonunda 6 Mart 1929 Kararnamesi ve 9 Haziran 1929 Tebligatı Umumiye'si hazırlandı. (23)

6 Mart 1929 günlü kararname (No:7736) hükümlerine göre:

Vilâyetlerdeki iskan işlemlerinin yürütülmesine yönelik 20 Ocak 1925 tarihli kararnamenin 4. maddesindeki görevi yapabilmek için oluşturulmuş bulunan Tetkik Komisyonları lağvedilir. Bu komisyonların görevini, iskan teffiz memurları yürütür.

Tapu, vergi ve emvali metruke memurları dosyaların tetkiki sırasında ihtiyaç duyulunca davet edilerek çağırılınca, tetkikatta bulunmaya ve istenilen kayıt, bilgi ve açıklamayı sunmaya zorunludur.

23. İskân işlerinin tesrii intacı zımında tanzim olunan talimatnamenin meriyete vazı hakkında kararname." Düstur, 3.tertip, cilt 10, s. 551-552.

5 Kasım 1924 tarihli "İcarı Müeccel Talimatnamesi"nin I.Maddesi (A) Fıkrası şöylece değiştirilir: İskan dosyalarında usulüne göre düzenlenmiş tasfiye taleplerini olup da tasarruf vesikası göstermeyenlere ait beyannamelerin doğruluğunu onaylayacak 4 mütefevviz veya tefevvüz hakkına sahip mübadilin, herhangi bir mübadil bölge halkından olmaları yeterli görülür.

Adi iskan yoluyla mal almış veya alacak olan bütün mübadil, gayri mübadil, mülteci ve harikzedelerin tahsis kararı veya mazbata suretlerini, muhaceret ve iltica sıfatı belirtilen evrak veya suretlerini 6 ay içinde iskan dairelerine vererek geçici tasarruf vesikalarını almaları zorunlu tutulur.

Bu sure zarfında iskan evrakını tamamen teslim etmemiş olanları "fuzuli işgalci" sayılarak emlakleri maliyeye devrolunur. İşlemleri uzayanlara ve köylere iskan edilenlere bu madde uygulanmaz.

20 Ocak 1925 Kararnâmesine göre mübâdillere ait teffiz ve icar işlemlerine ait araştırmalar, iskân-tapu-emlâki milliye müdür veya memurlarından oluşan bir heyet tarafından yapılmaktadır.

Araştırma anında, tapu ve mal memurlarının verecekleri bilgi daha önceden mübâdillerin işlem görmüş evrakı üzerinde bulunduğu göre, bu işin heyet halinde görülmesinde fayda olmadığı gibi, heyetteki memurların asıl görevlerinin aksaması ve ayrıca teffiz işlerinin uzaması saptanarak bu heyetler kaldırılır.

5 Kasım 1924 Kararnâmesi ile tasviye taleplerinde yazılı olan mallarının varlığı tasarruf vesikaları ile ispat edilmeyenler için, kasaba veya kariyeleri halkından

tapulu emvale sahip 4 mütefevviz kefil gösterilmesi gerekmektedir. Kararnâmenin 2.maddesi ile bu kayıt kaldırılır. (24)

Uzun zamanlar Yunan işgali altında kalan yerlerde emvali gayrimenkûle alım satımı yapan Rumlar, işlemlerini Yunanlılık sıfatına dayandırıp kayıtlarını o şekilde yaptırırlar. Oysa, tabiiyet kanununa (T.C.'nin) göre, bunlar "tabiiyeti asliyelerini kayıp" ve Yunan tabiiyetine geçmiş değildirler. Bu kişiler ve emvalleri mübâdeleye tabidir.

Metruk mallar daireleri, tabiiyetin isbatı ile ilgilenmeyerek tapu ve vergi kayıtlarındaki bilgiye göre bu çeşit emvali Yunanlı malı kabul edip, bunlar üzerindeki tahsis ve teffizi tanımaz. Bu yüzden anlaşmazlıklar çıkar, işler uzar.

Mübâdil, gayri mübâdil, muhacir ve mültecilerin hiç bir sebep ve şekilde yerlerinden çıkarılmayacakları 28 Mart 1929'da tamimle vilâyetlere bildirilir.

9 Haziran 1929 Talimatnamesi ile geri alma olayı mülk edinenlerin lehine olarak esasa bağlanır. Buna göre: İskân hakkına sahip olanlara, mesken olarak verilen evler hiç bir şekilde geri alınamaz. Köylere iskân edilenlerin vesikalarında gösterilen arazi miktarı, adi iskân haklarından fazla da olsa geri alınmaz. Sıfat ve hakkı olmayanların işgali ve idareler altında bulunan mallar geri alınır. Geri alma kararları vekâletçe onaylanır. (25)

24. İskân Tarihçesi, İstanbul; Hamit Matbaası, 1932, s. 111, 116.

25. İskân Tarihçesi, İstanbul; Hamit Matbaası, 1932, s. 116-118.

İskân ve teffiz işleri çok olan vilâyetler gruplara ayrılarak, her gruba ihtiyaca göre mülkiye müfettişi atanır. 8 grupta 22 müfettiş çalışmaya başlar. 1930 Haziran'a kadar bir sene içinde 23.755 teffiz dosyası karara bağlanır. Uyarılara rağmen eksiklerini tamamlamayan 11.200 dosya işlem dışına çıkarılır. 1930 Haziranı'na haberleşmede olan 645 dosya devredilir.

Daha önceki beş yılda (önemli kısmı 1927-1928 yıllarına ait olan) 3655 dosya karara bağlanır. (26)

MUBÂDİLLERİN MALLARININ SAPTANMASI

Lozan'dan sonra mübâdillerle ilgili uygulamalarda bir çok sorun ortaya çıkar. Türkiye - Yunanistan düzeyinde olmak üzere, sorunun çözümü, iki ülke arasında yapılacak yeni anlaşmalarla sağlanılmaya çalışılır. Bu anlaşmalardan ilki Atina İtilâfnamesi'dir. (27)

26. İskân Tarihçesi, İstanbul; Hamit Matbaası, 1932, s. 118-119.

27. Atina İtilâfnamesi, I Kanunuevvel 1926.

5 Mayıs 1927 tarihinde 987 sayı ile TBMM'de onaylanan itilafnameye göre:

1. Yunanistan'ın mübadeleye tabi bölgesinde bulunup 18 Teşrinievvel 1912'den önce bu yerleri terketmiş veya ötedenberi Yunanistan dışında oturan Müslümanlarla bütün Türk tabasına ait gayri menkul mallar, muhacirin ve köylüler tarafından işgal dolayısıyla sahiplerine iadesi mümkün olmadığı takdirde Yunan Hükümeti'nce temellük olunacak, şehirler dahilindeki müsakkafat ve arsalar koru, orman ve meralar sahiplerine iade edilecektir.

2. Mütekabilen Türkiye'nin mübadil bölgeleri halkından olup 18 Teşrinievvel 1912'den önce Türkiye'yi terkeden Rumlarla, Yunan tebasına ait gayri menkul mallardan Yunan

İtilâfnâmenin ardından devlete geçen malları, icra vekilleri Heyeti'nce atanacak eşit koşullar ve nisbetler dahilinde aynen veya bedelen hak sahiplerine vermek için Hükümet'e izin veren 1 Nisan 1928 tarih ve 1217 sayılı kanunun yürürlüğe girmesinden sonra; gayri mübâdil Türkler'e tevzii yapılması gereken, Yunanlılar'a ait emlakın tevzi şekli hakkında 6 Haziran 1928 tarihli kararname çıkarılır. (28)

hükümetinin uhdesine intikal edenlerin kıymetine muadil kısmı Türk hükümetince temellük edilecektir.

3. Emval üç sınıfa ayrılarak her biri için ayrıca kıymet takdir edilecektir.

28. 6 Haziran 1928 Kararnamesi'nin hükümlerine göre:

Gayrimübadil oldukları mevcut yasalara göre belirlenenlere Muhtelit Mübadele Komisyonu Türk murahhas heyeti tarafından, hususi gayri mübadil vesikası verilir. Şimdiye kadar müracaatla sıfatlarını tesbit ettirmemiş olanlar talimatnamenin neşir ve ilanı tarihinden itibaren 2 ay içinde Muhtelit Mübadele Komisyonu Türk murahhas heyetine başvuracaklardır. Bunların evrak ve vesaiki heyetçe 2 ay içinde tetkik ve intaç olunarak ilgililere vesikaları verilir. Bu müddetin sona ermesinden en çok bir ay sonra Türk murahhas heyeti gayri mübadillerin isimlerini bir deftere yazarak Maliye Vekâleti'ne verir.

2. Atina İtilâfnamesi'ne göre hükümete entikal edip gayri mübâdil Türkler'e tevzii gereken emvâl ve emlakın yakın kıymeti ile yazılı kıymetleri 2 ay içinde Maliye Vekaleti tarafından belirlenir ve birleştirilir.

3. Kendilerine mal verilecek gayri mübadillerin, istihkaklarının belirlenmesinde, itilafnameye göre karma takdir heyetlerinin tutanakları esas alınır.

4. Altın para ile kıymet belirlenen mal sahiplerine istihkaklarına esas olacak. -o anki kıymetleri- bunların hukuki vaziyetlerine ve buldukları mahallere göre bu kıymetlerin 10 misline kadar yükseltilerek bulunacak miktarlardır.

5. Baştan kıymet tayini muamelemesi üyesinden ikisi Maliye Vekaleti'nce uygun görülenlerden, diğer ikisi ait olduğu bölgeden gayri mübadil olarak yine Maliye

Ancak "kıymet takdiri"nin güçlüğü nedeniyle İtilâfname tam olarak uygulanamaz. Mübâdeleye gayri tâbi olanların işlemleri tasfiye edilemez.

Öte yandan Hükümet, Yunanlılar'a ait emvâl ve emlâkın kira ve satış hasılatından bu çeşit hak sahiplerine nisbet dahilinde tevziat yapar. Ama dağıtılan paralar bunların gereksinimlerine göre yeterli olmaz.

Vekâleti'nce seçilen 4 kişilik bir heyet tarafından yapılır.

Bu kıymetlere itiraz edildiğinde Maliye Vekaleti'nden (I reis, 2 aza) dan oluşacak heyet konuyu inceleyip karar verir. Maliye Vekaleti, heyetlerce tayin olunacak kıymetleri fazla gördüğü takdirde, başka araştırma yaptırabilir, ilgililer razı olmazlarsa, peşinen masrafı yüklenerek yerinde tetkik isteyebilirler.

6. Karma kıymet takdir heyetlerinin saptadığı ve diğer şekillerdeki saptanan kıymetlerin toplamı Yunan emvâlinin kıymetleriyle karşılaştırılarak verilmesi mümkün olan miktar yüzde nisbeti ile tesbit ve buna tekabül edecek miktar bonolar verilir. Bu bonolar, İtilâfname'ye göre hükümete intikal edip müzayede ile satılacak emvâlin satış bedellerinde nakit gibi kabul ve hesap edilir.

7. Yunan hükümeti'nin el koyduğu malların icar bedelleri ayrıca saptanarak ileride kullanılmak üzere tutulacak defterlere yazılır.

8. Gayri mübâdillerin tahakkuk edecek istihkakları tamamen tasfiye edilmemiş olduğu takdirde geri kalanı, Yunanlılar'dan alınacak paralar ile karşılanır.

9. Mübâdeleye dahil olmayıp Atina İtilâfnâmesi'ne göre sahiplerine iade edilmesi gerektiği halde, Yunan hükümetince iade edilmemiş olan emval ve emlak sahiplerine Muhtelit Mübadele Komisyonu Türk murahhas heyetinin göstereceği lüzum üzerine mübadeleden istisna edilen Yunan emlakından istihkakları gerçekleşinceye kadar istifade hakkı verilir.

Sonuçta mübâdele ile ilgili olarak, "Lozan Muahedenâmesi" ile "Atina İtilâfnamesi"nden doğan pürüzlerin tamamen halledilmesi amacıyla Yunanistan-Türkiye hükümetleri arasında bir Mukavelenâme imzalanır. (29)

29. Ankara Mukavelenamesi, 10 Haziran 1930.

20 Haziran 1930 tarihinde 1725 sayı ile TBMM'de onaylanan mukavelename 12 fasıl, 34 maddeden oluşur:

I.Fasıl: Mübadil emvali hakkındadır:

1. Mübadil Müslümanların Yunanistan'da ve mütekabilen mübadil Rumların Türkiye'de bıraktıkları menkul ve gayrimenkul malların bütün mülkiyeti bu hükümete geçer. Bankalardaki mevduat üzerine iki hükümet tarafından konulmuş olan yasaklar mukavelenamenin imzasını takip eden 5 gün içinde kaldırılacaktır.

2. Her iki hükümet mübadil mallarının tasfiyesi konusunun çözümü hakkında rey beyanını muhtalî mübadele komisyonu tarafsız üyesine verirler.

2.Fasıl- 9 numaralı beyannameden yararlananların malları hakkındadır:

1. 9 numaralı beyannameden yararlanan Müslümanlara ait menkul ve gayrimenkul malların tam mülkiyeti - sahiplerine iade edilmiş olup, bilfiil tasarruf ve intifalarında bulunan gayrimenkul mallar hariç olmak üzere- Yunan Hükümeti'ne geçecektir. Mütekabilen aynı durumdaki Rum malları da Türk Hükümeti'ne geçecektir.

3. Fasıl- Türk tebasının malları hakkındadır:

Türk tebası Müslümanlara ait Yunanistan'daki gayrimenkul malların tam mülkiyeti - sahiplerine iade edilmiş olup da bilfiil tasarruflarında bulunan kısımlar hariç - ve Lozan Muahedesi yürürlüğe girdikten sonra, Türk tebasının vaziyet ve tasfiye edilmiş olan menkul malları da Yunan Hükümeti'ne geçecektir.

4. Fasıl - Yunan tebasının malları hakkındadır:

Yunan tebasına ait olup mübadeleden istisna tutulmuş İstanbul bölgesi haricindeki gayrimenkul malların tam mülkiyeti ve Lozan Muahedesi'nin yürürlüğe girmesinden sonra, vaziyet ve tasarruf edilmiş bulunan menkul mallar Türk Hükümeti'ne geçecektir.

2. Yunan tebasının mübâdele dışında tutulan İstanbul bölgesindeki gayrimenkul malları üzerindeki mülkiyet hakları hiç bir şekilde çiğnenmemiştir.

Mukavelenâmenin yürürlüğe konmasından sonra 2 ay içinde gayrimenkul malları vaziyet, haciz ve işgal gibi her hangi bir önleme uğramış olan Yunan tebaası bizzat veya kanunî mümessilleri ile serbest tasarruf ve bunlardan intifa hakkını tekrar elde etmiş bulunacaktır.

İki ülke arasında geçerli anlaşma; İtilafname ve mukavelenameye uygun olarak Türk ve Yunan tabiiyetinin iktisadî durumlardan doğan bütün anlaşmazlıklar Muhtelit Mübadele Komisyonu bitaraf azası kararı ile kesin çözüme ulaşacaktır.

5. Fasıl - İstanbul Etablilerinin malları hakkındadır:

İstanbul'a geldikleri tarih ve doğdukları yer ne olursa olsun, mübâdeleden istisna edilmiş olan İstanbul bölgesinde halen hazır bulunan Türk tabiiyetindeki bütün Rum ortodokslara Türkiye hükûmeti "etabli" sıfatı tanır. Aynı sıfat, T.C. makamları tarafından verilmiş pasaport ile İstanbul'u terketmiş bulunan gayri mübadil şahıslara da tanınmıştır.

Aile reisleri etabli tanınmış olan kadınlar, kız ve erkek çocuklar, reşit bile olsa evlenmemiş kızlar İstanbul'daki aile reislerine katılma hakkına sahiptirler. Reşit oğlu etabli tanınmış olan dul anaların da İstanbul'daki oğullarına katılmalarına müsaade edilir.

Etabli tanınmış olan ve aile reisleri halen İstanbul dışında bulunan kadınlar, kız-erkek küçük çocuklar, reşit bile olsa evlenmemiş kızlar oturdukları yeri terke mecbur tutulmayacaklardır.

Bunlara etabli vesikası verme görevi Muhtelit Mübadele Komisyonu tarafsız azasına düşmektedir.

2. Etabliler evlenme, emlak alım satımı, seyahat özgürlüğü... gibi konulardaki kısıtlamalardan, bu mukavele yürürlüğe girince kurtulacaklar.

3. Mübadeleden istisna edilen İstanbul bölgesini terk edip, dönüş hakkından mahrum bulunan Türk tabiiyetindeki gayri mübadil Rum ortodokslar ile İstanbul bölgesi dışında olup İstanbul bölgesindeki Etabli Rumlara veya dönüş hakkından istifade edenlere ait olup, mübadeleden istisna edilmiş bulunan İstanbul bölgesi

haricindeki menkul ve gayrimenkul malların tam mülkiyeti Türkiye Hükümeti'ne geçecektir.

4. İstanbul bölgesinde bulunan etabli Rumların ve dönüş hakkından yararlananların menkul ve gayrimenkul malları üzerinde mevcut mülkiye hakları bu mukavele ile hiç bir surette ihlal edilmemiştir.

Bu mallar üzerinde uygulanan vaziyet ve haciz işlemleri derhal kaldırılacaktır.

6. Fasıl - Garbî Trakya Müslüman etablilerinin malları hakkındadır:

1. Garbî Trakya'ya geldikleri ve doğdukları yer ne olursa olsun, mübadeleden istisna edilmiş olan Garbî Trakya bölgesinde halen hazır bulunan Yunan tabiiyetindeki bütün Müslümanlara Yunanistan "etabli" sıfatı tanır. Aynı etabli sıfatı, Garbî Trakya'yı Yunan Cumhuriyeti makamları tarafından verilmiş pasaportlarla terketmiş bulunan gayri mübadil şahıslara da tanınmıştır.

Aile fertleri ile ilgili durum İstanbul etablilerinin gibidir. Yine, etablilere verilen haklar İstanbul etablilerinin gibidir.

7. Fasıl - Varidat ve muadilleri, tazminat hakkındadır:

Her iki hükümet, yukarıda belirtilen sınıflardan her hangi birine dahil olanlara işgal dolayısıyla lazım gelen varidatla muadilleri için bütün mütalebattan sarfı nazar etmişlerdir.

Muhtelit komisyonun 28 numaralı kararının 3.maddesine göre ödenmesi gereken kira bedeli ile diğer tazminat meselesinin kendi tebaaları ile doğrudan doğruya çözümü her iki hükümetçe uygun bulunmaktadır.

8. Fasıl- Tediye ve tazminat hakkındadır:

1. Yunan hükümeti mukavelenamenin yürürlüğe girmesini takip eden ay içinde Mumtelit Komisyon emrine 425.000 İngiliz lirası verecektir.

a- 150.000 İngiliz lirası İstanbul'da bulunan Türk tabiiyetindeki etabli Rumlarla, dönüş hakkından yararlanacakların İstanbul bölgesi dışında mutasarrıf oldukları mallar için. (tazmini için)

b- 150.000 İngiliz lirası malları Yunan hükümetine geçen Yunan tabiiyetindeki etabli Müslümanlara.

c- Geri kalan 125.000 İngiliz lirası, Muhtelit Komisyonca üç defada Türk hükümetine verilecektir.

9. Fasıll- Hususi hükümleri taşıır:

Hak sahiplerine iadesi lazım gelen bir gayrimenkulun iadesi imkansızlığı Muhtelit Komisyon tarafından onaylandığı takdirde bunlar, bedelleri tazmin edilmek şartı ile kaim oldukları hükümet tarafından alınabilecektir.

2. Mukavelenamede belirlenen gayrimenkuller, mukavelenamenin meriyeti tarihinde işgal edilmemiş olduğu takdirde bunlara vaziyet olunması veya haciz ve işgal edilmesi her defasında muhtelit komisyonun tetkik ve tasvibiyle olabilecektir. Komisyonun faaliyeti bittikten sonra hiç bir haciz, vaziyet ve işgal yapılamayacaktır.

3. Ahkamı umumiye ve mukavele hükümleri saklı kalmak şartıyla her iki hükümetin kadastro daireleri Yunan tebaasının veya mallarına bilfiil tasarruf eden Türk tabiiyetindeki şahıslarla etabli Müslüman ve Rumların bir gayri mübâdilden miras yoluyla sahip oldukları İstanbul ve Garbi Trakya'da kaim malların intikali için gereken bütün işlemleri yapmakla yükümlüdür.

10. Fasıll- Umumî hükümleri taşıır:

Mukavelenamede görülen (İstanbul) kelimesi mübâdele mukavelanâmesinin ikinci maddesinde bulunan (Konstantinopl) şehrine işaret etmektedir. Mukaveleler hükümlerinden yararlanacaklar arasında hükmi şahıslar da vardır.

2. İstanbul'da bulunmayan ve İstanbul'u T.C. makamlarınca verilmiş bir pasaportla terketmemiş olan Türk tabiiyetindeki gayri mübadil Rum ortodokslar aynı şekilde Garbi Trakya'yı terketmiş Müslümanlar dönüş hakkından yoksun olup, bunlar arazisinde buldukları hükümetlerin tabiiyetlerine girer. Bu şekilde tabiiyet değiştirmeden dolayı hakları kaybolmaz. Bunların tabiiyet değişiklikleri eş ve çocuklarına da tesir eder.

11. Fasıll- Mukavelenamenin tatbiki Muhtelit Komisyonu'na aittir. Her hangi bir anlaşmazlıkta her iki hükümet komisyonun tarafsız üyelerinin hakem sıfatını tanır.

12. Fasıll- Bu mukavelenameye muhalif veya tatbikine mani olan her çeşit kanunlar, emirnameler, nizamnameler,

Ancak "kıymet takdiri"nin güçlüğü nedeniyle itilâfnâme tam olarak uygulanamaz. Mübâdeleye gayri tabi olanların işlemleri tasfiye edilemez.

Öte yandan Hükûmet, Yunanlılar'a ait emvâl ve emlâkın kira ve satış hasılatından, bu çeşit hak sahiplerine nisbet dahilinde tevziat yaptı. Ama dağıtılan paralar bunların gereksinimlerine göre yeterli olmaz.

Sonuçta mübâdele ile ilgili olarak, Lozan muahedenâmesi ile Atina itilâfnâmesi'nden doğan pürüzlerin tamamen halledilmesi amacıyla Yunanistan-Türkiye hükümetleri arasında bir Mukavelename imzalandı. "29"

EMVÂLİ METRÛKE ve İSKÂN SORUNU

"Emvâli Metrûke" olarak adlandırılan, terkedilmiş mallardır. Savaşlar sırasında ve sonrasında bir takım gayrimüslim, bütün mallarını bırakarak yurt dışına kaçar.

Bu şekilde terkedilmiş olan malların saptanarak ihtiyacı olan hak sahiplerine dağıtılması 1922 yılında başlar. Konuyla ilgili komisyonlar kurulur. Daha çok İzmir'de söz konusu olan yanıp harap olma ve yağmalama olayları ve emvâlin çokluğu, komisyonların işini zorlaştırır.

kanuni ve resmi tefsirler ve tamimler her iki ülkede kendiliğinden mülga olacaktır.

(Mukavelenamede bulunan elyevm, halen, bilfiil tabirleri Ağustos 1929 tarihindeki mevcut durumu karşılar).

Yağmalama ve suiistimal söylentileri olayı TBMM'ne getirir. Ayrıca, devlet terkedilmiş olarak ne kadar mal varlığı olduğunu bilmek istemektedir.

Konunun hassasiyeti düşünülerek gizli celse yapılır. (30) Bu celsede Maliye Vekili Hasan Fehmi Bey, bütün halkın sefil ve perişan olmadığını, sefaletin daha çok tahrip olmuş sahalarda örneğin; Saruhan, Bilecik, Uşak, Afyon, Afyon-Manisa güzergâhı ve Bursa'nın birkaç köyünde olduğunu, diğer yörelerin üretimi etkileyecek derecede tahrip olmadığını savunur. Hasan Fehmi Bey, emvâli metrûkenin hemen saptanacak miktarda olmadığını, İstanbul idareye katıldıktan sonra, aşağı yukarı 20 milyona ulaşacak bir miktar olabileceğini açıklar ve olayla ilgili olarak şu bilgileri verir: "İzmir yandı ve 20 bin haneye yakın ev yanarak mahvoldu. Ülkede bir mesken buhranı başladı. İzmir'e giren memur, ordu, gerilerden gelen halk, muhacir ve mülteciler herkes birer mesken bulmak zorundaydı.

Bütün bu karışıklıklar arasında terkedilmiş binalardaki eşyanın tespitine başlandı. Bu ara yangın yerlerinde gömülü kasalar bulundu. (Kasalardan daha çok tahvil ve esham çıkar.) Çıkan kasalar ambarlara alındı.

İzmir dokuz bölgeye ayrılarak hepsine birer ambar memuru, yazıcı, muhasebeci, maliye müfettişi görevlendirilerek, emvâli metrûke ambarlara doldurulur..."

Aynı oturumun 3.celsesinde Kütahya Mebusu Ragıp Bey, İzmir'de büyük bir yağmanın yapıldığını, Emvâli Metrûke

30. 29 Teşrinisani 1338, 147.İçtima, 2. ve 3.gizli celseler, TBMM Gizli Celse Zabıtları, devre 1, cilt 3, s. 1126-1143.

Komisyonu'nun ise esas işini yapmayarak iskân işiyle uğraştığını iddia eder.

Türk-Yunan mübâdelesinde Yunanistan'dan gelen Türkler'den, Türkiye'den giden Rumlar'ın daha zengin olmaları bir takım sorunlar yaratır. Hariciye Vekili Şükrü Kaya: "Hükümet şimdilik burada bulunmayan Yunanlıların emlakini idare edecek ve varidatını Müslümanlar'ın hisseleri nispetinde taksim edecektir." (31) açıklamasını yaparken Yunan hükümeti, Müslüman emvâlini istimlak etmektedir. İstimlak paralarını ödememekte, dolayısıyla anlaşma hükümlerine ters düşebilmektedir.

Barış anlaşmasının yürürlüğe girdiği tarihe kadar, Hükümet tarafından kullanılmadığı halde, dönen sahipleri tarafından işgal veya idare edilen emvali metrukeye bir "idari tedbir" olarak Türk Hükümeti müdahâle etmeme kararı alır. (32)

Yunan Hükümetiyle imzalanan I Aralık 1926 tarihli itilâfname uyarınca devlete intikal etmiş olan emvâli gayri menkûleyi hak sahiplerine bilinen bedeliyle dağıtır. (33)

31. 29. 12. 1340, içtima 28, celse I, TBMM Zabıt Ceridesi, devre 2, cilt 11, s. 282-286.

32. "Ahar mahallere nakledilen eşhasın emval, düyun ve matlubatlarının tasfiyesi hakkındaki kanunun sureti tatbıkına dair olan talimatname" 13.6.1926, No:3753, Yönetmelikler Külliyesi, cilt 1, Ankara; 1987, s. 7.

33. 6 Haziran 1928, 6712 sayılı talimatname,

Düstur, 3. tertip, cilt 9, s. 1095-1099; 27 Haziran 1928, 6920 sayılı kararname; Düstur, 3.tertip, cilt 9, s. 1117-1118; 4 Nisan 1928, 1217 sayılı kanun; Düstur, 3.tertip, cilt 9, s. 250; 2 Mart 1929, 7619 sayılı talimatname; Düstur, 3.tertip, cilt 10, s. 339-340; 22 Mayıs 1939,

Düşman istilâsına uğrayan bölgelerin, bu istilâdan kurtuluşundan sonra, bölge halkının mal varlığı sorun olur. "Emvâli Menkûle", "Emvâli gayri menkûle" ve "Mevzuat" olarak isimlendirilen mal varlığı için TBMM'ne ilk kanun lâyihası 1920'de sunulur. (34)

Sahipsiz kalmış olan emvâli menkûle, gayri menkûle ve mevzuatın (ekin) Hükümetçe idare edilmesine karar verilir. Böylece geliri emanet hesabına kaydedilerek, sahibi geldiğinde ona verilecektir. Bu işlemde tapu kaydı esas olur. Firar etmiş olanların malları müsadere olunur. (35)

Metruk Mallara Yöneltilen İddialarla Hak Sahibinin Hakları Gözetilerek Yapılan Düzenlemeler (36)

Kurtarılmış bölgelere nakledilenlerin terkettikleri gayrimenkûl mallara yöneltilecek istihkak davalarında alınan karara itiraz edip, yeminle değiştirme olanağı vardır (indelitiraz yeminden nukûle talikan hüküm yetkisi).

10939 sayılı kararname; Düstur, 3.tertip, cilt 12, s. 1088-1090.

34. 9. 9. 1336, içtima 62, celse 1, TBMM Zabıt Ceridesi, devre 1, cilt 4, s. 38.

35. "Memaliki müstahlasadan firar veya gaybubet eden ahalinin emvâli menkûle ve gayri menkûlelerinin idaresi hakkında kanun" 20 Nisan 1338, No:224 Düstur, 3.tertip, cilt 1-4, s. 63-64; TBMM Zabıt Ceridesi, devre 1, cilt 12, s. 220-221; 225, 231.

36. İskân Tarihçesi, İstanbul; Hamit Matbaası, 1932, s. 102-105.

Zaman zaman ve yer yer gerçekleştirilen istihkak davaları üzerine alınan gıyabi kararlar kesinlik kazanıp uygulanınca, buralara yerleştirilmiş olan muhacir ve mülteciler açıkta kalır. Bunun üzerine 15 Nisan 1923 tarihli kanunla (yeniden nuküle talikan hüküm itasından hükkamın memnu buldukları) hakimlerin yeminle karar almaları yetkisi kaldırılır.

13 Eylül 1915 tarihli geçici kanun, Evkaf ve Maliye hazineleri namına kayıtları yapılan kiralı binaların ve emvâli gayri menkûlenin parasız olarak muhacirine teffiz ve tevziine izin vermektedir.

368 sayılı iskân kanununun (8 Kasım 1923) 8.maddesine göre; ihtiyaç görüldükçe bütün emvâli gayri menkûle, iskân hakkına sahip olanlara verilecektir.

441 Sayılı Kanun (13 Mart 1924), mübâdeleye gayri tâbi eşhasın metruk emlâk ve arsaların; (Bu kanunu muaddil 622 sayılı kanun, 15 Nisan 1341) -bedellerinin harikzedelere mülk olarak dağıtılması şeklinde- bu çeşit emvâlin hak sahiplerine vermeyi öngörür.

1925 senesi Muavezenei Umumiye Kanunu'nun 23.maddesi mübâdeleye gayri tâbi eşhasın metruk gayri menkûl malları tüm konumuyla hususi idarelere devreder.

622 sayılı kanuna (15 Nisan 1925) göre hazine, mütegayyip eşhasın metruk emvâli satışa arzedilince bir çok yerlerden şikâyetler olur. Bunun üzerine eşhası mütegayyibe emvâlinden iskana ayrılan kısımların geri alınmaması için Heyeti Vekile karar alır (28 Haziran 1925).

28 Haziran 1925 kararına rağmen satışların devamı (13 Mart 1926) istipdal Kanunu'nun çıkmasına neden olur.

13 Mart 1924 ve 15 Nisan 1925 tarihli kanunlara tâbi bulunan emlak ve arsalar; 15 Nisan 1923 kanununa göre vakıf hazinesi adına kayıtları yapılan binalar; 1925 Muvazenei Umumiye Kanunu'nun 23.maddesi V.fıkrasına göre hususi idarelere terkedilen emvâli gayri menkûleden kanunen iskân hakkına sahip olanlara âdi iskân ve teffiz yoluyla verilmiş ve bundan böyle verilecek emvâli gayri menkûlenin geri alınmayıp aynı kıymette mübâdil Rum emvâli metrukesinin Dahiliye Vekâleti'nce ait oldukları yere göre (Maliye Vekâleti, Evkaf Müdüriyeti Umumiyesi, hususi idareler) emrine verileceği belirtilmişken çeşitli şekillerde devam ettirilen ihale işlemleri durdurulamaz.

31 Mayıs 1926 İskan Kanunu, iskân edileceklerin iskânlarına gerekli emlak ve arazinin boş arazi, hükûmete ait emlak ve arazi, mübâdeleye tâbi veya gayritâbi emvali metrukeden ayrılıp verileceği açıkça belirtilmesine rağmen uygulamada birçok anlaşmazlıklar olur.

1925, Muvazenei Umumiye Kanunu'nun metruk mallar hakkındaki hükümlerine göre (23.madde "V" fıkrası) Mübâdeleye gayritâbi eşhastan intikal eden bütün emvali gayri menkule buldukları vilayetlerin hususi idarelerine devredilir.

24.maddede ise, bölge iskan kabiliyeti, arazi ve emlâkin vaziyetlerine göre mübadillerin yararlanmaları mümkün olmadığı tahakkuk ederek tevzi ve teffiz edilemeyen mübadillere ait emvali metrukeden 4,5 milyon liraya kadar olan miktarını Dahiliye Vekâleti'nin onayıyla Maliye Vekâleti satabilir.

Dahiliye Vekâleti 1925 Muvazenei Umumiye Kanunu ile tefrik ve itasını kabul ettiği 4,5 milyon lira kıymetindeki Rum emvâline karşılık muhtelif tarihlerde hazine emrine bir çok mübadil emvali terkettiği halde, iskan hakkına sahip olanlara ait emvâl zaman zaman geri alma ve tahliyeye uğrar.

Bu yüzden işgalcilerin emniyeti zarara uğradığı için ayrılan emvaldeki alaka ve bağıllık derecesi gittikçe azalır.

21 Ocak 1925, No:543. Kanun Türkiye'de bulunmayan Yunan tebaasına ait emvali gayri menkulenin Maliye Vekaleti'nce emlaki milliye gibi idare edilerek gelirinin gayri mübadillere dağıtılmasına izin verilir. 1 Ocak 1926 Atina itilafnamesi'ne göre devlete geçmiş olan gayri menkul malların aynen veya bedelen mübadeleye gayri tabi ahaliye dağıtılmasına hükümet izinclidir.

Bu kanunlara göre Yunanlı emvalinin hak sahipleri gayri mübadillerdi. Ancak; uzun zaman Yunan işgali altında kalmış olan havalide Türk tebaasından olan Rumlar işgal senelerinde yaptıkları işlemlerde kendi kendilerine Yunanlılık sıfatını alıp tasarruf kayıtlarını o şekilde yaptırmışlardı. Halbuki bunlar gerçekte tabiiyetimizden çıkmadıkları için hükümet kendi kendilerine seçtikleri ecnebi tabiiyetini kabul edemezdi, bunlar ve malları mübadeleye tabiydi. Bu yüzden Yunanlılık sıfatı tabiiyet kayıtlarıyla belgelenmeyen Rumlardan metruk gayri menkul emvâl, mübadillere adi iskan ve teffiz yoluyla verilir.

Tasarruf kayıtlarına dayanarak bunların Yunanlılığı ortaya sürülerek taraf taraf satışlarına başlandığı gibi ayrılan (haklarına düşen) hakları tanımayarak bir kısmı tahliyeye uğrar.

Yalnız İzmir'de bu şekilde teffiz ve tahsis edilmiş binlerce mesken vardır. İşgalcilerin uzaklaştırılması yeni bir buhran doğuracağı gibi gerçekte hakkı yerine getirmez. Bu yüzden devam eden anlaşmazlıklar, işlerin uzamasına neden olur.

Denizli Mebusu Yusuf Bey ve arkadaşları, İzmir'de "hane buhranı", dolayısıyla emvali metrukede ikamet edenlere hanelerinin "ecri Misil" ile ihale edilmesini öneren önerge verirler. Denizli Mebusu Haydar Rüştü Bey ve arkadaşları da savaş ve yangın felâketlerinden yurtsuz kalan İzmir ahalisinin, emvali metruke hanelerine yerleşmişken; şimdi muhacir iskanı dolayısıyla oturmakta oldukları evlerden çıkarıldıklarını iddia ederek bu bölgenin en son muhacir kafilesine ayrılmasını ve bu bölgenin muhacir iskanına uygun olup olmadığının tekrar incelenmesini isteyen bir önerge verirler (23.3.1340, içtima 19, celse 17). (37)

37. 16. 4. 1340, içtima, 39, celse 2, TBMM Zabıt Ceridesi, devre 2, cilt 7-1, s. 784'de Haydar Rüştü Bey ve Arkadaşlarının takririnin esbabı mucibesinde özetle: "Yunanistan'dan mübadele ile gelen ahalinin müstahsil hale getirilmesi ve durumlarının iyileştirilmesi esas gaye olarak görülmektedir. Bunun için, ziraatçı olanlara tohumluk, çift hayvanı, alâtı; sanatkâr olanlara alat ve bunların bedelleri talimatnâmede belirtildiği gibi verilmiştir. Ayrıca emlak sahibi olanlara da (her iki ülkenin metruk gayrimenkul emvale kıymet takdiriyle tasviye nihaiye muamelesinden sonra emlak vermek daha uygun ise de) Bu işlem uzun zaman alacağından bir miktar muvakkaten emval verilmektedir. Böylece emlak de harabolmaktan kurtulacaktır." açıklaması yer almaktadır.

Aynı oturumda Ahmet Saki (Antalya), Hukuk, tasarrufiye senedinin tapu senedi olduğunu belirterek, "Yunanistan'da tapu senedi yok. Kadastrü usulü var. Muhacirin kadastrodan aldığı tasarrufu müsbit vesaik olan bir vesikadır. Biz de buna göre vereceğiz." açıklamasını yapar. (a.g.z.c. s. 794)

Mübâdillere Emvâl Tefvizi - Mübâdele ile gelenler arasında çok mal terketmiş mütevelliler vardır. Adi iskan derecesinde tahsis edilecek emval, eski hayat koşullarını temin edemez. Emval mübadelesi Muhtelit Mübadele Komisyonu tarafından yapılır. Tarafeyn memleketlerde terkedilen gayri menküllere kıymet takdiri ve sonuçta hak sahiplerine mahiyet ve kıymetçe eşit emval verilmesi uzun bir zaman gerektirir. Bu arada metruk mallar bakımsız kalır.

Tefviz Kanunu bu sorunu çözümlmek için hazırlanır. (38)

38. Mübâdeleye tâbi ahaliye verilecek emvâli gayri menkule hakkındaki 16 Nisan 1340 tarih ve 488 sayılı kanuna göre:

Mübadele ile Yunanistan'dan gelen veya evvelce gelmiş olup mübadeleye tabi bulunan muhacirlerden Yunanistan'da gayri menkul mal terkedenlere "tasarruf senetlerinde" veya "tasarrufu müsbitvasaibi resmîyelerinde" belirtilen kıymetlerin % 20'si nisbetinde emvali gayri menkule tefviz olunur.

50.000 liradan fazla emlak sahibi olanlara bu miktardan fazlası için mübadele muamelesinin kesin sonuna kadar bir şey verilmez.

Özel durumlarda iskan bölgesi dışına çıkılabilir.

Bu kanunda, tefvizlerde (kıyyemi mukayede) esas kabul edilmiştir. Halbuki tasarruf senetleriyle tasarrufu müsbit vesikaların çoğunda kıymet yazılı değildir.5 Teşrinisani 1340, Kararname ile (4 kişinin kefaleti ile veya başka yollarla kıymet takdiri yapılır).

16 Nisan 1340, Kanununda tefvizlerde:

Kıyyemi mukayede, mütabakatı cinsiyye, mahalli mürettep esas alınır.

a) Tasarruf senetlerinin çoğunda gayri menkul kıymeti yazılı olmadığı gibi, yazılı olanlarda da asıl değer in çok altında bir kıymet belirtilmektedir.

Birçok köylü şehre iskan edilmiş veya yerleşmiş bulunur. Teffiz kanununun 6.maddesi ile bunların dağıtılması gerekmektedir. Ama, bunu gerçekleştirmek pek mümkün görünmez.

19 Temmuz 1925 tarihli fabrikalar talimatnamesine göre, memleketlerinde fabrika terkedenlere talip oldukları fabrikanın bedeli % 100 nisbetinde düşerse yarısı % 5 derecesinde ise çeyreği verilir.

Vakıfname, mülkname, ilam, temessük (borç senedi) gibi tasarrufu isbat edici vesikaların hemen hepsi kıymetsizdir.

Mübâdil sahalardaki emlak ve arazi sahiplerinin çoğu veraset yoluyla sahip oldukları gayri menkullerin intikal muamelesini yaptırmamış olduklarından ilk muamele tarihindeki kıymetlerini taşımaktadırlar.

°Oysa Rumların (ülkemizdeki) önemli bir kısmı aşar müzayedelerine katılmak, borç yapmak, teminat göstermek suretiyle gayri menkûllerinin kıymetlerini zaman zaman yükseltmişlerdir.

Müslümanların 1281 tarihine ait kayıt kıymetleri yanında Rumlarınki fevkalade yüksekti. Bu yüzden tasarruf vesikalarındaki yazılı kıymet emval mübadelesinde sağlıklı olmaz.

b) Rumeli'de terk edilen gayri menkulerle, memleketimizden giden Rumların bıraktıkları arasında cinsen mutabakat yoktur.

Teffizlerin "mahalli mürettep" esasına göre yapılmak istenmesi, bu bakımdan imkansızdı.

c) "Kıyemi mukayyede" formülü tatbikatta bir çok zorluklar getirdi. (Kıymetsiz tapularla kıymeti yazılı olmayan tasarrufu müsbet vesikalar sorun yaratır.)

1929'da mülkiye müfettişleri teffizin hızlanması için görevlendirilir.

Bu yüzden fabrika alanların sayısı azalır. Müşterek alımlar yüzünden işletme sorunları çıkar.

(7 Nisan 1926, No:802) Refi Takyit Kanunu ile teffizlerde bölge kaydı kaldırılır. İskan edildikleri yerlerde 5 sene müddetle mecburi ikamete tâbi tutulmak koşuluya her taraftan mal alabilme olanağı sağlanır.

Kanunun 7.maddesi ile teffiz edilen malın tasarruf hakkı kısıtlanır. Bu mallar, mübadele işleminin "hitamı katisi"ne kadar satılamaz, hibe ve rehin verilemez, teminat olarak gösterilemez.

Metruk mallar hazine uhdesinde bulunmaktadır. Çok yerlerde tesbit ve kayıt edilmez. Bir çoğunun kayıtlı vasıfları ile gerçek durumları uygun değildir. Yine tapu ve vergi kayıtları yanmış ve ziyana uğramış olanlar da vardır.

Mübâdil yalnız mübadeleye uğramış şahsın metruk mallarını teffiz hakkına sahiptir. Ama bir çok yerde bu çeşit mallar başkaları tarafından işgal edilmiştir. (39)

39. Mübadillere, terketmiş oldukları malların tamamıyla aynı kıymetinde emlak vermek ve alacakları ipotekle temin edilmiş olan alacaklılara, haklarının evvelce olduğu gibi ödenmesi imkanını hazırlamak güç görülür.

Lozan Mukavelenamesi (30 Kanunisanı 1923) 9.maddesinde görülüyor ki, durum isteğe bağlı bir hareket olmaktan öte bir tasfiyedir. Tasfiyenin uygulanması zorunludur. Memleketi terke mecbur olan mübadil, gayri menkulünü ve tasarruf hakkını koruyamamaktadır. Bu emlak, Lozan Mukavelenamesine göre "İşbu hükümetin emrinde kalacaktır" (14.Madde, I.fıkra)

Mecburi tasfiyeden dolayı ipotek hakkı kalktığından ipotekli gayri menkulü uhdesine geçiren ve mübâdilin göç ettiği devlete borçlanan devlet de, ele geçirdiği mülkün kıymeti üzerinden ancak ipotekli borca tekabül eden bir meblağı borçlu olur.

Vilayetlerden Vekâlete gönderilen tefviz evrakında bir çok eksiklere rastlanır. Dosyaların tamamlanmak üzere iadesi zaman kaybettirdiğinden konuyla ilgili hükümlerin özetlenerek bildirildiği bir tamim hazırlanır. (40)

Atina İtilafnamesi (I Aralık 1926) ve Ankara Mukavelenamesi (10 Haziran 1930) ile konulan tasfiye ve muvazaa (değiş-tokuş) zorunluluk gösterir.

40. 9 Teşrinisani 1341 tarihli 23028 sayılı tamime göre:

1. Bedel ve kıymeti yazılı olan tapular karşılığında % 20 teffiz, % 30 müeccel icar (tescil edilmiş kira) olarak emvâl verilir.

2. Kıymetsiz tapulara dayanan emvâle, emvali metrukenin bulunduğu kaza veya vilâyet halkından 10 kişi tarafından konulacak kıymet belgelerine dayanarak % 40 nisbetinde hak verilir.

3. Vaziyetleri değişken olan emval yine bu yolla kıymet konularak % 20 derecesinde hak verilir.

4. Tasfiye taleplerinde yazılı emvalin varlığı geçerli kefaletnamelerle onaylanan mübadillere, - belirtilen kıymetler ortalama haddine getirilerek-metruklarının % 20'si nisbetinde mal verilir.

5. "Takdiri kıymeti havi şehadetname" Kıymet bildiren belgeler 328 altın kıymeti esasına göre tanzim edilecektir. Fahiş görülen kıymetlerin makul seviyeye indirilmesi için belgeyi hazırlayanlara uyarıda bulunulur. Netice değişmezse teffiz komisyonu tahkikat yaparak kıymeti makul seviyeye indirebilir.

6. "Tasfiye taleplerinde" yazılı olmayan emvale ait belgeler kabul dilip işlem yapılamaz. Bunlar vekaletе gönderilerek tetkik edildikten sonra, izin ile tasfiye taleplerine eklenir.

7. Tasfiye taleplerine ile değişme belgelerine göre, - kira erteleme kararları- verilen emvalin kıymeti 2000 liradan az da olsa, vekaletın takdiri ile uygulanır.

8. Mübadillerin metrukatlarına karşılık verilecek emvalin durumlarında değişiklik olmuşsa, aynı şekilde kıymet takdiri ve işlem görür.

Kıymeti değişken emvâl için % 50 hak nisbetinin % 20 olması 1331 sayılı Temlik Kanunu ile yasallaştırılır.

Temlik Kanunu emniyet, istikrar ve kesin tasfiyeyi sağlamak amacıyla çıkarılır. (41) Bu tarihe kadar iskânı

9. Tapu senetleri: Tasdiki tasarruf ilmühaberleri kaydı resimler, Yunanistan'da tasarruf için mer'i usule göre verilen vesikalar, tapu dairelerince kabul edilecek tasdikli mahkeme ilamları, tapu dairelerince kabul edilen belgeler, muhassil, sipahi, zaim senetleri, vakıf senetleri, istimlak ilamları, Yunan adli katiplerince usulü dairesinde tanzim edilen beyüşira senetleri, eforya ipotek dairelerinden verilen vesikalar Türkiye zamanına ait kayıtlardan çıkarılan tasdikli suretler tasarrufu sabit geçerli belgelerdir.

10. 5 Teşrinisani 1340 tarihli tecilli kira kararnamesi ile kıymetleri değişken emval için kabul edilen % 50 hak nisbeti % 20'ye indirilir.

(16 Nisan 1340, kanun teffizlerde "kıyemi mukayyede" esasını getirmekteydi.)

41. Temlik Kanunu, 28 Mayıs 1928, Kanun No: 1331

Meriyete giriş tarihi: 1 Temmuz 1928, Temlik - Mülk olarak verme.

Temlik Kanunu hükümlerine göre:

1. Uygun şekilde kendilerine gayri menkul emval teffiz ve icar edilmiş ve edilecek olan mübadillerin ellerindeki tasarruf vesikalarına karşılık tapu senedi verilir. Bunların nisbeti: Kıymetli tapulara karşılık % 50'den, kıymetsiz tapulara karşılık % 20'den ve tasfiye taleplerine dayanarak kefaletnamelere karşılık % 20'den fazla olamaz.

2. Memleketlerinde mal terketmeyen mübadiller ile gayri mübadiller, mülteci, aşiret efradı ve harikzedelere iskan ve borçlanma kanunlarına göre adiyen verilen gayri menkul emval için verilen geçici tasarruf vesikaları değiştirilerek sahibi adına ve hazine yararına birinci derecede ipotekli tapu senedi verilir.

3. Bu kanunun yürürlüğe girişinden itibaren 6 ay içinde "evrakı müspiteye" dayanarak başvurmayan mübadillerin

bundan sonraki başvuruları geçersiz olur. Ancak bu zaman içinde Muhtelit Mübâdele Komisyonu'na başvurmuş olanların mübadillikleri bu komisyonca daha sonra kararlaştırıldığı takdirde bu madde hükmü karar tarihinden başlar.

4. Tapu ve vergi kıymetleri 2000 ve mukadder kıymetleri 10.000 liraya kadar olan gayri menkul emvali, valilerin onayı ile vilayet teffiz komisyonları kati şekilde teffiz eder. Bu şekilde teffiz olunan emval tapuya geçer. Çok kıymetli emval söz konusu olduğunda bu işlemde Dahiliye Vekaleti'nin onayı gerekmektedir.

5. Bu kanunun yürürlüğe girdiği tarihe göre, bir sene içinde mübadillere ait işlemlerin bitmesi zorunludur.

6. Mübadeleye tabi eşhastan metruk olanlar hariç olmak üzere, bütün emvali metrukenin kanunun meriyeti tarihine kadar teffiz edilmiş veya edilmek üzere bulunmuş olanlarından başkası Maliye Hazinesine geçer.

Mübadeleye tabi eşhasa ait olup da şimdiye kadar gerektiği biçimde teffiz ve tahsis olunmayan emvalden, harap olacağına, Dahiliye Vekaleti'nce karar verilen emval, gayri mübadil eşhasa ait iken lüzum üzerine iskan emrine verilmiş olan emvale karşılık, Maliye Hazinesine geçer.

7. Emvali gayri menkule gerek mübadillere tahsis ve teffiz edilmiş olsun ve gerek hazine uhdesinde bulunsun, hüküm tahakkuk edecek hak sahiplerine iade edilmeyip, kıymeti mukaddereleri 15 Nisan 1341 tarihli kanuna göre hazineden tasviye olunur.

8. Bu kanuna uygun olarak verilecek tapu senetleri için harç, damga ve diğer rüsum ödettirilir. Ancak mübadillerin ikametlerine ait meskenlerine ait harç ve resimler üç senede ödenir. Bu tecil, tapu senetlerinin hemen alınmasını engellemez.

9. Teffiz sahiplerinin sahip olduklarını beyan ettikleri emval, o miktar olmadığı veya hiç gayri menkul malları bulunmadığı 5 sene içinde ortaya çıkarsa hak ettiklerinden fazlası, vefatları halinde varis ve kefillerinden geri alınır. Dahiliye Vekâleti' nin istemi ile tapuları iptal edilir.

"28 Mayıs 1928 tarih ve 1331 numaralı kanunun bu maddesinin tefsiri"

âdi ve teffiz yoluyla tahsis edilen emvâlin önemli kısmı geçici tasarruf vesikalarına henüz geçmemiştir.

Teffiz edilen emvâle karşılık tapu senedi verilmez. Teffiz ve tahsis kararları her zaman ref veya tadil (geri alma veya düzeltilme) özelliğine sahiptir ve kesinlik taşımaz.

Her an yeni dosyalar ve yeni başvurular söz konusu olabilmektedir.

Yalnız kıymetli tapulara dayanan ve 2000 lirayı geçmeyen emval vilayet teffiz komisyonlarının kararı ile teffiz edileceklere teslim edilmektedir. Ancak bu kararlar da Vekâletin inceleme ve onayına bağlı olduğundan kesinlik ifade etmez. Bir çok kere Vekalet, Vilayet Teffiz Komisyonları'nın kararlarını bozup değiştirir. Bu takdirde teslim edilen emvalden bir kısmının geri alınması gerekir.

Verilmiş emlak üzerinde ferağ, terkin, teminat... vb. tasarruf yasaktır.

Emniyetsizlik, bağlılık ve ilgi uyandırmadığından tahsis ve teffiz edilen emvâl gün geçtikçe harap olur.

Bazen tescil edilmeyerek âdi karalama kağıtlarında kalan kararlar, hakkın kaybına yol açar.

Bütün bu olumsuzlukların ortadan kaldırılması için Temlik Kanunu çıkarılır.

26 Mart 1929, Tefsir No: 142, Düstur 3.tertip, cilt 10, s. 556; "a.g. kanunun 7.maddesinin tefsiri", 8 Haziran 1929, Tefsir No: 146; Düstur 3.tertip, cilt 10, s. 1853.

Muhtaç muhacire yardımda bir adım daha ileri gidilerek;

1 Haziran 1931'de yürürlüğe giren kanunla muhtaç muhacirlere adi iskân nisbetinde verilmiş olan malların parasız olarak temlikî uygun görülür. Ülke nüfusa muhtaçtır. Bu yüzden sınırlar dışında kalanların göçünü teşvik etmek yararlı görülür. Üretimin artması isteği ile bunlara sosyal mevkilerine, aile nüfuslarına, işlerine (mesleklerine) göre 75 dönüm hububat arazisi, 10 dönüm tütün tarlası, 8 dönüm bağ, 120 zeytin ağacı, bir dükkan... vb verilir.

Borçlarını zamanında ödeyemeyenlerin mallarının satılması (geri alınması) uygun görülmez. Köylerde alıcı bulmak zor olacağından, hazineye geçecek mallar (tarlalar) işlenemez.

YERLEŞİM DÜZENİ

İskân Politikası ve Güvenlik Sorunu, yaşanan sıkıntı ve sorunlar iki boyutlu olup, zamanla çeşitlenerek sürer. Bir boyutu halkla diğer boyutu ise devletle ilgili olan bu sorunlar, karşılıklı çözümler bekler. Aslında birinin çaresi diğerinde olduğundan durumun kısır döngüye dönüştüğü söylenebilir. Devlet ve halk ikisi de eksikler, açıklar, çaresizlikler içinde görülür.

Her şeye rağmen eksiklerin tamamlanmaya, açıkların kapatılmaya, çaresizliklerin çareleri bulunmaya çalışılır ve bu yolda büyük gayretler gösterilir.

a) Dönemin halk kesiminde somutlaşan sorunları:

Etnik yapı farklılıkları.

Savaş sırasında göçmüş olanların tekrar geriye dönmeleri.

Doğuda asayişsizlik ve can güvenliğinin tehlikede oluşu.

Fakirlik.

Devlete olan çeşitli borçların ödenememesi.

Bir çok binanın oturulamaz, toprakların ekilemez hale gelmiş olması.

Yemeklik ve tohumluk ihtiyacı.

Başta kereste olmak üzere, bina yapımında gerekli olan malzeme ihtiyacı.

Sanatkârlar için dükkân, alet, edavat ve sermaye veya çiftçiler için toprak, ziraat aleti, çift hayvanı ve tohumluk ihtiyacı.

Suiistimaller.

Hak sahiplerinin haklarını zamanında elde edememeleri.

Tasfiyeye uğrama tehlikesi.

b) Yine dönemin devlet kesiminde somutlaşan sorunları:

Vergi toplayamama.

Borçları toplayamama.

Asker ihtiyacı.

Üretim yetersizliği.

İnsan gücü noksanlığı.

Çeşitli dallarda bilgi sahibi kadro eksikliği.

Güvenliği, asayişini sağlayamama.

Suiistismalleri önleyememe.

Memur kadrolarının eleman eksikliği.

Memur kadrolarının bilgi noksanlığı.

Memurun halka hizmet vermedeki yetersizliği, olarak etkin çözümler beklemektedir.

"Koçgiri ve Umraniye Hadiseleri ve Şark Vilâyetlerindeki Ahvali İnzibatiye" 3 Ekim 1921 tarihinde 85.ıçtima, I.gizli celsede müzakere edilen konudur. (42)

Bir iki seneden beri Şark Vilâyetlerinde görülen mezalimin, TBMM'nin samimi gayret ve faaliyetlerini gölgelediği üzerinde durularak; halkla beraber bulunduğu ve suiistismalde bulunan memurlara müsamaha edilmeyeceği açıklanır.

Olayla ilgili olarak Müdafaa-i Milliye, Adliye ve Dahiliye encümenlerinde çalışmalar yapılır, raporlar hazırlanır. Osman Fevzi Efendi (Erzincan)- "Orada fenalık vardır, isyan vardır, ondan sonra idaresizlik vardır." (43)

42. TBMM Gizli Celse Zabıtları, cilt 2, s. 248-256.

43. TBMM Gizli Celse Zabıtları, cilt 2, s. 251.

sözleriyle konunun özünü vurgular ve olayın Erzincan çevresine kadar yayıldığını belirtir.

Kürtlerin de Ermeniler gibi tehcir edileceği söylentileri yayılarak halkı ayaklandıran ayırımçı güçler ve memurların idaresizliği, doğuda güvenliği bozar. Bu da doğal bir göç olayını başlatır. İnsanlar daha güvenli buldukları iç bölgelere göçe başlar.

Koçgiri olayı üzerine Müfettişi Umumilik gündeme gelir. Karesi Mebusu Vehbi Bey'in kanun teklifi Teşkilatı Esasiye'nin 22., 23. maddelerine göre hazırlanır. (44)

Genel görüşmelerde 40, 50 vilayete bölünmüş olan ülkede "iktisadi" ve "içtimai" nedenlerle eyaletler halinde altı bölge oluşturulması tasarlanır. Müfettişi Umumiler İcra kuvvetinin en büyük memurları olarak Jandarma kumandanına da emreder. Asayiş ve genel emniyeti, kanun ve nizamların uygulanışını kontrol ederek sağlayacak büyük ve güçlü bir teşkilât tasarlanır. (45) Böylece suidare ve mezalim önlenir, halka adalet verilir.

44. TBMM Zabıt Ceridesi, (17.10.1337, içtima 95, Celse 2) devre 1, cilt 2, s. 168'de: "Umumi surette asayişin temini müfettişi umumilere aittir." "Umumi Müfettişlik mıntıkalarının umumi surette asayişinin temini ve umum devairmuamelatının teftiş ve umumi müfettişlik mıntıkasındaki vilayetlerin müşterek işlerinde ahengin tanzimi vazifesi umumi müfettişlere mevdudur. Umumi Müfettişler, Devletin umumi vezaifiyle mahalli idarelere ait vazaif ve mukarreratı daimi surette murakebe ederler."

45. TBMM Zabıt Ceridesi, devre 1, cilt 2, s. 168-182; devre 1, cilt 3, s. 200-211; 228-243; 262-265, devre 1, cilt 14, s. 57-61.

Bir yandan savaşlar öte yandan asayişsizlik nedenleriyle daha çok doğu bölgelerindeki insanlar büyük güçlükler içindedirler.

T.B.M.M. 10 Ekim 1921 tarih, 90, içtima, 2.Gizli Celse'de Koçgiri olaylarını görüşür ve "tahkik heyeti" seçimi yapar. Aynı gün ve aynı oturumda Karesi Mebusu Vehbi Bey ile arkadaşları, Sivrihisar ve Mihaliççık kazalarında düşmanın tahribatı ve açıkta kalanlara karşı Dahiliye Vekaleti'nin ne gibi önlemler düşündüğünü sorar.

Eskişehir Mebusu Emin Bey, düşman tarafından meskenleri yıkılıp, harap edilmiş olan halk için yine Dahiliye Vekaleti'ne soru önergesi verir. (46)

"Vilâyatı Şarkıye", "Vilâyatı Garbiye" olarak geçen ve savaşlar yüzünden harap olmuş bulunan Doğu ve Batı vilâyetlerinin yeniden yaşanılır hale gelebilmesi için yardım edilmesi, 1920'den itibaren TBMM gündemindeki ana konular arasındadır. "Düşmandan istirdad edilen ve edilecek olan mahaller ahalisine muavenet hakkındaki kanun teklifi TBMM'nde 24 Ekim 1921 tarihinde (içtima 99, Celse 2) gündeme alınarak görüşmelere başlanır. (47) Görüşmeler sonunda 31 Ekim 1921 tarih ve 161 numaralı kanun çıkarılır. Bu kanunla yardım edilecek olan Batı bölgeleridir. Yunan işgalinden kurtarılmış olan yerler ve bu yerlerin halkına yardım kararlaştırılır.

Bina, arazi, temettü vergileri ile aşar ve ağnam borçları 1921 sonuna kadar affedilir.

46. TBMM Zabıt Ceridesi, devre 1, cilt 13, s. 135-136.

47. TBMM Zabıt Ceridesi, devre 1, cilt 13, s. 266-274; devre 1, cilt 14, s. 2-5; 16-17.

Yemeklik ve tohumluk dağıtılması yanısıra, Miri ormanından bina yapımı için sağlanacak ağaç ve keresteye orman resminin alınmamasına karar verilir. Öte yandan vasıta için 500 bin lira tahsisat konarak; üç senede üç eşit taksitte ödenmek koşuluyla tohumluk için 500 bin lira tahsisat konur. (48)

Kanuna göre ödenemeyen vergi borçları ve yemeklik buğday, tohumluk buğday, bina yapımı için malzeme, vasıta ihtiyacı çözüm bekleyen sorunlardır. Bu sorunlar çerçevesinde devlet, kısır döngü içinde görülmektedir. En önemli gelir kaynağı olan vergileri toplayamamaktadır. Bu durumda yapılacak yardımlar kısıtlı kalmakta ihtiyaçlar ise, gün geçtikçe büyümektedir.

1920'lerin başında tarım sektörü, yaklaşık olarak, çalışan nüfusun % 80'i ve G.S.Y.H'nın % 50'sini oluşturur. (49) Yapılacak yardımların ziraatta yoğunlaşması bu nedenledir. 1921 Nisan, ürün veren vilâyetlerin halkına, daha önce verilmiş olan tohumlukların affı konusu TBMM'ne gelir. Teklif 30 Nisan 1921' de kanunlaşır. (50)

48. Düstur, 3.tertip cilt 1-4, s. 177-178.

49. Yahya S. Tezel, Cumhuriyet Döneminin İktisadi Tarihi, 2.baskı, Ankara; Yurt Yayınları 1982, s. 286.

50. Vilâyatı müstahlasa ahalisine verilmiş olan tohumluk zahirenin affı hakkında kanun layihası ve Muvazenei Maliye ve Kavanini Maliye Encümenleri mazbataları (21.4.1337, içtima 23, celse 4)

TBMM Zabıt Ceridesi, devre 1, cilt 10, s. 60-64, 165-166)

"Ahvalı harbiye" ve muhaceret dolayısıyla Erzurum, Erzincan livalarının çiftçilerine 334 sonbaharı ile 335 ilkbaharında Romanya ganaiminden ve Kağızman, Sarıkamış askeri ambarlarından yemeklik ve tohumluk dağıtılır. (36 bin kilo tohum kişiye 7 kilo olarak) Romanya'dan gelen

Güvenliğin sağlanması ve sürdürülmesi başlangıçtan itibaren önemli olmuştur. Devletin çeşitli konularda aldığı kararları ve saptadığı politikaları uygulayabilmesi buna bağlıdır.

İnsan kendisini ve geleceğini güvende hissetmek ister. Ondandır beklenenleri yapması buna bağlıdır. Bu sayede bir yer tutup yerleşir, çalışır, çabalar...

Yeniden kurulan Türkiye'de insanların adeta ülkeye yeniden yerleştirilmeleri söz konusu olur. İskân kanunları ile yasallaştırılan bu eylemi, güvenlikteki başarı destekleyecektir.

Yeni devletin şekillenmeye başladığı 1922 yılında, Mustafa Kemal konu üzerinde durur: "Efendiler; Türkiye halkı ırk, din ve kültür yönünden tek vücut, birbirlerine karşı karşılıklı saygı ve özveri dolu duyguları taşıyan ve yazgısı çıkarları aynı olan bir topluluktur. Bu toplulukta ırk haklarına, sosyal haklara ve çevre şartlarına uymak iç politikamızın önemli noktalarındandır. İç yönetimimizde bu önemli noktanın, halk yönetimimizin geniş anlamda uygun bulunan en yüksek düzeye çıkarılması, politikamızın gereklerindedir.

tohumlar tutmadı, mahsül vermedi. Söz konusu olan tohumluk ve zehair budur.

10.11.1337, içtima 108, celse I'de düşman ayağı basmadığı halde ateş mıntıkasına tesadüf ederek çeşitli savaş nedenleriyle harap olan bölgeyi de kapsamalı Maliye Vekili Hasan ile İktisat Vekili Celal Beyler tarafından önerilir: TBMM Zabıt Ceridesi, devre 1, cilt 14, s. 145-146.

...Azınlıklarla birlikte bütün halkın varlık ve mutluluğun ve kanunların verdiği her türlü hak dokunulmazlığının sağlanması ve memlekette kanun hakimiyetinin kurulması iç yönetim ve politikada değişmez genel kuralımız olmuştur.

...Bu yıl ülkemizin bütün yörelerinde genel olarak bağımsız ve olaysız, sakin bir biçimde geçmiş olup güvenlik sürdürülmüştür. Bazı aldatmacalar sonucu geçen yıl Koçgiri'de meydana gelen olay alınan önlemlerle bastırılmıştır. Aldatılanlar hakkında da, Hükümetçe gereken işlemler adalete uygun biçimde yerine getirilmiştir. Yunanlıların kışkırtması ve düzenlenmesi ile ihtilâle benzer girişimlerde bulunanların da amaçladıkları olaylar sonuçsuz bırakılmıştır. İçişlerinde güvenlik yürütülmesinde en önemli ve maddi araç olan jandarma teşkilâtı, önemli birliklerin eklenmesi ile kuvvetlendirilmiş ve bir çok jandarma okulu açılmıştır." (51)

Mustafa Kemal'in bu konuşmasında saptanan iki olumsuz vardır:

1. Toplumdaki ırk, din, kültür ayrılıkları.
2. Çeşitli ayaklanmalar.

Yine aynı konuşmada bu olumsuzlukların, ülkede kanun hakimiyetinin kurulması ile çözümleneceği belirtilmektedir.

51. "Mustafa Kemal'in I.Dönem 3.Yasama Yılı Açış Konuşması," 1.3.1922, Atatürk'ün Türkiye Büyük Millet Meclisi Açış Konuşmaları, Ankara; 1978, s. 65-66.

Etnik yapı farklılığının önemli bir faktör olarak neden olduğu Koçgiri olayından sonra, bir başka büyük olay Şeyh Sait isyanıdır. 1925 senesinde doğuda meydana gelen isyan üzerine idari, askerî, sosyal nedenlerle batı vilâyetlerine nakledilen aileler, adi iskâna tâbi tutulurlar. (52)

52. Şarktan Garba nakledilenler hakkında kanun" 19 Haziran 1927, Kanun No: 1097, İskan Tarihçesi, İstanbul; Hamit Matbaası, 1932, s. 82-83'deki kanunun hükümlerine göre:

- 1) Muhtaç olanlar, kendileri için ayrılmış yere kadar hükümet tarafından nakledilip yollarda ve iskan işlemlerinin sonuna kadar buldukları yerde iâşe edilirler.
- 2) Nakledilenlerin hepsi adi iskana tabi tutulur.
- 3) Bunlar araziden ve araziye bağlı binadan başka bütün gayri menkul mallarını iki sene zarfında tasfiye edeceklerdir. Bu müddetin sonunda tasfiye yapmadıkları takdirde malları hükümet tarafından müzayede ile satılıp bedelleri kendilerine verilir.
- 4) Nakledilenlerin arazileri ile araziye bağlı binaları hazineye intikal eder. Bunlara kıymet takdiri, her kazada oluşturulacak heyetlere aittir. Heyet kararına vilayet merkezindeki asliye mahkemesine itiraz edilebilir.
- 5) Tahakkuk ettirilen istihkaklarından adi iskan ile verilen emval hesap edildikten sonra bakiye kalırsa karşılığında % 10 fazlasıyla emval teffiz edilir.

Ve:

Şarkta muhtaç zürraa tevzi edilecek arazi hakkında kanun, 2 Haziran 1929, No: 1505.

Birinci Umumi Müfettişlik bölgesinde İcra Vekilleri Heyeti'nce tasdik olunacak yerlerde uygulanır.

Kanunun Hükümleri:

- 1- 19 Haziran 1927, No: 1097. Kanun uyarınca hazineye geçen araziden köylüye, aşiret efradına, göçebe ve muhacirlere tevzi olanlar ellerinde bırakılır.

Ancak daha sonra, 5 Aralık 1927 tarih ve 1178 sayılı kanun ile batıya nakledilenlerden, Şeyh Sait isyanı ile doğrudan alâkası olmayanlar ve nakledildikleri yerlerde kötü hali görülmeyenler için 1097 sayılı kanun hükümleri kalkar. Büyük bir kısmı eski yurtlarına döner.

Eski yerlerine dönüp tekrar iskân edilme masraflarını Dahiliye Vekâleti, iskân bütçesinden karşılar.

Dahiliye Vekili Şükrü Kaya, konuyla ilgili konuşmasında Hükümetin varmak istediği yeri vurgulamaktadır: "Cumhuriyet rejiminde, herkes ve her fert kanun karşısında müsavidir... Bütün bu tedbirler orada tahsis edeceğimiz normal ve sivil idarelerin başlangıcıdır... Türk Devleti'nin kuvveti, her neye mal olursa olsun şarktaki vilâyetlerimizde de kanunu hâkim kılacaktır..." (53)

1934'de çıkarılan 2510 sayılı iskân Kanunu 1920'lerden beri gelen nüfus ve iskân sorunlarını, köklü bir şekilde çözüme götürmektedir. TBMM'nde kanun teklifi lehinde konuşanlardan Kütahya Mebusu Naşit Hakkı Bey bu kanunla; Türk medeniyetine, kültürüne ve siyasi, iktisadi ihtiyaç

2. 1097 numaralı kanunla saptanan bölgedeki bütün araziden lüzum görülen miktarını köylü, aşiret efradı, göçebeğe tevzi etmeğe hükümet yetkilidir.

Mal sahibi isterse 500 den 2000 dönüme kadar olan miktarı kendisine bırakabilir.

3. Tevzi edilmiş ve edilecek arazinin değeri mahalli rayicine göre kaza idare heyetleri tarafından belirlenir. Takdir edilecek kıymet 1915 senesi kıymeti mukayyedesinin 8 mislinden aşağı ve 10 mislinden yukarı olamaz.

53. 6. 12. 1927, İçtima 14, Celse 1, TBMM Zabıt Ceridesi, devre 3, cilt 1, s. 83-86.

ve koşullarına göre nüfusun oturuş ve yayılışının belirlendiğini açıklayarak kanunu şöyle savunur: "Kanun hükmi şahsiyet tanımaz... Arkadaşlar, biraz sonra Türk Milleti'nin dönülmez bir kararı olarak yurdun her yanına yayılacak olan bu kanun, kurunuvustadan kalan son içtimai müesseseyi de kökünden kazıyacaktır... Bu vatan üzerinde sınıf ve tazadı yaşatmamak için bizim prensiplerimizi tanımayanlarla mücadele çok sert oldu. Muhtelif silâhlı isyanlar, irtica hareketleri, dağ başlarında soygunculuk ve tecavüzler, ekseriye aşiret ruhundan beslendi..."

Bu büyük millet gözünde, yarı hür aşiret hayatından tam hürriyete, vicdan, çalışma, kazanma ve hatta aile hürriyetine, öz mal toprağa ve dama kavuşan vatandaşlarımı millet kürsüsünden candan kutlarım, ne mutlu onlara"! (54)

DAĞINIK YERLEŞİM VE NÜFUS YETERSİZLİĞİ

Ülkenin idari bölünmesi vilayet, liva ve kaza şeklindeyken Teşkilatı Esasiye Kanunu ile, vilayet, kaza, nahiye esası getirilir. Eski haliyle bir vilayet, üç beş livadan oluşup ve vilayetler; geniş bir idare sınırına sahipken yeni şekliyle bir çok liva vilayet olduğundan, idari yönden yeterli büyüklüğe sahip değildir. Nüfusu 60 bini geçmeyen, özel varidatı da yeterli olmayan bir çok vilayet oluşur. Şimdi yeni bir düzenleme ile bazılarını birleştirip yeterli büyüklüğe getirmek gerekmektedir. Geçici olarak, Umumi Müfettişlik Teşkilatı bu birliği sağlar. (55)

54. Ayın Tarihi, sayı 7, Haziran 1934, s. 71-72.

55. "Umumi Müfettişlik Kanunu Görüşmeleri" 25/6/1927, içtima 82, Celse 1, TBMM Zabıt Ceridesi, devre 2, cilt 33, s. 682-683.

Asayiş ve inzibatı, ekonomi ve ortak menfaatleri sağlayabilmek için coğrafi, ekonomik ve sosyal noktalardan birbiriyle ilgili olanların bölgesel olarak birleştirilmesi düşünülür. Ayrıca, sıkı bir teftişle idari ihtiyaçların karşılanması sağlanacaktır.

İskân sorununun çözümünde köyler büyük öneme sahiptir. En yoksul durumda olan kesim bu üniteye yaşamaktadır. Ülke nüfusunun % 71,5'unun kırsal kesimde yaşaması ayrıca ekonomik açıdan ilgi odağı oluşturur. Devletin köyden alacakları çok önemlidir, onun için öncelikle onu, köylüyü kalkındırması gerekmektedir.

Türkiye'nin coğrafi yapısı gereği köy iskanı "köy" ve "köy altı" olarak şekillenmiştir. Tunçdilek İskân Coğrafyası'nda; Türkiye' de köy ünitesinin altında bulunan iskan tiplerinin sayısının tam olarak bilinmediğini, ancak bunların sayısının köy miktarının en az bir misli daha fazla olduğunu belirtir. Yazara göre, Türkiye' nin bazı bölgelerinde bilhassa bütün Karadeniz bölgesinde Akdeniz ile Doğu ve Güneydoğu Anadolu'nun önemli bir kısmında köy altı iskan şekilleri, iskanın ağırlık merkezini meydana getirecek kadar bir öneme sahiptir.

Köyün yapısı, köy altı yapısında görülür. Tunçdilek, aynı eserinde konu ile ilgili şu açıklamayı yapmaktadır: "Köy altı iskan şekillerinin kompleks tipi mahalle ve benzerleri ile başlar ve köye kadar devam eder. Bu grup

"Umumi Müfettişler bir kaç vilayetin ortak menfaatlerini sağlamak üzere İcra Vekilleri Heyeti kararıyla atanır. Dahiliye Vekaleti'ne bağlıdırlar. Valilerin yetkilerine sahiptirler."

içinde daimi, muvakkat, ufak, büyük, toplu, gevşek, dağınık olmak üzere onların sosyo-ekonomik faaliyetlerine göre oldukça çeşitli iskan şekilleri bulunur. Bu tiplerin en önemlisi olarak kom, mezraa, çiftlik, ova, yayla, yaylak, kışla, kışlak, ağıl, divan, oba, dam, bağ evi vb. adlarla bir takım köy altı iskan şekilleri yer alır. (56)

1923'te kırsal kesimde gereksinim duyulanların başında asayiş gelir. Bu yüzden Köy Kanunu TBMM'nde ivedilikle görüşülür (8.3.1923; içtima 7, Celse I) Yerleşim düzenindeki dağınıklığın giderilmesi ve yasaların uygulanabilmesi için Köy Kanunu çıkarılır. (57) Bu

56. Necdet Tunçdilek, Türkiye'de İskan Coğrafyası, İstanbul; İstanbul Matbaası, 1967, s. 98.

57. "Köy Kanunu" 18 Mart 1924, Kanun No: 442, Düstur 3.tertip, cilt 5, S. 696-723.

Son Teşkilatı Mülkiye'de Köylerimizin Adları, Dahiliye Vekaleti Nüfus Müdüriyeti Umumiyesi, Hilal Matbaası, 1928, S. 6-7'de 1927 Nüfus sayımlarından yararlanılarak hazırlanmış olan Türkiye'nin idari bölümlenmesi:

Vilâyetlerin isimleri	Köyler adedi	Nahiyeler adedi	Kazalar adedi
Artvin	288	8	2
Adana	616	11	5
Afyonkarahisar	426	0	4
Aksaray	297	6	2
Amasya	277	1	2
Antalya	596	10	8
Ankara	1097	16	10
Aydın	448	7	5
Edirne	270	14	3
Ordu	455	12	2
Erzincan	775	7	6
Erzurum	1216	21	6
İzmir	729	21	13
İsparta	214	27	4
İstanbul	276	7	6
Eskişehir	274	13	3
Elaziz	1661	2	11

kanunda şehir, kasaba ve köy üniteleri yeniden saptanır. Buna göre; nüfusu iki binden aşağı yurtlara köy, nüfusu iki bin ile yirmi bin arasında olanlara Kasaba, yirmi

Urfa	1504	31	7
İçel	262	11	3
Balıkesir	932	6	9
Bayezid	791	22	6
Bitlis	1114	9	7
Bursa	861	21	8
Burdur	179	9	2
Bolu	770	6	4
Bilecik	305	5	4
Tekirdağ	280	7	5
Tokat	759	12	5
Cebelbereket	284	19	4
Çankırı	458	10	2
Çanakkale	528	5	8
Çorum	718	12	5
Hakkâri	250	4	3
Denizli	445	8	6
Diyarbakir	1376	6	5
Rize	347	11	2
Zonguldak	729	8	4
Siirt	857	6	7
Sinop	466	11	3
Sivas	1179	5	8
Şebinkarahisar	490	29	4
Samsun	1048	6	5
Trabzon	539	5	5
Gaziantep	713	3	3
Kars	687	13	7
Kırklareli	193	17	4
Kastamonu	1159	11	7
Kocaeli	1250	16	6
Konya	855	21	13
Kırşehir	325	2	3
Kayseri	505	16	4
Gümüşhane	554	9	4
Kütahya	782	11	5
Giresun	347	6	2
Mardin	949	12	7
Mersin	250	4	1
Maraş	460	4	4
Muğla	425	17	5
Manisa	954	10	10
Malatya	1147	29	7
Niğde	223	3	4
Van	949	13	6
Yozgat	646	5	3

binden çok nüfusu olanlara Şehir denir. Nüfusu iki binden aşağı olsa dahi belediye örgütü olan nahiye ve vilayet merkezleri kasaba sayılarak belediye kanununa tabi olur. Ayrıca cami, okul, otlak, yaylak, baltalık gibi orta malları bulunan ve toplu veya dağınık evlerde oturan insanlar bağ, bahçe ve tarlalarıyla birlikte bir köy oluştururlar.

Köy Kanununun 100 bin nüsha basılıp, nüfusu yüzelli-ikiyüz olan köylere ikişer adet gönderilir. (Biri köy odasında diğeri cami veya okulda bulundurularak, okullarda çocuklara belletilir).

Bütün idare memurları, valiler, kaymakamlar, nahiye müdürleri bizzat başında bulunarak köy sınırlarını saptarlar. Kanununun 21. ve 26. maddeleri uyarınca Mart 1925'den itibaren ihtiyariyeler, Şubatta seçilip işe başlar. Böylece Köy Kanunu uygulaması başlamış olur.

On fasıldan oluşan Köy Kanununda I.fasıl köy sınırlarının saptanması, 2.fasıl köy işleri, 3.fasıl imece ve köy parası, 4.fasıl köy muhtarının ve ihtiyar meclisi azalarının seçilme yolu, 5.fasıl muhtarın ve ihtiyar meclisinin göreceği işler yanı sıra iki ve daha fazla köylere düşen işler, 6.fasıl ihtiyar meclisinin göreceği davalar, 7.fasıl davaların nasıl görüleceği, 8.fasıl köy korucuları ve göreceği işler, 9.fasıl köy imamları hakkında olup; 10.fasıl çeşitli maddeleri kapsamaktadır.

On yıl gibi bir uygulamadan sonra, varılan noktayı iç işleri Bakanı Şükrü Kaya CHP Kongresinde dile getirir: "Köyler için yapılan Köy Kanunu iyi neticeler vermiştir. 41.000 köyümüzden 23.000'inde bu kanun uygulanmaktadır. Diğerlerinde ya nüfusun azlığından ya da köylerin dağınıklığı nedeniyle uygulanmamaktadır. Bilhassa Şark

Vilayetlerimizde... Onun için köylerin büyütülmesi 100 haneden az bırakılmaması için çalışılmaktadır". (58)

Görüldüğü gibi, ana sorun nüfus yetersizliği, sürmektedir. Buna bağlı olarak dağınık yerleşimin henüz önüne geçilebilmiş değildir.

Kırsal kesimin sosyal statüsü, yenilikler doğrultusunda, yeni oluşumlar içinde olarak görülür. Yeni düzenlemenin köylerde yarattığı sınıfsal yapı ve köylünün ekonomik durumu 1930'lu yıllardan basının tartıştığı konulardan biridir. Bir kısım yazar, köylünün durumunun iyi olduğu, köylünün para kazandığı, köylünün malının para ettiği kanısındadır.

Öte yandan köydeki olumsuzlukları ve oluşan yeni sorunları dile getiren yazılar az da olsa vardır. Hüseyin Avni Yeni Adam'da köyde oluşan yeni sınıfsal yapı üzerinde durarak köy sorunlarına değişik bir bakış açısı getirmektedir: "Köy denildiği zaman, köyde teşekkül eden sınıfları, yeni köy ağalarını ve bunların yerini tutan köy burjuvalarını, köyde sermayedarın mümessillerini gözümüzün önünde getirmeliyiz, bunların karşısında, küçük toprak sahipleri, ırgatlar, şunun bunun bağında bahçesinde gündeliğe çalışan yoksul köylüler, köyünde iş bulamayıp da şehirlere gidenler, hasılı bir sürü köy fakirleri... Bugünkü köyü ve içinde oturan köylüyü tarif etmek için bu tipleri hatırlamak lazımdır". (59)

58. Ayın Tarihi, sayı 18, Mayıs 1935, s. 74-81.

59. Hüseyin Avni, "Köyde Bir Kaç Tip", Yeni Adam, No:158, 7 İlk Kanun 1934, s. 4.

ŞEHİRLEŞME ve SORUNLARI

Şehirleşmenin gelişme ile olan ilgisi göz önüne alınırsa, Cumhuriyet Türkiye'sinin üzerinde durduğu bir konu olduğu ortaya çıkar. Şehircilik işlerinde teknik ve planlı kurallar içinde olarak başarılı olunmaya çalışılır.

İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra hız kazanan şehirleşme hareketleri, daha o dönemde idari sınırlar, nüfus ve ekonomik boyutlarda olmak üzere bir bütünsellik gösterir.

Nüfus yoğunluğu bölgeler arasında büyük farklılıklar gösterirken, bir çok yerde mevsimlere göre de değişmektedir. Bilhassa Doğu Vilayetleri, Karadeniz sahilleri ve Adana bölgesinde iş dolayısıyla göçler olur. Hüseyin Avni Yeni Adam' da her sene Karadeniz-Rize, Sürmene taraflarından balıkçılık yapmak için 5000 kişinin İstanbul'a geldiğini, oysa Sovyet inkılabından önce bu bölge halkının amelelik için Kafkasya'ya gittiğini; Erzurum, Kelkit, Bayburt köylerindeki fakir köylülerin her sene kış gelmeden sahil şehirlerine göçtüğünü ve İç Anadolu'da kıtlık yüzünden zahiresi bol olan köylere göç edildiğini belirtmektedir. (60)

Bir yandan şehirleşme olgusu gündeme gelirken, diğer yandan iç göçler ve yarı göçerlik hala sorun olmaktadır. Hiç bir toprakta yerleşmemiş nüfusun 189.059 olduğu saptanarak, Dahiliye Vekaleti bunların 5544'ünün iskan işlemlerini yapar. (61)

60. Hüseyin Avni, "Köylerden Şehirlere Doğru", Yeni Adam Sene I, No:4, 22 Kanunusani 1934, s. 3

61. Hüseyin Avni, a.g.m.

Ekonomik amaçla toplu köyler kurmak, köylüyü verimsiz topraklardan zengin topraklara nakletmek, sanayi ve ihtisas ziraatı bölgelerine olan amele akınlarını kolaylaştırmak vb. konular 1934'lü yılların tartışma konularıdır.

Türkiye'de sanayi ilerleyişi nüfus hareketlerine etki etmeye başlar. Örneğin: Alpullu şeker fabrikasının kuruluşu ile daha önce bu bölge topraklarına önem vermeyen halkın tutumu değişir (1927). Trakya bölgesinin göç sorunu büyük ölçüde çözülür. Devletin yatırım yapması bölge halkına güven verir.

Zonguldak'ta kömür sanayiinin kurulması, bu bölgenin nüfusunda olumlu etki ederken; Sinop Vilayeti'nin Ayancık kazasında bir Belçika firmasının Ayancık ormanlarını işletmek için yatırım yapmasından sonra nüfusun arttığı görülür.

İlk beş yıllık planda nüfusun yoğunlaşması istenen bölgelerde sanayi planıyla fabrika işine ağırlık verilir.

1927 yılından itibaren şehir nüfusunda artış izlenir:

Türkiye'nin Şehirli Nüfus Oranlarında Değişmeler

<u>Yıllar</u>	<u>Genel Nüfus</u>	<u>Şehirli Nüfus %</u>	<u>Köylü Nüfus %</u>
1927	13.648.270	2.236.085 (16.4)	11.412.185 (83.6)
1935	16.158.018	2.684.197 (16.6)	13.473.821 (83.4)
1940	17.820.950	3.214.471 (18.0)	14.606.479 (82.0)

*(10.000'den fazla nüfuslu yerler "şehir" sayılarak hazırlanmıştır).

<u>Yıllar</u>	<u>Şehirli Nüfus %</u>	<u>Köylü Nüfus %</u>
1927	3.301.046 (24.2)	10.347.224 (75.8)
1935	3.802.642 (23.5)	12.355.376 (76.5)
1940	4.346.249 (24.4)	13.474.701 (75.6)

*(İstatistik Genel Müdürlüğü'nün il ve ilçe merkezleri olarak benimsediği "şehir" esaslı göz önünde bulundurulmuştur).

Kaynak: Ruşen Keleş, Türkiye'de Şehirleşme Hareketleri, Türk İktisadi Gelişmesi Araştırma Projesi 1961, Siyasal Bilimler Fakültesi, Maliye Enstitüsü, Ankara; 1961, s.5

"Türk yurdu; güzel, sağlam, konforlu modern evler, mektepler, hastaneler ve diğer resmî binalarla dolu köy, kasaba ve şehirleri ihtiva ettiği gün mamur olmuş sayılabilecektir. " (62)

1933 yılında Belediye Yapı ve Yollar Kanunu ile belediyelerin imar çalışmalarına bir şekil verilir.

Yapı ve imar işleri 1934 yılından itibaren daha programlı olarak ele alınır. Özellikle resmî binalar mimarisinde birlik ve ahenk sağlayabilmek düşüncesiyle 1934 yılında

62. T.C. Bayındırlık Bakanlığı Bayındırlık İşleri Dergisi (Yönetmelik Kısım), yıl 5, Birinci teşrin 1938, s. 471.

Nafia Vekaleti'nde bir Binalar Şubesi kurulur. 1935 yılında aynı şube şehircilik işlerini de üzerine alarak Yapı İşleri Umum Müdürlüğü adını alır. 1938'de bu Umum Müdürlüğün görev ve yetki alanı daha da genişletilerek Yapı ve İmar İşleri Reisliği olur. İhtiyaç olan büyük ve resmi binaları kurmak, şehir ve kasabalarda topluluk merkezlerini planlayarak oraları düzenli, rahat, güzel yaşanabilir hale getirmek amacıyla çalışır. Kuruluşundan 1945 yılına kadar Yapı ve İmar İşleri Reisliği 112 hükümet konağı ve maliye binası, 54 okul, 10 hastane, 10 cezaevi ve 281 çeşitli bina yapar. (63)

Şehircilikte idari sınırların belirlenmesi tapu ve kadastro işlemleri büyük bir eksik olarak bilinmektedir. İstanbul'un ve civarının kadastro su 1925'te yapılmaya başlar. (64)

Konu ile ilgili çalışmaların yavaş ilerlemesinin nedeni, teknik bilgi donanımlı eleman sayısının son derece sınırlı olmasındandır.

Türkiye'nin yapılmakta olan kadastro su jüridiktir; mali yönü yoktur. Vergi ile ilgili olmayıp, gayri menkul mallar üzerindeki aynı hakların korunmasını sağlamak içindir. Ancak istenildiğinde bundan vergi açısından da yararlanılabilmektedir. (65)

63. Sırrı Day, "Bayındırlık Bakanı Sırrı Day'ın Diyarbakır-Batman demiryolunun işletmeye açılması münasebetiyle söylediği nutuk" T.C. Devlet Yıllığı 1944-1945, s. 184-185.

64. Cumhuriyet, 25 Haziran 1925, s. 1

1925 yılında İstanbul, İzmir, Bursa, Aydın, Denizli, Ankara'nın kadastro işlemleri başlar.

65. T.C. Devlet Yıllığı 1944-1945, "Tapu ve Kadastro Müdürlüğü teşkilatı ve çalışmaları," s. 114-115.

Göçmenler, kendilerine verilen şeylerin sahibi olduklarını gösteren tapu bölgesine kavuşturulmak istenir. Yerleştirildikleri yere bağlanıp üretici duruma geçmeleri, büyük ölçüde hükümetçe verilenlerin gerçek sahibi olduklarına inanmalarına bağlıdır. Bunu sağlamak için gerekli yasal düzenlemeler yapılır. 1331 sayılı kanunla daha önce edinmiş oldukları belgelere bağlı olarak tapu senetleri verilir.

5 Şubat 1328 tarihli emvâli gayrimenkulenin tahdit ve tahriri hakkındaki geçici kanuna dayanarak, gayrimenkûl malların sınırları ve üzerindeki aynı hakların saptanıp ölçüleri yapılarak kadastro paftaları oluşturulur. 22 Nisan 1341 tarih ve 658 sayılı Kadastro Kanunu ile teşkilât kurulur. Ardından 2613 sayılı Kadastro Kanunu yürürlüğe girer.

8. 10. 1930 tarihli Tapu Sicil Nizamnâmesinden ve 23. 12. 1934 tarihli 2613 sayılı Kadastro Kanunundan sonra; tapu ve kadastro işleri ciddi esaslarla çerçevelenmiş ve 2015 sayılı (Tapu Sicil Müdürlüğü ve Tapu Sicil Muhafızlığı Teşkilâtı'na ait) kanun ve 2997 sayılı Tapu ve Kadastro Umum Müdürlüğü teşkilât ve vazifelerine ait olan kanunlar, Medeni Kanunun aynı haklara yönelik hükümlerinin kolaylıkla uygulanabileceği şekilde düzenlenmiştir.

"Mübâdil, gayrimübâdil, muhacir ve saireye kanunlarına tevfikân teffiz veya âdiyen tahsis olunan gayrimenkûl emvâlin tapuya raptına dair kanun," 30 Mayıs 1928, Kanun No: 1331, Düstur, 3. Tertip, cilt 9, s. 1067; "Mübâdil, gayrimübâdil, muhacir ve saireye teffiz veya âdiyen tahsis olunan gayrimenkûl emvâlin tapuya raptına dair nizamnâmenin meriyete vazı hakkında kararname," 12 Ağustos 1928, sayı: 6994, Düstur, 3. Tertip,, cilt 9, s. 1143; "Mübâdil, gayrimübâdil, muhacir ve saireye kanunlarına tevfikân tahsis olunan gayri menkûl emvâlin tapuya raptına dair 28 Mayıs 1928 tarih ve 1331 numaralı kanuna müzeyyel kanun," 30 Mart 1929, Kanun No:1407, Düstur, 3. Tertip, cilt 10, s. 558; 1331 numaralı kanuna tevfikân verilen tapu senetleri harçlarının bakiye taksitlerinin affına ve gayrimübâdillere verilecek gayri menkûl emvâlin tapu harcından istisnasına dair kanun," 13 Nisan 1932, Kanun No:1944; Düstur, 3. Tertip, cilt 13, s. 191.

SONUÇ

Türkiye'de nüfus politikaları Cumhuriyet'le birlikte belirginleşmeye başlar. 1927'de gerçekleştirilen ilk bilimsel sayım bu alanda atılmış önemli bir adımdır. Cumhuriyet kadroları bunu çağdaşlığın gereği olarak görür.

Modern Türkiye olma yolunda verilen uğraşta, nüfus unsuruna öncelikli önem verilir; insan unsurunun ulus-devlet oluşumunda ne denli vazgeçilmez olduğu anlaşılır.

1920 sonrasında 1950'li yıllara kadar, devlet politikası, nüfus artışının özendirilmesi yönünde belirlenir. Benimsenen politika, resmî yayınlarla desteklenir. 1950'li yıllara gelince özendirme politikasından vazgeçilmiş değildir; fakat eskisi oranında değildir. En azından, nüfus artışını destekleyip teşvik eden propaganda artık bırakılır.

1960'tan sonra ise; kentleşme gündeme gelince, yer yer nüfus artış hızının geri çekilmesi ve nüfus kontrolü söz konusu olmaya başlar. Demografi ile ilgili İstanbul ve Ankara üniversitelerinin yayınları da bu dönemde çoğalır.

1920'den itibaren uluslararası nüfus kongrelerinde, konferanslarında sunulan tebliğler, yapılan konuşmalar yakından izlenir. 1920-1950 arasında İstatistik Müdürlüğü bunların bir çoğunu Türkçe olarak yayınlar. Böylece izlenen politikaya, bilimsel temel oluşturulmaya çalışılır.

Öteden beri nüfus artışına karşıt olarak, nüfus kontrolü var olmuştur. Ülkeler iç ve dış politikalarına uygun

olarak zaman zaman izledikleri nüfus politikalarını değiştirmişlerdir. Malthus, nüfus artışına ve bunun insanlık için tehlike oluşturacağına dikkati çeken ilk bilim adamıdır. Yeniden kurulan genç Türkiye'de Malthüsçülük sakıncalı bir akım olarak nitelenir. Buna karşın, varolan nüfusu artırma eğiliminde olan ülkelerde bu çeşit yayınları rağbet görür.

Ülkelerin nüfusu doğumlara, ölümlere, göçlere göre değişir. Türkiye'de 1927-1935 devresindeki nüfus artışı gerçekte görüldüğü kadar değildir. İlk sayımda sayılmayan nüfus 1935'te sayılınca iki sayının arasındaki nüfus artışı, gerçekte olduğundan daha çok görünür. Bundan sonraki sayımlarda da bir önceki sayımda sayılmamış olan nüfus varsa da durum her geçen sayımda azalarak günümüze gelir.

Türkiye'de yıllık doğal nüfus artışı göçler dışında binde olarak 1927-1935 devresinde 16.8; 1935-1940 devresinde 15.9'dur. Hatay'ın Türkiye Cumhuriyeti'ne katılmasıyla 208.116 nüfus, ayrıca göçlerle 134.000 nüfus doğal nüfus artışından fazla olarak 1940 nüfusunu etkiler. Bu rakamlarla Türkiye'nin yıllık nüfus ortalaması binde 19.8'e yükselir.

Türkiye'de 1927-1945 arasındaki kente göç frenlenmiş olarak, daha çok belirli kentlere yönelik görülür. Olay 1950'den sonra hız kazanır. Dış göçlerle gelenler de büyük kentlere yerleşme arzusu gösterirler. "Köyün itimi", "kentin çekimi" kentlerin yerleşmede daha cazip olması, nüfusun göç yönünü belirlemektedir.

Cumhuriyetin ilk yıllarında İstanbul ve İzmir dışındaki kentleşme çok zayıftır. Buna bağlı olarak, sosyal tabakalaşma son derece marjinaldir.

Seküler toplum, Avrupa'da zamanla yayılmış olarak gerçekleşir. Kent yapıyı çözer; sosyal sınıflar oluşur. Avrupa'daki bu gelişme, Osmanlı toplumunda yok gibidir. Cumhuriyetin ilk yıllarında ise, iç ve dış konjonktür, kentleşmeye ket vuracak biçimde gelişir.

Cumhuriyet devriminde köylü ve kır faktörü önemlidir. Dolayısıyla eski unsurlar devam eder. Devrimde üniter-türdeş toplum esastır. Popülizm ile bu sorun çözümlenir. Bu bağlamda, kent kozmopolit yapıyı temsil eder. Ticaret dolayısıyla yabancı unsur çoğunluktadır. Kent sorunları ülke sorunlarının başında gelir. Girilen bu yol, köycülüğü gündeme getirir.

1929 krizi de kentleşme aleyhine olan durumu pekiştirir. Herkes olduğu yerde tutulup dengeler korunur. Savaşlar nedeniyle köylerde nüfus patlaması yoktur. Öte yandan kentlerde "nüfus mübadelesi", nüfus azalmasına yol açar. Bu durumda nüfusu statik tutmak için sanayileşme kırsal alanda yapılır.

Türkiye'ye yönelik dış göçlerle gelenler ve "mübadele" yoluyla gelen zorunlu göçmenler Trakya ile Anadolu'nun değişik yörelerine yerleştirilir. Gelenlerin İstanbul ve İzmir'de yerleşme istekleri, bir takım zorlayıcı önlemlerle hükümetin uygun bulduğu bölgelere kaydırılır. Örnek köyler kurularak nüfusun ülke çapında dengeli dağılımı sağlanılmak istenir.

1950'li yıllardan sonra değişen koşullar, kentleşme olgusunda da değişikliğe yol açar. Olay ivme kazanır.

Ancak Türkiye nüfusunun kentleşmesi ülke coğrafyası açısından bölgelerin hepsinde aynı ölçüde değildir. Bazı

bölgeler Türkiye kentleşme ortalamasının üzerinde, bazıları ise altında olarak kentleşmektedir.

1970 nüfus sayımı sonuçlarına göre, Türkiye kentleşme ortalamasının üzerinde olarak en fazla kentleşen bölge Marmara bölgesidir (% 53'e yakın kentleşme oranı ile). Diğer bölgelerin kentleşme oranları aynı dönem için şöyledir: Güney Anadolu bölgesi % 40, İç Anadolu bölgesi % 36, Ege bölgesi % 34, Güneydoğu Anadolu bölgesi % 23, Doğu Anadolu bölgesi % 23,2, Karadeniz bölgesi % 17.7. (1)

Bilindiği gibi, kentleşme ülke işgücünün sektör bölünüşünde farklılık yaratır. (Uç sektör kanunu) Tarım, sanayi ve hizmet sektör oranları arasındaki ilişki, kentleşme olgusu için belirleyici olabilmektedir. Öte yandan kentleşme seviyesi arttıkça, toplam işgücü katılma oranı düşmektedir. Bu düşüşte öğrenim süresinin uzaması, emeklilik yaşının kısalması, öğrenci- tutuklu-sakat sayısının artması, ziraat sektöründe kadın işgücünün düşmesi vb. etkenler rol oynamaktadır.

Türkiye'de 1955-1960 arasında daha belirgin olmak üzere hizmet sektörü işgücü oranı artar. Aynı artış hızının sanayi sektöründe gerçekleşmemiş olması, hızlı kentleşmede sorun olarak görülür. Bir yandan açık hava ticareti yapanların (dilenci, hamal, işportacı vb.) sayısı artarken, öte yandan kamu hizmetlerinde şişme (memur sayısı) olur. Sanayileşme yeterli olmadığından, işgücü, hizmet sektöründe toplanır. (2) 1950'li yıllardan

1. Nevzat Yalçıntaş, Türkiye'nin Sosyal Būnyesi, İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Yayınları, İstanbul; Fakülteler Matbaası, 1972, s.144.

2. Türkiye'de Çalışan Nüfusun Sektörlere Göre Yapısı, Yüzdeler:

itibaren ülkemizde kentleşme, sanayileşmenin önünde görülmekte ve aşırı kentleşme sorunu yaşanılmaktadır.(3)

1920-1940 dönemi incelendiğinde, nüfus politikasını etkileyen bu faktörler genelde, olumsuzlar, olarak belirmektedir. Sayısal olarak tükenme noktasına gelmiş bulunan Türk ulusunun çoğaltılması yanı sıra, bu insanların belirli bir uygarlık seviyesine ulaştırılmaları, dönemin nüfus politikasının özünü oluşturmaktadır. Bunun sağlanması için de her olanak kullanılmıştır.

İçeriye yönelik göçleri teşvik, ailenin korunması ve evliliği teşvik ile insan sayısını artırma amaçlanırken; olgun bir ulusal yapının oluşturulması ön planda tutulmuştur. Örneğin; demiryolu yapımına harcanan büyük gayret ve para, Doğu vilayetlerinin ülke ekonomisiyle bütünlenmesi için harcanır. 1924'te Trabzon-Erzurum Demiryolu hattının bir an önce gerçekleştirilmesi ile Doğu vilayetlerinin (Vilayat-ı Şarkiye) Batı'ya bağlanması düşünülmektedir.

Öte yandan ekonominin birçok alanı genellikle yabancı kuruluşların elinde bulunması ciddi sorun olarak

	<u>1927</u>	<u>1935</u>	<u>1950</u>	<u>1962</u>	<u>1972</u>	<u>1976</u>
Tarım	80.9	76.4	77.7	77.1	65.0	59.4
Sanayi	8.9	11.7	10.3	10.9	14.5	16.6
Hizmetler	10.2	11.9	12.0	12.0	20.5	24.0

Kaynak: Yahya S. Tezel, Cumhuriyet Döneminin İktisadi Tarihi, Baskı. 2, Yurt Yayınları Ankara; Maya Matbaacılık, 1986, s.101

3. Turan Yazgan, Şehirleşme Açısından Türkiye'de İşgücünün Demografik ve Sosyo-Ekonomik Bünyesi, İstanbul; Fakülteler Matbaası, 1968, s.193.

görülmektedir. Kredi kuruluşları, bankalar, nakliye kuruluşları, demiryolları, tramvay, gemi ve benzeri işletmeler, madenler gibi önemli ekonomik değerlerin zamanın ekonomik politikasına uygun olarak ulusallaşması gerekmektedir. Bunun için de öncelikle ülkenin, gereksinimi olan sayı ve nitelikte insan unsuruna sahip olmasına gereksinim vardır.

Verimliliği artırmak, ülkeyi daha zengin bir konuma getirmek gayretleri, doğrudan nüfusa yönelik önlemleri ön plana çıkarır. Sağlıklı ve üretken insanların sayılarının artması bu bakımdan çok önemlidir. İzlenen politika tarım, ticaret ve sanayi alanlarındaki kurumsal önlemlerle desteklenir. Ziraat odaları, yaygınlaştırılan Ziraat Bankası şubeleri, Buğday ve Toprak Mahsülleri Ofisleri, Tohum Islah İstasyonları, ziraat sergileri vb. tarımda verimliliği arttırma araçlarıdır. Ticaret Ofisleri, Ticaret Odaları vb. kurumsal etkinlikler bu açıdan değerlendirilebilir.

Bayındırlık kapsamında, insan-toprak birlikteliği esas sorunu oluşturmaktadır. İnsanların yerleştirilmesi, toprak sahibi olması, nüfus politikasının doğal uzantısı olarak gelişir. Bin yıldır siyasal olarak sahip olunan topraklara henüz yerleşilmediği gerçeği iskan sorununu getirir. Boş, bakımsız, harap olan ülkenin baştan başa bayındırlığı gerekmektedir.

Bunun için öncelikle insanlar yerleştirilmeli ve toprak sahibi, mal sahibi yapılmalıdır. Uygulamaların bu yönde geliştiğini söylenebilir. Örneğin; genellikle "İskan-ı adi" (Bayağı yerleştirme haddi) derecesindeki ev, ahır, samanlık, dükkan, toprak vb. parasız olarak "muhacir" ve "mülteci"lere dağıtılarak tapuya kaydedilir; daha fazlası ise borçlandırılır.

Ülkeyi nüfuslandırıp, insanları yerleştirme, esasen o ülkeye sahip çıkma anlamını taşır. Bu yüzden Bağımsızlık Savaşı cepheden sonra, bu alanda devam eder. Nüfus-beşeri unsur ve onun iskanı, 1920'lerde temel sorundur; ivedi çözüm ister.

Bu çalışmamızda Cumhuriyet'in beşeri faktör sorununa dönemin koşulları içinde bakmaya çalıştık. Saptanan politikalar ve yönetimin eylemlerini esas alarak konuya yaklaştık.

Ulus-devlet gerçeği doğrultusunda sorunlara baktığımızda, çözüm için ip uçları belirlemektedir. Tam bağımsızlık ve Batılılaştırma, Ulusal Türk Devleti'nin vaz geçemeyeceği gerçeklerdir. Ayrıca, gerçekçilik, hukuka bağlılık, yurttan ve dünyada barış ilkelerinin günün koşullarından doğduğu ve dönemin politikalarını etkilediği görülmektedir.

Günün koşullarının ortaya koyduğu nüfus ve iskan sorunlarının, kendi döneminin oluşturduğu ilkeler çerçevesinde çözümlenmeye çalışılması, doğal bir davranış biçimidir. Bu ilkelere uygunluk sağlandığı oranda başarılı sonuçlar alınır.

Ülkenin ve insanların gerçeklerinden doğan sorunlara hukuk normları içinde, huzur ve güven esas alınarak yaklaşılır. Çeşitli nedenlerle sapmalar veya ihmaller olduğunda ise; rahatsız edici, devlet yapısını olumsuz olarak etkileyen durumlarla karşılaşılır.

Çözümler için atılan adımlar çoğu kez başka sorunlar doğurmakla birlikte, saptanan politikanın gerçekçiliği sayesinde her geçen gün, olumlu ilerlemeler kaydedilir.

Bu çalışma Türkiye'nin (1920-1940) arasındaki nüfus politikalarını belirleyen başlıca etmenlerin çözümlenmesini yapmayı amaçlamaktadır. Türkiye'nin bugün sahip olduğu nüfus yapısı, tarihsel yönü gözardı edilerek, yalnızca bugünkü boyutlarıyla ele alınıp açıklanabilecek bir konu değildir.

Toplumsal yapıyı zaman süresince izleyerek, geçmişi gelecekte ayıran dönüm noktalarını saptayıp, kendine özgü nitelikleri olan bölümler belirleyebiliriz. Böyle bir belirlemede 1920-1940 arası, Türk toplum yapısında siyasi olaylar ötesinde, büyük oluşumların gerçekleştiği bir dönem olarak görülür.

Her dönem önceki dönemlerin getirileri ile vardır. Burada da 1920 öncesi belirleyicidir. Sorunlar 1920 öncesinden gelmekte olup, yaşanan günlerinki eklenerek dönemi oluşturmaktadır. On yılı aşkın bir süre savaşmış; beşeri varlığının önemli bir bölümünü yitirmiş; insanları göçmüş bir ülkede nüfus, göç ve iskan ana sorunları oluşturmaktadır.

Ulusal sorunlar evrensel yankılar uyandırdığı gibi, evrensel gelişimlerin de etkisinde kalır. Diğer ülkelerdeki olaylar ve uygulanan politikalar ulusal sorunlara ve onların çözümlerine yansımakta, dolayısıyla konu ile ilgilenen uzman ve yöneticileri etkilemektedir.

Bu bakımdan sorunların global olarak ele alınması, ulusallığın ötesinde ulus-üstü düzeyde görülmesi, araştırmaların bu çerçevede değerlendirilmesi izlenen politikaların da anlaşılmasını kolaylaştırır.

iki dünya savaşı arasında Avrupa'nın, ama daha çok Almanya ve İtalya'nın ideoloji ve politikaları, Türkiye'nin nüfus politikasını etkilemiştir. Ülkenin nüfus politikası tabii ki kendi gerçeklerinden doğmuştur; ama ifade ediliş biçiminde, propagandasında, uygulama aşamasında bu devletlerin etkileri görülmektedir.

Nüfus politikalarının saptanmasında dış ve iç faktörler bir arada rol oynar. Ancak dış faktörler nihayet etkileyici olabilmekteyken; esas belirleyici iç faktörlerdir. Üretilen nüfus politikalarını çizen faktörler; fiziksel olarak, coğrafya ve nüfus durumu; yapısal olarak, politik, sosyal ve ekonomik yapılar; kültürel olarak ise kültür unsurlarının durumu ve çeşitliliğidir. Türkiye de bu parametreler ışığında beşeri varlığını yönlendirmiştir.

KAYNAKÇA

KİTAPLAR

ADOLPHE, LANDRY. Nüfus inkılabı, Çev: Sadi Karsel, Başvekalet İstatistik Umum Müdürlüğü, Ankara; Selen Matbaası, 1937.

Alfabetik il ve ilçeler, Devlet İstatistik Enstitüsü Matbaası (t.y.).

ANSAY, SABRİ ŞAKİR. "Bugünkü Hukukumuzda ve Cemiyetimizde Kadın" CHP Konferansları Serisi, Kitap 8, Ankara; Recep Ulusoğlu Basımevi, 1939.

ALTAY, NEŞET HALİL. Davamız, Himayesi Etfal Cemiyeti Umum Merkezi Neşriyatı, Ankara; Hakimiyeti Milliye Matbaası, 1932.

Atatürk'ün Türkiye Büyük Millet Meclisi'ni Açış Konuşmaları, TBMM Kültür Sanat ve Yayın Kurulu Yayınları, Ankara; TBMM Basımevi, 1987.

BALAS, CHARLES. Nüfus işlerinde Nereye Gidiliyor, Çev: Selim Sabit, Başvekalet İstatistik Umum Müdürlüğü yay. İstanbul; Devlet Matbaası 1934.

BARKAN, ÖMER LÜTFİ. Türkiye'de Toprak Meselesi. Gözlem Yayınları, İstanbul; Gözlem Matbaacılık, 1980.

BAŞOL, KORAY. Demografi (Genel ve Türkiye), Dokuz Eylül Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler yayınları, İzmir; 1984.

BİLGİŞİN, ŞEVKET. "Türk İnkılabında Devletçilik ve Ticaret Serbestisi" CHP Konferanslar Serisi, Kitap 8. Ankara; Recep Ulusoğlu Matbaası, 1939.

1935 Genel Nüfus Sayımı Albümü, Başvekalet İstatistik Umum Müdürlüğü, İstanbul; 1938

1935 Umumi Nüfus Sayımı Talimatnamesi, Dahiliye Vekaleti Nüfus İşleri Umum Müdürlüğü Başvekalet İstatistik Umum Müdürlüğü yay., (y.y.); Osmanbey Matbaası, 1935.

1935 Umumi Nüfus Sayımı Talimatnamesi, Başvekalet İstatistik Umum Müdürlüğü, Dahiliye Vekaleti Nüfus İşleri Umum Müdürlüğü yay., (y.y.); Osmaniye Matbaası, (t.y.).

CIPOLLA. Dünya Nüfusunun İktisat Tarihi, Çev: Mehmet Sırrı Gezgin, Ötüken Yayınları, İstanbul; Şefik Matbaası, 1980.

CİLLOV, HALUK. Nüfus İstatistikleri ve Demografinin Genel Esasları, İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi yayınları, İstanbul; Sermet Matbaası, 1960.

CİLLOV, HALUK. Nüfus Artışının İktisadi Gelişme ile Münasebeti. cilt 1, ayrı baskı, İstanbul; Sermet Matbaası 1971.

CİLLOV HALUK. Türkiye'de Nüfus Planlamasının İktisadi Kalkınma Şartları Bakımından Önemi, ayrı baskı, (İktisat Fakültesi Mecmuası, cilt 24, No:1-2), İstanbul; Sermet Matbaası, 1965.

DERBİL, SÜHEP. "Devletçilik," CHP Konferanslar Serisi, Kitap 8, Ankara; Recep Ulusoğlu Basımevi, 1939.

FÖLDES, BELA. Nüfusta ve Doğumda Cinsiyet Meselesi, Çev: Şefik İnan, (y.y.); Hüsnüniyet Matbaası, 1941. (Şefik İnan, İstatistik U. Md. Şube Müdürlerinden).

GEORGE PIERRE. Nüfus Coğrafyası, Çev: Tanju Gökçül, İletişim Yayınları, İstanbul; Şefik Matbaası, 1991.

Genel Nüfus Sayımı, Başbakanlık İstatistik Genel Direktörlüğü, Ankara; 1937.

Genel Nüfus Sayımı, T.C. Başbakanlık İstatistik Genel Direktörlüğü yay. Ankara; Mehmet İhsan Basımevi, 1937.

GERAY, CEVAT. Türkiye'den ve Türkiye'ye Göçler ve Göçmenlerin İskanı, S.B.F Maliye Enstitüsü yay. Ankara; 1962.

Göçmen Evleri İnşaatına Ait Keif Defteri, Tip VIII, X. Sıhhat ve İçtimai Muavenet Vekaleti İskan Umum Müdürlüğü Fen Heyeti, Ankara; İdeal Matbaası, 1938.

Göçten Konular, Türk Göçmen ve Mülteci Dernekleri Federasyonu, İstanbul; Büyük Kervan Matbaası, 1962.

GÜLERMAN, ADNAN. Türkiye'nin Toplumsal Yapısı, Dokuz Eylül Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Yayınları, İzmir; 1985.

GÜRİZ, ADNAN. Türkiye'de Nüfus Politikası ve Hukuk Düzeni, Ankara; Sevinç Matbaası 1975.

GÜRTAN, KENAN. Türkiye'de Nüfus Problemi ve İktisadi Kalkınma ile İlgisi, İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Yayınları, İstanbul; Sermet Matbaası, 1966.

GÜVENÇ, BOZKIR-FİEDERIC C. SHORTER (Editörler), Türkiye Demografyası, Hacettepe Üniversitesi yay. Ankara; 1971.

HERRIOT, EDOVARD. İrkin Korunması Nüfus Meselesi, (Creer adlı eserinden). Çev: Enis Behiç Koryürek, Başvekalet İstatistik Umum Müdürlüğü, İstanbul; Aydınlık Basımevi, 1936.

İskan Kanunları ve Tefsirleri, Sıhhat ve İctimai Muavenet Vekaleti İskan Umum Müdürlüğü yay., Ankara; Sümer Basımevi, 1939.

İstatistik Yıllığı, cilt 7, 1934/1935, İstanbul; Devlet Basımevi, (t.y.).

İskan Tarihçesi, İstanbul; Hamit Matbaası, 1932.

İstiklal Harbi Sıhhi Raporu, Türkiye Cumhuriyeti Müdafaa-i Milliye Vekaleti Sıhhiye Dairesi, 4.Şube, Ankara; 1340.

İstatistik Göstergeler 1923-1990, Türkiye Cumhuriyeti Başbakanlık Devlet İstatistik Enstitüsü.

Kararname ve Talimatnameler, İskan Masrafları, Evrakı Müsbite Cetveli ve Bununla Alakalı Mevzuat, T.C. Maliye Vekaleti Muhasebet Umum Müdürlük yay., (y.y); Damga Matbaası, 1940

KAWAN, LEON. Nüfus ve Kitlıklar, Çev: Selim Sabit (1931 Beynelmillel Roma Nüfus Kongresi Mesaisinden) T.C. Başvekalet İstatistik Umum Müdürlüğü yay. İstanbul; 1932.

KELEŞ, RUŞEN. Şehir ve Bölge Planlaması Bakımından Şehirleşme Hareketleri, Siyasal Bilgiler Fakültesi Şehircilik Enstitüsü yay., Ankara; 1961.

KELEŞ, RUŞEN, Türkiye'de Şehirleşme Hareketleri (1927-1960), Türk İktisadi Gelişmesi Araştırma Projesi, Siyasal Bilgiler Fakültesi Maliye Enstitüsü, Ankara; 1961.

KURUÇ, BİLSAY. Mustafa Kemal Döneminde Ekonomi, İstanbul; Bilgi Yayınevi, 1987.

LANDRY, ADOLPHE. Demografi, Çev. Selim Sabit Aykut, Başbakanlık İstatistik Genel Müdürlüğü, İstanbul; Hüsnüniyet Matbaası 1949.

LANDRY, ADOLPHE. Demografik İnkılap, Çev: S. Sabit Aykut, Başvekalet İstatistik Umum Müdürlüğü, Ankara; Başvekalet Matbaası, 1938.

LASOİR EDM. Nüfus Kütükleri, Çev: Şevket Kaya, Başvekalet İstatistik Umum Müdürlüğü Yayınları, İstanbul; Aydınlık Basımevi, 1935.

M. DE VERGOTTİNİ. Göçmen Hareketleri, Çev: Nüşet Yalkut, Başbakanlık İstatistik Genel Müdürlüğü Yayınları, Ankara; Recep Ulusoğlu Basımevi, 1949.

MORKAYA, BURHAN CAHİT. Mudanya Lozan Ankara, Kanaat Kütüphanesi, 1933.

Mübadaleye Dair Türkiye ve Yunanistan Arasında İmza Olunan Mukavelenameler. Muhtelit Mübadele Komisyonu Kararları, Çev: Mehmet Esat Atuner, (y.y.); Damga Matbaası, 1937.

Nüfus Hareketleri İstatistiği, Başbakanlık İstatistik Umum Müdürlüğü, Ankara; 1984.

Nüfus Hareketleri İstatistiği, Başvekalet İstatistik Umum Müdürlüğü yay., Ankara, 1941.

Nüfus Kılavuzu (Hizmete Mahsus), Dahiliye Vekaleti Nüfus İşleri Umumu Müdürlüğü, İstanbul; Cumhuriyet Matbaası, 1938.

Nüfus Meselesi ve Nüfus Sayımı Hakkında Fikirler, Başvekalet İstatistik Umum Müdürlüğü, Ankara; Köyhocasası Basımevi, 1936.

Nüfus Sayımı Konusu Çerçevesinde Okullarda Verilecek Konferanslar ve Dersler, T.C. Kültür Bakanlığı Kültür Kurulu yay., İstanbul Devlet Basımevi, 1935.

Nüfus Umum Müdürlüğü, T.C. Dahiliye Vekilliği, Ankara; Başvekalet Matbaası, 1935.

Nüfus Umum Müdürlüğü, T.C. Dahiliye Vekilliği İç İşleri Hizmetleri yay., Ankara; Başvekalet Matbaası, 1935.

NASU SHİROSHU, Nüfus ve Gıda Maddeleri, Çev: Osman Derinsu, Başvekalet İstatistik Genel Direktörlüğü yay., İstanbul; Aydınlık Basımevi, 1937.

OĞUZOĞLU, HÜSEYİN CAHİT. Medeni Hukukta Nesebin Ehemmiyeti - CHP Konferansları Serisi, Kitap 8, Ankara; Recep Ulusoğlu Basımevi, 1939.

On Beşinci Yıl Kitabı, (Cumhuriyet Halk Partisi). (y.y.), (t.y.).

Ölüm İstatistikleri 1990, Türkiye Cumhuriyeti Başbakanlık Devlet İstatistik Enstitüsü, (y.y.), (t.y.).

ÖZBAY, KEMAL. Türk Asker Hekimliği Tarihi ve Asker Hastaneleri, cilt 1, İstanbul; Yörük Basımevi, 1976.

RABINOWICZ, LEON - ALAATTİN CEMİL. Nüfus Meselesi, İstanbul; İktisat Matbaası, 1930.

RABINOWICZ, LEON. Nüfus Meselesi, Çev: Alaattin Cemil, İstanbul; İktisat Matbaası, 1930.

REUTER, EDWARD BYRON. Nüfus Nazariyeleri, Çev: A. Nef'i, İstatistik Umum Müdürlüğü Neşriyat Şube Müdürlüğü yay., İstanbul; Devlet Matbaası, 1934.

ROSSET, EDWARD. Harbin Demografik Kanunları, Çev: Enis Behiç Koryürek, Başvekalet İstatistik Umum Müdürlüğü yay., İstanbul; Osmanbey Matbaası, 1935.

SAGLAM, TEVFİK. Büyük Harpte 3.Orduda Sıhhi Hizmet, İstanbul; Askeri Matbaa, 1941.

SARAÇ, ÖMER CELAL. Nüfusun Miktarı ve İstihaleleri, ayrı baskı, İstanbul; Kenan Basımevi ve Klişe Fabrikası, 1942.

SERPER, ÖZER. Türkiye Demografisi, İstanbul; Filiz Kitabevi, 1978.

SHORTER, FREDERIC C.-MACUİA, UİROSLAV. Türkiye'de Nüfus Artışı (1935-1975), Yurt yay., Ankara; Maya Matbaacılık, 1983.

Son Teşkilatı Mülkiyede Köylerimizin Adları, Dahiliye Vekaleti Nüfus Umum Müdürlüğü, (y.y.); Hilal Matbaası, 1928.

ŞENGÖLGE, ÖZCAN. İstenen (ideal) Aile Büyüklüğüne İlişkin Veriler, 3. Üniversiteler Arası İstatistikçiler Konferansları, 17- 19 Ekim 1968.

TEZEL, YAHYA S. Cumhuriyet Dönemi'nin İktisadi Tarihi (1923-1950), baskı 2, Yurt yay., Ankara; Maya Matbaacılık, 1986.

TUNÇAY, METE. T.C.'inde Tek-Parti Yönetimi'nin Kurulması (1923- 1931), baskı 2, İstanbul; Cem Yayınevi, Doğan Ofset, 1989.

TUNÇDİLEK, NECDET. Türkiye İskan Coğrafyası, İstanbul; İstanbul Matbaası, 1967.

TUNÇDİLEK, NECDET-TÜMERTEKİN, EROL. Türkiye Nüfusu, İstanbul; İstanbul Matbaası, 1959.

TÜRKAY, ORHAN, Türkiye'de Nüfus Artışı ve İktisadi Gelişme, Ankara; Doğu Matbaası, 1962.

TUTENGİL, CAVİT ORHAN. Az Gelişmenin Sosyolojisi, baskı 3, (y.y.); Ülken yay., 1980.

ÜNER, SUNDAY. Nüfus Bilim Sözlüğü, Hacettepe Üniversitesi Nüfus Etütleri Enstitüsü yay., Ankara; Mars Tic. ve San. A.Ş. Matbaası, 1972.

WARREN, S.THOMPSON. Nüfus Artması ve Ziraat Sanayi, Ticaret, çev: Ahmet Hamit, Başvekalet İstatistik Umum Müdürlüğü yay., İstanbul; 1934.

YALÇINTAŞ, NEVZAD. Türkiye'nin Sosyal Bünyesi, İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi yay., İstanbul; Fakülteler Matbaası, 1972.

YAZGAN, TURAN. Şehirleşme Açısından Türkiye'de İsgücünün Demografik ve Sosyo-Ekonomik Bünyesi, İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi yay., İstanbul; Fakülteleri Matbaası, 1968.

"Yapı ve Şehircilik İşleri", 1946 Devlet Yıllığı.

Yeni Kanunlar (Talimatname), İstanbul, Cihan Kitaphanesi, 1936.

YÜCEULUĞ, RATİP. İnsanların Nüfus Hakkındaki Telakkileri ve Nüfus Nazariyelerine Kısa Bir Bakış, Ankara; Güzel İstanbul Matbaası, 1963.

YÜCEULUĞ, RATİP. Demografi, Devlet İstatistik Enstitüsü Eğitim Merkez yay., 1966.

YÜCEULUĞ, RATİP. Savaş Sonu Nüfus Meseleleri, Başvekalet İstatistik Umum Müdürlüğü yay., Ankara; Ankara Basım ve Cilt Evi, 1944.

YÜCEULUĞ, RATİP. Nüfus Sayımları, Başbakanlık İstatistik Genel Müdürlüğü, Ankara Doğu Matbaası, 1947.

YÜCEULUĞ, RATİP. Demografi Sosyal Nüfus Hareketleri, T.C. Başbakanlık Devlet İstatistik Enstitüsü Eğitim Merkezi Demografi Dersleri No. 7, 1964.

YUCEULUĞ, RATİP. Demografi Nüfusun Tabii ve Sosyal Hareketleri, Başbakanlık İstatistik Enstitüsü Eğitim Merkezi Demografi Dersleri No.3, 1964.

YUCEULUĞ RATİP. Demografi Nüfus Bilimi ve Nüfus Sayımları, Başbakanlık Devlet İstatistik Enstitüsü Eğitim Merkezi Demografi Dersleri No. 1, (t.y.)

ZINGALİ, GAETANO. Nüfusun Kemiye ve Keyfiyetçe İnkişafı için İtalya'da Alınan Tedirler, çev: Yusuf Adil, (1931 Beynelmilel Roma Nüfus Kongresi Mesaisi'nden) T.C. İstatistik Umum Müdürlüğü yay., Ankara; Hakimiyeti Milliye Matbaası, 1932.

SÜRELİ YAYINLAR

AKBAYAR, NURİ. "Tanzimattan Sonra Osmanlı Devleti Nüfusu," Tanzimattan Cumhuriyete, cilt 7, s.40.

BALTACIOĞLU, İSMAİL HAKKI. "50 Milyonluk Türkiye," Yeni Adam, No.90, 19 Eylül 1935.

"Başvekalet Edirne ve Kırklareli Hadiseleri Hakkında Mufassal ve Belirli Bir Tebliğ Neşretti," Ayın Tarihi, sayı 8, Temmuz 1934.

"Bay Şükrü Kaya Edirne'de Bir Söylev Verdi," Ayın Tarihi, sayı 32, Temmuz 1936.

BEHAR, CEM. "Marx ve Nüfus Bilim," Toplum ve Tarih, sayı 15-16, 1981.

"1937'de Trakya'da Yerleşen Göçmenler," Trakya Dergisi, sayı 18, 15 Şubat 1938.

"Bir Cevaptan Öğrendiklerim," Ayın Tarihi, sayı 12, II. Teşrin, 1934.

BOZOK, HÜSAMETTİN. "Boşanma Kolay Olmalı," Yeni Adam, No: 200, 28 ilk Teşrin 1937.

"CHP Kongresi," Ayın Tarihi, sayı 18, Mayıs 1935.

"Cumhuriyetin 17.Yılında Şehircilik İşleri," Bayındırlık İşleri Dergisi (İdari Kısım), sayı 5, yıl 7, Birinciteşrin 1940, Tan Matbaası.

"Cumhuriyetin 18.Yılında Şehircilik İşleri," Bayındırlık İşleri Dergisi (İdari Kısım), sayı 5, yıl 8, Birinciteşrin 1941, İstanbul; Osmanbey Matbaası.

"Çekirdeksiz Üzüm Kongresi Azaları Şerefine Bir Ziyafet Verildi," Ayın Tarihi, sayı 40, Mart1937.

ÇİĞİRCAN, İBRAHİM HİLMİ. "Asya'da Nüfus Hareketleri," Kadro, cilt 1, sayı 4, Nisan 1932.

DİRİK, KAZIM. "Köy Kalkınması Atatürk'ün Davasıdır," Trakya Dergisi, sayı 1, Ağustos 1936.

EREZ, SELÇUK. "Nüfusta Alternatif Çözümler," Cumhuriyet Dergi, sayı 363, 7 Mart 1993, s.15

GERAY, CEVAT. "Göçmenlerin Yerleşme Sorunları," Onuncu ve Onbirinci İskan ve Şehircilik Haftası Konferansları,

Şehirciliğimizin Bazı Özel ve Genel Sorunları, (y.y);
1971.

"Gizli Nüfus Yazımı Hakkındaki Kanun Hükümünün Haziran 1935' e Kadar Uzatılması İşi Mecliste Görüşüldü," Ayın Tarihi, sayı 12, 2. Teşrin 1934.

"Göçmen," Ayın Tarihi, sayı 27, Şubat 1936.

"Hayati Mesele Çocuk ve Nüfus," Ayın Tarihi, sayı 5,
Haziran 1934.

HÜSEYİN AVNİ, "Köylerden Şehirlere Doğru," Yeni Adam,
sene 1, No: 4, 22 Kanunusani 1934.

H.A. "Frengi ve Amele Hayatı," Yeni Adam, sene 1, No: 7,
12 Şubat 1934.

HÜSEYİN AVNİ, "Nüfus Akınlarımız," Yeni Adam, sene 1,
No:1, 1 Kanunusani 1934.

HÜSEYİN AVNİ, "Köyde Birkaç Tıp," Yeni Adam, No:158, 7,
İlkanun 1934.

"İç İşleri Bakanı Şükrü Kaya Türkiye'nin İskan
Siyasasının Umumi Hatları Hakkında Kamutaya İzahat
Verdi," Ayın Tarihi, sayı 24, 2. Teşrin 1935.

"İç İşleri Bakanlığı Merkez Teşkilatı," Türkiye
Cumhuriyeti Devlet Yıllığı 1944-1945, Başvekalet Basın
Yayın Umum Müdürlüğü, 1945.

"İç İşleri Bakanlığı Bakanlık İç Politikası," Türkiye
Cumhuriyeti Devlet Yıllığı 1944-1945, Başvekalet Basın
Yayın Umum Müdürlüğü, 1945.

"İdeal Köy," Trakya Dergisi, sayı 13, Ağustos 1937.

İLERİ, CELAL NURİ. "2.500.000.000!.." Yeni Adam, No:210, 6 İlk Kanun 1938.

"İmar Vekaletinin Şubat Nisan ve Mayıs Mesaisi," Ayın Tarihi, cilt 3, 1340.

"İmar Vekaletinin Temmuz Zarfındaki Mesaisi," Ayın Tarihi, cilt 4, 1340.

"İmar Vekaletinin Kanun Sani İcraatı," Ayın Tarihi, cilt 2, Numero 4, sene 1 (1339).

"İmar Vekaletinin Ağustos Ayı Mesaisi," Ayın Tarihi, cilt 4, 1340.

"İmar Vekaletinin Eylül Ayı Mesaisi," Ayın Tarihi, cilt 4, 1340

"İmar Vekaletinin Şubat Nisan ve Mayıs Mesaisi," Ayın Tarihi, cilt 13, 1340.

"İmar İşleri Niçin Kemalist Şehircilik," Ayın Tarihi, sayı 8, Temmuz 1934.

İNÖNÜ, İSMET. "Köy Kalkınmasını Yapacağız Fakat külfeti intizama Koyacağız," Trakya Dergisi, sayı 3, 1. Teşrin 1936.

"İskan Kanunu Layihasınının 7 Haziran Tarihinde BMM'de Müzakeresi Esnasında Kütahya Mebusu Naşit Hakkı Bey Kanunu Müdafaa Sadedinde Demmiştir ki," Ayın Tarihi, sayı 7, Haziran 1934.

"İstatistik Umum Müdürlüğü," Türkiye Cumhuriyeti Devlet Yıllığı 1944-1945, Başbakanlık Basın Yayın Umum Müdürlüğü, 1945.

"Kamutayda İskan, Devlet Demiryolları ve Limanları Müdüriyeti ve Polis Teşkilatı Kanunları Müzakere Edildi. Sıhhat ve Dahiliye Vekilleri İzahat Verdiler," Ayın Tarihi, sayı 42, (Mayıs 1937)

KANDEMİR, SELAHATTİN. "Cumhuriyet Hükümeti ve Köycülük," Trakya Dergisi, sayı 10, Mayıs 1937.

KANDEMİR, SELAHATTİN. "Köylü Köycü," Trakya Dergisi, sayı 19, 15 Mart 1938.

KANDEMİR, SELAHATTİN. "Köy Nedir," Trakya Dergisi, sayı 1, Ağustos 1936.

"Köy Kalkınma Programı," Trakya Dergisi, sayı 5, I.Kanun 1936.

"Medeni Devletlerde ve Türkiye'de Nüfus Tahriri," Ayın Tarihi, cilt 5, Numero 14, 1341.

"Muhaceret İşleri," Ayın Tarihi, sayı 12, 2. Teşrin 1934.

"Mübadele İmar ve İskan Vekaletinin Kanunevvel İcraatı," Ayın Tarihi, cilt 2, sene 1, Numero 4, 1339.

"Muhacir İşleri Hakkında Dahiliye Bakanı'nın Beyanatı," Ayın Tarihi, sayı 12, 2. Teşrin 1934.

"Mühim Bir Kanun," Ayın Tarihi, sayı 7, Haziran 1934.

"Neşterli Çözüm Kürtaj," Cumhuriyet Dergi, sayı 362, 28 Şubat 1993, s.7

"23 Nisan ve Çocuk," Ayın Tarihi, sayı 5, Nisan 1934.

OKATAN, H. "Köy içindeki Yollar," Trakya Dergisi, sayı 16, ikinciteşrin 1937.

OKATAN, K. "Köylerde Bayındırlık," Trakya Dergisi, sayı 17, Birinci Kanun 1937.

OKTAR, R. "İstatistik ve Nüfus," Trakya Dergisi, sayı 12, Temmuz 1937.

ÖNEY, S. "Köy İdaresi," Trakya Dergisi, sayı 1, Ağustos 1936.

PAZ, MAGDELEİNE. "Kadın ve Çocuk Düşürme," Yeni Adam, No:104, 26 ilk Kanun 1935.

PELİN, İBRAHİM FAZİL. "Nüfus Siyaseti ve Nüfus Sayımı," Yeni Adam, No:94, 17 ilk Teşrin 1935.

"Romanya ve Bulgaristan'dan Gelen Göçmenlerin Yedi Vilayete Yerleştirildiklerine Dair Sıhhat ve İçtimai Muavenet Vekaleti Bir Tebliğ Neşretti," Ayın Tarihi, sayı 32, Temmuz 1936.

"Romanya Bakanları ile Türkiye Elçisi Türk Göçmenleri Hakkında Olan Dokuz Dileği Konuşarak Kararlaştırdılar," Ayın Tarihi, No:19, Haziran 1935.

"Sağlık ve Göçmen İşleri," Trakya Dergisi, sayı 8, Mart 1937.

"Sihhat ve içtimai Muavenet Vekaleti Bütçesinin Müzakeresi Esnasında Sıhhiye Vekili Beyanatta Bulundu," Ayın Tarihi, sayı 42 (Mayıs 1937).

"Sihhat ve içtimai Muavenet Vekili B. Refik Saydam Kamutayda Göçmenlerin Kereste İhtiyacı Hakkında izahat Verdi," Ayın Tarihi, sayı 39, Şubat 1937.

"Şarktan Garba Nakledilenler," Ayın Tarihi, Numero 45, cilt 45-47 Kanunevvel Nüshası, 1927.

"Şehrimizin Nüfus Harekatına Bir Bakış," İstanbul Şehremaneti Mecmuası, sene 5, sayı 52, Kanunuevvel 1928.

ŞEVKET SÜREYYA, "Çok Nüfuslu Anadolu," Kadro, cilt 1, sayı 5, (Mayıs 1932).

"TBMM'nin 14 Haziran Tarihli içtimainda İmar ve İskan Kanunu Kabul Edilmiştir. Bu konunun müzakeresi dolayısıyla dahiliye vekili Şükrü Kaya Bey aşağıdaki nutku söylemiştir," Ayın Tarihi, sayı 7, Haziran 1934.

"Tapu Kadastro Umum Müdürlük Teşkilatı ve Çalışmaları," Türkiye Cumhuriyeti Devlet Yıllığı 1944-1945, Başvekalet Basın Yayın Umum Müdürlüğü, 1945.

"Tapu Kadastro Heyetlerinin Gördükleri İşleri," Türkiye Cumhuriyeti Devlet Salnamesi 1927-1928, Matbuat Müdüriyeti Umumiye Neşriyatı 3.

"Tapu Müdüriyeti Umumiyesi, Kadastro Müdüriyeti Umumiyesi, İskan Müdüriyeti Umumiyesi," Türkiye Cumhuriyeti Devlet Salnamesi 1925-1926, İstanbul; Matbaayı Amire, 1926.

"Tevzii Arazi Talimatnamesi (T.C. Maliye Vekaleti Başhukuk Müşavrlığı ve Muhakemat Umum Müdürlüğü," 1942 İş Dergisi, (y.y.); Damga Matbaası, 1943.

"Trakya'da Bayındırlık Hareketleri," Trakya Dergisi, sayı 15, ilkteşrin 1937.

"Trakya'da iskan Faaliyeti," Trakya Dergisi, sayı 7, Şubat 1937.

"Trakya Musevileri Kabahat Kimde, Trakya Musevilerine Karşı Yapılan Hareket Hakkında Hükümetin Beyannamesi ve Yahudi Meselesi," Ayin Tarihi, sayı 8, Temmuz 1934.

"Trakya Musevileri Resmi Tebliğ, Dahiliye Vekili Trakya'ya Giderken İstanbul'da Katii Beyanatta Bulundu," Ayin Tarihi, sayı 8, 1934.

TOPRAK, ZAFER. "Cumhuriyet Ankarası'nda ilk Nüfus Sayımı, (Tecrübe Tahriri-1927)," Ankara Dergisi, cilt 1, sayı 2, Ankara Büyükşehir Belediyesi yay., 2 Mayıs 1991, Ajans-Türk Matbaacılık.

TOPRAK, ZAFER. "Tarihsel Nüfus Bilim Açısından İstanbul'un Nüfusu ve Toplumsal Topoğrafyası," Toplum ve Ekonomi, sayı 3, Nisan 1992.

"Türkiye'de Evlenmeler Hızla Artıyor," Meydan, 26 Şubat 1993, s.14.

ULUSAL, CELAL. "Ucuz Kiralık evler Nasıl Yapılır ve Bunların Şehir Planlarının Tanzimi," Bayındırlık İşleri Dergisi (Fenni Kısım), sayı 4, yıl 5, Haziran 1939, Ankara Zerbumat Basımevi.

"Umumi Nüfus Tahririnin Ehemmiyet ve Faideleri," Ayın Tarihi, cilt 38-39, Numero 41, Ağustos 1927.

"Umumi Tecrubi Nüfus Tahriri," Ayın Tarihi, cilt 41, Numero 44, Teşrinisani Nüshası, 1927.

"Umumi Müfettişlik Konağı," Trakya Dergisi, sayı. 7, Birincikanun 1937.

"Umumi Müfettişler Toplantısı," Trakya Dergisi, sayı 5, I.Kanun 1936.

UZLUK, NAFİZ. "Salgın Hastalıklar Bilgisi ve Göçme Yerleştirilmesindeki Ehemmiyeti," Trakya Dergisi, sayı 1. Ağustos 1936.

ÜNAL, KEMAL. "Trakya," Ayın Tarihi, sayı 27, Şubat 1936.

V.N., "Şehirlerimizin Güzelliğini Zevksiz Ev Sahiplerinin Tecavüzünden Kurtarmalıyız," Kadro, cilt 2, sayı 20 Ağustos 1933.

"Yapı İşleri," Bayındırlık İşleri Dergisi (Yönetmelik Kısım), sayı 5, yıl 5, Birinciteşrin 1938.

"Yapı ve Şehircilik İşleri," 1946 Devlet Yıllığı.

"Yirmi Yılda Yapı ve İmar İşleri," Bayındırlık İşleri Dergisi (İdari Kısım), sayı 5-6, yıl 10, Birinciteşrin 1943, İstanbul; Alkaya Matbaası.

"Yurdumuzda Yapı ve İmar İşleri," Türkiye Cumhuriyeti Devlet Yıllığı 1944-1945, Başbakanlık Basın Yayın Umum Müdürlüğü yay., 1945.

MEVZUAT

Düstur (Üçüncü Tertip)

Sicilli Kavanin

TBMM Gizli Celse Zabıtları

TBMM Zabıt Ceridesi

TBMM Cumhuriyet Halk Fırkası Grubu Nüfus Komisyonu Raporu, Ankara; 1934.

Yönetmelikler Külliyesi

ÖZGEÇMİŞ

1947'de Erzurum'da doğdum. Orta öğrenimimi İstanbul Pendik Lisesi'nde tamamladım. 1970 yılında İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türkoloji Bölümü'nü bitirdim ve edebiyat öğretmeni olarak Van, Sivas ve İstanbul'da görev yaptım.

1986 yılında Yıldız Üniversitesi Türk Dili Bölümü'ne okutman olarak girdim. 1990'de aynı üniversitenin Sosyal Bilimler Enstitüsü bünyesinde yer alan Atatürk ilkeleri ve İnkılap Tarihi Yüksek Lisans programını tamamlayarak "Cumhuriyet'in İlk Yıllarında Toplumsal Değişim ve Burhan Cahit Morkaya" başlıklı tezimle yüksek lisans derecesi aldım. Aynı yıl doktora programına yazıldım ve 1991 yılında "Cumhuriyet'in İlk Yıllarında Nüfus Sorunu ve İskan Politikası" başlıklı teze başladım. Halen Yıldız Teknik Üniversitesi Türk Dili Bölümü'nde okutman olarak görevime devam etmekteyim.